

శ్రీ ప్రమోద సంవత్సరాది

నెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారు

శ్రీ దేవి చైదములకుఁ బ్ర-మోదము గని యామెకుం బ్రమోదమొసఁగు దా
మోదరుఁడు నాదరుఁడయి ప్ర-మోదమొసఁగు మేదినికీఁ బ్రమోదాబ్జమునన్.

ఉ. “ సీతమ యానవాలు దయచేసి, ‘ విభుం గొనితెమ్ము క్షీప్రమో
దూత, ‘ యటన్న, ” దన్న, “ భవదూర్జితశక్తియె నాకు వప్రమో
దూత, ” యటంచు మారుతసుతుఁ స్తుతియించిన రాముఁ డీ ప్రమో
దూత ప్రమోదదూతగను దోచఁగఁ జేయునుగాత ధాత్రికిన్.

భుజంగప్రయాతము

ప్రమోదాఖ్య సంవత్సరం బైన నేమీ,
ప్రమోదూత కానేమి? భావించి చూడం
బ్రమాదంబు లే దంతమాత్రంబుచేతం;
బ్రమోదంబె హెచ్చె ప్రవర్తిల్లు దీనన్.

పంచచామరము

ప్రమోదవత్సరంబునందుఁ బాడి పంట లన్నియున్
సమృద్ధిగాఁగఁ గల్గి, నర్వసంపదల్ లభించుచున్,
సమస్తరీతులన్ సమస్తజాతులున్ సుఖంపఁగాఁ,
ప్రమోదమే! ప్రమోదమే!! నిరంతర ప్రమోదమే!!!

ప్ర కృతిరమా మాధవవివాహమందు సానాయిమేళముచేసెఁ గోయిలగమి;
మోసులెత్తిన మావిమొగ్గులు పిందెలై వేఁపపువ్వులతోడ వియ్య మందె;
దమయిండ్లప్రాహ్లాదోత్తములుశ్రోతలకుఁబంచాంగశ్రవణమునల్పంగడఁగిరి;
ఁ రింభమున భక్తజనులు శ్రీరామలీలా సమారంభాభిలాషులైరి;
“వచ్చె మరఁగ గ్రొత్త వత్సరం, బిది మహా-
త్సవదినం,” బటంచు జనపదనగ-

గముల ప్రజలు పొంది రమితప్రమోదంబు:

ముదముల పెను గాది గద యుగాది!

చెన్న పట్టణము, ఏప్రిల్ ౧౯౩౦

సంపుటము ౭

ప్రమోదూత సంవత్సరము చైత్రమాసము

సంఖ్య ౪

హంపీక్షేత్రము

కొడలి వెంకటనుబ్బరావుగారు, కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగార్లు.

౨

నేటిస్థితి

ప్రతి చరిత్రలో చూచిన యెఱువు లెట్టె-మరువబడినవి, అవి శాశ్వతరణమందు
అతిశయోక్తులు నమ్మరా దయ్య వాని-కల్ల నిజమయ్య నీవు సోమోత్కరింప.

పొంగిపోయిన యెడదలో పుటముపెట్టి-రగుల జొచ్చెను మాదు సామ్రాజ్య నాశ
సంపు తలపులు లోని యానంద మంతి-యావిరిగ మారె, ఆర్థము లాతలపులు.

బ్రతికియు వేయి, ప్రాణములు బాసియు వేయి మదేభమన్న సా
మెత కనురూపమా చరితమేయగు నీయది. కానిచో మహా
న్నతి నఖిల ప్రపంచ గణసంబున మూయనికన్ను నేటి దు
ర్గతి గని గూడ మూయుటకు రాదు భవత్కథ శాశ్వతం బట.

కొం డ లు

కొండకు కొండకు ప్రకృతి కొక్కము తాదెను, లంకలంకై
చండసురాధిపాయుధ వశంబులు గానివి తారుబారులై
యుండె. మహాద్రివప్రవలయొన్నత గోపుర దుర్గపట్టణం
బెండిన యేటిదిబ్బవలె యెట్టిటు బీటలు విచ్చిపోయెనో!

ఒకకొండ కొకకొండ ఊపి రాడగనీని ఉర్రితాటియుచ్చు“లా” నొప్పు నొకట
ఒకకొండ నొకకొండ యెడిలోన లాలించి చుబుకంబు నిమ్మరు“లా” చొచ్చు నొకట
ఒకకొండ నొకకొండ ఓడించి యెత్తులో జబ్బలు చరచు“లా” సాగు నొకట
ఒకకొండ రాజు పేరోలగంబున గట్లు కొలిచి యుండినలాగు కుదురు నొకట
కొండలును రాతిబండలుగూడ నిట్లు-మానవుల చేష్టలం దోసమాలు దిద్దు
వరవడి గ్రహింపగా జీర్ణవైభవముల-మరచి పోగల్గుదుమె తెల్లుచరితమందు!
అచలము లంచలంచలుగ నల్లిన కోటల చాట రీసదీ
ప్రచలతరంగ ఘాతముల బాధకు సక్రనిశాతదంతపుర
రుచులకు, పైన కూల్చెడి విరోధులబండలకు తెగింప లే
క, చకితులైన మూఢులు వికర్తనకర్తలటే తుదిక నృపుల్.

తుం గ భ ద్ర

పరిభావ్యాజముతోన చుట్టుకొని పంపాప్రసాత మాత్రీయ సుం
దర నీలాకృతి తత్పురాద్రిచయ బద్ధస్వాంగయై వప్రబం
ధుర దుర్గ ప్రతి బింబితాంబు చలనోద్యోగంబులో పొంగి క
త్తురయంబుకా పరిమార్చి నైజబలమందుకా పొందెనా సన్నుతుల్.
నిగనిగలాడు సోయగము నాదేశాని నీలిమబ్బులకు రానేర దనుచు
గబగబ నడచు లాఘవము నాదేశాని తెలిమబ్బులకు వట్టిదే యటంచు
తళతళ లాడెడు తక్కు నాదేశాని మబ్బు దివ్వెల నుత్తమాట యనుచు
జిలుజిల్లు మనిపించు చలువ నాదేశాని వర్షాభ్రముల రిత్తవాక్య మనుచు
సొగసులో పారుదలలోన చుట్టుపట్ల-చిందుశీకరములలోన జీవనముల
లోన పంపాప్రవంతిక సానువులను-వ్రేలు మేఘప్రవాహాల నేలుకొనును.

దశరూపకోక్తమయిన

అభిసారికాలక్షణ వాక్యమున కర్థనిర్ణయము

మహాపాధ్యాయ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు, 'కళాప్రపూర్ణ'

దశరూపకోక్తమందు

మూలము: "కామార్త్యాభిసరే తాన్తం
సారయేద్వాఽభిసారికా."

టీక: "యథాఽమరుశతకే:

ఉరసి నిహితస్తాలోహారః కృతాజఘనేషునే
కలకలవతీ కాఞ్ఞీసాదే రణస్మణినూపురా,
ప్రియమభిసరస్యేనంముద్ధేత్వమాహతడిణ్ణిమా
యది కిమధికత్రాసోత్కమాద్విశస్సముదీక్షసే.

యథాచ—

నచ మేఽవగచ్ఛతి యథా లఘుతాం
కరుణాం యథాచ కురుతే సమయి,
నిపుణం తథైవ ముసగమ్య వదే
రభిదూతి కాచి దితి సందిదిశే."

[మాఘ. ౯ (౫౬).]

అమరుకమందు—

"ఉరసి నిహితః" ఇత్యాదిశ్లోకముపై వేమ
భూపాలుని టీకయందు ఇట్లున్నది:—

"హిత్వా లజ్జాం సమాకృష్టా
మదనేన మదేనచ,
యాఽభిసారయతే కాన్తం
సా భవే దభిసారికా.

[సారయత ఇత్యత్ర స్వార్థే ణ్యస్తః.]

దర్పణమందు:

"అభిసారయతే కాన్తం యా మస్మథవశేనదా,
స్వయంవాఽభిసరత్యేషాధీరైరుక్తాఽభిసారికా.

క్రమా ద్యథా:—

నచ మేఽవగచ్ఛతి.....

ఉత్తీప్తం కరకజ్జణద్వయ మిదం

బద్ధా దృఢం మేఖలా

యత్నేన ప్రతిపాదితా ముఖరయో

ర్మజ్వరయో ర్మూకతా,

ఆరభే రభసా న్మయా ప్రియసఖ

క్రీడాభిసారోత్సవే

చణ్డాలస్తిమిరావగుణ్ణనపటా

క్షేపం విధత్తే విధుః."

దశరూపకమునుండి యుద్ధరించిన పై లక్షణ
వాక్యములో సారయే త్తనుచో "దూతీం సా
రయే" త్తని నవీనులొకానొకరు టీకించినారు.
ఆటీక సరి గాదనియు, "కాన్తం సారయేత్"
[అనగా "కాన్తమభిసారయేత్"] అని వాక్య
పూర్తి చేసి కొనవలయుననియు పై సంవాద
ములచేత స్పష్టపడుచున్నది. మఱియు దూతీ
ప్రేషణమే అభిసారికా లక్షణమగునేని ఈ
క్రింది యుదాహరణమున నాయికకలహాంతరిత
యెట్లగును?

మల్లినాథవ్యాఖ్యతోడి మాఘముందు—

“అథ కాచితక్రలహస్తరితా కాస్తం
ప్రతి త్రిభి ద్దూతీం సందిశతి”—

అని యవతారించిన మూడు శ్లోకములలో
మూడవది—

“తదుపేత్య మాస్మ త ముపాలభథాః
కిల దోష మస్య సహి విద్య వయమ్,
ఇతి సంప్రధార్య రమణాయ వధూః
విహితాగ సేషి విససర్జ సఖిమ్.”

టీకయందు - “ఏషా కలహస్తరితా
ప్రౌఢాచ” అని యవసంహారము.

అట్లయిన మల్లినాథసూరి పూర్వోదాహృత
‘సచమే’ శ్లోకమును ‘కాచిన్నా యికా దూతీం
వాచిక మను శాస్తి’ అని యవతారించి,
టీకలో “నాయికాతు కలహస్తరితా-‘కోపా
త్కాస్తం పరానుద్య పశ్చాత్తాప సమన్వితా’
ఇతి లక్షణాత్” అని యవసంహారము చేసి
నాడు. దీనిని అభిసారి కోదాహరణముగా ధని
కాదులు కొనియుండఁగా కలహంతరిత యని
యీయన వ్రాయుట యెట్లు సంగతపడును?
ఇందేమి మతద్వయమా? అని యాశ్చర్యము:-

అందుల కుత్తరము.—

ఇందు నాయకుని దోడితెమ్మని తాత్పర్య
మేని నాయిక యభిసారికయగును; ఒందుచో
కలహంతరిత యగును. ఈ తాత్పర్యభేదముం
బట్టి పైనాయికాభేద మేర్పడినది. మఱియు-
మాఘకావ్యమునందు ఈఘట్టమున ఈ కల
హంతరితనాయికలపంపున దూతీకలును, సఖు

లును బోయి నాయకులను మంచి మాటలం
దేర్చుడు వారు నాయికలకడకు వచ్చి రని
చెప్పఁబడియున్నది:—

“దయితాహృతస్య యువభి ర్మనసః
పరి మూఢతా మివ గతైః ప్రథమమ్,
ఉదితే తతః సపది లబ్ధపదైః
క్షణదాకరేననుపదిభిః ప్రయయే.” (20).

ఇట సీఘట్టమునం దోడితెమ్మని యేని
రమ్మనియేనియు లేకున్నను ఇట్లు, దూత్యుక్తు
లచే నాయకులు బెట్టు వదలి నాయికలకడకు
వచ్చిరనియు నున్నది గావున ధనంజయూదులు
‘కరుణాం యథాచ కురుతే సమ’ యీత్యాది
వాక్యములకు తోడి తెమ్మనుటయందే తాత్పర్యము
గ్రహించి ‘సచ మేవగచ్ఛతి’ శ్లోక
మందలి నాయికను అభిసారికనుగా నుదాహరించిరని
తలంపనగును. నాయకులు నాయికల
యందు అపరాధము లేమిని దూత్యాదివాక్య
ములవలన నెఱిగి స్వబుద్ధిచేతనే వచ్చిరనుట
తాత్పర్యముగాఁ గొని మల్లినాథసూరి యీ
నాయికల సభిసారికలనుగాఁ జెప్పక దూత్యము
పంపుటకు మున్ను జరిగియున్న నాయికా కల
హముం బట్టి కలహంతరితలనుం గాఁ గొనియె
ననియు ఉక్తద్రఢీకరణము.

కావున దూతీప్రేషణమాత్రము అభిసారి
రికాలక్షణము గానేరదు.

ప్రతాపరుద్రీయమంక—

“కాన్తాభినరణోద్యతా స్మరాన్తాసాభిసారికా
యథా-సంభ్రమై రల మల్పజ్ఞే.....”

“అందుపై టీక: అభిసారికా మాహ-కాస్తే
తి-కాస్తస్య కర్మణః కర్తుగ్యాభిసరణే ఉద్య
క్తా-అత ఏ వోక్తమ్; ‘స్మరార్తాభిసరే
త్కాస్తం సారయేద్వాభిసారికా’ ఇతి-సార
యే దితి దూత్యాది ముఖే నేతి శేషః—
...అత కాస్త కర్మకాభిసరణ ముక్తమ్-ఏవం
కాస్త కర్తృకాభిసరణేఽ ప్యుదాహర్యమ్.”

సరసభూపాలీయమునందు-మూలము—

“కాంతాభిసరణ

శీల యభిసారికాఖ్యయై చెలువుమెఱయు.”

అందుపై వింజమూరి కృష్ణమాచార్య
బహుజనపల్లి సీతారామాచార్య లిరువురును
రచించిన టీప్పణి:—

“కాంతు నభినరించునది గాని, దూతికా
దులచేతఁ గాంతు నభినరింపించునది గాని య
భిసారిక యనంబడును.”

రత్నాకరమునందు—

“అనురక్తా స్వయం యాతి

కాస్తం యా సాభిసారికా.”

అందుల టీకలో-“అథాభిసారికాం లక్ష
యతి-అనురక్తేతి-‘స్మరార్తాభిసరే త్కాస్తం
సారయే ద్వాభిసారికా’ ఇతి ద్వివిధ మభిసర
ణమ్-సారయే దితి-దూత్యాదిముఖే నేతి శేషః-
తత్రాద్యపక్షోపలబ్ధునే నోదాహరణి-రావణే
నేతి.”

కావ్యానుశాసనమందు—

“అభిసర త్యభిసారయతివా కామార్తా
కాస్త మి త్యభిసారికా.— యథా ‘ఉరసి

నిహితః.....’ తథా ‘నచమే.....’”

ఇందును సూత్రవాక్యముం బట్టి ‘నచమే’
అనునది ‘కాస్త మభిసారయే’ త్తనులక్షణము
నకు ఉదాహరణము గాని, ‘దూతీం సారయే’
త్తను నవలక్షణమునకుం గాదు.

రసార్ణవసుధాకరమందు—

“అథాభిసారికా - మదనానలసంతప్తా
యాభిసారయతి ప్రియం, జ్యోత్స్నీ తమస్వినీ
యానయోగ్యా మృరవిభూషణా, స్వయం వా
భిసరే ద్యాతు సా భవే దభిసారికా.”

[జ్యోత్స్నీ ‘మల్లికామాల్య...’

తమస్వినీ ‘సంచరన్తి మృగనాభి...’]

రసమంజరియందు—

“స్వయ మభిసరతి ప్రియ మభిసారయతివా
యా సాభిసారికా.”

అందుపై వ్యక్యైర్థకాముది యను టీకలో

“క్రమ ప్రాప్తా మభిసారికాం లక్షయతి
స్వయ మితి - అభిసరణాభిసారణాస్యతరవత్త్వ
మిత్యర్థః. ఉక్తంచ ‘యాకాంతాభిసరే త్కా
స్తం సారయే ద్వాభిసారికా’ ఇతి.”

‘దూతీం సారయే’ త్తను నవవ్యాఖ్యంబట్టి
చూడఁగా—

దశరూపకమందు—

“అ థాసాం సహాయస్యః-

‘దూత్యో దాసీ సఖీ కారూ

ధాత్రేయీ ప్రతివేశికా,

లిజ్జినీ శిల్పినీ స్వంచ

నేతృ మిత్ర గుణాన్వితాః.

దర్పణమందు—

‘లేఖ్యప్రసాపనైః స్నిగ్ధైః

రీక్షితై ర్మృదుభాషితైః,

దూతీ సంప్రేషితై ర్నార్యా

భావాభి వ్యక్తి రిష్యతే.’

దూత్యశ్చ—

‘దూత్య స్సభా సతీ దాసీ

ధాత్రేయీ ప్రతివేశినీ;

బాలా ప్రవజితా కారుః

శిల్పిన్యాద్యాఃస్వయం తథా.’

కావ్యానుశాసనమందు—

మూలము: “అన్త్యత్ర్యవస్థా పరస్త్రీ”. టీక;
“పరస్త్రీయూతుం కన్యోఢే-సంకేతాత్ పూర్వం
విరహోత్కృష్టితే-పశ్చాద్విదూష కాదినా న
హాభిసరన్త్యా వభిసారికే” అను నిత్యాది నానా
ప్రమాణములంబట్టి సభా దాస్యాదులు పలువురు
దూత్యాదులుగా నుండం దగును గావునను,
విదూషకునిఁ బంపుటయుం గలదుగావునను—
దశరూపకమందలి యభిసారికోదాహరణము
లందు (ధనికునివలెనే ఇంక ననేకులు దశరూ
పకమునకు వ్యాఖ్యలు వ్రాయుట సంభవింపం
దగును గావునను) వారు వా రొసంగెడి యా
యా యదాహరణములందు ఎవరిని బంపిన
వారి నే సారయేత్తునకు కర్మగా చెప్పుకొని
లక్షణవాక్యమును పూర్తిచేసికొనవలసివచ్చు
టయు సంభవించును జాబుపంపిన ‘లేఖింసార
యే’త్తని లక్షణమగును. అవ్విధమున ననేకల
క్షణములను ద్వితీయాభిసారికకు అవాంతరభే

దములకయి కల్పించుకొనవలసివచ్చును. అన
వస్థ యగును. ‘దూతీ’మను నీ నవీనకల్పనయుం
జెడును. మఱియు ‘దూతీంసారయే’త్తను నీ
కల్పనలో దూతిని తనకు (నాయికకు) బదులు
గా నాయకునికడకు పలకాచ గందరగోళము
లకై పంపుట యేల యర్థము గారాదు!

ఇట సారయేత్తను పదము అభిపూర్వక
ముగా నందున ‘కాన్తం సారయే’త్తను సన్వ
యము పొసంగ దనుట భాషాస్వాభావ్య విరు
ద్ధము. ఇదియుచుం గాక అభిశబ్దము ఉపస్థిత
ముగా నుండను ఉన్నది. లేని యుపసర్గలను
సయితము తాత్పర్యానుసారముగా నూహిం
చుకొనుట యీ భాషయందుం గలదు. —

‘పలాశకుసుమభ్రాన్త్యా

శుకతుణ్డే పత త్యళిః,

సోఽపి జమ్బూఫలభ్రాన్త్యా

త మళిం హర్తు మిచ్ఛతి.’

ఇట ‘ధర్తుమ్’, ‘హన్తుమ్’ అను పాఠములకన్న
హర్తు మనుటయే శ్రేయమనియు, దానికి ‘అభ్య
వహర్తుమ్’ అని యభిప్రాయమనియు సాంప్ర
దాయకులమతము.

మురారినాటకములో—

‘చేతస్సుక్తికయా నిపీయ శతశ

శ్వాస్తామృతాని క్రమా

ద్వాన్తై రక్షరమూర్తిభి స్సుకవినా

ముక్తాఫలైర్గుమ్ఫితాః,

ఉన్మీలత్కమనీయనాయకగుణ

గ్రామోపసంవర్గణ

ప్రాధాలంకృతయో లుతన్తి కృతినాం
కణ్ఠేషు హారసజః.

అనుశ్లోకముపై రామానందీయ వ్యాఖ్యలో హారశబ్దము వ్యాహరపరమని వివరణంబును, వ్యాజ్ఞుర్వకము గాని హారశబ్దము వ్యాహర పర మెట్లగునని యాక్షేపంబును, వ్యాజ్ఞులు లేకపోయినను బాధ లేదని సమర్థనంబునం గలవు. హరిహరదీక్షితీయ వ్యాఖ్యయందు ఈవిషయము ఇట్లే సమర్థింపఁబడి యున్నది. మురారిలో 'విరమతి మహాకల్పే' అను శ్లోకముపై వ్యాఖ్యలలో కల్పశబ్దమునకు సంకల్పపరత్వము గూడ చెప్పఁబడి యున్నది.

కిగాతార్జునీయ ప్రథమసర్గలో, క్రియాసు యుక్తైరిత్యాది చతుర్థశ్లోకవ్యాఖ్యలో మల్లి నాథసూరి 'యుక్తైః' అను పదమునకు 'నియుక్తైః' అని యర్థము వ్రాసినాఁడు. అట్లే ఇచ్చటకు 'సారయే' తనఁగా 'అభిసారయే' తని గ్రహించుట సమంజసము.

మఱియు నిట సారయే తనుటకు అభిసారయే తని యర్థము గాదనుట ఉదాహృతములయిన యాలంకారిక సార్వభౌముల వ్యాఖ్యానములకు విరుద్ధముగా నున్నది.

సాహిత్యదర్పణమునకు ఐరోపీయపండితవరేణ్యులు రచించిన యాంగ్లానువాదములో ఈవిషయ మిక్రిందియ ట్లున్నది:—

TEXT

No. 115. She, who, acknowledging the power of Love, sends to seek her lover, or goes herself to seek him,—this one is called

by the learned, the one 'who goes after her lover'

COMMENTARY

a. These two cases are here exemplified in their own order as "Having understood his feelings thoroughly, speak to him in such a manner that he may not discern my levity in sending to lure him back after having capriciously repelled him, and that he may act tenderly towards me":—thus did a certain one instruct her female messenger".

[*Magha-Cantos. VIII (56)*]

"I have laid aside this my pair of bracelets; I have fastened my girdle tight; with much pains I have produced dumbness in my chattering anklets;—and, O my dear friend, just when I had begun to be eagerly impatient to set out on Love's errand this wretch of a moon throws aside the protecting mantle of the dark!"

బాలవ్యాకరణ కవిజనాశ్రయములు

విద్వాన్ దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రిగారు

(౧) బాలవ్యాకరణము

“చేదర్థంబునందు వృత్తంబగుభావలక్షణంబు నందున వర్ణకంబు ద్రుతాంతం బగు. (బా. క్రి. ౪౧ సూ.) వాసలు కురిసినం బంటలు పండును. వాడు రమ్మనినఁ బోయితిని.” చేదర్థంబు నందున్నట్టి భావలక్షణార్థమున ద్రుతాంతం బయిన సప్రత్యయము వచ్చును. అని యీ సూత్రమునకుఁ బుసూన్పర్తికమగు సర్థము. పలువురు పండితులు దీని కి యర్థమునే వివరింతురు. గుప్తార్థప్రకాశిక ప్రథమద్వితీయ ముద్రణములు రెంటును నిట్లే యర్థము వివరింపఁబడియున్నది. కాని యీయర్థము సూరి సమ్మతమును, స్వారసికమును, లక్ష్యసాధనోపయుక్తము నగునా యని విమర్శించుట మనకుఁ బ్రసక్తము.

ప్రకృతసూత్ర ప్రథమోదాహరణంబున వాసలు కురిసినఁ (=కురిసినచో) పంటలు పండు నను రీతిని జేదర్థము చక్కగా స్ఫురించుచున్నది. కాని ద్వితీయోదాహరణంబునఁ జేదర్థ స్ఫురణ మించుకయుఁ గానరాదు. వాడు రమ్మనినచో బోయితినిను సర్థ మేమియుఁ బొసఁగియుండదు. వాడు రమ్మనెను; అనుటచే నేను బోయితిని అను నీయర్థమున మాత్రమే యీవాక్యము ప్రయుక్తమగుచుండును. కావున సన్ వర్ణకమునకుఁ జేదర్థ సంబద్ధమగు భావలక్షణమే యర్థమని పయిసూత్రమును సమన్వయిం

చినచోఁ జేదర్థప్రతీతి గానరాని యిట్టి చోటుల లక్షణ మెట్లు సంగతమగు నను నాక్షేపము దుర్నివారమై యున్నది. ఇట ‘రమ్మనినఁ’ అను దానికిని, ‘పోయితిని’ అనుదానికిని గార్యకారణ భావము గలదు గాన గుప్తార్థప్రకాశికా వివరణానుసారముగ నెట్టెటో లక్షణసంగతి సంగీకరింతుమన్నను చేత అను నవ్యయము కార్యకారణభావ మాత్రద్యోతకముగ సంస్కృత భాషలోఁ గానరాదయ్యె. చేచ్ఛబ్దఘటితమగు వాక్యములఁ గొన్నిటఁ గార్యకారణభావము గూడ నార్థికముగ నొకప్పుడు పొసఁగియుండిన నుండఁదగును గాని యంతమాత్రమున నదియే చేచ్ఛబ్దమున కర్థమనిమాత్రము నిరూపింప వలనుపడదు. చేచ్ఛబ్దము సంస్కృత భాషలో నెల్ల యెడలఁ బఠ్యంతరద్యోతకమై కన్పట్టును. వాసలు కురిసినం బంటలు పండు నను వాక్యము చే వాసలు కురియకుండుటచేఁ బంటలు పండ లేదనిగాని, వాసలు కురియనిచోఁ బంటలు పండవనిగాని పఠ్యంతరము తప్పక స్ఫురించెడిని. ఇట్లే సంస్కృతమునఁగూడ ‘ఆహూతశ్చే దా గమిష్యామి’—పిలువఁబడినచో వచ్చెదను అను సర్థముగల యీవాక్యముచేఁ బిలువఁబడనిచో రాననుపఠ్యంతరము స్ఫురింపక మానదు. కావున నేపథ్యోన్తరేచే ద్యదిచ’ అని కోశకర్తల నిర్ణయము. దీనింబట్టి చేదర్థ విశిష్టభావలక్షణార్థ

మున నన్వర్ణక మగునను సమన్వయము సమంజసము గాదని స్పష్టపడు చున్నది. ఇంక నేది సమంజసమో పరిశీలించుము.

చిన్నయసూరిగారు (౧) చేదర్థము, (౨) వృత్తమగు భావలక్షణము (వృత్తము = కడచినది: భూతకాలికమని భావము) నను నీ రెండర్థము లందును నన్వర్ణకము వచ్చునను తలంపుతో నీసూత్రము రచించి యుండిరని మన మూహింపవలసి యున్నది. కాలనిశేష నిర్ణయము లేని (శుద్ధ) భావలక్షణమున 'తుమర్థభావలక్షణంబులందు నుజీ యగు'నని నుజివర్ణకము ను సామాన్యముగ విధించి, యనంతరము భూతకాలికభావలక్షణమందు నన్వర్ణకమును విధించిరి. ఇట్టియాశయ ముండుటంబట్టియే రెండర్థములకును వేర్వేలుగ రెండుదాహరణములఁ జూపియుండిరి. ఇట్లు మన మూహింపక తొలుత నిరూపించిన రీతి నొకేయర్థమున స్ప్రత్యయము విహితమన్నచో రెండవ యుదాహరణ మనావశ్యకముగను, నసంబద్ధముగను జూపఁబడినదనవలసివచ్చును. అట్టి యసంగతోదాహరణము లుండుట సూరిగారి రచనాపద్ధతి కెంతయు విరుద్ధము. మఱియు నీరీతిని జ్ఞాపక క్రియ భూతకాలికము గావుననే 'రమ్మనినక' అనుచో 'భూతంబునందిగాగమంబగు'నను సూత్రముచే నిగాగమము సుసాధమగును. ఇది యటుండ సూరిగారు నన్వర్ణకమును బేర్కొనవలసిన తావులందెల్ల 'శత్రు మౌనంతర్యచేదాద్యర్థకంబులు' (బా. సంజ్ఞా, ౧౨); 'చేదాద్యర్థనాంతంబయిన యుండుట కున్నా దేశంబు విభాష నగు'

(బా. క్రియా. ౫౭)నని యిట్లు చేదాద్యర్థకమని యాదిపద ఘటితముగ వ్యవహరించుట వలనఁ గూడ స్ప్రత్యయమునకు నర్థద్వయ మభిప్రేతమని స్పష్టమగుచున్నది. అట్లు గానిచో నీయాదిపదములకు సరసమగు సార్థక్యము గానరాదు. ఇదంతయు సమగ్రముగ నాకలించియేగాఁబోలును శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిగారు సూరిగారి యీ సూత్రమును "చేదర్థేనో ద్రుతాస్త, స్తద్వద్, వృత్తేభావలక్షణే" అని సంస్కృతీకరించి యున్నారు. (చూ. హరికారికావళి; క్రియా. ౧౫ శ్లో.) ఇట సూరిగారిరచనము 'చేదర్థంబునందు ను వృత్తంబగు భావలక్షణంబునందు ను నవర్ణకంబు ద్రుతాంత బగు'నని యిట్లు నముచ్చయార్థక ను శబ్దఘటితముగ నుండక యించుక ప్రాథమగు రీతిలో నుండుటయే యిట్టి భ్రాంతికి హేతువయ్యెనని తోచెడిని. ఇట్టి ప్రాథి బాలవ్యాకరణమున నెన్నో తావులఁ గాననగును. వానినన్నింటి నిటఁజూపుట యప్రసక్తము గాన నీవిషయము నింతటితో ముగించి విషయాంతరమును బరిశీలించుము.

(౨) కవిజనాశ్రయము

జాత్యధికారమున నవకలిసీసలక్షణమున సామాన్యముగ సమసీసములలో నొక్కొక పాదమున కాట్రోద్రగణములును, రెండు సూర్యగణములు నుండవలయునని నిరూపించు సగదర్భమున

'పాదంబు నాలుగు పాదముల్లాఁ జేసి మొదలిమూఁటికి లోకవిదితమైన

యలయాలుగణముల వెలయ నిర్ మూఁడిడి
మానుగాఁ దక్కినవానియందు

నగణములే రెండిడి...' (కవిజ. ౬౫పే)

అనుపాతము ముద్రితమై యున్నది. అలయాలు అనుదానికి నలనామ అను పాతాంతరము మూఁడు వ్రాత ప్రతులలో నున్నట్లు దిగువఁ జూపఁబడినది. ఇట ప్రధానముగ దిగువఁ జూపఁబడిన 'నలనామ' అనునది యే భీమకవికి నమ్మతమగు ప్రధానపాతముగ గ్రహింపఁ దగును. ఏలయన స్వీకరణమున భీమకవి నల, నగ, నల, భ, ర, త-యను నీ యింద్రగణములను బేర్కొనవలసినపుడు వానిలో నొకటియగు నల శబ్దమును న, గల-యను నీ సూర్యగణంబులఁ బేర్కొనవలసినపుడు న-యను శబ్దమును నుపలక్షణరీతి ననుసరించి వ్యవహరించినట్లంగీకరింపక తప్పదు. అట్లంగీకరించిన పక్షముననే పయిపద్యభాగములో 'నగణములే రెండిడి' యనుచో నగణము లన సూర్యగణములను సర్థమును గ్రహింప వలగును. కాకున్నచో నీసపాదముతుదిని రెండును నగణములే యుండవలయునను విరుద్ధార్థము గ్రహింపవలసి వచ్చును. సవిమర్శముగఁ బరికించినచో భీమకవి యిట్లే యుపలక్షణపద్ధతి నవలంబించిన స్థలము లీజాత్యధికారముననే పెక్కులు గానవగును. పరిశీలింపుడు.—

౧. తరువోజ:

"నలనామగణము లినగణంబు తోడ
నాలుగుగాఁ జేసి నాటించి యిట్లు

కలయంగ నెనిమిది గణములై.....".

కవిజ. ౬౮పే.)

మూఁడిద్రగణములు, నొక సూర్యగణమును, మరల మూఁడిద్రగణములు, నొక సూర్యగణమును గ్రమముగ నున్నచోఁ దరువోజ పాదమగును. పయిపద్యమున నలనామ గణములన నింద్రగణములని చెప్పకున్నచోఁ దరువోజకు లక్ష్యముగఁగూడఁ జూపఁబడిన యీ ప్రకృత పద్యమే లక్షణవిరుద్ధమగును.

౨. ఎత్తుగీతి:

"శ్రీదయితాధిపా న

యోదయ నలనన త్ర గి

యోదితమైన నెత్తు

గీదియ యొప్పు గృతుల".

(కవిజ. ౬౮, ౬౯పే.)

ఈలక్షణ పద్యమునకు దిగువ దీనిం గూర్చిన విశేషముల (foot-notes) నిరూపించు తావున "లక్షణ మస్పష్టము. ఒక యింద్రగణము, రెండు సూర్యగణములు చేరి యొక పాదమని లక్ష్యము తెలుపుచున్నది. గి. క. డ. నలననత్ర" అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ 'నల,నన, త్రయోదిత'మను పాతమే భీమకవి కభిప్రేతమనియు, నలమన నింద్రగణమనియు గ్రహించినచో లక్షణము సుస్పష్టమై లక్ష్యసంగత మగుచున్నది.

౩. ప్రగీతి:

"మూఁడు నేసి నగణములు రెండు నలములు
మూఁ డినగణములును మొగి నహంబు

పోడిగాఁగ నర్థమున కగు మీఁద ని
ల్లుండఁ జెప్పవలయు నొగిఁ బ్రగీతి.”

(కవి. ౩౯ పే.)

ప్రగీతిలోఁ దొలిపాదమున మూఁడు
సూర్యగణముల పయి రెండింద్రగణములును,
రెండవ పాదమున నైదు సూర్యగణములు నుం
డవలయును. ఇట్లే యుత్తరార్ధమునకును
లక్షణము.

ఇట్లు, ‘చేసి + ఇనగణములు’ అని వివరణ
మున విభాగము చూపఁబడియున్నది. భీమకవి
త్వార్థసాధి నెచటను బ్రయోగింపలేదు. అది
యాతనికి సమ్మత మనఁ జాలము. అదియుఁ
గాక యీ ప్రకృత పద్యముననే నలములన
నింద్రగణములని యొప్పకతప్పదుగాన నారీతిగ నే
నగణశబ్దమును సూర్యగణ పర్యాయముగ
గ్రహింపక యీక్లిప్తసమన్వయమునకుఁ గడం
గ నేల? కావున “చేసి + ఇనగణములు” అను
విభాగము భీమకవి కభిప్రేతమని తలంచుట
న్యాయము గాదు. చేసి + నగణములు - అని
యే విభజింపఁదగును.

క. వేలవగీతి:

“ఓనర నేడయైనగణములొప్పఁ బెరసియుండ
ఘనతరముగ వల్లు నిట్లు గలసియుండ నిలిపి
వినుత మేలనమనుగీతి.....

చెప్పె.....”

(కవిజ. ౩౯-౪౦ పే.)

“ఏడు + అ=ఏడ. ఇనగణములు=ఇన
సంబంధిగణములు.” అని దీనికి వివరణముగలదు.
ఇట్లఁగూడఁ బూర్వోక్తరీతి ననుసరించి ‘ఏడు +
అ + వి, నగణములు=ఏడయై, నగణములు
(=సూర్యగణములు) అని విభజించుటయే భీమ
కవి కభీష్టమనుట నిర్వివాదము.

ఈ సందర్భమున నుపాక్షణభంగి సంగీ
కరించిన పక్షముననే లక్ష్యలక్షణములు సుసం
గతము లగును.

ఈ బాలవ్యాకరణ కవిజనాశ్రయ
సమన్వయముల రెంటిని బరిశీలించి గ్రంథప్రకా
శకులు పునర్ముద్రణావసరమునఁ దత్తద్వివరణ
వాక్యములను, బాఠములను సుసంగతముగ
సంస్కరింతురుగాక.

ఏమని చేతు లెత్తి స్పృహ యితు, దయారసమూర్తియైన ని
న్నేమని నిండచేసి నహియితుఁ బురానుగ పాపభారముల్
ప్రామిన నా యధోగతిఁ గృపాజలధి! యిటు క్రుంగఁజేయ జీ
వామృతధార లెండి వరుగై బెడ బాసితి స్పృష్టిలకుఁ.

చీకటి దేవతల్ విరియఁజేసిన కారుమొయిల్ల నొక్కశం
పాకృతి లేదు, విశ్వవిలయాబుడ గర్జు వోలు మేఘమా
లా కఠినస్వరంబులె బలంబుగ గింగురు వెట్టు నీభవిత
నీకృప గేని తావు గని నేరు కుటీరము గట్టుకొంటిరా!

ఏదియొ యాసచే కరము లెత్తెద నీలనభోగపీఠి, మి
థ్యాదీపమున్ సృజించుకొని తాండవమాడెదఁ గొంత నేపున
గ్లాదని తాఁకరాని గగనంబు హసించు; నహస్రకోటి తా
రాదుల తల్కులో తునుకలై నుసియూ పరమాణు భావముల్.

నా గళ మెత్తి దివ్యగగనంబునఁ బుల్లుల యెల్లులందునఁ
రాగము నేర్వఁగాఁ బలుకరాక, నిరుద్ధగళశ్రుతుల్ నిరా
శాగతి బాటఁదీయు; విహంగావళు లీదురదృష్ట జీవునిన్
మూఁగనుబోలె జూచు మధుమోహన రాగము లాలపించుచున్.

నా విధి నాటి పోయిన వనం బిది నేమ ఫలించె, జన్మ జ
న్మావళులందు దోహదము లన్ని యొసర్పితి, నన్మదీయమా
జీవనధారఁ గాలువలుచేసి కుదుళ్లను గట్టియుంటి, నే
జీవనిలోననే యనుభవించును నాఫలసాయ మెల్లయున్.

శ్రీ మద్భట్టబాగా మహాకవి నెఱుంగని సంస్కృత భాషావేదియు, శ్రీవాణకవిసార్వభౌము నెఱుంగని యాంధ్రభాషాభిజ్ఞుడు మండోజోరు. బాణుడు. ౬వ కాదంబరిలో సప్తార్వమైన రచనా ప్రణాళిక నేర్పఱచితిని రసాలంకార రీతివృత్తి శయ్యా పాకారుల సమగ్రముగా సాంగముగాఁ బ్రకటించి, లోక మున శబ్దబ్రహ్మమునకుఁ బరిపూర్ణ వికాసము వెలయించి, పరిపంథికవిభుల హృదయబాగామై, “బాణోచ్చిష్ట మిదం జగన్” త్తను నాభాణకము నవతరింపఁజేసిన మహానుభావుడు. సంస్కృతకవులలో నాతని కీ డాతఁడే. ఆంధ్ర కవి లోకమున శ్రీవాణుడు సునిశితమార్గపుంబు విభ్రా జమాన బాణత్వముం బొంది యనేకములను కంఠం భక్త్యలంబగుటగొట్టి ముత్యైకకాలంబు గనకాభిషేకముం గాంచి వెలుఁగొందినవాడు. ఆంధ్రకవిత్వమహారికి నానవో నేష్టముం గూర్చి ప్రోచినవాఁ డీ శ్రీవాణుఁడే కదా. కావున బాణ శ్రీవాణకపు లిరువురు ననోఽస్య పాదృశ్యము గలవారు.

నన్నయ భట్టారకుం డాంగ ననేకాంధ్రకవులు తమతమ కృగులందు బాణకాదంబరీ వాక్యములఁ గొన్నింటి ననుకరించియు, గొన్నింటి ననువదించియు నున్నారు. శ్రీవాణుండన్ననో, యదనైవపుడెల్ల, ననువైవపుడెల్ల బాణకాదంబరీ వాక్యముల మవయోగిండుటయే కాక, శివరాత్రి మాహాత్మ్య కృతివ్యాజమున రససత్తరములను కాదంబరీ భాగములనెల్ల వాంఛికరించి యున్నాఁడు. కాదంబరీ భాగముల ననువదించు నిష్ఠయే శ్రీవాణునకుఁ బొడమకున్న శివరాత్రి మాహాత్మ్య చతు నోకప్రబంధ మే యాంధ్రమున వెలసెడిది కాదు. ఈశివరాత్రి మాహాత్మ్య మునకు మూలము సంస్కృతమున నీకానసంహితయందుఁ గలదు. ఈ కానసంహిత శంకర సంహితాదులవలె నతి ప్రసిద్ధమైనదికాదు. అయ్యది నూతివముగా నొక తాళ పత్ర గ్రంథమున నుపలబ్ధమైనది. ఈశివరాత్రి మాహాత్మ్య

ప్రతిపాదకమున కథ యందుమాఱుశ్లోకములలోఁ గలదు. ఆ మాఱుశ్లోకములనే నాలుగార్వాసముల గ్రంథముగా శ్రీవాణుడు పంకరించివాఁడు.

కాశిఖండమున గుగునిధి చరిత్రమున శివరాత్రి మాహాత్మ్యము వర్ణింపఁబడినది. అందు గుగునిధి యను రాజపురోహితాత్మజుడు వేదాధ్యయన మొనరించు వయసున జూదమాడ మరగి, చాటునమాటునఁ దల్లిచే ధనము గొని సభికుల కర్పించి, తన దుర్వృత్త మెఱిగిన ఁద్రెచే విమర్శితుండై, యూరువాని, తిండికిదూరమై ముమలమాడె, యొకశివరాత్రి పర్యయన శివనివేదితాన్నము నాస్మాణించి, శివపూజ నాలోకించి, శివస్తుతుల నాచించి, శివాలయమున బాగరణంబొనర్చి, శివనివేదితాన్నమును మ్రుచ్చిలి శివనికేతనోపాంతమున మృతుండై తత్కుక్కుత పరిపాకవశమునఁ గైలాసమున బ్రమథత్వ మొందెనని శివరాత్రి ప్రభావము వర్ణింపఁబడినది. ఈకథ సంస్కృత కాశిఖండముననున్న దాని నట్లే శ్రీవాణుఁ డాంధ్రీకరించివాఁడు. కాని యంతమాత్రమున శివరాత్రి వ్రతమున కధిక మహాత్వము గాని, పలికున కధిక పాతి ర్థ్యము గాని ప్రకటింపఁబడినది. విహ్లాంక మహారావ మునకు నిరాఘాట ఘంటాపకమును నిర్మింపఁదలంచి శ్రీవాణుఁ డీశివరాత్రి మాహాత్మ్య ప్రబంధమును సంధా వించివాఁడు. ఇందలి కథ చిత్రీకరింపుడు.

రత్నపురాధిపతియను హేమాంగదునకుఁబ్రధానా మాత్యుడు యజ్ఞదత్తుడు. అతనికి లేక లేక, యనేక దాన ధర్మములు సేయఁజేయ వాని మాహాత్మ్యమునం జేసి గుఱు మారుడను కుమారుఁ డుదయించి, వేదవేదాంగాది సమస్త విద్యలను, జన్మష్వప్తికలలను సముపార్జించి, యౌవనాగమ మునఁ గన్ను గానక మదాతిలేకమున మదనతీ మదిరాపాన ములకు పశుడై, ౬వ సౌందర్య పౌకుమార్యములకు వలచిన పౌరసీమఁతినుల నశేషముగఁ, జన్మ చెద్దలనక, సురుదార లనక, రమించి, మ్యౌతాదిహూర్త వ్యాపారములఁ బౌర

మేది, పట్టణ బృగ్గులు కగ్గులమై విజృంభించినాడు. వాని దుమ్మినవ్రవల పైచేరి పాదల యాశ్రయము నాలించి రాజు వాని మారు వెదలించెను. రాజునిమ్మనితుండైన వాఁడడవులంబడి తడవులం బోయిపోయి, కొండ్లకొత్తల నిర్మలాంధః పూరమును నొక్క కమలాకరముం దట్టి, యందవగాహన మాచరించి నీరు ద్రావి లేచుచుండ దీని మేసవి, పరిశ్రాంత సులభయగు నిద్రనుం జిక్కి పవలెల్ల నొడ లెఱుంగక నిద్రించి, యెఱుంగజేత మేల్కొని యట నిట చూచుచున్నంత వాతని కట్టెడుట నొక్కచండాల కన్య, నీలంపు సాలభంజికల మేలుడాలడిలు నేయబాలు మై చాయ గలది, లావణ్యరసజలధి, పరిపూర్ణ యౌవన విలాసములది, గాననయ్యెను. అయిదుపురు నశోన్య సస్పృహనిత్యవశంబున గొంతతడవున్నంత, ముకుమారుండు మారగాణాభిక్తుండై యుమ్మత కాశిని నొడంబటించి యటనే తత్క్షణకల్పితమైన పల్లవకల్పంబున నాసంధ్యా సమయమున నాచండాలిని నిర్విశంకముగ రమించి మహాపాతకి యయ్యెను. మఱియు వాడు చండాలీ సంకేతికమును భద్రకాశీ నికేతనమున వెలించుచు, జనంగ మవనితానీతమును నన్నమును భుజించుచు, నీదుర్వర్తనమును మఱుగుపఱుచుచు నెడనెడ బ్రాహ్మణులయిండ్ల జరగు శ్రాద్ధసంతర్పణాదుల కరిగి భుజించుచు; దా నొక్కడే కాక యాయూరి బాడబడుచున్నెల్ల మైలపట చెను. ఇట్లుండఁ గొంతకాలమునకు వాని దుశ్చరిత్ర మాయూరఁ దేటలెల్ల మునుచు, వాఁడామాలెతను నూడియాడేళంబువాసి కిరాతదేళంబున కరిగి, దానితోఁ గావురము నేయుచు దానియం దిరువురుహంతులను, వొకకొమరునిం గనియెను. అంతఁ గొంతకాలంబునకుఁ దనపాపఫల మును భవించుటకోయన నామాలెత పరలోకమున కేగెను. ముకుమారుండు పఠివియోగము సరకుగొనక దైర్యము నాలించి, చిఱుతహంకటి ప్రాయముగల తన మాతంఁగుజ్జలపే భార్యలుగాఁడేకొని దాంపత్యసుఖ ముభయింపుచు, నొక్క శివరాత్రి దినమునఁ దన ముద్దుగుమ్మలకు లూలును, మాంసమును గొనివచ్చుచు మధ్యేహర్షమున శివాలయమున జరగు నర్చనాదికము నలంకార సమలోకించి ధూతకల్మషుండై మరణానంతరమున శివలోక

మునఁ బ్రభుభక్త్య మొందెను. ఇది శివరాత్రి మాహా త్యయమునందలి కథ. కాశిఖండకథకు దీనికి నెంత తారతమ్య మున్నదో యోజింపుడు. వాస్తవముగ శివరాత్రి కుక్కర్నమును, దోషికి, బాతిత్యమును బ్రకటింపవలె నన్న నీకథకుఁ గాశిఖండకథ యుచుండునయేని సాటి గాఁజాలదుగదా?

ఉన్న కథయేమో స్వల్పపరిమితి గలది. తాను రచింపనున్న ప్రబంధమో పెద్దది. శ్రీవాళుండెంటి కవి సార్యశౌముండైన వాతని కృతులన్నియు నేదే నొక్కొక్క భూలకృతి కమనాదములే గాని స్వరంక్రమములు గావు. ఈ సార్యశౌముండు లభ్యప్రకమనస్వస్థుడే కాని సాంఘముగ నిర్మించువాడు గాఁడనుట విదిత్తమే. కావున నీప్రబంధము ననుబంధించుటకుఁ గాదంబరీరుక్తు గావలసి వచ్చినది. సంతూర్ణ మూలముగల కృతులందే యుండెను కాదంబరీరసమాన మొనరింపక మానదు. అట్టియెడ కేవల స్వల్పమూలములను నిట్టి కృతులందుఁ గాదంబరీరసము వెల్లివిరియవలెనువా? ఈ గ్రంథమునఁ గాదంబరీలోని పద్ధతములు, వాక్యములు మాఁడుపాళ్లును, స్వరంతరమున మొక్క పాలును గలదు. ఏకాంతముననే కాని కాదంబరీని ననుదితిభాగములకును గొన్ని భేదము లగపడుచున్నవి. వాని నీసారిది సుదాహరింతును.

“చక్రధర ఇవ కరకమలోపలక్ష్యమాగ శంఖ చక్రలాంఛనః, గంగాప్రవాహ ఇవ భగీరథపరప్రవృత్తిః; రవి రివ ప్రతిదివపోపహయమానోదయః; దిగ్గజ ఇ వాన పరతప్రవృత్త దానధారాద్వీకృతికరః, కర్తా మహాశ్వ ర్యాణామ్.....అదర్శ స్వర్గరాష్ట్రాణామ్, ఉన్నతీః కలానామ్, ఉత్పాతకేతునిహిత జనస్య, ఉదయశైలో మిగ్రనుండలస్య.” కా.-ప్ర. భా.-గ. ౧.

“గ్రహాగళ ఇర బుధానుగతః, పశుపతి రివ మహా నీలామకతః, భుజగ రాజ ఇవ క్షమాభరణ గురు.”

ప్ర. భా.-గ. ౨౩౨.

నీ. “శివురైవమహా నీవాసుయాతుండు

బలభేదిషుడి నవ్యుపాయుఁ

దరవింద హితులీల కధికతాభ్యుదయంబు
బుధునిక్రియ నజహత్తువృద్ధుండు
గంగాప్రవాహంబు కరణి బావవమూర్తి
భుజగాగ్రపునిభంగి భోగకాలి
యేనుంగుచందాన దావధారాభోభి
శార్దిలానున శంఖచక్రపాణి
కర్త యాశ్చర్యములకు నాకరము నీతి
కభిలవిద్యాగమములకు నాస్మరంబు
పగలకుత్పలికేతువు బంధుకోటి
కమరలోకద్రుమంబు హేమాంగదుండు.

శి-ఆ. ౨, ప. ౧౩.

ఇందు గంగాప్రవాహ ఇవభగీరథ పక్షప్రస్తుతి
యనుదానిని గంగాప్రవాహంబు కరణి బావవమూర్తియ
నియు, ఉదయతైలో మిత్రమండలస్య అనుదానిని బంధు
కోటి కమరలోకద్రుమంబు అనియు, గ్రహగణ ఇవబుధాను
గత అను దానిని, బుధునిక్రియ నజహత్తువృద్ధుండు,
భుజగరాజ ఇవక్షమాభరణగురు అను దానిని భుజగాధి
పునిభంగి భోగకాలి యనియు నాంధ్రీకరించివాడు.
మక్కికి మక్కిగా నాంధ్రీకరించు నెడలఁ బై గద్యముల
భావము నాంధ్రమునకుఁ గొనివచ్చుట కెంతయు శ్రమ
పడవలసియుండును గదా. పైగా నాంధ్రీకరణ మంత
సాంపుగాఁగూడ నుండదు. దానంతేసి గడుసుదారి కవి
మూలమంతటి భావముల మార్చి, లేనిది చేర్చి యాంధ్రీకర
ణము నొక్క స్వతంత్రప్రాయముగాఁ గూర్చి వాడు.

“భామ్య ఇ వాజాతిశ్శ్రోః దమనక ఇవభిమ
శ్య మమలి రివ వలస్య.” ప్ర. భా-గ. ౨౪౩.

న. “ఆరాజానకు వభిలకలా కలావచనగాహన
గభీరబుద్ధి యజ్ఞదత్తుండను బ్రాహ్మణుండు అజాతిశ్రు
నకు భామ్యుండును నలునకు దమనకుండును భోలె.”

శి-ఆ. ౨, ప. ౧౪.

మూలమున భీమండను రాజా, సుమతియును మం
త్రియు నుండ సాంధ్రీకరణమున వారిని విడుదుటయే
కాక నలునకు భీముని మంత్రియగు దమనకుని గూర్చి
వాడు. నలుని భార్యయగు దమయంతి భీముని-పుత్రి

యనియు, నామె దమనకుని యుపాయము వలన జరిం
చుటచే దమయంతి యనుపేరఁ బరఁగెననియుఁ బ్రసిద్ధమే.
సుప్రసిద్ధమయిన యీకథ యాంధ్రీకరణమున దారుమా
రగుట కేమిహేతువో?

“గళగృహ్యమాణజరచ్చాగమ్” కా-ప్ర. భా.
గీ. “జరక మేమంబు కంత దేశమున జుట్టె
బుచ్చుకుం దుభిము నొక్క పువ్వుబోడి.” శి. ౨.

గళగృహ్యమాణ నివగా విశేషము చేయఁబడు
చున్న యని యర్థము. ఇట్లు విశేషము చేయుట యుత్కి
లాది దేశములం దాచారము. ఆంధ్రీకరణమునం దీయర్థము
రాదు. మాయనన్న కిష్టమార్గమునఁ దేవలమును.

“శ్రూయతేహి పురా చండకాశిక ప్రసాదా
న్మృగధేను బృహద్రథోనామ రాజా జనార్దనస్య తేతార
మకుల బల పరాక్రమం జరాసంధం నామ తనయం లేఖే
దశరథశ్చరాజా పరిగతివయా అపి విభండక మహామాని
సుతస్య ఋశ్యశృంగస్య ప్రసాదా న్నారాయణ భుజాని
వాప్రతిహతా మదధిని వాజ్మోభ్యాన వాపచ రతురః
పుత్రాః.” ప్ర. భా. ౩౧౦.

న. “సర్వజగత్ప్రసిద్ధంబు గదా యితిహాసంబుఁ తొ
ల్లి చండకాశికు వరప్రసాదంబున మగధాధిపతి యగురాజా
రై లేయకులనిమగ్దమం గలుగుచు దగినయట్టి కౌర్యనిధి
జరాసంధుం గాంచె. దశరథుండు విభండక తనయు
నారాధించి దిగ్గజంబులం బోలిన కుమారుల సకలలోక
హితంబుగా నలుగురం బడసె.” శి-ఆ. ౨, ప. ౩౪. మా
లమునమున్న బృహద్రథపద మాంధ్రమున విమచంబకుట
కది లోపమో లేక లేఖకులలోపమో? కాని దశరథుండు
నారాయణ భుజములం బోలె మదఘులవలెను. నలుపురఁ
గొడుకులఁ బడసెనని యుండ, దిగ్గజములవలె నలుగురి
నకుట మార్తము యుక్తముగాను. ఎనిమిదియను ప్రసిద్ధి
గన్న దిగ్గజము లో నాల్గింటిని బ్రశ్యేకించుట లోకవిదు
దము. కాదంటి భాగములకు నాంధ్రీకరణమునకు నిట్టి
భేదము లనేకము గలపడుచున్నవి. ఇదికాక యాశిని
స్వతంత్ర కల్పఃములందును గొన్ని దోషము లగపడు
చున్నవి.

గీ. "ఈశ్వరుం డ్రితా వాధుం డెందువారి
కరుగ లేకను మనుం డెట్లు కలుగనేర్పు
చంద్రచందనచంద్రితాశైక్యమైన
పుత్రపరిరంభ పౌశ్యంబు పువ్వుబోడి."

అ. ౨, ప. ౩౩.

ఇందు బూర్వపరార్థముల కవ్యయ మే లేదు. ఉత్తరా
ర్థమునకు గ్రయ లేదు.

"హుంబిఁము ల్మహాసంపు పట్టపుదేవికి."

అ. ౨, ప. ౪౦.

కా. "నీమంతోన్నత సంధ్రసుంబు వెలయం
జేయించె శ్రీయజ్ఞ ప
త్రామాత్యగ్రణి కాపాలకుడు."

అ. ౨, ప. ౪౩.

పదిపునిభార్య పట్టపుదేవి యగునా? నీమంతోన్నయన
మొరికి? యజ్ఞచక్రమనగా, యతి భార్యకా? సంతోష
వాచకమైన తెలుగు సంబరము సంస్కృత సంధ్రమ
మగునా?

గీ. "తగవు లిచ్చిరి పుట్టింటి కల్లి ప్రజలు"

పుట్టింటి ప్రజలూ? పుట్టింకితల్లి ప్రజలూ?

క. "కరశీకరాద్గోపుష్కర

కరుండై యారెండు గంధకరిరాజుక్రియన్

పరిషేకాంతరమనదా

సరసిరుహాకరము పెదలి చయ్యన వచ్చెన్."

అ. ౩, ప. ౩౩.

పరిషేకాంతము లేక పరిషేకాంతరము గాని పరిషేకాంత
రము కాదు పరిషేకాంతర మనగా స్నానమధ్యమున
వని యర్థము.

క. "కొలనిదరిమమునీడన్

కొలశల్పమునందు గొంతనేపై శేయించెన్

తెలువ మగు వలిపె దుప్పటి

తలగడంగు జేసి సచివతనయుం డెంతన్."

గీ. "బహుశేషక్షతాపాకడంబులలోన

బ్రధన మందివ యంధకారంబుబోసి

కొలనిదికానసంబున గొంతప్రాద్దు
నలకువాయంగ నిద్రించె యజ్ఞచక్రి.

గీ. "దప్పి డీటంగ మసురకాంక్షముల గ్రోలి

కడుపు నిండంగ దూడం దీగల భుజించి

యెండ వాలారు నందాక నిండుకొలని

తీరమున పుట్టినద నిద్రించె వరకు."

ఈ పద్యములలో మూడవదానికి దొలిరెండును
బాతాంతరములుగా నున్నవి. మొదటి రెండు లేకున్నను
సందర్భబోసి రాదు. మొదటి రెండుపద్యములు పరస్పర
విరుద్ధములుగా నున్నవి. మొదటిదానియందు కొలనిదరి
మము నీడ నిద్రించెనని యుండగా రెండవదానిలో
కొలనిదరి కానసంబున వని కలదు. కాననము మును,
మును కాననము గానేరవుగా? అనునన్న నీపద్య
ములనవసర ప్రయుక్తములే యనక తీతము. మూడవ
యాశ్వాసమున జండాల్ సుకుమారసమాగమవసరమున
మంచిరసవంతమైన పట్టన "గలుగుచున్న వియనేకములు
వికల్పము" లిత్యాద్యుత్పాతవర్ణనములును, శ్రీ పురుషమూ
మాములును సెంతయు రసభంగమును గలిగించుచున్నవి.
ఇట్టి వింక ననేకములు గలవు గాని వానినెల్ల నిట వివరింప
దావు చాలదు. శ్రీవాధుండు కాదంబరీకథ నీగ్రంథమున
సెంతయు పువయోగించెనో యింక పరికింపుడు.

కాదంబరిలోని మాద్రకుండము, దారాపీఠములును
గలిసి యిందు పే మాంగదయాపము నొంగినారు కాదం
బరిలోని కుకనాసుండై యిండు యజ్ఞచక్రం డయినాడు.
కాదంబరిలోని తారాపీఠమి పట్టమగుషి, విలాసవతియు
మాద్రకునియంతాపురమునుజేరి యిందు బజ్జచక్రమాత్యుని
భార్య సుశీలగా నవతరించినారు. సుశీల బ్రాహ్మణీ మం
త్రిభార్యయైనను నిందు కాదంబరీ రసపరవశత్వమున బట్ట
మహిషీత్వ మొందినది. కాదంబరిలోని చంద్రాపీఠ వై
శంపాయనులే యిందు విద్యాచార్యులంగము విషయమున
సుకుమారత్వము నొందిరి. కాదంబరిలో కుకమును దీపి
కొని వచ్చిన చందాలదారికాయాపవృన్నయగు మహా
లక్ష్మీయే యిందు గథానాయకయగు జనంగు కన్యా
యాపమున బరిమిందినది. అందలి పక్కణమే యిందలి
పక్కణము. అందలి శిబరసేనాపతి మాతంగకు డిందు

మాలతతోఁ గాఁపురమునేయును కుకుమారపాత్ర ధూమిక
దాల్చినాడు. అందలి కేబర పైనికు లిందు వృద్ధకుకుమారుని
పరివారమై యున్నారు. కాదంబరిలోఁ దారాపీఠమహిషి
విలాసవతి సంతతి లేక విచారించుట, భర్త యామె నోదా
ర్చుట, శివాలయమునఁ బౌరాణికునివలన నపుత్రకులకుగతి
లేదని వినుట, దానధర్మాదు లాచరించుట, గర్భప్రాప్తి,
ప్రసూతిగృహోపకారము, ప్రసవము, ప్రసూతికాల
కార్యాచరణము, కుమారసంవర్ధనము, కుమారజాతుంక
మగము మొదలగునవి శివరాత్రి మాహాత్మ్యమునందు యజ్ఞ
దత్తునిభార్య, విలాసవతికుమారుడు, కుకుమారుడు వీరి
విషయమున పరిగ నట్లే సంక్షేపించి వర్ణింపఁబడినవి. శివరా
త్రి మాహాత్మ్యమున సీమంతోన్నయన పుంసవనములు మా
త్రము స్వతంత్రముగాఁగాదంబరిలోఁ లేనివి వర్ణింపఁబడినవి.
ఆరెండు కర్మములు నేకకాలముననే జరుపఁబడినట్లు వర్ణిం
పఁబడుటచే శ్రీనాథుని కాలమునాఁటికే అధమాధమయగు
అపహవాసము మనదేశమున నెలకొన్నదని తెలియ
వగును. ఇప్పు డాకర్మము స్వయాపముతోడనే నశించుటచే
వాని విచారమే యక్కఱలేదు. కుకుమారుడు యావన
ప్రాదుర్భావానంతరము దుర్వృత్తుడై చెడుపాఠాలు
పోవుచున్నపుడుగూడ నాతఁడు కాదంబరి రహస్వీర
మును మానలేదు. ఏవో శివయజుమాతల యుద్ధములు,
శివరాత్రివ్రత విధానము మొదలగు కొన్ని సంవర్షముల
నామల మందిన మిగిలినదెల్లఁగాదంబరియే. అట్టిభాగములం
చక్షురమక్షరమునకును గాదంబరియందు మూలము గలదు
గాని బాగుగ కాదంబరి కంఠగతము గానివారి కావిషయ
మున నమ్మిక కలుగుట కష్టము. మాయదారి శ్రీనాథుఁ
డింగ్లి షు ప్రభుత్వమువలె నైదువేలమైళ్లమారముననున్న
పదముల కేకబంధము గల్పించి యుండును. ఇది యాతిని
హస్తలాభునవిశేషము. ఇట్టిప్రజ్ఞ యాతినికొందక్క నిం
కెవ్వరికి నింతవల కలవడలేదనుట గురుదూషణము గాకుం
డుఁగాక. ఇంతతో నీవిషయము నటుంచి యొక్క
విశేషముమాత్ర మిటుఁ జెప్పొనియోదను.

శివరాత్రి మాహాత్మ్య పీఠికలో నీగ్రంథము
కాం సంవత్సరము లజ్ఞాతవాస మొనరించినదని వ్రాసి
యుంటిని; అది ప్రమాదము. ఈగ్రంథముగూడఁ గొంతకా

లము ప్రకటముగానే యుంకి యాంగ్రకపుల కాదర
పాత్రమై యుండెడిదని తెలియనగును. చిత్తగింపుఁడ :

ఉ. "కాయజుక్రియం బడయఁ
గానికులంబున సంభవించి య
న్యాయము నేయునే యిట్లు ను
రాత్ముడు వీఁడు శ్రపాభిమానముతో
మాయగఁదట్టి యందు నతి
మాత్రము లజ్జితుడైన కైవడిం
దోయజమండబాంధవుఁ డ
భోమఖండయ్యో నభోంగవమ్మనకా.

కా. "వ్రాలెం బల్చియ కైలశ్యంగముపయిం
బ్రత్యగ మగ్నాగమో
నీలత్కింశుకకోరక సుభకాం
తి న్భామమవృంధలం
బాలించె చరుండు హస్తమున దా
మరామలీలావతీ
గ్రూరేఖానిభవిద్రమాభ్యురయముం
బుండ్రేకుకోదండమున్.

క. "కుంక విభాకరచింబము
పంకజమండములు మొగి డెఁ బ్రకృత్యీధిన్
గంకేళీతరువల్లన
సంకాశచ్ఛాయఁ గొమరు సంజ జనించెన్."
శివరాత్రి మా. 3 ఆశ్వా

ఈపద్యములకుఁ బ్రతిచింబములు మనుచిత్రిమునఁ
గలవు.

చ. "తరుణి ననన్యకాంత నతి
దారుణపుష్పశరీముఖవృథా
భరవివశాంగి వంగభవు
బారికి నగ్గమునేసి హ్రుంఁడై
యరిగె మహీసురాధముఁ డ
పాంకృతితో నని లోమభీషణ
స్ఫురణ విహించె నోయన న
భోమణి దాల్చెఁ గహయదీధితిన్."

కా. "శ్రేష్ఠులట్టి వధోంతరాశమువఁ బా
తెం బకు లుష్టాంకుపా
షాగ్రాతము కోన్ఱుమయ్యో మృగత్వ
ష్టానాథు లీకన్ జపా
శోణం బయ్యో బశోగబింబము దిశా
స్తామంబు శోభాదరి
ద్రాణం బయ్యో సరోజమండములు ని
ద్రాణంబు లయ్యో గవన్."

ఆంధ్రకవితాపితామహుడు కవిసార్వభౌమునియొ
శిరాత్రి మాహాత్మ్యముం జూచె ననుట కీపద్యములే తా
ర్కాణము. మనుచరిత్రమునందే కాక యితర ప్రబంధ
ములం దనేకములు శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునండి. యను
కరణము గలవు. వీని నెల్లఁ బర్యాలోచించిన నీగ్రంథము
చాలకాలము ప్రచారమందే యుండి దౌర్భాగ్యవశమన

గొంతకాలముమాత్రమే యజ్ఞాతమైనదని తెలియవగును.
ఆంధ్రసాహిత్య పారిషదుల యఖండ స్వరసాయమున
నేకక శిథిలాశిథిలప్రతి లభించినది. దాన గ్రంథపాఠ
ములు బహుశముగ నుండటచే నీగ్రంథము విషయమై
యొక్కమాటయైనను నిస్సంశయముగఁ జెప్పు ననువుగా
కున్నది. ప్రత్యంతరము కాంతయ్య యవతారికతోడనో,
లేక దానితో కూన్యముగానో లభించువఱకు మన కీడో
లోత్సవము లేవును. ఆంధ్రభాషామతల్లి కడుపు చల్లన
గా నాప్రంత్యంతర మధికకాలముననే లభించుఁగాక.
మహాశయులారా! కవిసార్వభౌముడు కాదంబరీరసాస్వా
దతత్పరతచే శిరాత్రి బాగరణంబు నేయింది కైలాస
మార్గంబు చూచినాడు. నేను నా కాదంబరీ ముత్రావలననే
యుత్తమగు వికాశమును పొందినాడను. నన్ను
మన్నింపుడు.

పా పా యి లి ల లు

బసవరాజు అప్పారావుగారు

(వాగ్వివరీ రాగము - జంపెతాళము, ఖండజాతి)

దినదినముపావణ్ణి దీవించిపాండి

దేవలోకములోని దేవతల్లారా!

నాపాపనిద్రట్లా నవ్వుకుంటాడు,

అస్సెకాలాడేనో అప్పరలతోను? ||దిన||

మారండ్రనిద్రట్లా మాటాడుతాడు,

తెలియజెప్పినేమొ దేవరాళ్ళాలు? ||దిన||

కన్నయ్యనిద్రట్లా కన్నుగిలికేను,

వెట్టిలోకముజూచి వెక్కిరించేనో? ||దిన||

వాగ్వివరీప్రేమ రాగమాలింది,

చిన్నయ్యబబ్బోర శ్రీరామరక్ష! ||దిన||

దినదినముపావణ్ణి దీవించిపాండి

దేవలోకములోని దేవతల్లారా!

ఆ క స్నై క ఛా యా చిత్ర ము లు

(SNAP SHOTS)

‘సో సి’

(మొదటి బహుమానము)

శ్రీ వీ. యస్. కోవిందరాజుగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

‘సావాసము’

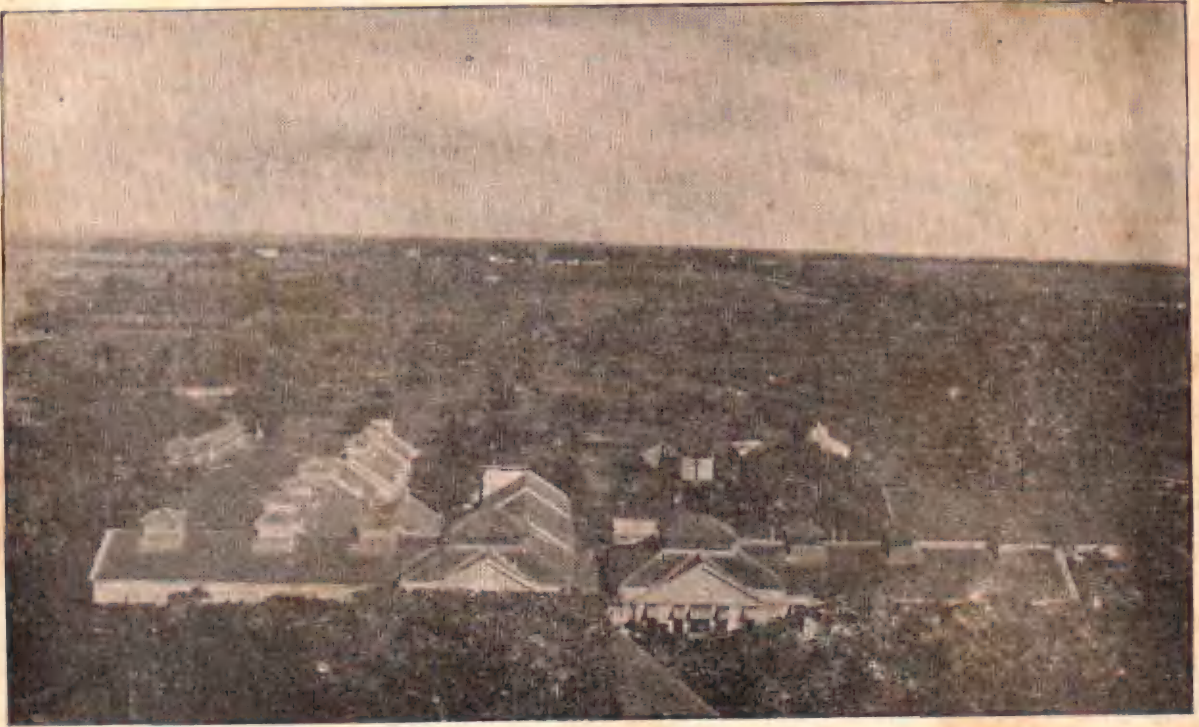
శ్రీ కె. వి. గిరిగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

‘ఓ రిక్కడ, అమ్మా!’

(రెండవ బహుమానము)

శ్రీ పి. భూపతిస్వామయ్యగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

బెంగళూరు-గాలిలోనుండి

శ్రీ జే. జే. రావుగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

కనుమలలో కర్నూలు నంద్యాల మార్గము

(మూడవ బహుమానము)

శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

తృతీయాంకము

రంగము ౨

సౌమము: — రాజమందిరము.

సమయము: — ఉదయము.

(విశ్వపతి ప్రచారము చేయుచుండను తెల్లని యుదుపులు ధరించియుండెను. ఉత్తరీయము లేదు. మైత్ర వీరమును చిత్రముగా చేతులకు పెనవైచుచుండును.)

విశ్వపతి: — అర్కకుడు పాపము నిష్కారణముగ పాపమై నాడు. ఎవడురా అక్కడ?

(ద్వారరక్షకుని ప్రవేశము.)

ద్వార: — ఏమి ఆజ్ఞ ప్రభూ!

విశ్వ: — మహారాజా విచారగ్రస్తులైయున్నారు. ఎవరైన పరామర్శించుటకు వచ్చిన యిప్పటికి పంపుయి యిప్పటి ద్వారరక్షకునికి తెల్పుము. నాయాజ్ఞ లేనిదే ఎవరిని లోనికి పోనియరాదు. పొమ్ము.

ద్వార: — చిత్తము. (ప్రస్థానము.)

విశ్వ: — అమాయకుడే. నాతృష్టాపకమున కంట కముగ వచ్చినాడు. విధి లేక నేను నామార్గమును నిష్కంబ కముగ తేసుకొంటిని. తప్పా? పోనిమ్ము దీనికి నిష్కృతి నేను కుమారరాయల యాత్మను కాంతి నాశిర్వడింపు గాక! (వికారముగ వపుటని) పాత్యావంతరము పాప భీతిచే కలుగు పాంతకపామాన్యమును యాతవయు నాకు లేకున్నదే. ఆహా!

క. ఇదియేమి నూయి ఘన కాం

తిదమై తుమ తోచుచున్నదే! యిక శ్రేయో

రుదయం బానో యేమో

యిది! పశ్చాత్తాప మెందు నిట్టిది కలదే!

(శిరఃకంపనశ్రేణి) ఆ—ఆ—వాని అదృష్టమును నే ననుభవించునంతకాలము నతడు నాకు చిరస్మరణీయుడౌ

గాక! ఈ పవిత్ర చింతనమే నాకు సాంత్యనము. ఔను! ఈ పవిత్రోద్దేశము నే దక్షిణాయకొన గల్గినచో పాంతకు తెల్లదు ధన్యులౌదురు కదా! ఓహో!

మ. తపభాగ్యోదయ సంధిదోషమున ద

గ్ధంబైన తీవంబు నా

త్మనె పూజించి కృతజ్ఞుడౌ నధముడుక

ధన్యుండే; పాత్యాఘ మా

తని నేమాత్రము నంటరాదు ఘనవే

దజ్ఞుల ప్రసర్తించు త్రో

వను పోబాలు మహాప్రబుద్ధుడగు వి

ద్యాంసుండ నైతిక భరీ!

వాది నిజముగ సాత్వికచిత్తస్వము. ఉగ్రముగ వాడు గూఢ్యైక్తి వను రెచ్చగొట్టకున్న ఇంతలో నింత ఘోర మొనర్చియుండను. నామితమును చెడగొట్టి నాలో నెచ్చటనో యలసయై పడియున్న హింసాభుజంగికి నలజడి గొలిపి దానికోరలు పట్టుకుని చిరిసి చేష్టలుచేసిన విషయోగము పట్టును. దానికి నేనా బాధ్యుడను? ఇది మాత్రము నే నెంత నిర్లక్ష్యముగ తేసితిని! ముందుగురి మాత్రము చూచుకుని, వానివైపు చూడకుండ, ఖడ్గమును నెనుకక బెట్టి ఒక్కటే కదా పోటు పొడిచినది-తరువాత కత్తివైన చూడకుండ తుడిచి యెఱుబెట్టి తిరిగిచూడకుండ విచ్చితిని. నేను మాత్రము హత్యను చూడగలవా!

(నేనకుని ప్రవేశము)

నేన: — డేవా! జయము జయము.

విశ్వ: — ఏమి విశేషము?

నేన: — మహామంత్రి వారును, గోవిందరాయలు వారును శ్రీవారిని పరామర్శింప వచ్చి తమకు తెలుపగోరు చున్నారు.

విశ్వ: — నేను వచ్చి వారిదర్శనము చేయునని చెప్పుము. ఇప్పుడు నా రెచ్చట నుండిరి?

నేనః—పెద్ద నామాత్మలవారి కార్యాలయమున మండిరట.

విశ్వః—సరే. వచ్చుచున్నామని వార్తనంపుము.

నేనః—చిత్రము. (ప్రస్థానము.)

విశ్వః—కాని ఇప్పుడు శత్రువు మాయమైనదే ఏమిటి చిత్రము? కళేబరచార్యము! ఎవరో గొప్పశత్రువులే యేర్పడినారు. ఎంత ప్రయత్నించినను వారిబాడ నరయలేకుంటిని. ఏమిచుందబుద్ధి! ఛీఛీ; యిప్పుడితడుము తెలుసుకొనవలెను. లేకున్న విశ్వపతి! నీవిక శిరచ్ఛేదనము జేసుకొనవలసినదే. (ఆప్రయత్నముగ నరిని ముప్పి, శిరమున భూతపగును.) చుర్రేద్యుడును వాయుజ్ఞాత్రిము వారులు పసికట్టుట సాధ్యమా, నేనై చెప్పకున్నావా! (రహస్యము ప్రయత్నమైనట్లు నయనముల విరుగుకొని) ఆఁ. ఓను. నేనే చెప్పితిని. చిత్రావతి! స్వీయ కథనే చెప్పితిని. ఆపిల్ల తా విన్నకథను చతుర్దశేభుడనములకును చాటించిగాని నిర్దింపదు. ఆకథలోనైన నెప్పటి అభారమున ధ్వనించునావ్యూహమును పసికట్టగల్గు మేధామూర్తు లేవ్వ రిచ్చట! రామకృష్ణకవి, తిమ్మయ్య-నీరి! గాక యిట్టిప్రతిభ యెవరికిని లేదు. వారే నాశత్రువులు. ఇది యీహులకే తోచిన యిప్పటి కప్పుడే వాత మార్చి యందును.

(చిన్నాదేవి దుఃఖక్రొధములు సంపడిగొను దెందమున వచ్చును. కుడిచేతిలో బాకున్నది. ఎడమచేతిలో నొక చీటి యున్నది.)

చిన్నాదేవి:—

గీ. సింహాపీఠిని, ప్రేమ నాశిరసింబి
నిద్రవుచ్చిన పిల్లవానిని దురీశ!
భయద భరదాల హీనచార్యాకవృత్తి
కసిమసంగిన యట్టి యాఖిలద వీణ!

అధోదూదా! నాకుమారుని నాసర్వస్వమును మరగ మొనర్చిన హంతకుడవు. నాస్వర్గమును నాయుబలాటమును బురదలో పూడ్చిన ఖిలదవు. శోకముచే నాపతికి మతిపోయినది. నాదేహము మండిపోవుచున్నది. శోక

ములో నేనును మునిగిపోకముందే నేను రాణిని హంతకుని నిన్ను—(ఆగును.)

విశ్వపతి:—ఆగద చెందులకు? ఆధోరణి సాంతము కానిమ్ము.

చిన్నాదేవి:—ఈబాకును నీహృదయములో పిడివరకు స్రుచ్చెదను. నాదేహ మెట్లు మంచుచున్నదో చూచితివా?

విశ్వపతి:—చూడకేమి! శుద్ధభుజంగి తోకకొన మీద నిల్పానినది. నేయివోళ్ళతో విశ్వమున ప్రతిహింసాగరశమును చండవిమగ్రీష్మమును గ్రమ్మచు నాది శేషుడై వచ్చినట్లున్నది. ఆచుంట యులుగులకు తలమీది భూమి యెగిరి యనిరిపకచున్నది.

చిన్నాదేవి:—(దేహము కంపించును.) ఒక్కపడగ చాలమా నిన్నుది జేయుటకు? పాపమునకు జంకని యీహామణ్యవృత్తి యసహ్యములు నాశక్తి నూడి జేయుచున్నది; శక్తిహీనముండే నిన్ను— అంతమొనర్చెదను. (చేయి విసరును. బాకు జారిపోవును. కదిలిపడి మార్చిల్లును.)

విశ్వపతి:—మార్గబోయినది. దేవజాతినర్పము; నగుని చూచి ఈ యాది శేషువు తలమీది భూమిని విసరి పడవైచి వేయి శిరస్సుల దానికి వైచి చితుకగొట్టుకొనుచున్నాడు. వీని తల చితుకగొట్టుదునా? (చిన్నాదేవి చేతినుండి బారిపడియున్న చీటిని జూచి) ఆఁ! ఈచీటి యేమిటి! (తీసుకొని చదువును.) “నీకుమారుని చంపినది విశ్వపతియే. బాగత్త.” అని వ్రాయబడినది. ప్రతిస్పర్ధి పండితుడా, మూర్ఖుడా? కర్తవ్యమును నూచింపక యీహె దేమిచేయగలవని యీహావృత్తిక! కాదు. పొగరు గుప్పిన ప్రతిభను శుద్ధవాచాలుడ నగుచుంటిని. ఊహ మేధుములనే మెఱయు నాబుద్ధి యఖండమైనదని గర్వాంధుడ వైతిని. ప్రత్యక్ష జగత్తున ప్రయోగానుభవమున నిక నాబుద్ధి సిద్ధికెందవలెను. మొదట చీటి రాణికి స్వాగతము, నాకుద్వాసము—ఇప్పుడీ హావృత్తిక! రెండును నాకంటబడినవి. ఇది వారి సంకల్పమైమాడ మందును. వచ్చినవాని వచ్చినట్లే గుప్తముగనే సాగనం

పుటకు పన్నిన పన్నాగ మిది! శత్రుభయమున కంగారు పడి కాలిక బుద్ధిచెప్పుదునని యూహించియుందురు. కాని మ్యాశత్రుజంబాటమును మూటగట్టి పూడ్చిపెట్టుదును గాక!

చిన్నాదేవి:—(మూర్ఛదేరి) అయ్యో! ఇంకను నీవు చావలేదు?

విశ్వపతి:—చావలేదు. అది చాల కష్టముపడ సోదరీ!

చిన్నా:—సోదరీ! అయ్యో! నే నీక భరింపజాలను. పక్ష్యమందరికిని చెప్పివైచెదను.

విశ్వ:—(పట్టుకుని నోరు మూసి) అరచితివా జాగ్రత్త!

చిన్నా:—(బలముగా విశ్వపతిని త్రోవవైచి) సో! నన్ను స్ఫురింతువా దురాత్మా!

విశ్వ:—చునెగుట్టు బయలు చేసితివా నీకును నాకును రహస్యసంబంధ మున్నదని చెప్పెదను. జాగ్రత్త! నీ ఆటలు వాడగరా :

చిన్నా:—అ—అ—ఇంత పచ్చివాడవా!

విశ్వ:—విగ్గరగ మాట్లాడుట మింతవర క్యాయము లేదు. అదృష్టమే. పిచ్చిదావా! ఎవరో పంపిన యీ జొంగ చీటిని నమ్మి యింత యూయాధపడివావు! నీతోప వేగము నాపుటకు వేరుగతి లేక అంతటి యవార్థము వానోట వెలుమడఁగివేసి వచ్చినది. క్షమించుము. ఇంత బ్రదుకు బ్రదికి యిది వాకర్మము కాకున్న పసిపిర్రవానిని చంపవలెనా? నాకు సత్వము, దుఃఖమును మాడ కల్గయన్నది. సోదరీ! కొంతముగా బుద్ధికలిగి విను

చిన్నా:—వివ నక్కఱలేదు. నీవైద్యమునకు లొంగగలసి వచ్చినదే యని దోచుచున్నాను. అయ్యో! “కిరీడుమును వాచెదమలే” యని యాహాస్యమునే నిజము చేసితివే!

విశ్వ:—విగ్గరగ మాట్లాడవలసిన చెప్పినావా. సరి. ఇక నీవు నన్ను నమ్ము. జ్ఞాపకమున్నదా నా యెద్ద నేమనాస్త్రము కలివో యిప్పుడు చెప్పితిని!

వృధాయాపవడక బుద్ధికలిగి ఉండుమింకను నాకు నీతో పని యున్నది.

చిన్నాదేవి:—నీకన్న తెలివిగలవారు లేరని గ్రుచ్చిపడకు! ఈతోనులోమండి నన్ను తప్పించగలవారే లేరా!

విశ్వపతి:—ఈచీటి నీకు తెచ్చియిచ్చిన దెయ్య?

చిన్నాదేవి:—అఁ నా అదృష్ట దేవత.

విశ్వపతి:—దేవతలకు, భూలోకమునకు వచ్చి, నీకు త్తరముల కేరవేయు దుర్గతి యింకను కలుగలేదు; నిజము చెప్పు మెయ్య తెచ్చియిచ్చిరి?

చిన్నాదేవి:—నేను చెప్పను.

విశ్వపతి:—చెప్పతూ? చెప్పించనా? (సమీపించును.)

చిన్నాదేవి:—(చూరముగా పోయి) విశ్వపతీ! ఇంత దురాత్మగము నీకు తగదు. అట్లా మాట్లాడి తల మోకాళ్ళమీద పెట్టుకుని తొంచెము నే పాలోచింనుకో యానీవై ద్యము—

విశ్వపతి:—(అట్లా మాట్లాడి వికటముగ నవ్వుచు) ఈధలలో నదృశ్యమైన భావాలు పీఠలుగా పడియుండి యవసరము కల్గినప్పుడు కాని తాంతువ్వలవలె పై కెగు రవు. నిన్ను గొట్టుటకు ప్రయత్నించిన యవసరమున నామెదములో మెలికలు తిరిగినది మన రహస్య సంబంధపు టాలోచన. ఇంతవఱకు నిన్ను మోహదృష్టితో చూడ వలెననియే తెలియదు! ఇప్పుడు నీవు నాకు మోహినీదేవి వలె గనబడుచున్నావు. నిన్ను కామమున మోహించవలె ననిసించుచున్నది. (చిన్నాదేవి నిశ్చీనప్రతిచువలె నిలచిన వొటనుండి యంత్రమువలె వెనుకకు జరిగిపోవును) ఎదురు నుండకుము చూచు. (చిన్నాదేవి వదలిపోవుట వరసి) అసహ్యము గొట్టిపోయినది. నాది చాల కర్మశతత్యము. ఆప్రయత్నముగనే పై కుటుకుచుండును.

గీ. కాలకంఠుడు మ్రంగిన కాలమాట
గరళమున కన్న చేరైన కర్మశత్య
విషము నెరిగియే మ్రంగి హృద్యేటియందు

బదిలపరచితి నది దుర్వాశ్య రథస

ఎహి నేలీ జిమ్ము వారు నిశ్వాసములను.

అహ! గరళభోజనము! విషనిశ్వాసము! శంకరుడటు.
నే నిటు. ఘోషేత్రము విప్పి భాగ్యపాచిక వైచేదను.
అదిగో మరల వాచాలుడ ననుచుంటిని. ప్రళయము
ముగురుకొని వచ్చుచున్నది. వ్యవధి లేదు. కానిమ్మా
హత్యాపరాధమును రామకృష్ణకవిని జోడించి తిమ్మర్పు
లపై గొట్టితివా నిశ్చాత్రమగును. రాజపుత్రు
వికలుడై యున్నాడు. ఆపరాధుల విచారించి శిక్షించు
నధికారమును ముందు పాస్తగతము జేసుకొనెదను. మధ్యా
హ్నములోపలనే శత్రుమర్ధి కావలెను. (ప్రస్థానము)

(చిత్రావతి ప్రవేశించును.)

చిత్రావతి:—ఏమిటో విశ్వపతి ఆమాట అనగా
నే మాచిన్నారాచే అట్లా అనిహ్యంగా భయపడ్డ దెందు
కో! (దురమున చూచి) నాన్నా! నాన్నా! ఇక్కడ.
ఇట్లా రా!

(రామకృష్ణకవి ప్రవేశము)

రామకృష్ణకవి:—ఇప్పుడు విశ్వపతియు, చిన్నా
దేవియు నిట్లు వచ్చి వెళ్ళినట్లున్నది; ఏమిటి విశేషము?

చిత్రా:—ఏం చెప్పమంటారు? అంతా ఒకగూడ
వగా ఉంది. ముందే చిన్నారాణీ కోపంతో వచ్చి విశ్వ
పతినే బాగుతో పొడవతోయి మార్చుపోయారు. నేను
బాక్కుని చూస్తున్నావాడే, ఎట్లా కైవోష్యపచారం
చెయ్యడం! పాపం అట్లాగే మార్చదేరి కేకలువేసింది.
అప్పుడే విశ్వపతి ఇంత గ్రుడ్లుచేసి ఏమిటో రహస్య
సంబంధం అది ఉందంటాను అని చెప్పించాడు;
చిన్నారాణీ ముఖం ఇంతచేసుకుని అట్లాగే వెలిపోయింది.

రామకృ:—ఓరా! నీచప్రతాపము! ఛీ! ఛీ!
ఇట్టి యల్పనీవీడ కోపము మాత్ర మెట్లు వచ్చును.

చిత్రా:—అయితే నాన్నా రహస్యసంబంధం
అంటే ఏమి చేయి!

రామకృ:—ఛీ! ఊరుకో.

చిత్రా:—చెంపలు వేసుకుంటా! తప్పుమాటని
తెలిస్తే అడుగుతానా అసలు.

రామకృ:—వాబంగారు తల్లివి. నీవు చచ్చున
వెళ్ళి చిన్నారాణీ దగ్గర ఉండు. మధ్యాహ్నం వద్దవు
గాని ఇంటికి. పో.

చిత్రా:—అబ్బాయి నెక్కడ వాచారు. పాలు
పట్టారో లేదో.

రామకృ:—(చిత్రావతి శిరమును మూర్చొని)
మా చిట్టితల్లి కొక అబ్బాయి! ఈ బ్రహ్మచారి కొక
మనుమడు! అద్వైతమారి సంపాదమైనా ఎంత మనోహర
ముగా నున్నదో!

చిత్రా:—అబ్బా! ఏమిటండీ నాన్నా! మీ
రెక్కడ ఉంటారు.

రామకృ:—నేను తెలియజేయుదును లే. సామ్మ.
బాగ్గర!

చిత్రా:—ఏమిటో నాకు భయంగా ఉంది కను
క్కుంటూ ఉండండి నన్ను. (ప్రస్థానము)

రామకృ:—అబ్బా! ఈ విశ్వపతిలో నొకభయ
నక సరకనున్నదామేమి! ఎట్టి వైచ్యమును వెలిబుచ్చి
నాడు! అమాయక యగు మాచిత్రి నిర్మలవాణిమంపి విమ
టచే కొంచెము స్త్రీయము చిక్కి యుండలి యల్పవ్యయము
మాత్రమే గ్రహించి కొంతింపగల్గితిని కాని యీదాదగుము
నింకొకరినుండియే వినుట సంభవించిన కోపతాపముచే
నీవిశ్వపతి నిప్పుడే చిత్రవన జేయకుండెడివాడనా! ఇత
నిని చంపమాడదూ! అప్పాకి ఆదేశము దుర్భరముగ
నున్నది. ఇతని క్రూర్యపహాయమున రాయు వ్యక్తిగత
మగు నహంపై జభుజంగిని పట్టవలెనట. ఈవరకగానమున
గాని వానిపడగ తుడిదాక విచ్చుట! కోరంబ విషచారి
వ్యయ కల్లువలకు నది మమ్ము కఱచునట్లు చేయులెను;
విషదగ్ధము గాకుంపి ప్రాణమును రక్షించుకొనమావలెను.
త్రికమకలలో తడేపాధన! ఓహో! ఏకాగ్రదృష్టిని,
రుద్రకవచ్చున, ఫాలమున నన్నిసేత్రము లేసుకొన్న
వృకండుని శిరస్సును, తాపభగళిగల చీటులువారనీక,
శీతాంశుశేఖతో, జటానివాసియై, కాంతినేవజేయు
గంగాకుమారివలెనే, నిమిర కర్మతాపమున మామతి
దండ్రము గాకుంపి స్థిగ్ధిల మధాంశుశేఖతో మా కీర్తియే
కాంతిని గూర్చుచున్నదా!

(నేపథ్యని ప్రవేశము.)

నేప:—అమాత్య కేళిరులు శ్రీ వారిని దర్శింప బోవుచు తమరిని విల్వనంపిరి.

రామకృష్ణ:—శుభము. (నేపథ్యనితో ప్రస్తావనము.)

(యవనిక)

రంగము 3.

స్తావము:—రాయలు మందిర ప్రదేశే గోవురము. గుండ్రమును విశాలమునగు గది. అంతర్ద్వారములు యవ నికలచే వాచ్ఛాదితములై యున్నవి. మధ్యగా కొన్ని యాసనము లెదుగుబదురుగా వేయబడియున్నవి.

నిమయాము:—రెండవ స్థానము.

(విశ్వపతి చేరువూచే ముఖమును గుడుడు కొనుచు నొక యాసనమునకు జాగగిలబడి నిల్చాని, ప్రవేశము.)

విశ్వపతి:—పుత్రశోకముచేతనే రాయలు ప్రంగి పోయినాడు. నే నప్పాతీ నమమానించుట యరినికి పిడుగు పడినట్లయినది. వెట్టిమాపు వెట్టిమరగా యాసనపడు చున్నాడు. —పడలిమ్ము—విశ్వ దై-అప్పున నమమము. నేరమును విచారించుటకు నా కధికారము నీదెచ్చెను. కాని నే నేల చేయి జేసుకొనవలెను? (నడుముననున్న శిష్ట మును తీసి బల్లపై బెట్టును.) ఎటు పోయి యెటు వచ్చునో!

కా. అప్పాతీ కడుపూజ్య దాయనఘనీన్

పాత్యవరాధంబుచే

గప్పన్ గల్గెడివార లెంతఘనులో

కానిమ్ము నే నేల యీ

అప్పాతీ వ్రతుడైన రాయలె య

న్యాయంబు గావించునో

ముప్పే యైన, బలే! జయోదయ మహీ

భోగంబు నాదే కదా!

ద్వారరక్షకా! ద్వారరక్షకా!

(ద్వారరక్షకుడు ప్రవేశించును.)

మారమున నాదండవాగు లెవరు?

ద్వార:—శ్రీవారిని పరామర్శింపవచ్చిన గోవింద రాయలు వారితో వారు వచ్చిరి. తమ యజ్ఞరామి వా రెచ్చటి కేగిలో, వారికొఱకు పీఠిచ్చట వేచియుండిరి. గోవిందరాజుగారు తమ కీలేఖను పంపిరి. (అని యిచ్చును.)

విశ్వపతి:—(లేఖను తీసుకొని) మంచిది. నీవును పోయి కొంచెము దూరముననే వేచియుండుము. ఎవరు నీచుట్టుపట్టుల రాకుండ జూచుచుండుము.

ద్వార:—మహాప్రసాదము. (ప్రస్తావనము.)

విశ్వపతి:—(లేఖను చదువును) “శ్రీ వారిపాద్య త మకన్న మీకెక్కుడు లేదు, ఇక సహింపము. అనుమ తించిన సరి. లేకున్న మేమై శ్రీవారిని దర్శింతుము.” ఆహా! వీనినడత కప్పుడు నశ్వధాటియే. ముందు వీనికి వా ప్తిజేయవలెను. తన విషయమునే మఱచిన నన్ను రెచ్చగొట్టి లెంమిదికి రెచ్చుకొనుచున్నాడు. నే నేమి చేయగలను? ఆహా! విజృంభించినప్పుడు దాని యందుట గట్టల భూభ గ్నమైన తప్పెచ్చట? దాని బట్టుకొనివ బోరిగల ముక్కు కొనపడునులో నున్నది. సావధానము! గోవిందరాయా!

గీ. ప్రళయ భారంబు మోగుకు వచ్చువేళ

నేలరా నాదురిచ్చ మఱింత రెచ్చ

గొట్టితిని! ఇంక తప్పదు. కుదురు జేసు

కొనుము నీవుల మృత్యు వర్రనపు విధి!

నిజమే సాక్షాత్తు తిమ్మిర్నుపై నింద మోపరారు. ఈర డీ పని జేసి నా డన్నను వెంటనే నయ్యటకు వీని యవిధేయ నైజమే యనువు పడగలరు.

(రాయ లొకద్వారమునుండి ప్రవేశము.)

రాయలు:—విశ్వపతి!

విశ్వ:—(ఎదురేగి) అయ్యో! ఇదియేమి యిచ్చటికి వచ్చిరి. (పట్టుకుని ఒకయాసనముపై వాసీను జేసి) ఏమి

రాయలు:—నే విక నాలోపల నుండవలెను.

విశ్వ:—అయ్యో! పుత్రశోకము దుర్నివార్యము కదా! అక్కటా! ముక్కు పచ్చలారని పిల్లజే-నిద్రా

పట్టడే—నిరపరాధుడే—మాధవివ్యక్తిశ్చక్యాము నంతయు
వానిపై నానబెట్టుకుని యుంటిమే - ఆ మా చిరంజీవిని-
ఆ ఆనందవ్యోతి నార్పుటకు వానికి చేతు లెట్లు వచ్చెనో!

రాయలు:—విశ్వపతి! నీదుఃఖముచే నన్ను చుటిం
దుఃఖి బెట్టుచున్నావు.

(దాసి ప్రవేశము.)

దాసి:—ప్రభూ! మహారాణి శ్రీవారి దర్శనము
గోరుచున్నారు.

విశ్వ:—ఒకరిని చూచి యొకరు దుఃఖించుటకా!

రాయలు:—ఏముఖముతో నే నొక ఆమెను చూడ
గలను!

విశ్వ:—ఈదుఃఖముచే నామె యున్నాదినిపూడ
యైనది. ఏకాంతముచేగాని ఆమె ప్రకృతికి రాదు. దాసి!
పోయి, ఆమె నెచ్చటికిని కదలనీయక బాగ్న త్తగ జూరు
చుండుము. పోమ్మి. (దాసి ప్రసాదము.) అహ! అప
రాధి యెవరో తెలిసియు వానిబలుమునకు వెరచినో రెల్ల
రాకున్నదే!

రాయలు:—అప్పాతీ! ఇట్లు చేయువా? నచ్చు
జాల. నచ్చుజాల.

విశ్వ:—బాను. లోక విశ్వాసము నీ విధముగ
భద్రముచేసుకొనియే పాప నైజము ప్రవృత్తికి గడంగును.

రాయలు:—చిన్న నాడు తనచేతులలోనే పడి
యుంటిని కదా! అప్పుడే-

విశ్వ:—ఇప్పుడు మాత్రము, తమమీద వాని కెట్టి
విరోధమును లేదు. అతనికి లోబడియున్న జాలు, వాని
వలన నెట్టి ద్రోహభయమును లేకుండ తమజీవితము గడిచి
పోగలదు. రాజనీతి చిత్రమే యటువంటిది.

రాయలు:—ఎట్లువంటిది!-

విశ్వ:—తమ రతివివేకమునకు వచ్చునప్పటికిన్న
రాజ్యము స్వల్పము. మిహ్మాధారముగ బెట్టుకుని రాజ్యము
నశించుముగ వృద్ధిచేసెను. కర్మపరతయందలి నూత్ము మే
మన, స్వార్థములేనిదే యెవరు నే పనియు చేయరు. వృద్ధి
యైన రాజ్యములో ప్రధాన కార్యస్థానము లన్నిటియం

దును తన బంధుమిత్రులను కాయించుకొని తరుణమును
వేచియుండెను. దానధర్మ సత్కారములచే నింతటి
ధర్మాత్ముడు లేడను ప్రజల విశ్వాసమును బలపరచుకొ
నెను. తమపేర తమభాగ్యము నాతడే యనుభవించుచుం
డెను. ఏమి తొందర? కాని తమకు పుత్రోదయమైన
ప్పటినుండియు నలజసి ప్రారంభించి యుండవలెను.
అనుంగళము శాంతించుగాక! తమతో తమసంక మంత
రించిన ప్రజల వేడికోరిమీద ఒధిలేక ప్రభుత్వము నంగీ
కరించినట్లు నటించి యిచ్చసిద్ధిని జెందవలెను.

రాయలు:—విశ్వపతి! నేను మోసపోతిని. చిన్న
నాడు, నాతండ్రి నన్ను చంపుమనియెనే యనుకొనును.
నన్ను రక్షించి నాతండ్రిని మోసగించుట మాత్రము రాజ
ద్రోహముకాదా! ఈ ద్రోహబుద్ధి యిప్పటిది కాదు.

విశ్వ:—ఆఁ. మఱియు నీమహాసంకల్ప మెంచి
కాలముక్రింద ధారణము చేయబడెనో గోవిందరాయల
వయస్సునుబట్టి యూహించువు. ఆ ఆశయమిట్లు పుత్ర
రూపమున ప్రతాపించినది. ఇప్పుటికైన అప్పాతీ బుద్ధి
పూర్వకముగ నీపని చేసియుండరు కట్టుదిట్టములు లేనిదే
యితడు దేనికిని తొందరపడదు. తండ్రి యాశయమును
గుర్తజీనిన నాడొట పట్టాభిషేకముపూడ నైనదేయని
యంద్యక్షమున గుప్తముగ నీపని గావించియుండును.

రాయలు:—అకటా! ఇంతటి ద్రోహమా!

విశ్వ:—ఎంతబలమును చూచుకొనక నాడు తమ
యెదుట కత్తిమాసి దుర్భాషబాడుట కతిడు సాహసించి
యుండును: విధిలేక పాపము నైజముయొక్క బాధల
నిట్లు పరివయముచేసుకొని యూహించి యిది సంభవమే
యని విశ్వసించుచున్నాను.

రాయలు:—ఆ విశ్వాసమాత్రమే నిష్పక్షే పట్టి
తెచ్చింపుము. యువనదనమున కంపెనను.

(పెద్దిరాజును, గోవిందరాయలును ప్రవేశము.)

పెద్దిరాజు:—జయము ప్రభువులనారికి.

రాయలు:—(పరాజ్ఞులు డనును.)

విశ్వపతి:—అలకాటూచోప్పున వచ్చు తమ జయ వాచకము దుఃఖమునే తెచ్చి పెట్టుచున్నది. తమ చేయగలరు, మార్చుందుడు.

పెద్దిరాజు:—చిత్తము, చిత్తము, విధి దుష్టర మాప్రభు సంకల్ప మిట్లుండ నెవర మేమి చేయగలము.

గోవిందరాజు:—అన్నాజీ—

రాయలు:—(అర్ధభట్టముగ) అన్నాజీ? (ముఖమును చేతులలో గప్పుకొనును.)

గోవింద:—ప్రధాన దండనాయకుడ నగుటచే నీదుర్గరక్షణ భార మంతయు నామీద నున్నది. ఇది నా అజాగ్రత్తయొక్క ఫలితమే యని దుఃఖించుచున్నాను.

రాయలు:—ఈమాత్రపు వీవే బాధ్యుడవు.

గోవింద:—ఔను. నే నీక దుఃఖము నాపుకొన లేకున్నాను.

విశ్వ:—దుఃఖాశ్రవులు కలుషసారములు. తమకు మనశ్శాంతి కల్గగాక! విధి నిధాయకమునకు మన మేమి చేయగలము! వానిపుష్టి. ఇది నేను చేసినదా, మీరు చేసినదా!

రాయలు:—అతిడు చేసినది. నాకుమాగుని చంపి నాభవిష్యత్తును శూన్యముచేసి, ఛీఛీ, పరామర్శింప వచ్చితివా?

గోవింద:—నేనా!

రాయలు:—ఔను. పెద్దిరాజుగారు! మారు మాట వుదు. ముందీ కృతేఘ్నుని వెద్యస్థానమునకు బంపుడు.

పెద్దిరాజు:—నీ మాశ్చర్య మిది!

విశ్వపతి:—మహారాజా! నానిన్న ప మాలింపుడు. ఇది తమవిశ్వాసమైన పోనిండు. సర్వము నిరపడుతూ కైన కారాగారమున నుంతుడు. తరువాత పశ్చాత్తాప పడవలసి వచ్చును. మనమప్పాజీ ముఖమును మరల నెట్లు చూడగలము!

రాయలు:—ఈతండ్రి కుమారులు చేసినదే యిది. నీ వడ్డు చెప్పుకుము.

పెద్దిరాజు:—మహారాజా! తమరు కొంచెము విశ్రమింప మనవి-హంగ్రహ నశ్యేషించి శిక్షింపగలము—

రాయలు:—నేను విశ్రమింప నక్కఱ లేదు! నే నాలోగ్య బుద్ధుడనే. ఇంక నశ్యేషించున దేమి!

గోవింద:—ఎవరి దుర్బోధయో యిది యర్థమగుట లేదు.

విశ్వపతి:—గోవిందరాయా! గౌరవముచే నూర కొండేమి, మహారాజు తమ రవరాధులని నిశ్చయించి నారు. ప్రతిభామగము చేయరాదు. మాకు వ్యావయములు లేకపోలేదు. శ్రీవారిని కాంతునిజేసి విచారిం చియే కర్తవ్యమును నిర్వహింతుము.

గోవింద:—(గుడ్డెర్రతేసి విశ్వపతిని చూచును.)

రాయలు:—ముందు వీనిని నిర్బంధమున నుంచుడు.

విశ్వపతి:—(ద్వారము వంక చూచి) నేవకా కారాగృహ యజమానుని పిలుచుకుని రమ్మ.

(రామకృష్ణ కవి ప్రవేశము.)

రామకృష్ణ:—(పెద్దిరాజు సమీపముగా వచ్చి రాయల కూరక నమస్కరించి) అప్పాజీ వచ్చుచున్నాడు.

విశ్వ:—తుమించి వారి నిష్పాడిచ్చటికి రావలదని చెప్పుడు.

రామకృష్ణ:—ఏమి!

గోవింద:—ఏమా? విశ్వపతి వారియాజ్ఞచే ఉదయమునుండియు మనకు శ్రీవారి దర్శనము లభించలేదు. ఎందుకో ననుకుంటిని. ఈ ప్రబుద్ధుడు (విశ్వపతిని చూపును) రాయలవారి నిట్లు ముస్తాబుచేయు టాలస్యమైనది, ఇప్పుడు తెర దీసినారు. బొమ్మ బయటపడినది.

రామకృష్ణ:—గోవిందరాయా! నీకు మరీభ్రంశమైనదా!

గోవింద:—ఇంకను పూర్తిగా కాలేదు. రాజకుమారుని హత్యకు నేనును, నాతండ్రిగారును బాధ్యులమట!

(కారాగృహ యజమాని ప్రవేశము.)

విశ్వ:—(గోవిందరాజుని చూచి) వారిని చగార వముగ నీ రక్షణకొంద నుంచుము.

రామకృష్ణ:—కొంచె మాగవలసినదని నామనవి (పెద్దిరాజుతో రహస్యముగ) అదుగో! అప్పాజీని త్వరగ తీసుకుని రెండు.

పెద్దిరాజు:—(ప్రస్థానము.)

విశ్వ:—తమ కేమియు నిప్పుడుకల్పించుకొనకుడు.

గోవింద:—ఇది నీపట్ట—రామకృష్ణ కవిగాదు! క్షమింపుడు. నాకర్తవ్య మిప్పుడు విషమస్థితికి వచ్చినది. నాతండ్రిగాని నేనుగాని దోషులము కామని మామనస్సాక్షికి దెలియును. ఆగౌరవముక మైత్రధర్మము నాహ్వనించుచున్నాను. దండనాయకులారా! విశ్వపతిని బంధింపుడు.

(నారట్లు చేయుదురు.)

రామకృష్ణ:—గోవిందరాయా! ఏమి యాగడ మిది?

రాయలు:—రాజద్రోహులు! రాజద్రోహులు! ఏదీ నాభిధము.

గోవిందరాజు:—(రాయల చేయి పట్టుకుని) ఇద్ద మెందులకు?

(తిమ్మయ్య, పెద్దిరాజుతో ప్రవేశించును.)

గోవింద:—(రాయలచేతిని వదలి నిల్చును.)

తిమ్మయ్య:—కుమారా! ప్రబుద్ధుడ వైతివి! దండ నాయకులారా! ఎంతటి వివక్షలు జైతిరి! (దండనాథులు విశ్వపతిని విడిచిపెట్టి మారముగ నిల్చుందురు.)

గోవింద:—మనము హంతకుల మని యీతడు బోధించుటయు, తాను విశ్వసింపుటయు! నన్ను నిరోధింపకు. ఈక్రూరునికి శిక్ష కావలసినదే.

తిమ్మయ్య:—కీరకొనుము.

రాయలు:—(ఒక అనవములో కూలబడి) నేనేమి చేసితివని యింత పగ నామీద!

తిమ్మయ్య:—చేసు. నాయనా!

మ. పగ కాదా మఱి! యీతిలింగధరణీ భాగంబు ధర్మంబు నేలగ పిజ్జే తగునందు నీతనిని నిల్వంజేసి యీపీతి, కీర్తిగరియం బొనరించి మాకుగల మైత్రీ బంధ మేనాటికిన్ బగులం బోవని విశ్వసించిన దురాపచైవ పాపంబువన్.

రాయలు:—పాపము! రాజ్యమేలు నాశమే లేదు.

తిమ్మయ్య:—మార్పుదా!

కా. నేనే రాజ్యము గోరియున్న యలనాడే లీమై మద్దయాధీపంబై చను నీదుశేవనకా

తేజంబు బోనార్చి నుక్రి నీరాజున శోభితాంధ్ర ధరణీ సింహాసనం బెక్కనే యీనాడా దురభిప్ర దోషి వగు టివృద్ధాప్యమం దక్కటా!

రాయలు:—ఈ విషభాసము చిన్న నాటకమంకి యుండియే యున్నది. నాతండ్రిని మోసగించినావు. ఇప్పుడు నన్ను మోసగించినావు. విశ్వపతి! నే నీ దండనాథుల నెవరిని విశ్వసింపజాలను. ఆపోర్చుగీను వర్తకులకు నైస్యసహాయము వర్ధించితి మని వార్త వంపుము.

తిమ్మయ్య:—

గీ. అనవరము లేదు మాకు మేమైవశం వదులము కాకున్న గాక యేబలయు లేల ఇదుగొ చిక్కిరి నింక మీ కెదురు లేదు కట్టగావేచ్చు నన్ను శృంఖలు చేరి!

రాయలు:—ఈ నాటకమును చూచెదను. (దండనాథుల చూచి) మీరాజధిక్తి పత్యమేయైన వానిబంధింపుడు.

తిమ్మరుసు:—(దండవాళ్ళలకు సంజ్ఞ చేయును.)

రాయలు:—నీమి కిత్తు విధించినను పాపము లేదు.

గోవింద:—గుడ్డు పెరికి ఆజన్మాంతము కారాగారమున ప్రోయుము. అప్పుటికి గాని పాపము పరిణామమునకు రాదు.

రాయలు:—గుడ్డు పెరుకవలినదే. కాని అనగరము లేదు. నిర్బంధమున నుంచుడు.

తిమ్మరుసు:—ఈ దయమాత్ర మెందులకు? నీవు పాపమునకు యేమి నీయిష్టముచే వెరవేర్చెను.

రా. “అంఘం దైవపతిక వరించి పతిభా

వాసక్తి కేరద్యయి

బంధాచ్ఛానన మాపరించె నియమ

ప్రభాకరయై” వాడుత

ద్దాంధారీపతి నేను తిమ్మరుసు నా

దారిక జనుండుగాక యి

యంఘం దైవ పృథు వరించి నృపభా

వాసక్తి నిశ్చంకమై.

(అని కన్నులకు గుడ్డును చించి కట్టుకొనును) దండవాయకులారా! నన్నిక 'అంధింపుడు.

(దండవాయకులు బంధించి వర్తురు.)

రాయలు:—ఆనుడు! పుత్రశోకముచే దుర్బలుడనై తిని—కృతఘ్నుడను కాజాలను. అది వారి స్వార్థపాదనయే యై నది వారి మూలముననే నా కీభాగ్యలబ్ధియైనది. వారిని వేయ్యక పోయిండు. ఈపుణ్యచాలవిపులమైనది. ఆస్వాస్థ్యము నెచ్చట పూర్తి చేసుకొననూడదు! (ప్రసానము. విశ్వపతి వానివెంటనే యేగును.)

తిమ్మరుసు:—వాస్వాస్థ్య మిచ్చటనే పూర్తి కావలయును. ఈ వృద్ధాప్యములో నిష్క డెచటికి పోగలను!

(యవనిక)

అలసిపోయితిని

అలసిపోయితి నయ్యె, అలసిపోయితిని;

కటకటా, నీ కింత కౌతవ్య మేల?

తిరిగితిఁ దిరిగితిఁ దెరపు లన్నియును;

వెదకితి వెదకితి వేసారిపోతి;

ఏమూల నుంటివో యీచలం బేల?

ఎందు దాఁగుంటివో, యేల కన్నడపు?

అలసిపోయితి నయ్యె, అలసిపోయితిని;

కటకటా, నీ కింత కౌతవ్య మేల?

గట్టుపైఁ బుట్టుపైఁ గాల్చారి జారి

పడుచు లేచుచు ముండ్ల బాట లన్నియును

వెదకితి వెదకితి పిసివిపోయితిని;

తిరిగితిఁ దిరిగితిఁ దెరపు లన్నియును;

అలసిపోయితి నయ్యె, అలసిపోయితిని;

కటకటా, నీ కింత కౌతవ్య మేల?

అకనంబున మబ్బు లలముకొన్నపుడు

చీకటి యంతటం జెదరి యున్నపుడు,

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు

వర్షంబు బోరన పడుచున్నయపుడు,

తిరిగితిఁ దిరిగితిఁ దెరపు దప్పితిని;

అలసిపోయితి నయ్యె, అలసిపోయితిని;

కటకటా, నీ కింత కౌతవ్య మేల?

గాలి ఏ చుచు భీతి గలిగించువేళ,

చెట్టుకొమ్మల మీఁద నట్టాడువేళ,

ఊపిరాడక చిత్త ముస్సురన్ వేళ,

వెదకితి వెదకితి వేసారిపోతి;

అలసిపోయితి నయ్యె, అలసిపోయితిని;

కటకటా, నీ కింత కౌతవ్య మేల?

ఏవంక నుందువో యెఱుకలేదయ్యె;

త్రోవ తప్పితి నయ్యె, త్రోవుపాటయ్యె;

త్రోవ చెప్పినవాఁడు తోడ రాఁడయ్యె;

ఈవేళ నా కేల నిట్టిపాటయ్యె?

అలసిపోయితి నయ్యె, అలసిపోయితిని;

కటకటా, నీ కింత కౌతవ్య మేల?

౧౪

వీరభూషణి వైఁద్రేనుండి వచ్చి, కుట్టానను వదలిపెట్టి యింటికి పోయి, స్నానము చేసి భోజనము చేసి, మేకపై చల్లగాలికి పండుకొనెను. రాత్రి ప్రాద్దుపోవువేళకు సతనిభార్యయు వచ్చెను. ఆమె యతనికి కొంచె మెడముగా గూర్చుండి తమూపాకులు చుట్టి యిచ్చుచుండెను. అతడు తాంబూలమును నేవించు చుండెను గాని యతడు తాహముగా నున్నట్లు లేదు. వీరభూషణి లేచి కూర్చుండి 'ఇంక నక్కరలేదు' అనెను. ఆమె యాకుమడుపు లిచ్చుట మాని వేసెను.

వీర—'కాళ్లు నొప్పిగా నున్నవి. నేవకుని పిలిచెదవా?'

భార్య—'నేను పిసికెదను.'

వీర—'నన్ను నీవు ముట్టుకొనెదవా?'

భార్య—'నేవకభావములో దోషము లేదు. మీరు మాటి కట్లే మాటాడెదరు. ప్రభూ! నాకు దానిపై నిచ్చ లేదు. భార్య భర్తృత్వ సంబంధమున కదియే ప్రధానమా? నామనస్సున కట్లు తోచుటలేదు. నే నేమి చేయుదును?'

వీర—'సనాతనుల ఋషుల మత మది. "ప్రజాయై గృహమేధివాం" అన్నాడు. సంతానార్థి కావుననే వివాహము చేసికొనుట. నా తల్లి తండ్రులు చీకులు. నాజీవిత మంతయు వా

రిని సంతోషపెట్టుటకే వ్యయపరచుచున్నాను. నీతో జెప్పితిని గదా? నిన్ను వివాహము చేసి కొనుటకూడ వారిని సంతోష పెట్టుటకే. నాల్గునెలలు గడచిపోయినవి. నీ విట్లే యథా ప్రకారముగ నాయెడల విముఖవై యున్నావు. నీయూవిముఖత్వమానకు గారణము నాకు తెలియుటలేదు. ఎన్ని సారులు ప్రశ్నించినను చెప్పవు.'

భార్య—'స్వామీ! మీయెడల నా కేమియు విముఖతయే లేదు. అట్లనుకొనెద రేల? మీరన్న నాకు ప్రేమయు గలదు. మీతో భార్యవలె మాటలాడెదను. నేను చేయవలసిన పరిచర్య లన్నియు కేసెదను. ఏలనో ఆ కార్యమునెడల వైముఖ్య మేర్పడినది. నాకు సంతాన మక్కర లేదు. ఎందులకుసంతానము? ఈజన్మయే దుఃఖ భూయిష్టము. ఇంకను సంతానము గని వారలనుగూడ నెందుకు దుఃఖముల పాలు చేయవలె?'

వీర—'నీయూసిద్ధాంతము సర్వజనసమాచరణీయ మగునయేని నేటితో వృష్టి యంత మగును. పరమేశ్వరుని లీల కెదురునడచెదవు?'

భార్య — 'క్షణభంగురమైన యీసౌఖ్యమునకై యింత క్రూరయాస మెందులకు? నిత్యానందాభిలాషుల మేల కారాదు? ఈదుర్మోహములో బడి నశింతుమని యెప్పుడు మనకు సరిగా తెలియుట?'

వీర—‘అటులైన వివాహ మేల చేసికొంటివి? నీతలితండ్రులతో నీమాటలే చెప్పకపోతివా? నిన్ను పెండ్లిచేసికొన్నవాడు లోకసామాన్యముగ నిన్ననుభవించుట కిచ్ఛయించునా? అతని కేల నీ వపకారణి వైనావు. తొలుతనే యోగినివి కాకపోతివా?’

భార్య—‘నా తలితండ్రులు నామాట విసలేదు. వారు మీరైన నామాట విసరాదా? నిజముగా మీరు నన్ను ప్రేమింతురేని నా యీకోర్కీ కనుగుణముగా వర్తించుట కన్న నా కెక్కువ యిష్ట మేమి కూర్తురు?’

వీర—‘నీకు నాకన్న నెక్కువ వాడైన పతి కావలయునని కోర్కీ యున్నది కావలయు. లేకున్న నితరులజని యేల కలిగించెదవు?’

భార్య—‘నా కిది గొప్ప సంబంధము కాదా? నేను స్థానాపతిభార్య నగుదునని యెవరనుకొనుచున్నారు? నాతలితండ్రుల పేదతనమునకు మీరునాకులభించుట మహాభాగ్యము. మీరు గనుక మాసంబంధ మొప్పుకున్నారు.’

వీర—‘దానిలో మానద్యావ మేమియును లేదు. వివాహాంతరమున తెలిసినది నాకీ యుద్యోగ మైనదని. తిత్సార్వము మేమును మీరంటి వారమే కా. నాకీ యుద్యోగ మైనను మామిత్రుని వలన నైనది.’

భార్య—‘ఎవ రామిత్రులు?’

వీర—‘నీ పెరుగవా? నేడు మనయింటికి భోజనమునకు గూడ వచ్చునుగదా!’

భార్య—‘ఎవరో నేహితులు వచ్చిరని వింటిని. వా రెవరో తెలియదు.’

వీర—‘అతనిపేరు కుట్టాన్. ఉదయక సేతుపతి దళవాయి కుమారుడు.’

అతనిభార్య యచటినుండి మెఱుపువలె లేచిపోయినది. వీరభూపతి యేపనిమీదనో వెళ్లిన దనుకున్నాడు.

చాల ప్రొద్దు పోయినది. రాతిరి రెండుజాములు తిరిగినది. వీరభూపతి లేచి లోనికి పోయినాడు. దీపము చందమామవలె వెలుతురులు గాయుచున్నది. వీరభూపతిభార్య మంచముపై బండుకున్నది. ఆమె బంగరుజేహమునందు నాలు కలసిపోవుచుండెను. మొగము కలకల నవ్వుచుండెను. వీరభూపతి యామె నిదురపోవుచున్న దనుకొన్నాడు. దగ్గరకు వెళ్లి చూచినాడు. ఆమె చెక్కిళ్ల వెంట నీరు కారుచున్నది. వీరభూపతికి కారణము తెలియలేదు. పుట్టినిల్లు నడలిపెట్టి చాలరోజులైనది; అందుకని యేమో అనుకున్నాడు. నాలుగైదురోజులలో పరమేశ్వరసముద్రమున కొకసారి సంపించెద ననుకొన్నాడు. ఆ దివ్యసుందర విగ్రహమును చూచిన వీరభూపతికి మన సాగిలేదు. ఒక్కసారి ముద్దిడుకొనవలె ననిపించినది. ఇదివరకాత డామెను తాకికూడ యెఱుగడు. ఆమె యతనితో చక్కగా మాటలాడును. అవసరము వచ్చినేని కొంచెము నవ్వును. అంతియ. అత డామెను ముట్టుకొనెనా, యామె రాద్ర మూర్తి యగును. అందుచేత వీరభూపతి

వివాహము నాటనుండి యామె యిష్టప్రకారమే నడచుచుండెను. ఇప్పుడు ముద్దిడుకొన్న నామె లేచునేమో? వీరభూషణికి గుండె చలించినది. అతనినని యెట్లున్నది? పెరటిలో ధననిక్షేపము మూల్గుచున్నది. ముట్టుకొన్న చోత్రాపై కరువవచ్చును. తదేకదృష్టితో నామెవంకనే చూచుచున్న వీరభూషణికి పూర్వపు నిగ్రహము నడతినది. అనన్యస్పృహ్యములైన యామె గులాబిపూరేకులవంటి పెదవుల మీద నతని నల్లనిమీసములు తుమ్మెదలవలె నాడినవి. వీరభూషణి కొడలు తెలియలేదు.

అతనిభార్య నిదురపోవుచుండుటలేదు. వీరభూషణి తన్ను ముద్దిడుకొన్నాడని యామె గ్రహించినది. అతనికి తనపై నింతప్రేమ యున్నందునకు మరల నతని తాను ప్రేమించ జాలనందులకు తన్ను తాన నిందించుకొన్నది. అప్పుడు కన్నులు తెరచుట కామె కిష్టము లేదు. నిదురలోనే తన్నయన ముద్దిడుకొన్నాడని వీరభూషణి ననుకో ని మృదుకున్నది.

వీరభూషణి నెమ్మదిగా తనగదిలోనికి పోయినాడు. తలుపు లోపల మూసుకున్నాడు. పెట్టె తెరచి యందులోని తనపూర్వప్రణయినీ లేఖ తీసి చదువుకొన్నాడు. ఆమె యెవ్వరో మరల కనుపడలేదు. తెలియలేదు. తన మనసు నుండి గ్రహించి యామె రూపము నతడు చిత్రించినాడు. ఆ చిత్రముగూడ నందులో నున్నది. దానివంక నప్రకారముగా నరగడి యనేపు చూచి చూచి, మరల నవి పెట్టెలో

నుంచినాడు. వీరభూషణి ఫాల్గునమాసములో తనభార్య చిత్రమునుగూడ గీసినాడు. అది తీసి దానివంక కొంతనేపు చూచి యాచిత్రము నాచిత్రము నొకచోట నుంచినాడు. అవి యట్లుంచి తనభార్య నిదురపోవుచున్న గది లోనికి పోయి యామెను పిలిచినాడు. ఆమె మేలుకొనియే యున్నది. పలుకలేదు. మంచము దగ్గరకు పోయి వీరభూషణి 'ప్రియా!' అని పిలిచినాడు. ఆమె పలుకలేదు. ఎడమచేతితో నామె పాదము వట్టుకుని కదల్చినాడు. ఆమె లేచి కూర్చున్నది.

భార్య—'నన్నెందులకు వృథాగ వేధించెదరు? మీరు మరల వివాహము చేసికొనుటకు నేనొప్పుకున్నాను. స్వామీ! ఆవివాహమునకు నేనుకూడ వచ్చెదను. నన్ను తమించుడు.'

వీర—'ఆమాట నిన్నెవ్వ రడిగినారు? నేను మరల వివాహము చేసికొందునని నీతో చెప్పితివా? అనవసరముగా మాటలాడుచున్నావు.'

వీరభూషణికి కోపము వచ్చిన దనుకొన్న దామె.

భార్య—'తమించుడు. ఇప్పుడెందులకు నన్ను మేల్కొల్పితిరి?'

వీరభూషణి 'నీతో పని యున్నది. ఇటుల రమ్మ! అని పొదొడంగెను. ఆమెయు నతని ననుసరించినది. అగదిలోనికి పోయిరి. వీరభూషణి యామెకు రెండు చిత్రములను

చూపి, 'ఈ యిద్దరిలో నెవ రందముగా నున్నారు?' అన్నాడు. ఆమె తనది కాని చిత్రము చూపించి, 'ఇది యెవరిది' అని యడిగెను. వీరభూషణి యామె చిత్రమును చూపించి, 'ఇది యెవరిదో యెఱుగుదువా?' అని యడిగెను. ఆమె 'తెలియదు; ఎవరిదో చెప్పడు' అన్నది. వీరభూషణి 'యామె నేయడుగుము' అన్నాడు. ఆమె గ్రహించినది. తనదే అని తెలిసికొన్నది. తల వంచుకొని, 'ఇది యెవరు వ్రాసినారు' అన్నది. వీరభూషణి 'నీ యీదాసుడు' అన్నాడు. అతనిభార్య నేల మీద మోకాళ్లాది 'క్షుించుడ'న్నది, బోసిలి పూని. వీరభూషణి యామెను లేవదీయుటకు చేతులు పుచ్చుకోబోయినాడు. ఆమె చేతులు వెనుకకు లాగుకున్నది.

ఆమె 'రెండవచిత్రము వెవరి'దన్నది. వీరభూషణి చూడకయంతయు చెప్పినాడు. అతని భార్య సాశ్వర్య మైనది. వీరభూషణి యాలేఖ యామె కిచ్చినాడు. ఆమె చదువుకొన్నది.

భార్య—'ఆమె పే రేమి?'—

ఉత్తరముక్తింద నామె పేరు చూపించినాడు వీరభూషణి. అతనిభార్య ఆ పేరు వది సార్లు చదువుకొన్నది. గడియనే పాచిత్రము వంక చూచినది.

భార్య—'మీరు మరల నాయూరే పోలేదా?'

వీర—'నీతోడు.'

తొలికోడి కూసినది.

౧౫

ప్లవంగ పోయినది, కీలక వచ్చినది. అది వైశాఖము. తెల్లవారినచో నమావాస్య. తెల్లవారులు కుట్టానునకు నిదుర పట్టలేదు. అతనికి హృదయములో నేమో భయము వేసినది. రాలిరి రెండుబాములప్పుడు లేచి యొక్కడును పాదచారియై స్థానాపతియింటికి ప్రయాణమైనాడు. ద్వారమువద్ద నిదురపోవుచున్న నేవకుడు లేచి, 'ప్రభూ! ఎచ్చటకు?'—కుట్టాన్ మాటాడకుండ బోవుచున్నాడు. నేవకుడు కత్తి దూసి స్వామివెంట నడచినాడు. స్థానాపతియింటికి బోయినతరువాత నేవకుడు ఖడ్గము నొరలో నుంచి, 'ప్రభూ! తలుపు తట్టుచునా?' యన్నాడు. లోనుండి తలుపు తెరువబడినది. వీరభూషణిని మేల్కొల్పిరి. వీరభూషణి లేచి వచ్చి నేవకుని, కుట్టానును చూచి, 'నాయనా! ఇప్పుడు వచ్చితి వేమి?' యని కుట్టానును కాగి లించుకున్నాడు ఇరువురును సౌధాగ్రభాగమునకు బోయినారు. కుట్టాన్ నేవకుడు మరలి పోయినాడు. స్థానాపతియింటి తలుపులు గడియవేయబడినవి.

సౌధాగ్రభాగమున న్నేహితు లిరువురు గూర్చుండిరి. కుట్టాన్ కనులవెంట నీరు కార్చదొడంగెను. వీరభూషణి కుట్టాన్ నోదార్పుచు, 'బాబూ! నే నుండగా నీ కింత దుఃఖ మెందుకు? నేను నా దుఃఖమంతయు భరించగల్గుదును; నీ దుఃఖమును పంచుకొనగల్గుదును. నాతో చెప్పు' మన్నాడు. కుట్టాను 'రేపటికి రెండునెలవత్స

రము' లన్నాడు. వీరభూపతి 'నాకు తెలియుట లే' దనెను.

కుట్టా—'ఈ రహస్యము నీనుండి యి
న్నట్లుగా దాచితిని. నీకు చెప్పకూడదని కాదు
కాని, యేమో చెప్పలేదు. పరాధవనామ సం
వత్సర వైశాఖ ౭॥ అమావాస్యనాడు నా
భార్యతో చెప్పితిని, "నే నిదివరకు ప్రేమించిన
స్త్రీనుండి నా మనస్సు మరల్చుకొని నిన్ను
ప్రేమించెద" నని. "నా కీసద్బుద్ధి నుపదేశించినది
వీరభూపతి యను నామిత్రు డున్నాడు, అత"
డని చెప్పితిని. అన్నా! ప్రయత్నము చేసెదనని
చెప్పి రేపటికి రెండుసంవత్సరములు. చేసిన
ప్రయత్న మేమియు లేదు. ఇప్పటికిని నాహృద
య మంతటిమీదను నా పూర్వప్రణయినియే
సామ్రాజ్యము నేయుచున్నది. సూర్యోదయ
మెట్లు చూతునా యని భయము నేయుచున్న'
దని కనులకు చేతు లడ్డముపెట్టుకొని కుట్టా
ప్రభువు విలపించినాడు. వీరభూపతికిని కనుగొ
నలనుండి రెండు లింగపులు పడెను. వీరభూ
పతి 'కుట్టా! ఓదారు మోదారుము. నీవంటి
విద్యాధికులును, వీరులే యోర్వలేరేని జగత్తు
లో దుఃఖము లోర్వగలవా రెవ్వ' రన్నాడు.

కుట్టా—'అన్నా! యీ యంతఃపుర
రహస్యము లెవ్వరికి చెప్పనవి కావు. అందులో
మనము గొప్పయింద్ల పుట్టినందున మనస్త్రీలకు
రాణివాసములు. ఏవిషయము నెవ్వరితోను
చెప్పటకు నీలులేదు. నీతో కాక యింకెవ్వరితో
చెప్పుదును? నాకు స్వాతంత్ర్యమున్నచో, నేను
నాభార్యను ప్రేమించినచో నిన్ను నాయంతఃపు

రములోనికి దీసికొనిపోయియుండును. నిన్ను
నే నంత ప్రేమించుచున్నాను.'

వీరభూపతి కుట్టాన్ చేయి పట్టుకొని
గద్దదస్వరముతో 'నాకు తెలియును; నాకు
తెలియు' నన్నాడు. కుట్టా మరల: 'నే
నీ దుఃఖాన్ని నెట్లు వల్లార్చుకొందును? నా
భార్య యంతఃపురములో వడిలిపోవుచున్నది.
ఈ యప్రతిష్ఠ యెన్నార్లని భరింతును?'—
కుట్టాను నోటినుండి రోదనధ్వని బిగ్గరగా
వచ్చెను. వీరభూపతి యతనిశిరస్సును కాగిలి
చుకొని యెరఃఱొమ్మున కాన్పుకొని, చేతు
లతో నతనిశిరస్సును నిమిరెను. వీరభూపతి
'కుట్టా, ఇంతమాత్రమునకే యింతదుఃఖం
చెద వెనుకు? నాలో నెంతమహిమి నే
నిమిచ్చుకొన్నాను. ఆరోజున నీతో చెప్పిన
కథయంతయు జ్ఞాపకమం దున్నదా? అది గాక
నాశిరస్సుపై నొక క్రొత్తలెడంబ వచ్చిపడినది.
ఇది నీతో చెప్పలేను: నీదుఃఖమునకు నాదుఃఖ
మును జోడించు తెునులకని; దినదినము నీ
విషణ్ణవదనము చూచుటకు చాలదాయని.
కాని నీ యీదుఃఖము చూచి నా హృదయ
ములో నారహస్యము దాగుటలేదు. చెప్ప
చున్నాను వినుము. నేను వెనుక నీమూరినుండి
పోయినది నా తండ్రియొద్దనుండి వచ్చి యని
తెలియును గదా? ఇంటికి బోయిన వెంటనే
మాతండ్రి సంబంధము స్థిరపరచినాడు. ఈపిల్ల నే
నేను వద్దని చెప్పినాను. జీవితాంతము బ్రహ్మ
చారిగ నుండు నన్నాను. నాతండ్రి యొప్పు
కొనడని నాకు తెలియును. అయినను నాభావ

ములు చెప్పవలయుననియే చెప్పితిని. వివాహము జరిగినది. ఆపిల్ల యత్యంత సౌందర్యవతి. వెనుక నీతో నేను చెప్పిన యామెకన్న నీమెయే యెక్కువ యందకత్తె యేమోయని సందేహము కలుగుచున్నది. అయినను నామె నన్ను ప్రేమించినది. నే నీమెను ప్రేమించినాను. అదియే భేదము. వివాహములో నామె తల యెత్తి నావంక చూడలేదు. ఐదవనాడు గదిలో తలుపుదగ్గరగా నిలుచున్నది. ఆమెను చూచిన నా కే యప్పురఃస్త్రియో యనిపించినది. ఆతెల్లవారలు నాదగ్గరకు రాలేదు. ఆ మూడురేలు నాతో మాటలాడలేదు. నేను పలుకరించిన పలుకదు. తాకబోయినచో నావంక క్రోధదృష్టి బఱపును. కుట్టాన్, నీవు నన్నెఱుగుచువుగదా! నే నేమి పశువును గాదు. పశుమార్గ మవలంబించలేదు. ఆమెను సానునయముగా, “ప్రియా! ఏల నాయెడల నీకింత వైముఖ్యము? నే నేమి తప్పు చేసితిని? విరాగిణివో? అనవసరముగ నన్నేల వివాహము లోనికి దించితివి? దగగొన్న నాపితరుల కేల మృగత్వస్థితికలు చూపించితివి?” అని యేమేమో చెప్పితిని. వారెవరయినా మూన్నాళ్లు గడచినది. మామూలు వచ్చితిమి. క్రమక్రమముగ నాతో మాటలాడుట మొదలుపెట్టినది. కాని నన్ను ముట్టుకొన నీయలేదు. ఇంతవరకు నే నామె నెఱుగను. ఈ రహస్యము లెవరితో నైన చెప్పనవేనా? ప్రాణబంధుడవు కనుక నీతో చెప్పచుంటిని. తలంచుకొనిన నాహృదయము వ్రయ్యలగుచున్నది. ఆ పోయిన దుఃఖము చాలక భగవంతుడు నా కీక్రొత్తదుఃఖము సంపాదించి పెట్టినాడు. మాటలాడుట మొదలుపెట్టిన తరువాత కొన్నాళ్ల కామె నెమ్మది నెమ్మదిగా తనకు—

ము చాలక భగవంతుడు నా కీక్రొత్తదుఃఖము సంపాదించి పెట్టినాడు. మాటలాడుట మొదలుపెట్టిన తరువాత కొన్నాళ్ల కామె నెమ్మది నెమ్మదిగా తనకు—

ఇక్కడ వీరభూషణి యూగినాడు. కుట్టానునకు చెప్పటకు సంశయించుచున్నటుల కనబడినది. కుట్టాన్ వీరభూషణి చేతిలో చేయి వైచి యతని యైదువేళ్ల సందున తన యైదువేళ్ల దూర్చి, ‘వీరా! నాతో జెప్పటకు సంశయపడవలెనా? నీకు తెలిసిన నొకటియు, నాకు తెలిసిన నొకటియునా? ఈ తిరస్సు పడిపోక ముందు నీరహస్యము లీ నోటిలోనుండి బయటకు పోవునా?’ యన్నాడు. వీరభూషణి నిట్టూర్పు విడిచి, ‘కుట్టాన్, నీవన్న నా కాభయము లేదు. ఈ ప్రపంచములో నీకన్న నాకు పరమాపు డెవ్వడు? నోటివెంట నామాటలు చెప్పలేకున్నాను! చెప్పలే కేమి? చెప్పెదను. వినుము. తనకు సంసారవాంఛ లేదన్నది. లోకముతో తనకు సంబంధము లేదట. మరి నన్నెందుకు వివాహముచేసికొనవలె నన్నాను. తన తల్లితండ్రులు చేసినారన్నది. ఈపరమయోగిని నాపాలబడినది. నా కేమియు దుఃఖము లే దనుకొనుము! నాతల్లితండ్రులయొక్క కోరిక యీ రీతిగా ఫలించినది. ఇట్లని నీతో చెప్పితిని. నే నిది చెప్పట యేల యనగా, నాదుఃఖము నీవు పంచుకొనుటకు గాదు, నీదుఃఖము నీవు మరచిపోవుదు వని. ఆమె యంతవర కట్లే యున్నది. గృహములో సరిగానే ప్రవర్తించును. పనికితె

లుండియు గూడ నా కనేకపరిచర్యలు తానే చేయుచుండును. తములపాకు మడుపు లందిచ్చును. ఈబాధ నాహృదయములో శల్యమువలె నాటుకొన్నది. ఆమెవదనము చూచి సప్తమ ప్రయత్నించి చేసిన మందహాసము లోపలితత్వము గోచరించుచున్నది. ఆమెను నేను తాకరాదు. తాకినచో నామె గోధుమ వన్నెత్రాచువలె చురచుర జూచును. పురుషుడనైకూడి, కుట్టాన్, ఆమెవద్ద స్త్రీవలె నైపోతిని. కాదని యామెను శీరస్కరించి మరల వివాహము చేసికొందునా? ఇప్పటికి రెండుప్రణయయూత లిట్టైనవి. మూడవదానిని గురించి గగనసౌధనిర్మాణములు చేయుచునా? చూచితివా నాదుఃస్థితి! ఇంచుమించుగ నామె యాజ్ఞాబద్ధుడ నై పోయినాను. ఆమె మందహాసములకే సంతోషించుచున్నాను' అని వీరభూపతి సహజమైన ధైర్యము వీడి వలవల యేడ్చినాడు. కుట్టానునకు దుఃఖ మాగలేదు. ఇరువురు నిశ్శబ్దముగ చాలసేపు కూర్చుండిరి. కొంతసేపైన తరువాత కుట్టాన్ నెమ్మదిగ 'నీ యత్తవా రేయూరన్నాడు. వీరభూపతి కొంచెముసే పూరకుండి 'పరమేశ్వరసముద్ర' మన్నాడు. కుట్టానున కేమో యొడలంతయు తేల్లు ప్రాకిన ట్లయ్యెను. కుట్టాన్ లేచి నిలుచుండెను. 'వీరా! మీ మామగారిపేరు?' వీరభూపతి 'దొడ్డదేవరా' జని సమాధాన మిచ్చినాడు.

కుట్టాన్—'నీ భార్యపే రేమి?'

వీరభూపతి 'మీనాక్షి' యన్నాడు. కుట్టాన్ 'అయ్యో' అని క్రింద పడిపోవుచు

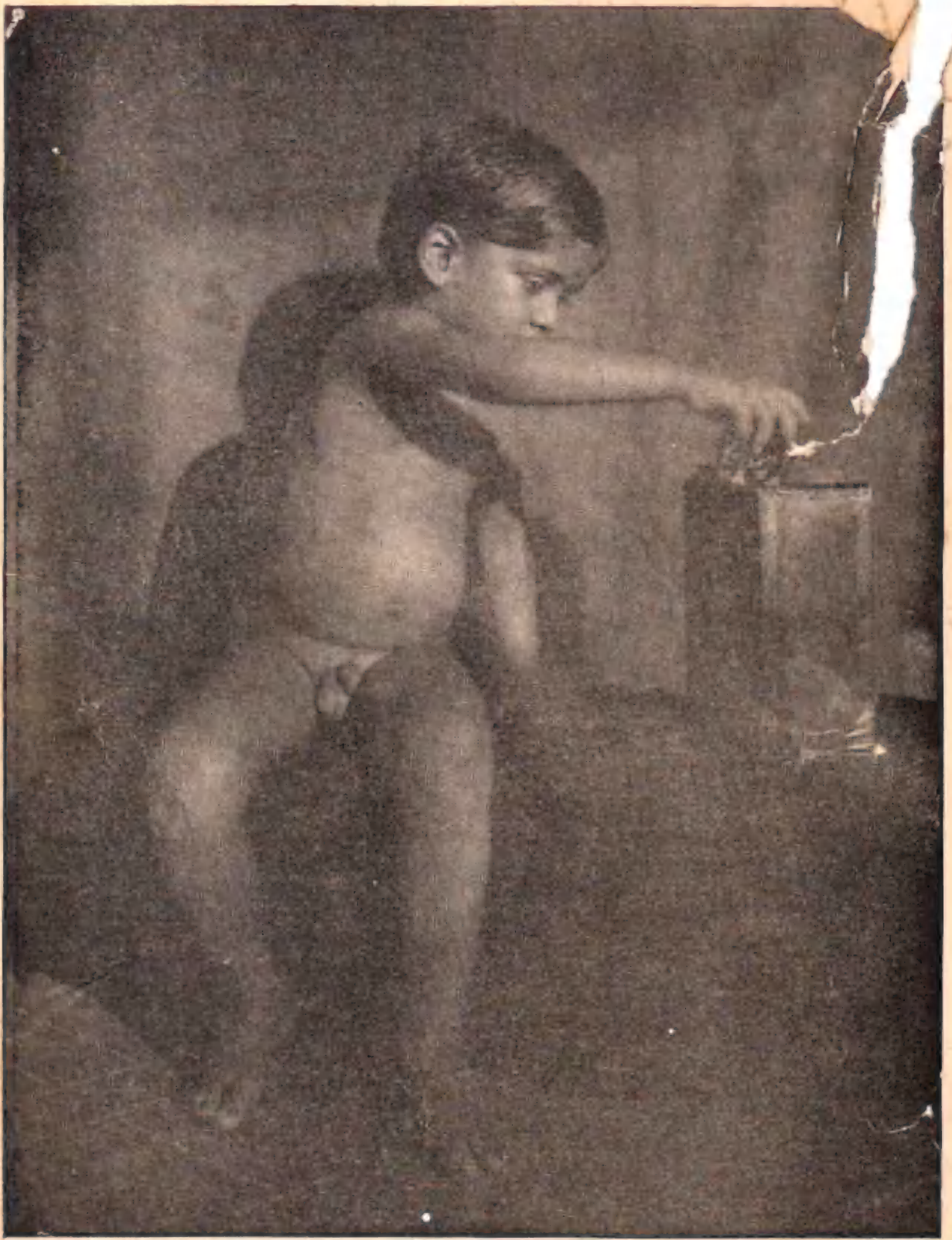
సిద్ధమైనాడు. వీరభూపతి లేచి యతనిని నందిట బూని పరుండబెట్టినాడు. కొంత సేపటికి కుట్టానునకు మెలకువ వచ్చినది. కుట్టాన్ లేచి తొందరగా బయలుదేరి పోవుచు, 'నేను పోవుచున్నాను!' అనెను. వీరభూపతి 'ఏ మిట్టైతివి?' అని యడిగెను. కుట్టాన్ కంఠమునుండి యేడ్పుతో గలసిన గద్గదధ్వని 'ఏమియు లేదు, ఏమియులేదు' అని బయటికి వచ్చెను. అనుచునే కుట్టా నాగలేదు, తొందరగా పోయినాడు.

ఎదురుగా కమ్మరవాని కొలిమిలో పండగ్రాసిన యినుపగుండువలె సూర్యోదయ మైనది. కుట్టా సరగడియలో తన సౌధమునకు బోయెను. పోవుచునే యంతఃపురములోనికి పోయెను. గదిలో గోడమీద ఎర్రనిబొట్లు రెండు నెత్తురులు చిమ్మినవి. అప్పుడే రెండవసంవత్సరము గుర్తుపెట్టిన ఏకవీరచేతికైన నూనె కలిపిన కుంకుమవర్ణ మతని హృదయమునుండి యామె నెత్తురు తీసిన ట్లతనికి తోచెను.

౧౬

రాజునకు గొప్పవ్యాధి సంక్రమించినది. రాజు బ్రదుకునట్లు లేదు. దశవాయికి రమ్మని యుత్తరము వ్రాసినారు. రాజ్యములో లెక్కలన్నియు సరిగా జూచుచున్నారు. స్థానాపతి తెల్లవారక ముందే రాజాస్థానమునకు బోయెను. రాతిరి ప్రాద్దుపోవువరకు నింటికి వచ్చుటకు వీలు లేకపోయెను. ప్రాద్దున కుట్టాన్ చాలదుఃఖముతో నింటికి వెళ్లినాడు; అత డెట్లున్నది వీరభూపతికి తెలియలేదు.

కుట్టనాని ఆలోచనలు

శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యంగారు

కుట్టా నంత దుఃఖించుటకు కారణము వీరభూషణికి తెలియలేదు. తనభార్యచేరు చెప్పినపు డత డట్లుగా నయ్యెననుభావ మతనికి పోలేదు. కుట్టాన్ తన దురవస్థలు తలంచుకొనియే యట్లయ్యె నని యనుకొన్నాడు.

వీరభూషణి రాతిరి ప్రొద్దుపోయి యింటికి వచ్చి భోజనము చేయకయ కుట్టాన్ వద్దకు పోయినాడు. కుట్టాన్ నిదురపోవుచున్నాడు. వీరభూషణి యొక నీవకుని బిలిచి, 'మీ స్వామి నే డెట్లున్నాడు' అని యడిగెను.

నేన—'బాబూ! ప్రొద్దుటినుండియుభోజనము చేయలేదు. స్నానమాడలేదు. వారివద్దకు పోవుటకు మాకు భయము వేసినది. కనులు చింతనిప్పులవలె నున్నవి. ఏమో ఆలోచించుచున్నారు. పగలెల్ల నిల్లంతయు, తోటయంతయు నేదో పని యున్నట్లుగా తిరుగుచున్నారు. జాముప్రొద్దున్న దనగా నీనిద్దరికు వడినారు. ఇప్పుడు జాముప్రొద్దు పోయినది. నిద్రలేవలేదు. ప్రాణము శోష వచ్చునేమో? లేవనైన లేవుడు.'

వీరభూషణి కుట్టానును కదల్చువద్దని చెప్పి యింటికి పోయినాడు. ఆ రాత్రియంతయు నిశ్శబ్దమున ప్రశాంత గంభీరముగ గడచిపోయినది.

తెల్లవారివది. ఆణిమాసము వచ్చినది. పలుచని సంజ మొగిలు తెరచాటున నుదయించిన సూర్యబింబము కొంచెము పైకి వచ్చిన తరువాత స్వచ్ఛరణసమూహములతో లోకమున కంతయు వెలుగు విరజిమ్మెను.

రాజున కానాడు కొంచెము నెమ్మదిగా నున్నది. స్థానాపతి రానక్కరలేదని కబురు వచ్చినది. కొంచెము నెమ్మదిగనే యున్నదని దళవాయికి వర్తమానము చేసిరి.

కుట్టానునకు జాముప్రొద్దెక్కిన తరువాత మెలకువ వచ్చినది. లేచి మంచముపైన కొంతవరకు శాంతముగా గూర్చుండి, స్నానాదికములు చేసినాడు.

వీరభద్ర భట్టరును బిలిచి అంగడికి రెండువందలపన్నుల వెలగల యొకచీరయు, పసుపు, కుంకుమ తత్తణము కావలయునని చెప్పినాడు.

అవి వచ్చెను. మంచిగందపు చందుకాయ పెట్టెలోనుండి భూర్జపత్రము తీసి, యా యరలలో వాడినపూలును, కస్తూరియు మరల నుంచి, యా పెట్టెయు, చీరయు, పసుపు కుంకుమలును పూని వీరభూషణి యింటికి పోయినాడు. నిన్న నెల్ల భోజనము లేకపోవుటచేత నడువలేక పోయెను. బండి వద్ద నెను.

వీరభూషణి పసుపు, కుంకుమ, చీరయు చూచి యివి యేమిటని యడిగెను.

కుట్టాన్ — 'నెమ్మదిగా చెప్పెదను. తొందరపడకుము. (కొంత యూగి) నే నీరోజున విచ్చటనే భోజనము చేసెదను.'

వీరభూషణి 'సరే' నన్నాడు.

కుట్టాన్—'మనమిరువురమే కూర్చుండము. మనకు నీభార్య వడ్డన చేయవలెను.'

వీర—‘ఆమె నడిగెదను. ఆమె యొప్పు కొనవలెనుగదా. నీవు దళవాయి కొడుకువు, నీ యెదుటకు వచ్చునో రాదో?’

కుట్టాన్—‘నే నడిగెదను. అన్నగారి వద్దకు రాగూడదా? ఎంత తెరచాటయినను, సంఠాపురస్త్రీలయినను, నన్నలకు, బంధులకు కనంబడరాదా?’

ఇరువురును మేడపై బడకగదిలోనికి బోయిరి. మీనాక్షి లేచి నిలుచున్నది. కుట్టానును గుర్తుపట్టినది. లోతైన కనులతో నతని వంక చూచినది. కుట్టాన్ కనులు క్రొత్తగా కాపురమునకు పోయిన చెల్లెలిని చూచు నన్నగారి కనులవలె సోదరస్నేహసూచిత మందహాసములు వెలిగికినవి. అతని విశాలములైన నేత్రముల కొనలయందు బాష్పములు నిండినవి.

వీర—‘మీనా! మీ అన్నగారికి నేను నీవు భోజనము పెట్టవలెనట. ఈయన నెలుగవు కాబోలు; ఈయనే కుట్టాన్ సేతుపతి. నీకు చెప్పితినిగదా నాకు పరమాపుడని! నేను తినుచున్న ప్రతిమెతుకును నితనిదే.’

మీనాక్షి స్తబ్ధ యైపోయెను. ఆమె నేత్రములవెంట రెండు బాష్పబిందువులు రాలెను. వారివంక చూడలేక తలవంచు కున్నది.

కుట్టాన్—‘అమ్మా! ఎందులకట్లు నిస్తబ్ధ వయ్యెదవు? ఇది కోరరాని కోరిక యనియా? నీభర్తకు నాకు నున్న స్నేహ మట్టిది. నీవు

నాకు సహోదరివి. నందియ మొందులకు? నీవు వడ్డించగా భోజనము చేయవలె ననిపించినది. అందుచేత వచ్చినాను. నీ విప్రపడవేని పోయెదను.’

మీనాక్షి పెద్దనిట్టార్పు పుచ్చి, ‘అన్నా! వడ్డించెదను. నేను నిస్తబ్ధ నైనది యందుకు కాను. తరువాత చెప్పెదను’ అన్నది.

ఆ మూడునెలలనుండి మీనాక్షి సంత యుత్సాహముగా నెవ్వరును నెవ్వడును చూడ లేదు. భోజనానంతరమువరకు నామె మహా తాపాహముతో నున్నది. మీనాక్షి కూడ భోజనము చేసి వచ్చినది. మేడపై గదిలో తివాచి పరచి కూర్చున్నారు. మీనాక్షినికూడ కూర్చుండుమని కుట్టాన్ బలవంతము చేసినాడు. ఆమెయు గూర్చున్నది. కుట్టాన్ వీరభూష తితో నిట్లు మొదలుపెట్టినాడు: ‘అన్నా! నీకు నే నివ్వడు కొన్ని సంగతులు చెప్పబోవుచున్నాను. అవి విచారకరమైనవో, ఆనందకరములైనవో నాకే తెలియదు. చెప్పవచ్చునో, చెప్పరాదో మూడ తెలియకున్నది. అవి యన్నియు జెప్పటకు నాచెల్లెలు మీనాక్షి యనుజ్ఞ కూడ తీసికొనివలసియున్నది.’ అని యామె వంక చూచినాడు. ఆమె తల వంచుకుని తన యభిమతమును శిరశ్చాలనమువలన తెలిపినది.

కుట్టాన్—‘వీరా! నీవంటి ధైర్యవంతులు, బుద్ధిమంతుడు నివియన్నియు విన్న తరువాత యథాప్రకారముగనే ప్రవర్తించగలడను నుద్దేశముతో చెప్పచున్నాను. నే నివ్వడు

చెల్లెమానము]

నీ కొకమాట చెప్పబోవుచున్నాను. భయపడకుము. నిగ్రహము పూనుము. చెప్పదునా?

వీరభూషణి తల యూపినాడు.

కుట్టాన్—‘సీతో నే నిదివరకు ప్రేమించినని చెప్పితినే,—చాల జాగ్రత్తగా నుండుము—ఆమె యీమె.’

వీరభూషణికి తల తిరిగిపోయినది. అతడు ‘ఆ!’ అని బిగ్గరగా వరచినాడు. మీనాక్షి యేకభారగా కన్నీళ్లు జారుచున్నది.

కుట్టాన్—‘వీరా! ఇదియేనా ధైర్యము? ఓర్పుకొనుము. మించివచ్చిన దేమియు లేదు. ఇదియంతయు భగవంతుని లీల. మన మేమి చేయ గల్గుదుము? నేను నీకు షరమాప్తుడను. నాకన్న నిన్ను ప్రేమించువారు జగత్తులో నెవరు? నీ కింక నధైర్య మెందుకు? శోక మెందులకు? అన్నా! నీ కశుభము కలుగుటకు పూర్వము నాగొంతుక తరుగుకొని పోనిమ్ము.’

వీరభూషణి కొంచెము యథాస్థితికి వచ్చినాడు.

కుట్టాన్—‘మొన్న రాత్రి నీవు నీసంగతి యంతయు నాతో చెప్పినావు. నేను పాతాళమునకు త్రొక్కబడితి ననుకున్నాను. పాతాళుగా విన్న యీవార్త నా తల బద్దలుకొట్టినది. ఇది వినుటకు నీ కిప్పు డెట్లున్నదో నాకు నప్పు డెట్లున్నది. అప్పు డింటికి పోయి, యేమి చేయుదును? ఏమియు దోచలేదు. ఏమో నేను నూరుబ్రహ్మహత్యలు చేసిన ట్లనిపించినది. వీరా! నాకు పిచ్చియెత్తు ననుకున్నాను.

అప్పుడు పిచ్చియే యెత్తినది. కాని శ్రీసుందరేశ్వరుడు నాయం దున్నాడు. ఈమహాకల్లోలము నిన్న పగలు రెండుజాములు దాటువరకు దాటి నాను. నీవు నాకు షరమాప్తుడవు. నీకన్న నాకు ప్రపంచములో ప్రేమింపగలవారు లేరు. అట్టి నీభార్యనా నేను ప్రేమించుట? నాహృదయము కణకణలాడు నిష్పకలలో పడవేసి కాచిన ట్లయినది. విషసంలిప్తాగ్రములైన వెయ్యి బాకు లొక్కమారుగా నాహృదయములో దిగవేసినను నంత బాధ యుండదు. చివర కీ ప్రవాహములో బడి నశించిపోకుండ నొడ్డుకు జేరుకున్నాను. ఈమె యెడల నిదివరకు నాకు గల ప్రేమయంతయు సోదరప్రేమగా మార్చుకున్నాను. వీరా! నాకు అక్కలు గాని చెల్లెండ్రుగాని లేరు. భగవంతుడు నా కాలోప మీ ప్రకారముగ తీర్చినాడు. నిజముగా మీరిర్వురు సుఖముగా సంసారముచేయుచున్న చూచుటయే నేను కోరినది. ఇక నాపూర్వవిషయము నాకు జ్ఞప్తికి రాదు. ఏలన, నిన్న దాని కంతకు తగినంత నరకబాధ మానసికముగా ననుభవించితిని. ఆభావము నాలోనుండి పోయినది. ఇప్పు డీమెను నేను సోదరివలె చూచుచున్నాను. అట్లు చూడగలను. వీరా! ఏదు రూహయు లేకుండ నీమె నిపుడు కౌగిలించుకొనగలను. నా చెల్లెలనుచు నెవరైన నున్నచో నామె నెట్లు కౌగిలించుకొందునో ఈమె నట్లు కౌగిలించుకొనగలను. నిన్న నేను పొందిన మహాబాధవలన, నాతపస్సువలన నా కీకత్తి వచ్చినది. వీరా! ఈ జీవితములో నన్ను

నీయెడ నెంత కృతజ్ఞునిగా తేసికొంటివి! నన్ను ఘోరపాపమునుండి రక్షించితివి. నా ధర్మశాస్త్రాని ప్రేమించుటకు మార్గము చూపితివి. ఇంకేమి చేయవలయును? నీవు నాకు గురువువంటివాడవు—అని కుట్టాన్ ఏడ్చుచు వీరభూపతి పాదములు కనుల కద్దుకొనెను. వీరభూపతి యతని చేతులు తీసి, 'కుట్టాన్, నా పూర్వజన్మసుకృతమువలన నీవు నాకు స్నేహితుడ వైనావు. నీకు నాకు పోలిక యెక్కడ? నీవు ఋషివి: నే నొకను మనుష్యుడనే. శ్రీ సుందరేశ్వరుడ విట్లవలరించి నావు' అని కన్నీళ్లు పెట్టుకున్నాడు. కుట్టాన్ చీరయు, పసుపు కుంకుమలును, చందుకాయ పెట్టెయు మీనాక్షి కిచ్చి, 'అమ్మా! బుద్ధి మంతురాలవు. విద్యాధికురాలవు. నీకు నే చెప్పవలసిన దేమున్నది? ఈచీర కట్టుకొనుము' అనెను. ఆమె కన్నీళ్లు తుడుచుకుని ఆచీర ధరించి వచ్చి కుట్టానునకును, భర్తకును నమస్కారము చేసెను. నమస్కృతిలో మీనాక్షి వీరభూపతి పాదములను చేతులతో చక్కగా నిమిరెను.

౧౭

మీనాక్షి 'అన్నా! యిక రెండురోజులుండు' మన్నది. వీరభూపతి పోనిచ్చినాడు కాదు. కుట్టాన్ పంచమివరకు వీరభూపతి యిల్లు వదలిపెట్టుటకు వీలు లేకపోయినది. కుట్టానున కేకవీరను చూడవలెనని యున్నది. ఆమెతో నిదియంతయు జెప్పవలె ననిపించి

నది. మీనాక్షిమాట తీసివేయలేక యున్నాడు. రాజనకు దదియనాటికే యెక్కువ యయినది. దళవాయిని తొందరగా రమ్మని మరల వర్తమానము చేసినారు. దళవాయి వచ్చుటకు వీలు లేకపోయినది. మారవదేశము ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుడు రాజ్యమునకు రాకపూర్వము దొంగలచే నిండియుండెను. రామనాథము మధురకును రామేశ్వరమునకును మధ్య నున్నది. రామనాథము వద్ద పెద్ద చెరు వున్నది. దానికి 'పాండ్యకష్టై' అని పేరు. అది పూర్వ మెప్పుడో పాండ్యులు శ్రవించిన చెరువట. ఆతటాకము వద్ద చోరులు మూగి రామేశ్వరమునకు పోవు మార్గములో యాత్రికులను దోచుకొనుచుండెడివారు. ఈమార్గము విశ్వనాథనాయకుని కాలమునుండియు నిట్లే యున్నది. కాని ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుడు దానివిషయమై శ్రద్ధతీసికొని దళనాయి నచ్చటికి పంపించి, యా మారవదేశమును స్వాధీనము చేసికొనెను. మధుర నాయకులకు రామనాథదేశము స్వాధీనము చేసికొనవలసిన యగత్య మున్నది. నము ద్రపు టాడ్డంతయు పోర్చుగీసువారి యధీనతలో నుండిపోయెను. పోర్చుగీసు రాజప్రతినిధులచేత నియమించబడిన యధికారులు నము ద్రపు టాడ్డలనున్న పల్లెలలో, పట్టణములలో వర్తకముచేతను వచ్చుచున్న రాబడులు, పన్నులు వసూలు చేసికొనుచుండిరి. ఆయాస్థలముల యందు నేరములు, శిక్షలు మొదలగు నర్వాధికారములు పోర్చుగీసువారే చూచుచుండిరి.

స్వదేశరాజులనుండి యిట్టి యధికారమును పోర్చుగీసువారు పొందలేదు. పారవులు (పల్లె వారు) తూర్పు సముద్రతీరములందున్న వారందఱు పోర్చుగీసు రాజునకే ప్రజయట. అతరజ్ఞానము లేని యీ సముద్రతీర ప్రజను పోర్చుగీసువారు మతబోధకులవలనను, సల్ప పారితోషికముల వలనను వారి నాకర్షించి వారిని క్రైస్తవ మతములోనికి మార్చి, వారి యంక గొని యిట్టి యక్రమములను దేశములో జేయజూచిరి. ఈ రాజకీయ దౌర్జన్యమును, ధననష్టమును నివారించుటకు మధుర రాజులు మారవదేశమును చక్కగా నుంచుట యవసరమైనది. రామేశ్వరమునకు బోవు యాత్రికులను దోచుకొనుట కూడ నా రోజులలో క్రైస్తవమతాభివృద్ధి చేయుటగా భావించబడెను కాబోలు. మొదట ఉదయగ సేతుపతి యీ పనిమీద నియమింపబడినది విశ్వాసము నామ సంవత్సరమున.

సేతుపతి దళవాయి యచ్చటకు చేరిన తోడనే మొట్టమొదట రామేశ్వరమునకు బోవు మార్గము బాగుపరుచుటకై రామనాథమునకును, పొగళూరునకును కోటలు కట్టి యచ్చోట సైన్యముంచెను. యాత్రికులను గుంపులుగుంపులుగా చేసి, ప్రతి గుంపువెంటను కొందఱు సైనికులను పంపించుచుండెను. రామనాథమునుండి యిట్టి యాత్రికులు ప్రొద్దున నొకగుంపు, సాయంత్ర సమయగుంపులు బయలుదేరును. వారివెంట నేబదిసైనికులు, వీరివెంట నేబదిసైనికులును పోవుచుండురు. ఈ

రెండు సైనికుల జట్టులును మఱునాడు రామేశ్వరమునుండి వచ్చు యాత్రికులతో వత్తురు. ఇచ్చటినుంచి మఱునాడు మరి రెండు యాత్రికులగుంపులు బయలుదేరును. ఇట్లు మొదట యాత్రికులకు సౌలభ్యముచేసి, యనంతరమున నాచుట్టుపట్ల నిరంకుశముగా బ్రవర్తించుచున్న చిన్నచిన్న పారవులనాయకులను క్రమక్రమమున సాధించి కాళయ్యూర్ కోవెల, పట్టమంగళము మొదలగు స్థానములలో తగిన యధికారుల, నుంచి కట్టుదిట్టములు చేసెను. తరువాత సేతుపతి రామనాథము చుట్టుపట్లనున్న యరణ్యములను ఛేదించి పాండ్యకష్ట జలముతో భూమియంతయు సాగుచేయించెను. దేశము చోరభయము లేక తృణజలకాంతసమృద్ధిగలిగి సేతుపతి పరిపాలనమున శాంతి కలిగి యుండెను. పరదేశీయుల యుబ్బును తాత్కాలికముగా తగ్గెను. కాని మతవిషయకమైన యేసనులు సేతుపతి చేయలేదు.

రాజునకు చాల జబ్బుగా నున్నది, రమ్మని కబురు వచ్చుటచే దళవాయికి భయమువేసినది. రాజున కెట్లుండునో! ఒకవేళ రాజుమృతి నొందెనా, తా నీరామనాథ ప్రాంతములలో జేసిన ప్రయత్నము లన్నియు నిష్ఫలములగును. సామాన్యముగా రాజు మారినప్పుడు సామంతులును, శత్రువులును తమ స్వాతంత్ర్యమునకును, పోయినభూములు మరిల సంపాదించుకొనుటకును ప్రయత్నింతురు. కనుక నిదియే సమయమని, 'దళవాయి రాజధానిలో ననేక కార్యములు చూచుచుండును,

వచ్చుటకు వీలు లేదని తెలిసి, యణగద్రొక్క బడిన చిన్నచిన్ననాయకులు మరల తమ స్వాతంత్ర్యమును వహించిరా, యీసారి వారిని గెలుచుటకూడ కష్టమైపోవును. అందుకని తాను రాజధానికి పోకమున్ను తనకుమారుని రమ్మని దళవాయి కబురంపినాడు. తనకుమారుని తనయధికారములో నుంచి తాను రాజధానికి పోవలయును. దళవాయి తత్క్షణము రాజధానికి పోవలె. కుట్టాన్ తత్క్షణము రామనాథమునకు రావలయును.

జ్యేష్ఠ శుక్లపంచమినాడే కుట్టాన్ బయలుదేరవలసివచ్చెను ఏకవీరను చూచుటకు గూడ వీలు లేక పోయినది.

దళవాయి మధురకు దళమికి చేరుకొనెను. రాజ ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుడు మంచములో పడుండియే తన యిద్దరు కొడుకులను, దళవాయిని, ప్రధానిని, రాయసమును కూర్చుండబెట్టుకుని రాజ్యమంతయు తనకొడుకుల కప్పగించెను. పెద్దకుమారుడైన వీరప్పనాయకుని రాజును చేయవలసినదని నిర్ణయించెను. రెండవ కుమారుడును, మహాసమర్థుడైన తిరుమల నాయకునితో నన్నగారికి జేదోడు వాదోడుగా నుండుమనియు, కస్తూరి రంగప్ప వలె ప్రవర్తించరాదనియు, నట్లయిన రాజ్యము బహుధా పంచుకునిపోయి శత్రువులకు సాధ్యమగుననియు చెప్పెను. తిరుమలనాయకుడు తండ్రి పాదములవద్ద కూర్చున్నవాడు, సాలప్రాంశువు, లేచి, కత్తి పూని, తనయన్నగారి నే

నేమి చెదననియు, నన్నగారికి సంతానము కలిగెనేని యతని తరువాత తనయన్న సంతానమునే రాజు జేసెదననియు ప్రమాణము చేసెను. తరువాత రాజు దళవాయి, ప్రధాని, రాయసములతో తననువలెనే తనకుమారునికూడ నేమిచెవలెననియు, వారి రాజభక్తివలననే రాజ్యము సాగుచున్నదనియు జెప్పి, సేతుపతి చేసిన మహాత్కార్యములను, నతడు చూపించిన రాజభక్తిని గొనియాడెను. వారందఱును రాజ్యమును పూర్వమువలెనే కాపాడెదమని ప్రమాణము చేసిరి. తరువాత రాజు చాలసేపు శాంతముగా నుండెను. అదివరకే పాలెగొండందఱు ననేక కార్యముల మిషమీద మధురకు పిలిపింపబడిరి. రాజు సాయం తనమున నొకరొక్కరినే పిలిచి వారివద్దనుండి గూడ వాగ్దానములు తీసికొని యానాడే వీరప్ప నాయకుని కభిషేకము చేయించెను. క్రొత్తి రాజున కందఱును జోహారులు చేసిరి. మఱునాడేకాదశి. ఆనాడు చంద్రోదయసమయమునకు శ్రీ ముత్తుకృష్ణప్ప నాయకుడు పరమపదించెను.

రాజసాధమంతయు రోదనధ్వనులతో నిండిపోయెను. దళవాయియు, తిరుమలనాయకుడును పోయి యూరడించిరి. మంచిగందపు చెక్కమీద నేతిగిండ్లు క్రుమ్మరించి వృద్ధరాజు శవము నాహుతిచేసిరి. వీరప్పనాయక మహారాజులుంగారు సహస్రగోదానములును, శతాగ్రహారదానములు చేసెను.

సామంతరాజులయు, ప్రధానాధికారుల యు రాజభక్తివలన రాజ్యము మరల శాంతముగా జరుగుచుండెను. క్రొత్తరాజునకు పాళెగాండ్రిచ్చిన కానుకలతో రాజసౌధము నిండిపోయెను. వృద్ధరాజు పోయినా డన్నదుఃఖమేయంతఃపురమునందు దాగియున్నదో కాని, మధురరాజ్యమంతయు నూతనభూషణి పట్టాభిషేకోత్సవమునందలి యానందచిహ్నములతోడనే కలకలలాడుచుండెను.

వీరభూషణి యుదయన్ నేతుపతిని ఒకనాడు భోజనమునకు విలిచెను. వీరభూషణి చిన్నవాడు. చనిపోయిన వృద్ధనరపతికూడ వీరభూషణికి స్థానాపతి యధికారము వచ్చి మూడునెలలయినను మిక్కిలి సమర్థతతో వర్తించినాడని చెప్పెను. వీరభూషణి నిద్రవరకు వృద్ధనేతుపతి చూడలేదు. అతని కీ యుద్యోగము కుట్టాన్ తిరుమలనాయకునితో చెప్పి యిప్పించెనని యతనికి తెలియును. వీరభూషణిని చూచిన ఉదయన్ నేతుపతికి ముద్దయినది, కుట్టవాడు, తెలివితేటలు కలవాడని.

భోజనవేళ మీనాక్షి వడ్డించినది. దళవాయి మీనాక్షి నెఱుగును. ఆశ్చర్యపోయినాడు. వీరభూషణి నడిగినాడు. స్థానాపతి కథయంతయు సంక్షిప్తముగా దళవాయికి తెలియజేసెను.

మీనాక్షి 'కక్కా! అన్నకు నాయెడల నెంతప్రేమ యనుకొంటిరి' యన్నది. తనకుమారుని సంసారమునకు మంచిరోజులు వచ్చినవని దళవాయి సంతసించినాడు. ఇప్పుడు

కొడుకును, కోడలిని విడిగా నుంచరాదు. దళవాయి నాటితిథి యడిగెను: 'ఆషాఢ బహుళ చతుర్దశి.'

౧౮

మీనాక్షి నేతుపతుల సౌధమునకు పోవుచు వచ్చుచుండెను. ఏకవీరకు నామెకు మిక్కిలి చెలిమి యైనది. ఏకవీరకూడ రెండు మూడుసార్లు స్థానాపతియింటికి వచ్చినది. ఆమె వచ్చిన రెండు మూడుసార్లును స్థానాపతి యింటివద్ద లేడు. రాచకార్యము లంత యొత్తిడిగా నున్నవి. వీరభూషణి యింటికి వచ్చుటలేదు. వరుసగా వారముదినము లీ పూట వచ్చుటకు వీలు లేదు, ఈపూట వచ్చుటకు వీలు లేదని యత డింటికి వర్తమానము లంపెను. మీనాక్షి నేతుపతుల ప్రణయమును గూర్చి వీరభూషణికి తెలిసినతరువాత కుట్టాన్ మూడుదినములు వీరభూషణి యింటనే యుండెను. అనంతరమున నతడు రామనాథమునకు వెడలిపోయెను ఆతరువాత మీనాక్షి వీరభూషణుల చర్యలలో ననేక మార్పులు కలిగెను. వీరభూషణి పైన ప్రేమ నానాటికి మీనాక్షి కభివృద్ధి నొందుచుండెను. మీనాక్షి నిత్యము వీరభూషణి యున్నచోట గాని యుండదు. అతనితో మాటాడునపు డామె మొగములో నవ్యక్తిములైన స్వర్గవాంఛలు తలచూపుచుండును. ఆ నాలుగైదు రోజులలో మీనాక్షి తనంతట తాను వీరభూషణిని రెండు సార్లు కౌగిలించుకొన్నది. కాని వీరభూషణిలో కదలిక లేదు. అతడు మున్నువోలె నామెను పలుకరించుటకూడ లేదు. తనవద్దనే

కూర్చున్న మీనాక్షి నచటినుండి లేచి పొమ్మ నును. ఆమె తనవద్దకు వచ్చినవెంటనే తన కేదో పని యున్నట్లు లేచిపోవును. మీనాక్షి యతని కౌగిలించుకున్నపుడు రంభాపరివ్వంగ మున నిశ్చలుండును, నియతేంద్రియుడైన శుకు నివలె కూర్చుండెను. ఇతని యీ తూష్ణిం భావము మీనాక్షికి దుఃఖము కలిగించలేదు. అంత కంత కామప్రేమ వృద్ధియగుచునే యుండెను. పొంగి వచ్చు నా ప్రేమప్రవాహ మును వీరభూషణి తాళుకొనలేకపోయినాడు. ఆమెచేయు ప్రేమద్యోతక కార్యములను నోర్చు కొనలేకపోయినాడు. అతనియనస్సు కదలి పోయినది. సేతుపతి, మీనాక్షి - వీరిరు వురి ప్రేమము సతనియనస్సు నావరించెను. ఇప్పుడు వారి ప్రేమ సోదరీ సోదరప్రేమ కదా! శారీరకమైన సంయోగము లేకపోయి నను వారిరువురే భార్యాభర్తలు. వారి యా ప్రేమ యూరకే పోవునది కాదు. వారిజీవితము లున్నంతవఱకు నది తుడిచివేయబడునది కా దు. ఇప్పటి వారి యునికి యథార్థ మైనను, ప్రథమప్రేమ, మీనాక్షి హృదయపుమొగ్గు కుట్టాన్ సేతుపతియే వాసన చూచినాడు. ఇప్పుడది యనన్యభోగ్యము. వీరభూషణికి నిద్ర లేదు. ఆహారము లేదు. నిరంతరము మీ నాక్షి సాహచర్య మొర్చుకొనలేక రాజసౌధ మునకు పోయి యందే నివసించుచుండెను.

వీరభూషణి యింటికి వచ్చి వారము డినము లైనది. మీనాక్షి యతనికొరకు రాజసౌధ మునకు బోద మనుకున్నది. కాని అట్లు

చేయరా దనుకున్నది. ఉన్నన్ని నా క్లుప్త వచ్చెనా, ఇక తొందరలో రావచ్చు నను కున్నది. తొందరపడి సంఘమర్యాద నుల్లంఘించుట యేల యనుకున్నది. వీరభూషణిని గూర్చి యామె యూహించినపుడెల్ల నామె మొగము చివరలు రేఖాస్పృహనీమలును, కనులు జ్యోతిరాస్థానములు నగుచుండెను. ఆమె యొకలంతయు పులకరించిన ట్లుండెను. ఈ మహాప్రేమలో నామెకు వీరభూషణికి తన యొక నెట్టిభావ మున్నదో తెలియలేదు. తన పూర్వవైల్యమంతయు కుట్టాన్ తనస్సుచే బరితొలిత మై పోయిన దనుకున్నది. వీరభూషణి వంటి బుద్ధిశాలి కందలి సమున్నతార్థము గోచరించకుండుట దుర్లభ మనుకున్నది. వీర భూషణి యీ యంతఃపురాశ్రయము పని యొత్తిడివలననే కలిగె ననుకున్నది. రాజు పో యిన క్రొత్తరిక మాయూహకు బల మిచ్చినది.

నాడు శ్రావణ శుద్ధదశమి. ఆకనమున మొగిల్లు కృష్ణసారమృగములవలె, అగురు ధూమములవలె, ఎలుగుబంట్లవలె, ఏనుగు గున్నలవలె, దుముకుచుండెను; వ్యాపించుచుండెను; కదలకుండెను; ఘోరించుచుండెను. తూరుపున పట్టినమబ్బు చుట్టుపట్ల నున్న పది మబ్బుల కలుపుకుని వాన యొలుక బోసినదే యనిపించినది. కాని యింతలో నొక పెద్దగాలి వచ్చి దానిని పునరేకాదశధా విడ బరచెను. సూర్యుడు మాత్ర మప్పుడప్పుడు పలుచని మబ్బులలోనుండి మందరశృంగులు కనుపించునే గాని యింతలో మరల నొక నల్లకానుగుల

గుమ్మనంటి మేఘ మడ్డువచ్చి యతని లోకమును నేఱుపరచును.

ఒంటరిగా నున్న మీనాక్షి కేమియు దోచలేదు. ఆమెకు వీరభూషణి దగ్గర లేమి వియోగభారము ననిపించలేదు. ప్రతిక్షణ మతని రాక నెదురుచూచు నామె దేహము మాటి మాటికి క్రొత్తక్రొత్త పులకలచే గరగరికలు దాల్చుచుండెను. ఆమె కింతలో నేకవీరవద్దకు పోవలె ననిపించినది. ఇదివర కామె యేకవీర యింటికి పదిసార్లుదాక పోయియుండవచ్చును. ఏకవీర యనిన మీనాక్షికి చెప్పరానంత ప్రేమ యున్నది. ఆప్రేమకు కారణమున్నది. ఆమెను చూచినంతనే మీనాక్షికి తన జీవిత మంతయు జ్ఞప్తికి వచ్చును. తనజీవిత రహస్య మంతయు నొక గుళికవోలె యామెలో నున్నట్లనిపించును. కాని యేకవీరకు మీనాక్షిమీద నేటిప్రేమ? మీనాక్షి యేకవీరకు స్థానాపతి భార్య. స్థానాపతికి తనభర్తకు స్నేహము. స్థానాపతి కుద్యోగ మిప్పించినది తనభర్త. అందుచేత గూడ దనయందు మీనాక్షికి ప్రేమ కలుగవచ్చును. అయినను అంతప్రేమ చూపుచున్న మీనాక్షిని హృదయముతో దాను ప్రేమించ లేకపోయినను, లోకమర్యాద యెంతవర కభిలషించునో అంతవర కామెను ప్రేమించునట్లు వ్యక్తపరచుచుండెను. అందు కనియే అంతవర కిట్లు కదలని యేకవీర రెండు మూడుసార్లు స్థానాపతి యింటికి వెళ్లినది. వెళ్లినది, కొంచెముసేపు మాత్రమే యుండి తిరిగియు వచ్చినది. మీనాక్షి యామెకు తమ

యిల్లంతయు జూపించ నెంచినది. ఏకవీర యామె కెడ మీయక వెళ్లినట్లు వెళ్లి తిరిగి వచ్చినది. మీనాక్షి సహజముగ వివేకవతి; లోకులభావములు వారి ప్రవర్తనలవలన తెలిసికొను నేర్పు కలదియ కాని, యిప్పటి యామె స్థితి యొక తన్మయత్వముగా నున్నది. తన తొల్లిటిప్రేమ; దానిపరిణామము; తన యిచ్చ లేని తల్లిదండ్రుల బలవంతమువలనిపెండ్లి; ఆ వచ్చినభర్త తనయిచ్చ నడిపినవాడు; దైవా ద్వాకుట్టాన్ కలయిక; అతని మహత్తర త్యాగము-ఈ విచిత్రసంఘటనమెల్ల నామె యెడం దలో చేనినిగూర్చియు నాలోచించుట కెడ మియ్యలేదు. తన వివాహ మైన నాటినుండి తన పతియెడల తనదోష మామెను వేధించు చుండెను. ఇతరమైన యేసంగతిని గూర్చి యూహించుటకు దావియ్యని యామెమనసు తనశక్తినంతయు నీవైపునకు తోసినది. దివా రాత్రము లామె వీరభూషణిని గూర్చియే యూహించుట. ఏకవీర తనయెడల నెట్లు ప్రవర్తించినది యామెకు గుర్తే లేదు. నాడు మరల నేకవీరను జూడబో నెంచి శకటవాహకుని బిలిచి బండి యాయత్తపరుపుమనెను.

తాను తలచువ్వుకుని, క్రొత్తవీర తాల్చి, నగలు ధరించి, ముంగిట నిలిచిన శకట మారోహించ బయటికి వచ్చెను. ఆమె ప్రాద్దున నొక సేవకుని వీరభూషణిని నాటిరాత్రికి రమ్మని కబురంపినది. వాడు వచ్చి స్థానాపతి రాత్రికి వత్తునని చెప్పిరని వార్త తెచ్చినాడు. వానిని పంపించి మీనాక్షి బండిలో గూర్చున్నది.

బండిలో గూర్చున్న మీనాక్షీ కన్నులలో వీరభూషణి యాడినాడు. ఎట్టినిమానినీ, శాంతమైన వదనము. ఎట్టినిమొగమున నల్లని మీసముల చివరలు మెలికలు తిరిగి తామర మీద తుమ్మెద లాడిన ట్లునికీ. ఆజానుబాహువు. చక్కనికన్నులు. ఎప్పుడు నవ్వుచున్న మొగము. మీనాక్షీ తా గప్పుకొన్న బంగారు పూవులుగల తెల్లని పట్టునేలువలోపల రెండు చేతులు ప్రక్కల కదుముకుని, కన్నులు మూసికొని, బండిలో నొకవైపున కొదిగి కూర్చున్నది. రంఝిమని చల్లనిగాలి తెరలనందుగా లోనికి దూరినది. మీనాక్షీ కన్నులు మరింత మూసికొని, నక్కినక్కి మూలమూల కొదిగి యొదిగి కూర్చున్నది.

అశకటము రాజదత్తము. ప్రధానాధికారులకు ప్రతివారికి రాజుగారి శకట మొకడు కానుక. అది యిది. బండికి నాలుగుచక్రములు. క్రొత్తరంగు. నందీశ్వరునివంటి రెండు

వృషభములు బండికి గట్టబడెను. బండివాడు బహుప్రయత్నమున వృషభముల నంకెకు తెచ్చుచున్నాడు. బండికి నొగవద్ద స్థానావతి పేరున్నది. ఎద్దులవీపులమీద కప్పబడిన యెట్టిని పట్టు సెల్లాలమీద స్థానావతి పేరు వ్రాయబడి యున్నది. ఎడ్లకొమ్ములు కోనదేరి చివరల హాన్నుపొన్నులమర్పబడి యున్నవి. అద్దాలు, మువ్వలు, చిఱుగంటలు నమర్చిన పెంట్లు కల త్రాళ్ల సికమారులు, మెడలకు గంటల పట్టెడలు, నాలుగు కాళ్లకు పెంట్లుకలత్రాళ్లు ప్రకాశించు రెండువృషభములు దక్షిణాభ్యుదయవేళ వీరభద్రుని వెన్నాడిన నందీశ్వర భృంగీశ్వరులవలె నురుసులు గ్రక్కుచుండెను. పావితీదేవికి హిమవద్రాజు పంపించిన సారెవలె, మీనాక్షీ దేవికి ప్రతి సంవత్సరారంభ వేళాకృతి కళ్యాణార్థ పరిగుంధితమంటపమువలె నాబండి వీధివెంట జరజర దొరలిపోయినది.

మా వ్యాస కర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నపైజా కాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విడిచిపెట్టెములలో బంతులు దూరదూరముగా దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పులు లేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు, 'భారతి'

ఉత్తర రామచరిత్ర నాటకము-భవభూతిహృదయము

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

శ్రీ నివాసుని యవతార మైనవాడు
నిర్మల గుణాకరంబయి నెగడువాడు
న్యాయ్య విక్రమమునకు స్థావ మగువాడు
రామచంద్రుఁ డెప్పుడును గూరమతి కాడు.

రసముఁ బోషించుటకు నేను రాముచరిత్ర
నన్యథా చేసియుంటి నయ్యెఱ్ఱెఱఁగుల
దాని నిజమైన కథగాఁగఁ దలఁచి లోకు
లకట ! భ్రమపడుచుండి రటంచుఁ దెలిసె.

అమలినఁడు ధర్మవిదఁడు దయామయుండు
రామచంద్రుఁ డెక్కడఁ? గతోరముగఁ గూర
ఘోరమృగ సమాకుల వనఁతో గీయందు
జనకతనయను డించి రమ్మనుట యేడ ?

శోకము సమృద్ధిగాఁ దోచి చొక్కఁజేయ
వలయు రసికాళి నన్న భావప్రపుష్టి
కొఱకుఁ గథను మార్పఁగవచ్చు సరసరీతి
వగు నిది రసజ్ఞ సప్రదాయ క్రమంబు.

అట్టి రససంప్రదాయంబు నాశ్రయించి
భయముగా మీఁదఁబడవచ్చు శ్వేదముల
నడుమ లక్ష్మణస్వామి జానకిని డించి
వచ్చె రామాజ్ఞనని నేను వ్రాసియుంటి.

రమణిని దలంచుకొని యేడ్చు రఘుకులమణి
కామెయూర్తి యుద్ధిపక మగును గాన
ఆమె దుస్థితి శోచనీయమగు పొంచె
నడవిమెకముల కాహార మయ్యె నంటి.

పిలిచినం బల్కునట్టి వారలును లేని
కాఱడవిలోనఁ గూళ మెకాలనడుమ

లక్ష్మణుఁడు డించె నీత నా లలన కల్ల
సమయమే ప్రసవించెడు సమయ మంటి.

పడఁతి యాకట్ట మనుభవింపంగ లేక
తొందఱగ నట గంగలో దొల్లె నంటి
నిట్టి నీతయాపద తల యెత్త నీక
యుమ్మలిక రాము ముంచివేయుటను గంటి.

అట్టి రాముశోకంబు శబ్దార్పితమయి
చర్వణాబలమునను రసముగ మాఱి
యార్ద్రహృదయులనెల్ల రసార్థిలోన
మగ్నులం జేయునను రసమతముఁ గొంటి.

ఎన్నఁదో బాల్యమందుఁ దా నెత్తి పెంచి
నట్టిజనకుండు బ్రహ్మవిద్యావిదుండు
ధరణిజాతకై వత్సలతాస్రయుక్త
శోకమున ముగ్ధిపోవుటఁ జూపియుంటి.

దండకారణ్యమునఁ దడ వుండి నట్టి
నీతమంచితనంబెల్లఁ జిత్తమునకు
నచ్చియుండిన కలన జానకిస్థితి వినఁ
బడుట వాసంతికిఁ గుండెఁగిలె నంటి

తమనకు వసిష్ఠునకు నరుంధతికి దళర
ధావనీంద్రుని భార్యల కందఱకును
నీత యాపద తాపంబుఁ జేసె ననుట
వెలయుటకె వారలఁ బ్రవేశపెట్టియుంటి.

ఇది యశేషము శోకసమృద్ధి రామ
చంద్రునందు సాధింపంగ సాధనమని
వాదదృష్టి. శ్రీరామచంద్రస్రభు వొక
ధర్మవీరుఁడుగా దీనఁ దనరఁ గలఁడు.

ఇట్లు వెల్లువలై పాటునట్టి కరుణ
రసమును దిరస్కరించి ధర్మప్రజాను
రంజనోత్సాహ మున్న శ్రీరామభూవ
రుండు ధర్మవీరుల బ్రథానుండు గాఁడె?

ఇట్టి శోకాబ్ధిలో మున్నలేని యొప్పి
ధాత్రి నిత్యైకుకులుల గోత్రవతముగ
జానుమీటు ప్రజానురంజనమే చూచు
కొనుట ధర్మవీరుని చిహ్నమనఁగఁ దగదె?

రసము చిప్పిలునట్లుగా వ్రాయుచోట్ల
రసముఁ బోషించుకొఱకు వర్ణన మొనర్చఁ
బడిన వెయ్యవియో! వాస్తవంబు లెవియో!
అని విమర్శించి కవిభావ మరయవలయు.

అందమైన యథార్థాంకియలను గాని
లలితరసవదలంకారములను గాని
అధికమా కవిప్రాప్తోక్తులందుఁ గాని
వర్ణనల వస్తువును వేఱు పఱుపవలయు.

తథ్యమనృతము గల చమత్కార సార
వర్ణనములందు లీనమై వస్తు వొప్పు
నెదిగి యల్లిన కాకరపాదలలోన
కానఁబడకుండు పచ్చని కాయవోలె.

అట్టి వస్తువుక వర్ణనాభ్యంతరముల
మిగుకు మిగుకులాడుచునుండి మెఱయుదాసి
గావ్యములలోనఁ బ్రతిభచే గనఁగవలయు
నట్లు కాసనాఁడు చరితం బనృత మగును.

అర్థవాదంబులఁ దొఱంగి యర్థములను
గైకొనెడిరీతి వేదాలఁ గానఁబడును
అట్టి సంప్రదాయంబై కావ్యాదులందు
వస్తువును గ్రహించెడు పట్ల వలయు.

పూజ్యుడైన వాల్మీకి తపోవనమున
కంపె గాని కాఱడవుల దింపలేడు

ఆతపోవన మపుడు విద్యులకు తావు
శాంతికి నికేతనంబు మోక్షంబు త్రోవ.

ఎందఱో స్త్రీపురుషులు మోక్షేచ్ఛ నచటఁ
జేరుకొని కాపురమ్ములు చేయుచుండి
రచటఁ గాలముం గడపంగ నవనిజాత
సంపె రాముఁ డప్పటి చిక్కు నట్టి దగుట.

ప్రజకుఁ బ్రభువుపై భక్తి విశ్వాసములు న
శించె నిశ్చేషముగ దానఁ జేసి జనులు
పాపభీతి వీడిరి రామభద్రుఁ డెపుడు
సలుపఁబోఁడు బలాత్కారశాసనములు.

ఒక్కఁ డెవ్వఁడో చాకలి యక్కరణిని
జానకిని దూఱె ననుట యసత్యవార్త
యెల్లయెడలఁ బ్రజలలోన కొల్లగాఁగఁ
బ్రబలియుండె నా మిథ్యాపవాద మపుడు.

ప్రజలలోన నాబాల గోపాలముగను
రాముఁడు ధరాతనయఁ దెచ్చి రాగ మెనఁగ
నేలుకొనుచున్న విషయంబు నేవగించి
చర్చ లొనరించుచుండిరి నభలు చేసి.

ఎక్కడక విసఁబోయినఁ బెక్కుగతుల
రాముఁ గూర్చియు జానకీరమణిఁ గూర్చి
నిందలే విసఁబడఁజొచ్చె నిజముఁ గప్పి
పుచ్చలేక తెల్పిరి భద్రముఖులు చరులు.

ఇట్టివో నొక్కవ్యక్తికిక్క ట్లనుకొని
యందఱు జికాకు పఱుచు టన్యాయ మనుచు
ఋషుల యాశ్రమముల వసియింపఁ గోరు
రమణిని దపోవనుల కంపె రాఘవుండు.

తన్నుఁ బాయఁజాలని సీతతత్త్వ మెఱిగి
సుదతి నపుడు రాముఁడు కంటఁ జూడలేక
చెప్పకయే పంపె. లక్ష్మణస్వామియు నది
పల్కలేక యే ఋషికంటఁ బడక వచ్చె.

౧

‘బాగా లేదు. నేమనుతా మార్పొనినీకే—
ఎన్నిమాట్లు చెప్పును, నీకు కొర్నాటిచీరలు
వాసుండువా? మున్న తెప్పించిన లేతగులాబీ చీర
కట్టుకోరాదా!’

‘హానీలేదురా, ఏలా ఉంటే నేం. వియ్యంతుల
బోతున్నావా? ఇట్టే పేరంటము పెట్టి రావడానికి ఇవి
చాలవు?’

‘ఓ—చాల కేం. అయినా రెండోమాడో రం
గులు లేకున్నా. లేకపోతే ఇంద్రచాపం లాగా మెరిసి
పోయేదానవే! ఇంతకూ ఏలాటివాళ్లు ఏమాదిరి చీరలు
కట్టుకోవాలో ఎవరి బుద్ధికి వాళ్లకి తెలియాలి. ఎంత
కాలం—అదికాదు, ఇది—అది దిద్దితెచ్చుతూంటారు, ఎవరు
మాత్రం?—ఎవరి అందం—’

‘నే నీది చేసినా అంతే లేండి. మీ రవు నన్న చి
ప్పుడు? నేను అందరికీబుల్లే అందగలెను కాదు గనుకనే
మీ రిసడించటం—కానీ లేండి, ఏం చేస్తాం—’

‘ఉన్న మాటకు ఉలు కెందుకూ? నీకు తోచినంతే
కాని ఒకరు చెప్పితే వివడగుంటూ ఎన్నడైనా ఉన్నదా?
ఇప్పుడు కొత్త ఏమిటి, మామూలే కాదా!’

‘అప్పుడా మాత్రం తెలిసింది కాదేం: ఎందుకు
కొన్నారా?’

‘నీకు తెలియదా—ఎందుకంటే, నీ—’

‘అవును. నాపోయ పడలేక కొన్నారా. అంతేవా?
పరే లేండి; ఏమీ తోచనప్పు డట్లా కనిపించి కళ్లా ఆడు
తూంటారు.’

‘కాదు, పరప మారుతూంటాను.’

‘పరసాలకి నేనేం పొనిదాని ననుకున్నారా?’

‘అం—పారబాటే మరిచిపోయి అన్నా—మీరాన్న—
అశ్రోత్రియపు ముండా కొడుకు—భువనేశ్వరం దగ్గర

మార్చిపెట్టి పెంచాడాయెను మిమ్మల్ని! మీదగ్గర
అం—అంటే తిప్పు, నారాయణా అంటే బూతుమాట.
పరసాలు కావులే, మీభావలో ఆహుమానీ లంటాకే
అది.’

‘అవండి. అడవిల్లల్ని కన్నందుకు మానాన్న
యామాటలన్నీ మీచేత పడాల్సిందే. “అమ్మా, మం
దిగా ఉండు” అని చెప్పాడు కాని ఆయన మాకు కాని
పోని వేమీ చేర్చలేదే.—రచ్చి స్వర్గాన ఉన్నవాడిని
ఇంకా సాధించడం ఎందుకండీ?’

‘ఎంతయునకార్యం చేశాడని—మిమ్మల్నికన్నందు
కేనా ఆయన స్వర్గానికి వెళ్లడం!’

‘కాదు; మీవంటివారు ఆయనకు అల్లుడై నిత్యమూ
దీవించు తూండడంచేత!’

‘నిజమే.’

‘కాకపోలే! మనకు కిల్లలు పుట్టిన తరువాత
మూడా, ఇంకా “మీరాన్న అట్లాంటివాడూ”—“నా కా
నాడు అని తెట్టలేదు”—“అవాక నన్నట్లా అన్నాడు”—
అని చెప్పుతూండటమేనా?’

‘లేకపోలే మనిషికి తెలిసిన విషయాలు వేరే
ఏమున్నాయా? కాలిదాకు కవిత్వాన్ని గురించి మాట్లా
డమన్నావా? కాంటిగంటలో రిన్నెట్లాస్సుమీద చలాయించ
మన్నావా? నీకు నీది అర్థమవుతుందో ఆసంగ చే ఎత్తు
కోవాలి మరి.’

‘మీకాలిదామలా, కవిత్వాలూ మా కెందుకు
లేండి; ఏదో ఈ లాగే ఇంతకుంకం రాయకొని బ్రతికిలే
అదే చాలు. అయినా, ఏటిలో కీడ్చి కోటిలోకి లాగు
తారేం: నాచీర బాగుండక పోవడానికి—మానాన్నకు—
నాకు చదువు రాక పోవడానికి— ఏక్కడి కక్కడ కలి
పారండీ?’

‘అదే కాలక్షేపం చేయడం అంటే. పోట్లాడన
న్నవేరు నా కెందుకు గాని, నీ యిష్టంవచ్చిన చీరలు
కట్టుకో—’

‘మీకాజాతనం మీరూను; మీ మాట విన లేదని అనిపించు కోడం నాకు మాత్రం ఎందుకూ, మీరు చెప్పిన మాదిరిగానే నడుచుకుంటాను:--చెప్పండి మరి--’

‘చెప్పడం ఎందుకూ--ఇంద, చదువుకో--’

‘ఏదీ--లెల్లిగ్రామంలా గున్నదే--ఏం వేసాలూ, వేళాకోళాలానండీ! నాకే ఇంగ్లీషు వస్తే నేనిలా ఎందుకుండేదాన్ని--ఎక్కడనుంచి వచ్చిందేమిటి?’

‘అయినా చెప్పుకో చూశాం?’

‘అబ్బ, ఏం విడిగిస్తారండీ: చెప్పకపోతే మానెలెండి. నాలుగు వేస్తున్నార. చెల్లాళి?’

‘విశకుండానే!’

‘మీరు ఏవేళకూ తేల్చకపోతే మరి ఎలా?’

‘కమలం వస్తూంది: నాలుగున్నరకి పైకనుకు చెల్లాళి.’

‘నిజంగానా?’

‘నామాట నమ్మకపోతే చదువుకోరాదు?’

‘నామీదే ఆకేతు ఉండి నేనే చదువుకోవాలె అంటే తెలుగులోనే ఇయ్యకుండా, ఇంగ్లీషులో ఎందుకిస్తుంది? నాచెల్లెలికూడా నన్ను చూస్తే పరిహాసమే.’

‘పాపం కమలం అంతదూరం ఆలోచించి ఉండదు. ఇంతకూ చిన్నపిల్ల కాదా?--అయితే, ఏమిటి నీవు పైకనుకు వస్తావా, రావా?’

‘మీయిస్తుం.’

‘నాయిస్తే మేమిటి--వచ్చేది మీచెల్లెలే కాదా?’

‘రావడం మీ యింటికి కాదా?’

‘అవును మాయంటికేలే; మీయింటికికూడా వచ్చి చూసి పొమ్మరి చెప్పడానికన్నా, నీవుకూడా రావచ్చును కాదా?’

‘చాల్లండి, మీమాటలూ--మీరూను--’

౨

కమలం విశాఖపట్నంలో యం. లి. చదువుచూస్తుంది.

శేఖరం పెండ్లివాటికే? పదిపదకొండేళ్లపిల్ల. గుమ్మలాలాగా, ఆకుపచ్చ దక్షిణాది పరికిణీ కట్టుకుని, జఫర్ వద్ద తోడుక్కుని, ‘బావా, నుడే మార్నింగ్’ అని అల్లరిచేస్తూండేది. శర్మభారం చదువుతూన్న దేమో క్లాసులో శేర్వుకున్న ఇంగ్లీషుంతా బావమీద ప్రయోగించి, ఆతన్నీ నిలువనిచ్చేది కాదు. శేఖరానికి చెల్లెళ్లు లేరు అందుచేత కమలం అంతచదువుగా ఉండటం ఆతనికి చాలా సరదాగా ఉండేది. ఎప్పుడూ ఇద్దరూ ఓహోట కూర్చుని పోట్లాడుకుంటూండేవారు చిన్నపిల్లలాగా. పెళ్లయినప్పటినుంచీ వెయ్యివూర్లన్నా కల్లాలు తిని ఉంటాడేమో శేఖరం మరచిపోతే.

లక్ష్మీ కాపురానికి వచ్చి నాలుగేళ్లు వాటునింది. భార్య ఈడేరిన తరువాత ఆత్మవారంటికి తరుచు వెళ్లడం మానివేశాడు శేఖరం. భార్య వచ్చిన తరువాత చెల్లాళిసిన ఆవుసరమే లేకపోయింది. ప్రాక్టీసు బాగా పెరగడం మొదలు పెట్టిన తరువాత ఉరు కదలడానికి వీలే ఉండేది కాదు. ఏడాది కోమారు పుట్టింటికి వెళ్లివచ్చుకన్నా లక్ష్మీ చెల్లెలిని చూసేది; శేఖరం మాత్రం మరచిపో చూసి ఎన్నాళ్లయిందో!

ఉత్తరం మాత్రం తిప్పకుండా వ్రాస్తూండేది బావకు కమలం, ‘నున్ను బట్టే ఆకున కదా, నా కెందుకు వ్రాయదా?’ అని లక్ష్మీకి కోపంగా ఉండేది. శేఖరం పిల్ల ఆదికేవలం చూచాయగా తెలుసుకొని, ‘నీవు వివాహితివు. ఇంకొకరి దానవు. అందుచేత నీ క్షేమసమాచారాలు నీభర్తద్వారా నేను తెలుసుకోవడం మంచిది కాని నేను నీకుత్తరం వ్రాయడం కాని, నీవు స్వకంత్రించి నాకు జవాబు వ్రాయడం కాని అంత మంచిది కాదు.’ అని కమలంపేర ఆమె వ్రాసింది. అప్పటినుంచీ లక్ష్మీ ఆమెపేరి వ్రాసేది కాదు. కాని తనకు చదువు రాదు; కమలానికి వచ్చును కదా అని ఉడికిలుతూండేది.

కమలం దగ్గరనుంచి లెల్లిగ్రాం చూసుకుని శేఖరం పొంగిపోయినాడు. తాను కాపురం పెట్టిన తరువాత అదే ఆమె మొదటిసారి రావడం. వస్తానని ముందుగా నన్నా తెలియలేయకుండా, బయలుదేరుతూ వైరి

చ్చింది. అందుచేత అయ్యిల్లో పనకమైన ఆకులాసా ఆరిన్ని వివశుణ్ణిగా చేసేసింది.

సెంట్రలులోకి జేరుకునేటప్పటికి పాసెంకెరు కూడా వచ్చేసింది. లక్ష్మిని గబగబ నడిపించుకుంటూ శేఖరం ఎగువకు పోతున్నాడు. పది అడుగులు వేసేటప్పటికి, ఒక నెకండుక్లాసు బండిలోంచి వెనుక పోలాన 'హాలో' అన్న ప్రత్యర్థిజ్ఞా పురస్కరంగా శేఖరంబావ చెల్లవ చెబ్బపడ్డది: తిరిగి చూశాడు. లక్ష్మి కూడా నవ్వుమొగంతో సమీపించింది. విశియల్ మెడి కలు స్టూడెంటువేసంగో కమలం క్రిందికి దిగింది.

శేఖరం కరస్పర్శక మాచరించి, వామకరంతో 'ఏం ఆక్కయ్యా' అని లక్ష్మి భుజం తట్టింది. ఆమె ఏమి మాటాడలేదు. తల త్రిప్పి ఉరుకున్నది.

'ఏం బావా?—ఎట్లా ఉన్నావు?—కునపటి కన్న బరిపావే' అని అడిగింది ఆంగ్లంలో, ఆతనిచేయి విడువకుండానే.

'నిజమే, కొంచెం లావుపార ను—నీవు రావడం మటుకు చాలా సంతోషం—బావను చురదిపోదా మను కుంటున్నావేమో అనుకున్నాం లక్ష్మి శేనూను, నీవు ఎన్ని మార్లు రమ్మన్నా రాక పోవడంచేత — కాదు లక్ష్మి?' అని ఆతడు ఆంగ్లంలో అడిగాడు.

'అవంతా ఎందుకు రెండి, ఇప్పుడన్నా వచ్చింది: చాలు.'

'కాదు ఆక్కయ్యా! నాకు మాత్రం మిమ్మల్ని చూడాలని ఉండదు. రావడానికి వీలు లేక పోతూ వచ్చింది. మాకు తలసరి తలంపుగా ఈ వారం సెలవు వచ్చింది. ఎట్లాగ గడిచేది అనుకుంటూంటే, మాయింటి పక్క శిర్యగారు గూడూరు ప్రమాణంగట్టాయ: సరేకదా అని నేను కూడా వచ్చాను.'

'రాకరాక వచ్చినందుకు పదిరోజు లేనా ఉం చేది! నెల్లాల్లావా ఉండకుండా ఎట్లా వెళుతావో చూస్తాను.'

'మల్లా పోట్లాట మొదలు పెట్టావా? అలాగ యితే నేను నీతో మాట్లాడనే మాట్లాడను.'

'నీవు మాట్లాడే దేమిటి? నేను మాట్లాడించమా!'

ముగ్ధయా నవ్వుకున్నారు. పోర్టరు సామాను కారులో పెట్టాడు. శేఖరం భార్యను ఎక్కించి కమలానికి కూడా చేయి ఆసలా యిచ్చాడు: కమలం సవిలాసంగా చేయి త్రోసివేసి, 'పెళ్లిమాకురులాగా—మొందు నీపెక్కి మార్పుంచూ—నే వెక్కగలనులే.' అన్నది నవ్వుతూ.

శేఖరం ప్లాట్రుచేసాడు: కమలం ఆరిని ప్రక్కనే మార్చున్నది.

మొంటురోడ్డు సమీపిస్తూండగా కమలం, శేఖరం రెండు నిమిషాలు ఇంగ్లీషులో మాట్లాడు కున్నారు. తరువాత కమలం—సిగరెట్టు—శేఖరం దగ్గరనుంచి తీసుకొని—ముట్టించింది.

లక్ష్మి అంతరికరమా బయటికి మాన్తూ కమలాన్ని గమనించడం లేదు. ప్రాణం తనపనిని తాను నెరవేర్చేటప్పటికల్లా చికిత్సయై తిన్నగా తిరిగింది. మనసులో ఏముకుకుందో తెలియదు; కాని కోపంతో జేవురించిన ముఖంతో కమలంమెడనంపుమిది కైటచెంగు పుయ్యకుని లాగి, 'అదేం పనే అన్నది.

కమలం సావకాశంగా వెనుకకు తిరిగి 'దరువుకున్న దాన్ని కామా!' అని మామూలువైపుగా మార్చున్నది.

శేఖరం నవ్వి సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

3

'జయబృందావన జయవరలీలా

జయగోవర్ధన చేతనకీలా.'

పంచమిరాత్రి. పండు వెన్నెల, పాలసముద్రం ఆదివేలమై లోకాన్నంతా ముంచివేసి, లోకాల్లో కాన్ని ఒరుగుకు పోతూన్న భ్రమ కల్పించి, 'ఈశా వాస్య మిదం సర్వం' అన్న ఉపనిషద్వాక్యాన్ని తనూ మేగా జ్ఞాపకంచేస్తూంది.

వెన్నెలచాయ చీర కట్టుకుని, వెన్నెట్లో మెరసి పోతూ, కమలం విరియబూసిన నిత్యకల్యాణి పాదసమీపాన ఇసుకలో మార్చుని గిరికబాలుగీతం పాడుతూంది.

కాష్మీరీసిల్కలాటి నులిమంచు తెరలు నందమా ము క మేస్తున్నాయి. ఆతని కరస్పర్శ కమలానికి క్రమంగా అసహ్యమై పోతుంది.

పాట చాలించి, లేచి నిల్చి, బాగా విరిసిన శ్రువులు కోసుకుంటున్నది.

కుమారుని కోరిక పొగరుబోసు తనంగా కూసింది. చివురాకు చెలులందరూ చకితరై, లతాంత సంతానాన్ని చాటుచేసుకొని దాక్కుంటున్నారు. విరిక స్నేలు అందని నాధునికోసం అనపడి, తమతీవ్రతానికి అడవిని కాడిన చెన్నలకు తోడు రమ్మంటున్నారు.

‘కమలం!’

కొంచెంయారంలో, పాలకాతి టెక్కామీద, చెన్నలలో కలకలలాడుతూ శేఖరం మార్పుని ఉన్నాడు. ఎంతనే పయింవో వచ్చి! ఆమె ఆకన్నీ అంతవరకూ చూసలేదు.

‘అబ్బ! ఎవరో ఆడుతున్నాను!... కాదులే, నీవే ననుకున్నా. కాని వస్తా వుకో లేదులే—’

‘వచ్చాను—నీవు పొడుగున్నావని...’

‘ఆలాగా—రినదానికా?—నన్ను చూడటానికి మో ననుకున్నా—అయితే సమీపానికి దయచేయి, ఇంకా బాగా విసబడుతుంది—’

‘అంత చక్కగా పొడటం ఎక్కడ నేర్చు కున్నావు?’

‘నీ వీలాటి అర్థంలేని ప్రశ్నలు వేయడమో?’

‘మరి పొడవు!’

‘ఏమంత ఆవువరం?—నీకు అంత వివాలని ఉంటే, నేను పొడేటప్పుడు, చాటుకుండా వచ్చి విను!’

‘నేను పొడిచినా, నీ చేతి?’

‘నీ చేత నవుతుందా—ఆ— తెలిసిందిలే, పొడుతా; లేకపోలే, ఈకోపమంతా మాలక్కిమీద చూపిస్తావేమో. ఆడవీళ్ల నిర్దుష్టమృదుకు నీకు సలం చేస్తూండాలి నాయనా!—రావా, బలేవాడవియ్యో—నా చేత పొడిస్తా నే—ఆవునులే, భాగవతంలో ఉందికామూ, “పొడిచెడి

వాడు రాసుభద్రుండట” అని నీవు మాత్రం సామాన్యుడ వా?—ఆయన రాసు భద్రుడైతే, ఈయన బాసభద్రుడు—ఏం పొడవున్నావు?—’

‘నే నేం చెప్పగలనా?—విని అనందించడమే నా చేత వై నది.’

‘అంటే, రసికుడ వన్నమాట.’

‘ఇంచుమించు అంటే.’

‘అంటే అయితే—రసికుడంటే, మాసాంప్రదాయంలో శుద్ధవనట అని అర్థం—నంట చేతకాని వాళ్లు రుచి చూసి చెవుతామని బతులు దేరినట్లు—పైగా అదో గొప్పగా చెప్పుకోవడం మాడాలా!’

‘కమలం, భగవంతుడికి ఇంత పక్షపాతం ఎందు కు? ఎక్కడా లేని తెలివీ, ఎరికి లేని చక్కదనమూ నీ కొక్కరి తెకే కట్టబెట్టా లేం?’

‘నేను నీతో మాట్లాడలేను;—ఓడిపోయివాను అన్నదాని? కవిత్వపుధోరణా ఏం ఇది. ఎంత గడుసు వాడవు, బావా!’

‘సవీవజలగర—శ్యామసుందర

మదనమోహనధాను

న—య—న శింజన—హృదయరంజన

గోపినీవల్లభ శ్యామ!

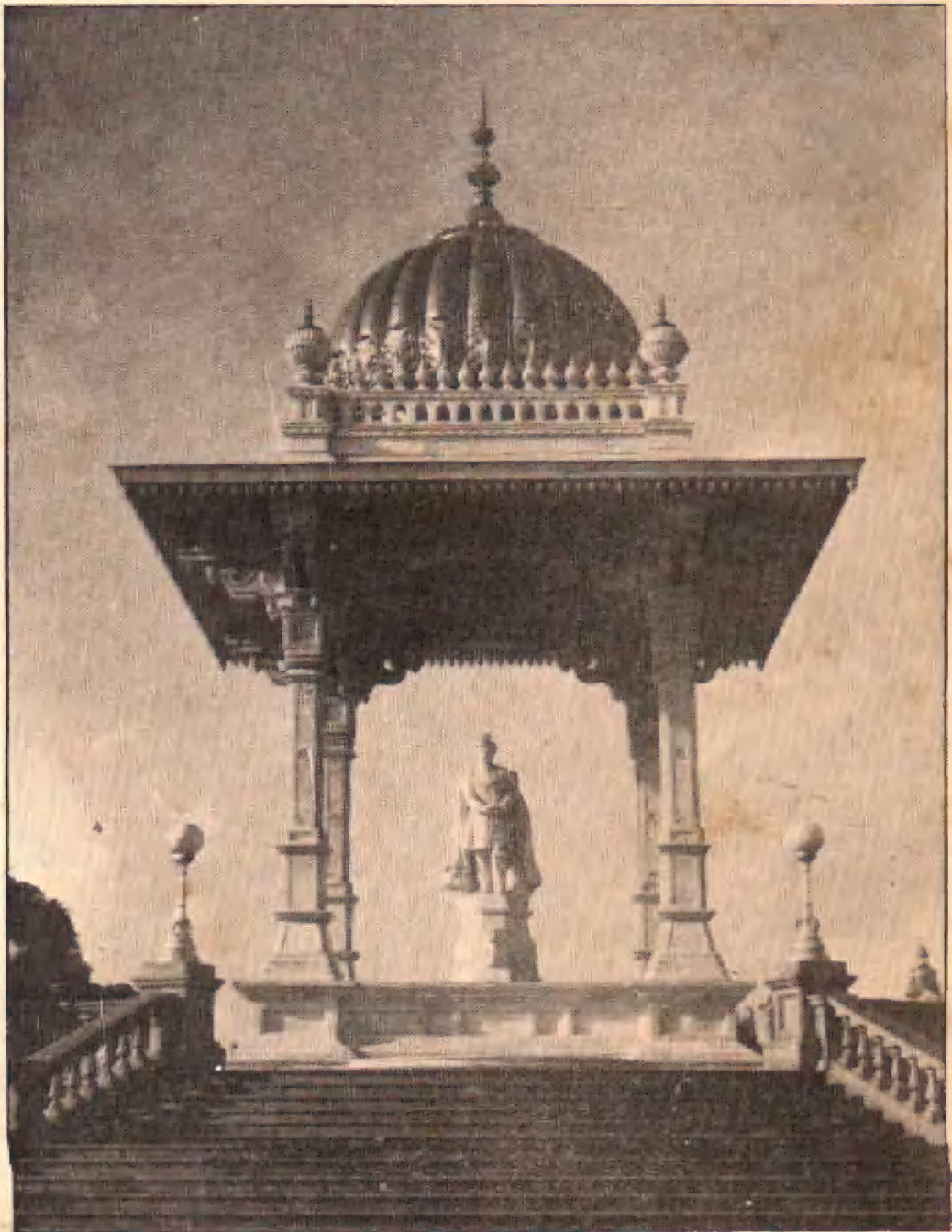
... ..

కమల బ్రహ్మానందంగా పొడింది. శేఖరం మంత్ర బద్ధుడు లాగా చేష్టలుడిగి కూర్చున్నాడు. ఎంతో నేపు ఆ ఆవేశం తగ్గనేలేదు. ఒకరినొకరు నిశ్చల నయవాలతో చూసుకుంటూ, పెదవి కదల్చకుండా, చిత్రప్రతిఘల్టగా ఉండిపోయివారు.

‘అమ్మో, అదుగో నే పిన్ని—వాన్నమాడాను.’

ఉమాబాల దోవ తీస్తూండగా లక్ష్మీ ప్రత్యక్షమైంది అక్కడ.

ఒకనిమేసం దూరానే నిలుచుని వారివైపు చూసింది. అమరారామం మీద విడుపు ఫట్టె, కులాసాగా బయలుదేరి భూమి కవరించిన దివ్యలలాగా మెరిసి పోతున్నాడు.

లేటు మైసూరు మహారాజా శ్రీ చామరాశ్వుడ ఒడయరుగారు

శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యంగారి ఛాయాచిత్రము.

‘ఇంటితోవ’

శ్రీ యం. క. రంగస్వామయ్యంగారి ఛాయాచిత్రము.

ఉమాబాల పరుగెత్తుకుని వెళ్లి కమలం ధ్యానానికి భంగం కలిగించింది. శేఖరం యోగనిద్ర చాలించిన మహర్షి లాగా, శాంతంగా, అక్కడనుంచి లేచి వెళ్లిపోయినాడు.

‘దా, మనం కూడా వెళుదాం, చలిగా ఉంది’ అని లక్ష్మి కూతురి చేయి పట్టుకుంది.

‘నేను పిన్నితో వస్తాను.’

‘ఇప్పుడు పప్పుడే రాదమ్మా! -- మనం ముందర పోదాం రా.’

‘నేనూ వస్తున్నాను -- నా కిక్కడేం పనుంది -- నామా చలిగానే ఉంది.’ అని ఆశ్చర్యపడుతూ అన్నది కమలం.

‘యాశాస్త్ర! అమ్మా! నే చెప్పలా పిన్నితో వస్తానని’ అని ఉమాబాల సంబంధంతో అన్నది.

‘అలాగా -- నాకు అంతమాత్రం తోచనేలేదే -- చలిలో సంగీతం పాడవచ్చేస్తా రంటారుకాదు -- అందుచేత ఇంకా చలి ముదిరేదాకా కూర్చుంటుండేమోననుకున్నా.’

‘అయితే అక్కయ్యా! సంగీతానికి చిలా, చలికి సంగీతమా, ముడదడం?’

ఉమాబాల ఏమో తెలిసిందానిలాగా నవ్వుతూ గంతులు వేయడం మొదలుపెట్టింది.

‘అలా చూడు మరి, అనుభూతిపెట్టు కడుపారా కన్న చేదా ఆరిండు పుష్పాలున్నూ -- ఒకదాన్ని మిసమిసలాడే పడుచుపిల్ల రెలలో పెట్టుకుంటుంది -- రెండోది దేన తార్చనలోకి తేగుకుంటుంది. బాతి ఒకటైతేనేం, గీత ఒకటి కాదు గదా!’

౪

‘శుద్ధ దంతుగ, బానిసడదని తెలిస్తే అసలు వెళ్లకుండానే ఉండేవారేమీ’ అని విసువుతున్నది, మూత్ తీసివేస్తూ కమలం.

‘కలగన్నామా ఏం! -- అయినా, బొమ్మలా అవీ చాలా బాగానే ఉన్నాడే! -- ఏదో ఒకమార్గం,

దబ్బు ఖర్చుపెట్టడానికి! --’ అని చాలా అమాయకంగా లక్ష్మి అందుకున్నది. కమలం అది వినిపించుకోకుండా,

‘ఏమో నా కేమీ ఎచ్చలేదు బావా! ఈతో బ్లానెట్టు కంఠ గొప్ప చేయండి, మరి అలా చేసిందే?’

‘వేరు చేయండిలే! తెచ్చుకుంటే వస్తుంది వేరు. రావడ మెంతి, పోవడ మెంతి -- కాని యీసంవత్సరం ఈమాదిరి ఫిట్టు చూడలేదు. ఇవాళ ఎవరి మొగం చూసి లేచానో!’ అని మనికి పొట్టు పడుతూ జవాబు చెప్పాడు శేఖరం.

‘ఉమను పడుకోబెట్టి వస్తానని లక్ష్మి లోపలికి వెళ్లిపోయింది. శేఖరానికి నిద్ర పట్టింది.

ఎంత నేపటికో! -- దేవేంద్రుడు రాళ్లనాన మరిచి పున్నట్లుగా కలగని, అదిరిపడి మేల్కొంచాడు శేఖరం. తాను మొదట పడుకున్న చోటనే ఉన్నాడు -- ఏమో! -- ఏం తెలియలేదు. పెద్ద మోలిమాత్రం వినబడుతోంది -- మరి కొంతసేపటికి తెలిచి తెచ్చుకుని కలయ చూశాడు. కమలం రిపింగు పెట్టుదగ్గర కూర్చుని, తన వైపు చూస్తూ విగ్గగా నవ్వుతోంది.

‘తమామగానే ఉంది నిన్ను చూస్తూంటే పిలుస్తే పలుకుతుంది లాగుంటే నిద్ర నీట -- ఇండాకామంచీ కని పెడుతూనే ఉన్నా, దొంగనిద్ర పోతున్నా కేమో నని రిగాపాటోమి పాపుగా త్రిప్పేసివా మేలుకోక దోతే! --’

‘ఎందుకు లేపావు కమలం!’

‘లేపాలే అప్పుడే నిద్ర ఏమిటి నాయనమ్మ లాగా? -- కళ్లు తెరుచుకుని చూశావు. బాంటే స్విచ్చాప్ చేశాను -- ఇవాళ మంచి ప్రాగ్రాము ఉంది.’

‘పోనిదూ!’ --

‘హలో ఎవ్వరివాడీ... బాంటే కాలింగ్...’

శేఖరం పూర్తిగా మేలుకుని మర్చి దగ్గరగా లాగి చూస్తున్నాడు. చాలాసేపు పాట వింటుండలేదు. తాడో స్వకరు స్విచ్చాప్ చేసి, హెడ్ ఫోన్స్ తగిలించుకున్నాడు.

‘ఏ లవ్ యూ ఇన్ వై లవ్...’

కమలం నవ్వు మొగంతో వింటుంది. శేఖరం కొంతసేపు వింటూ కూర్చుని, రెండువారే ఫోన్స్ తీసివేసి, కమలం వెంక కనువుదీరా మాన్సున్నాడు.

‘వాట్!’

వాట్-డి. అయ్యర్ వాట్సాప్‌లోని రికార్డు ద్వారా బ్రాడ్ కాస్టు చేస్తున్నాడు. వాగ్వరం విన్న వాగబాలగా కమలం ఆశ్చర్యంతో వాట్సాప్‌ను ఖచ్చితంగా నిలుపుకుంది. శేఖరం కూడా ఆమెను అనుకరించాడు.

లక్ష్మి ఆరంగమంతా తెల్లవోయి చూస్తూ నిలుచున్నది. కమలం ఆమెను చూసిందో లేదో కాని, వాట్సాప్ చాలించలేదు.

‘అమ్మ! ఎంతదానవే!’

శేఖరం బ్రాంకు డ్రావాడు. అంతవరకు లక్ష్మి కూడా అక్కడ నిలుచుని ఉన్నదని అరికి తెలియలేలేదు. ఏదో అపరాధం చేసినవాడిలాగా తలవంచుకుని, పోయి పోఫాలో కూర్చున్నాడు.

కమలం నవ్వింది.

‘అక్కయ్యో! బాబా చాలా బాగానే డ్యాన్స్ చేస్తాడే—ఎమో నవ్వు ఇదిగదాకా. నీవు కాపురానికి వెళ్లివచ్చినవారే అటాపాటా మానిపించి, భగవంతుడి చేతికి చేర్చావేమో నవ్వున్నా. ఇక పరవాలే!’

లక్ష్మి వినిపించుకోకుండా శేఖరం వెంక కోపంతో చూసింది. ఆమె అక్కడకుంచి లేచి లోపలికి వెళ్లిపోయినాడు.

‘కాఫీ చేసుకుని త్రాగుదామా!—ఏమిటి మాట్లాడవేం—అని కమలం చాలా అమాయకంగా అడుగుతూ, లక్ష్మి చేయి పట్టుకున్నది.

మోటగా చేయి విడిచింది,

‘ఏమిటి ఈ ఆగడం?—ఇది సంసారం ఇల్లమ కన్నా వా, మరి—’

కమలం లక్ష్మి మాటల అర్థం వచ్చి,

‘నీకు కోపం వచ్చిందా, అక్కయ్యో! అన్నది.

‘కోపమా—వాకు కడుపు నిండినట్లుగా ఉంది నిన్ను చూస్తే. పక్షులూ, ప్రతిష్టా—ఇంతమా, వెంకా వి!—’

‘అ’ అని గర్జించింది కమలం,

‘ఏమిటి ఒళ్లు, తెలిసే మాట్లాడుతున్నావా!—ఇదిగదా నీవు తెలివి తక్కువదానవే అనుకునేదాన్ని. చేతగానితనం కూడా బరిపించే!—ఎక్కడో పోయి వచ్చావు: తినినట్లుగానే గొరదించావు.’

‘నిజమే, నిన్ను రమ్మనడం వాదే తప్పు.’

‘నీవు రమ్మంటే వచ్చా నవ్వున్నావా!’

‘ఎందు కనుకుంటామా! నాకు తెలియకూడా మీ చేపాలన్నీ!—ఎవరి మీద ప్రేమ ఉందో వారికోసం వచ్చావు.’

‘అవును.’

‘కాక! నీకు నదురూ చెరురూ ఎందుకూ?—వాన్న చూస్తే సంతోషించి చంకలు కొట్టుకునేవాడు—నిన్ను కన్నందుకు ఆహారం అటు ఏడుకరాలు, ఇటు ఏడుకరాలవారు తరించాడు.’

‘నిజంగానా!—ఏమో అందరితో బాటు నేనూ అనుకున్నాను కాని, వాలో ఇంత మహత్తు ఉందని వా కింతవరకూ తెలియలే!—వాడైతే నా ఎన్నడూ చెప్పలేదే!—’

‘—నీతో మాట్లాడటమే పాపంబా!’

అని లక్ష్మి లోపలికి వెళ్లిపోతోంది. కమలం వెళ్లి ఆమె చెంకు పట్టుకుని అసీ, పొగయితో గుర్రాన్నిలాగా, సాంధ్యంలాగా వెదకకు నడిపించుకుని వచ్చి పోఫాలో కూర్చోకట్టింది.

తాను గ్రామీణుడు బల్ల వామకుని నిలుచున్నది.

‘మీ మిర్తరమా సంతోషంగా వాట్సాప్ చేశామనేవా, నీకు కోపం!—చేతగాక పోవడం నీది లోపం—తెలిసిందా!’

‘నేను కులస్త్రిని.’

‘అవును, అక్షరాలా అంతే. — మరేదిక ఎదురు!’

‘నేను నీతో వాదించను.’

‘అక్కర్లేదు. నేను చెప్పేది అర్థంచేసుకో! శేఖరం బావే గోష్ఠియ వుంట బాట్టుంచుకుని, జంభ్యాలా చేసుకుంటూ వేదం విల్లించే అవధాన గారయితే, నీవేమం అప్పటికి వంచనగా పరిపాడేది. ఆ! ను కులాసాగా కాలంగడుపురా మనుకునే వాడూ, నీవు సోమ దేవయ్యలాగా వంటయిల్లు పట్టుకుని వడల వంటావు. మరి నీవ్ర వర్తన అనికే బాగుంటుందేమో ఎన్నడైనా విచారించావా?’

‘పోనీ, ఇక నిన్ను చూసి నేర్చుకుంటా లే.’

‘నేను చెప్పేది అదే. పహర్మిణీహితదర్శ అంతా నీకు కంటక వచ్చును కామా? భర్త అంతరి కన్నా ఎక్కువ అని మనవాళ్లే చెప్పారాయెను: నీవు దానియా ఘోరము తీసుకొని వోరులేని రాతిపేల్లల్లో బాటుగానే మీ ఆయన్ను చూస్తున్నావు. నీ ఆనరగ, భక్తి ఎవరికే కావాలి? — బావ ఇంకెంత ముగిసి నీవు ఆరి నికే అనుభవంగా నడుచుకోవాలి గాని.’

‘వా కావేమిట చేతకావు.’

‘కాక పొవడం ఎవరిది తప్పు — నేర్చుకో.’

లక్ష్మి మాట్లాడలేదు.

‘తరువాత — అంత చిడిముడిపాటు పనికిరాదు: నీ సొంతచెల్లెలి నే అంత కఠింగా అన్నదానవూ, శేఖ ఎవరినైనా అంత చేసేదానవే కామా? మగవాడితో ఆపది మాట్లాడటమే దోషమా? ఇంక తెలివి తక్కువతనమైతే ఎట్లా?’

‘అది కాదు కమలం! — అంటూ లక్ష్మి కాంతింగా ఏదో చెప్పవచ్చింది. కమలం ఆమె మాట చొరనీయకుండా,

‘నే నెందుకు వచ్చా నంటే, మిమ్మల్ని ఇద్దర్నీ చూసి పోవామని — తెలిపిందా? — మీ యిద్దరి మీదా ఉంది వాకు ప్రేమ — నీవు వా సోదరివని నీమీద, ఆతడు నీపతి అని, నీ సర్వస్వమని ఆతనిమీద. అది గాకుండా నీమీద పెట్టి ప్రేమే వాకు; అతన్ని చూస్తే చాలా పరదా. నీవుకూడా ఆతన్ని సంతోష పెట్టగలిగితే, అప్పుడు మీ యిద్దర్నీ సమానంగానే చూస్తాను. — ఈపాతం చెప్పడానికే నేను వచ్చింది కూడాను.’

మా వ్యాస కర్తలకు

వ్యాసములు చిన్ననైజు కాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములలో బంతులు దూరదూరముగా దిద్దుబెట్టు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పులు లేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు, ‘భారతి’

౧

పడకకుప్పిలో విశ్రమించి, ఆ లోకలు పండు సుత్రం గదిలో మృదువైన చదువుతోంది సాభాగ్యం. ముప్పైయేండ్లది పాటి, బొద్దుచుట్టి, చామచాయ తీరం. ఇటువేలన పట్టు చీర కట్టుకున్నది. కళ్ళకు గోల్లు గోల్లుతో దున్నది. జుట్టు బర్మాముడి వేసింది. ముత్రానికి అంత అంకిత్రని చెప్పడమునకు వీలు లేదు. విట తండము గుండెలు విచ్చువట్లుగా చెనేటందుకు ఆమెలో యేమీ కన్పడదు.

‘ఏమి పనియీద చెప్పావు? అన్నది, పేపరు చదవడం మానివేసి, గదిలోకి ప్రవేశించి జ్ఞానకుండరమును చూసి.

‘లేదు, మరేమీ పని లేదు. ఇక్కడ తమకు సప్త యిలన్నీ అంది సౌఖ్యంగా ఉన్న దేమోనని తెలుసుకో దానికి వచ్చాను’ అన్నాడు ఆమెనంక మీరగా చూస్తూ.

‘అన్నీ సరిగానే ఉన్నాయి. ఇంతకు ముందే గోపాలం వెచ్చి కనుక్కు వెళ్లాడు. పాయంకాలం మీ ఆఫీసుకు వచ్చి తనిఖీచేస్తానని చెప్పాడు.’

‘చిత్తం. అన్నీ పిదంగానే ఉన్నాయి.’

‘తరువాత, చందాల పట్టిగ్రామంలో పెద్దలందరి దగ్గరకీ పంపాలి. అప్పుడే ఒక చందా వస్తూలైంది. గోపాలం అయిదు రూపాయలు చందా వేసి యిచ్చేశాడు. మహా ఉదార స్వభావుడై కప్పకుతాడు.’

ఇది వివేకానికి జ్ఞానకుండరం చలించాడు. తన కన్న ముందే గోపాలం అక్కడకు రావడము, అయిదు రూపాయలు చందా యివ్వడము అతనికి అనుమానం కల్గింది. వెంటనే కోపంబాదా వచ్చింది. కానీ కాంతవడి, గోపాలంకంటే గొప్పవాడుగాను, దానపరుడుగాను కన్న దవలె నని నిశ్చయించుకుని అన్నాడు:

‘ఈ గ్రామంలో మేముతా ఉదారస్వభావుల మే. పకోపకార కార్యములలో యెప్పుడు తెనుకంజ వేయము. అందుకే నే సాక్ష్యం’ అంటూ తన జేబులోనున్న నెండు అయిదు రూపాయలు వోట్లు నుడితి విప్పి ఆమె కందిచ్చాడు, తన చందా మొత్తంగా.

ఆమె చిరువత్సతో దాని నందుకొని మనీషర్స్ లో పెట్టా, —

‘గోపాలం యిచ్చిన దానికంటే యెక్కువ దాన మే’ అన్నది.

‘దాని కేమి లెండి. మంచి కార్యము నేదై నా నిర్వహించడము మానవ విధి. దాని కేమి.....అయితే గోపాలం తన నడవడి మార్పుకొంటున్నా దన్న మాట!’ అన్నా డతడు, ఆశ్చర్యము చూచిస్తూ.

ఆదుర్దాతో ఆమె తల వై కత్తి,

‘అదేమిటి, నడవడి మార్పుకోవడ మేమిటి? ఇది వరకల్లా గోపాలం.....’

‘ఏమో లెండి, అదంతా నా నోటితో చెప్పడ మెందుకు? ఒక్కడుగూర్చి వాళ్లు లేవప్పు డనలు మట్లాడ కూడదు. ఎందు కొచ్చింది లెండి, ఏమో యిప్పటికై నా గోపాలం బుద్ధి కుదిరి.....’

‘అదేమిటి! సంకయంలో వదిలేస్తే యెల్లా విష యం? విషయ మేమిటో చెప్పకపోలే యదంతా నీవు కల్పించినట్లుగా భావించవలసి వస్తుంది. తప్పేమీ లేదు, చెప్పు.’

‘ఇదిగో, మీరు తప్పు దన్నాడు కాబట్టి చెప్తున్నాను. వాడేడు మాత్రం బయటకు రానీయవద్దు, దయ చేసి. గోపాలమంత కల్మషకీమి మరొకడు లేడు. తాను చెప్పే నీతులకు, చేసేపనులకు కొండంత వ్యత్యాసం. అతనితో నాకు కంటకముగా ఉన్నది.’

‘అట్లానా! తనయొక్క అమాయకత్వం నిరూపించే టందుకు కాలోయ, యిందాక నాడెందుట

యెన్నో సుఖాపితము లాడాడే. ఇలాంటివాళ్లతో సంఘ మెట్లా నృద్ధిలోకి వచ్చేది.....'

'ఎందుకు లెండి ఆగ్రహపడడం. మీరు స్వయముగా జానినదాకా...'

'అదీ గాక, తన కేమా చాలా ఆస్తి ఉన్నదనీ, అవు సర మేలే దాన్ని సంఘము కోసము వెచ్చించడమునకు సిద్ధంగా ఉన్నాననీ చెప్పాడే?'

'అవు నట్లా చెప్పకపోతే యెట్లా? అతే ప్రస్తుత లోకం విధానం. తనకు భుక్తికి ఉంటే సంఘమున కిచ్చి వంత ఫలం.....'

'ఎంత అబద్ధ మాడాడు; ఎటువంటి వాడు గోపాలం!.....సరే, నీవు వెళ్లిరా.....సాయంకాలం తనిఫ్ఫీకి వస్తాను.'

'చిత్తం, కలవు...అని వంగి సలూము చేసి జ్ఞాన గుండరం నిష్క్రమించాడు. అన్నీ తన కనుమాలంగానే ఉన్నాయని లోపల సంతోషం.

2

సౌభాగ్యం క్రిస్టియను. నాలుగేండ్ల క్రితమే భర్తను యీపాడు బోకంనుంచి పంపివేసింది. అట్లా జరిగిన తర్వాత జీవితం గడిచేమార్గం కనపడలేదు. అట్లా అల్లాడుతుంటేగా పట్నంలో Society for Encouraging Pure Living and Abstinence from Drinking. (నిర్మల జీవితమును, మద్యపాన సేవ్యమును పెంపురించి నృద్ధిచేసే సంఘము) స్థాపించారు మిషన్ వారు. పట్నంలో హెడ్డాఫీసు. అక్కడక్కడ పల్లెటూళ్లలో చిన్న ప్రాంది ఆఫీసులు. వాటిల్లో ఒక్కొక్కచోట కొద్ది వేతనంమీద యిద్దరు గుమాస్తాలు. వారు ప్రతివారం ఒక నియమిత దినాన మీటింగు చేసి గ్రామములకు సంఘమువారు చెప్పిన ప్రకారం సీరియోస్ గా చేయవలె. ఇట్లా యేర్పరచిన తర్వాత గ్రామములో గుమాస్తాలు సరిగా పనిచేస్తున్నారో లేదో యని తనిఫ్ఫీచేసేటందుకు కొద్దిజీతంమీద, బేటా, ప్రయాణపు ఖర్చులు యిచ్చి, నూపర్ వైజ్లు. ఇటువంటి నూపర్ వైజర్

పనే ఒకటి సంపాదించిది సౌభాగ్యం. అయిదో ఫారందాకా చిరువుతున్నది. అందుచేతనున్న, కొన్ని రోజుమొదేవన్న పల్లను ఉద్యోగ మిచ్చారు. నెలకు పాతిక రూపాయలు జీతం; పదిరూపాయలు బేటా.

* * * * *

అట్లా ఉద్యోగరీత్యా తనిఫ్ఫీమిత్తం సర్కిటు చేస్తూ ఆ పొరు చేరుకుంది. అక్కడ సంఘం గుమాస్తాలు యిద్దరు జ్ఞానగుండరం, గోపాలం. ఇద్దరూనూడా క్రిస్టియన్ లే. ఇద్దరికీ నువ్వుయేళ్లకు తక్కువ ఉండవు. ఇద్దరూనూడా అవివాహితులే. జాతికంటా పెళ్లిగీత లేదనుకొని సర్వచెప్పుకున్నారు. తమకు తామే. వీరో అట్లాగే తల, లోక ముడిచేస్తూ జీవమాత్ర పాగిస్తున్నారు. అట్లా ఉండిగా ఆ గ్రామంలోనూడా సంఘం ప్రాంది స్థాపించారు. ఆపర్యటిలోనే వీరిద్దరకు గుమాస్తాపని దొరికింది. నెలకు పదిపేను రూపాయలు జీతం. జీవితంలో వారికది మహోత్సాహమైన సమయం. పనిలో తేరి యేవో వారికి లోచినట్లుగా సంఘంపని జరుపుతు, చేత కంటే మాటలు యెక్కువగా చెప్తూ కాలం వుచ్చుతున్నారు. యదార్థంగా ఆలోచిస్తే ఆసంఘంలో ఉండేటందుకు వారిద్దరిలో ఒక్కరికీ అర్హత లేదు!

* * * * *

నూపర్ వైజరు సౌభాగ్యంను లోకలు ఫండుస్మితం లో దింపి, సమపాయములన్నీ చేకూర్చారు జ్ఞానగుండరం, గోపాలం—యింటి దగ్గర యిద్దరూ నూడా సంసారం లేదు కాబట్టి. ఆమె యింకా గ్రామంలోకి రాకపూర్వమే ఆమెనుగూర్చి అనేకవిచిత్రవార్తలు ప్రచారమైనవి. ఆమె గతించిన భర్త చాలాస్థితిస్థుంతుడనీ, అతని ఆనందరము అస్త్రీ అంతా ఆమెకు లభించినట్లు, అయినప్పటికీ మానవసేవా పరాయణత్వాభిలాషతో నూపర్ వైజర్ పనికి ఒప్పుకున్నదనీ, పెద్దపుకారు వుట్టింది. దానితో గుమాస్తా లీడర్ కి నోరుచింది. ఆలోచన, యెత్తులు మొదలుపెట్టారు. అదివరకల్లా ఆహాభాద్రపదములల్లే ఉన్న యిద్దరూ రెండురోజులపూర్వంనుంచీ ఎడవడిగా తిరుగుతూ యోచనలు ప్రారంభించారు. ఎవరికి వారు

ఆమెయెదుట భాగ్యవంతులుగాను, సంఘంపనిలో అసమాన ఉత్సాహం గలవారుగాను ప్రవర్తించి, ఏమాత్రం వీలైనా ఆమెకు వివాహమాడి ఆమె ఆస్తివంతా లో బహువంధాయనీ నిర్మించుచుపెట్టారు.

గ్రామంలోకి ఆమె రాగానే గోపాలం పోయి దర్శనం చేసుకొని, ఆమెబలు యీ మాటలు చెప్పి, తన యొక్క పదుదేశ్యములన్నీ ఒక్కసుక్కలో చెల్లడించి, తన కేమీ కొంత ఆస్తి ఉన్నట్లు, అపుత్ర మైలే దాని సంతా సంఘంకోసం భారసాయ్యదల్చుకన్నట్లు మాచించాడు.

అతను చెప్పినట్లు తెలియటండా, అతను చెప్పిన కొంతవేపటికే జ్ఞానసుందరం వెళ్లాడు సాభాగ్యంవగ వాగము. గోపాలంకంటే కొంచెం తెలివైన ఘంటం పురుషుడగువలంగా మాట్లాడి పనిచేసే కుతాగ్రబుద్ధి అప్పుడప్పుడు కలుగుంది.....ఆమెతో మాట్లాడుతూ, గోపాలం విషయం విని అతనియొత్తు కనిపెట్టి, నుంభనగా అతనినిలమును సంకీయంగా వెలిబుద్ది, తనయొక్క ఓచార్యం చూపేటందుకు పదిరూపాయలు విరాళం యిచ్చాడు.

అప్పుడే గోపాలంయందుకంటే జ్ఞానసుందర ముందు సాభాగ్యునికి కొంత అభిమానము, కొంత గౌరవము; కొంత గురి కుదిరింది. ఇంతక, అతని అదృష్ట మట్లా ఉన్నది.

* * * * *

3

తన యింటి ముందు వసారాలో కూర్చుని జ్ఞాన సుందరం ఏవో కాగితములు చూచుకుంటున్నాడు. ఉసూరుమంటూ గోపాలం ప్రవేశించి,

‘పోతోంది ప్రాణం; ఇహ ఆగడం అన్నాడు.

‘ఏమిటి గోపాలా, ఏమిటి విషయం?’

‘ఏమున్నది. వచ్చి రెండుకోలా లై వా నూపర్ వై జరు ట్టిలోనుంచి పోదాయె. ఈ రెండు కోలాల్లోనూ గ్లాసెను కాదుగదా స్రుక్కెడు పుచ్చుకుండానున్నా ఏ మాత్రం వీలు లేకుండా ఉన్నది. ఏనియవందా పీస

మైందో, యేమో. అది కాస్తా బయటపడితే ఉద్యోగానికి స్వప్తి.....అబ్బబ్బ, ప్రాణం ఎగిరిపోయే టట్టుంది.’

‘అదేమిటి గోపాలం, ఎందుకంత భయపడుతావు? ప్రాణంకంటే యొక్క వేమిటి ఉద్యోగం? ఇంతమా కాస్త రహస్యంగా పుచ్చుకుంటే అవిదెకు తెలియవచ్చిందేమిటి? పోనీ, అంతభయమేమిటి తెప్పించి యిక్కడ పుచ్చుకో, రహస్యంగా జరిగిపోతుంది.’

‘ఏమో మందరం, దైర్యం చాలదు.....’

‘అన్నే, యిందుగో దైర్యం కేమున్నది? కేమి చేస్తా ముందు’ అని లేచి యింటి యెదుట దుకాణములో నుంచి తానే వ్యయముగా పారాయి తెచ్చి గోపాలానికి అందిచ్చాడు. జనుక ముందు ఆలోచన లేకుండా తనివీటి లేచుట్టుగా త్రోగాడు. ఆ తొండరలో జ్ఞానసుందరాన్ని గూడా పుచ్చుకోనని మర్యాదచేయవలె గూడా మరచి పోయినాడు గోపాలం. పుచ్చుకోవడం పూర్తి అయిన తర్వాత మరొక్క పడిపోయినాడు. ఆపయతం చూచి జ్ఞానసుందరం వరుగెత్తుతూ పోయి సాభాగ్యాన్ని వెంట వెట్టుకుని తనయింటికి వచ్చాడు. ఆమె చూసే సరికి తప్ప త్రోగిఉన్న గోపాలం పిచ్చిమాటలాడుతూ, దానీదా నితో అధికప్రసంగం చేస్తున్నాడు. సాభాగ్యం కనుపడే సరికి గోపాలం వెలుకుతూ ప్రక్కచార్లంలోనుంచి పలాయనుడైనాడు.

దీర్ఘ నిశ్వాసం విడిచి, సాభాగ్యం ప్రక్కనున్న జ్ఞానసుందరం కంఠ చూచింది. అత్ర నేమీ యెరుగవట్లుగా దీపనులుడై,

‘చూచారా, మీకే స్వయంగా?’ అన్నాడు.

సాభాగ్యం కళ్లలో తృప్తి తాండవ మాడింది. అతని దగ్గరగా వచ్చి,

‘నిజంగా నీమోస్తరు మనిషి వాడు యొక్కదా కన్నడలేదు. వీరంటివా రుండ బట్టే యీ సంఘం యింత మాత్రమైనా నిర్భయ ఉండగలిగింది. నీ నిష్ఠకు చేసినపని ఆమోఘము. యథార్థంగా నీవోటివారి సహాయంతో ఎన్ని మంది కార్యములైనా చేయవచ్చు-అంటూ అతనికి ‘మేకపోండ్’ యిచ్చింది.

జ్ఞానసుందరం శరీరం జలదరించింది; కాని ముఖం విప్పింది. గెలుపు అప్పుడే విగనిగలాడించి మాపుల్లో:

‘ఏమిటో లేండి. మీలోటివారు మెచ్చుకోవలసిందే. జనసామాన్యులను కి వన్నీ ఆర్థమకావు. “యదార్థవాదీ లోకవిరోధి” అన్నట్లు నిజం చెప్తే నిష్ఠూర్యము...’

అట్లా మాట్లాడుతుంటూ యిద్దరూ సత్రం తేరారు. అంతలోనే చీకటి పడ్డది. జ్ఞానసుందరం ఆమె వర్గర తెలుపు తీసుకుంటున్నాడు. అప్పుడే వాకరు భోజన పదార్థములు తీసుకువచ్చాడు.

‘ఇప్పు డొక్కడవు చీకట్లో వెళ్లకపోలే యిక్కడే భోజనం చేయరాదు, జ్ఞానసుందరం?’

‘చిత్తం, చిత్తం. దానికేం లేండి, చిత్తం—, అంటూ నీళ్లు నమిలాడు అతను. లోపలమాత్రం ఉచ్చి పోయినాడు.

‘అలా కాదు. తప్పేమీ లేదు. భోజనం చేయవచ్చు.’

‘చిత్తం, అలాగే అన్నాడు తెగించి.

అంతరి సాభాగ్యం, జ్ఞానసుందరం విందారగించాడు. ఈపాటి కప్పుడే పరిచయం కొంచెం యెక్కువ అండమచేత యిద్దరూ అనేక విషయములను గూర్చి ముప్పటించారు, నిద్ర వచ్చేవరకు.

* * * * *

౪

ఇక తక్కిన డంతా తేలిక విషయమే, జ్ఞానసుందరానికి. తననీ ప్రాత్రి కాలే దనే నెపంమీద మరొక వాలుసురోజులు ఆగ్రామంలోనే ఉండవలసివచ్చి నిశ్చయించుకున్నది సాభాగ్యం.....సత్రంలో వరుసగా మూడురోజులకన్న యెక్కువ ఉండవలసి రనే కారణంవల్ల తన మకామంతో జ్ఞానసుందర మింట్లోకి మార్చింది....

ఒకరోజు యిద్దరు కలిసి గ్రామం బయటకు పికారుగూడా వెళ్లారు.

ఈరిలోనుంచి అయిపు లేకుండా పోయినాడు గోపాలం.

* * * * *

వారి సంభాషణలలో యెక్కువ యెక్కువగా వారి వారి అస్థుల ఘోరితనమేది. ప్రథమంలో జ్ఞానసుందరం తిడుకున్న అసినిసురించి చెప్పినమాటలు జ్ఞాపక మంచుకుని సాభాగ్యం

‘ఏం చేద్దాం, అస్తితో—, అంటూండేది.

ఇంతలా గమనిస్తే సాభాగ్యం తన ఆస్తివంతా తిరిగి తాను గంగాభాగీరినీ సమానం లయ్యేవరకు దారుణమే ఉద్దేశ్యముతో ఉన్నట్లుగా కన్నడది, జ్ఞానసుందరానికి.

ఏ చెల్లా ఉన్నా వివాహబంధం దిగిపిన తరువాత విచారించవచ్చు తక్కిన విషయము లనుకుని సమాధాన పడ్డాడు అతను.

* * * * *

మహానుజిన మది, యిద్దరకు ఉదయం నువారు ఏడుగంట లైంది. నూపర్ వైదరు, గుమాస్తా చర్చిలో హాజరైవారు.

అనంతంలో జ్ఞానసుందరం కాబోతున్న తన భార్య-సాభాగ్యం-కొంక దృష్టిని పోనిచ్చేసరికి యెక్కువ లేని వైర్య శ్రేయములు తెచ్చిపెట్టుకోవలసి వచ్చింది. ఆ మాత్రం నిబ్బరం గలవాడు కాబట్టి ప్రాణం ఆటించలేదు. ఏడుగంట ఆమెవైపు యాడవద్దని తీర్మానించుకున్నాడు.

సాభాగ్యం-రూదా పాపం, ప్రార్థనలించారమంతా దిగింది, కేవలం సంఘసేవ కోసం చేతుబోతున్న త్యాగముకోసం. ఇమిడేమనీచీ కట్టుకుని, ముడిపడిని పట్టివెండుకలకు గూడా గట్టిగా అడ్డుకట్టి, ముఖంలో ఉన్న రెండు మూడు మడుతలవారు కన్నడకుండా కొంత భస్మం అడ్డి, ఎంతో అనవసరమిది.

ఇద్దరూ నిగ్గరగా నిల్చున్నారు. నలభైయేళ్ల వయసు, ముప్పైయేళ్ల వయస్సు.....ఫాదరీ పావన పరిలం కిరస్సువదిలకొందాడు, భార్యభర్త రుణయిర్దురు మెల్లగా యిల్లు చేరారు. జ్ఞానసుందరం పెద్దశ్వాస వదిలాడు.

* * * * *

తరుయొక్క పరిణయమహోత్సవ సందర్భములో యేవిధమైన విందుగానీ, ఆర్థాటంగానీ చేయవద్దని దింపకులు ఏకగ్రీవంగా తీర్మానించుకున్నారు, అదంతా అనవసరమియ్యని వారికిలంపు.

అందుచేత ఆకాశి వారిద్దరును త్రమే బల్లదగ్గర కూర్చుని భోజనమున కుపక్రమించారు.

‘ఎట్లా పరిణమించింది వ్యవహారం, సాభాగ్యం!’

‘అంతా దైవకృతం. ఇట్లా పరిణమించినందుకు మన అభీష్టసిద్ధి అయినట్లయితే.....’

‘నీమిటటి!’

‘ఏమిన్నది? నీకున్న అస్తితో మరయిద్దరి జీవితం సాగిపోతుంటే పూర్వోదయ లేకుండా సంఘం విషయమింకా యెక్కువగా శ్రద్ధ వహించి కృషి చేయవచ్చు....’

సీతువు

జునుల కుశలమే మదిఁ గోరి నరనగతిని

జీవనము నిడి మన్ననం తెంది మేఘుఁ
డరుగఁగా నేడు నీతువ, నరనమాన
సముల నింకింప దొరఁకొంటి నరనమె యిది.

ఈగి లేకున్న జనులకు నేగి లేదు
కాని పరదత్తజీవన హానిఁ జేయఁ
దగదు తగ దిది నిక్క మధర్మసరణి
జనుడ వీ వాట నీతువ, చాల వెలుంగ.

నీరజము లేమి చేసెను నీకు నకట
పద్మినీకాంత నిన్నేమి బాధపెట్టె
నల గులాబియు నీ కేమి హాని చేసెఁ
బెట్టికొంటి వదేల నీ పొట్ట వాని.

నీవు క్రౌర్యము పూనిన న్నావిహృదయ
పల్లవితభావము నృయ్యులుచుకుండ
మనుచు నెప్పటి యట్టులె మాన్యనద్దివి
జాళినచ్చీల మరయఁగ నట్టిదె కద.

నకనకంబడు నక్కపై న్నాటిపండు
నలఁదిపిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మత్ప్రమువలెఁ
గా దనక మూర్ఖతను బీద సాదులపయిఁ
జూపుదువు నీతువా, నీప్రతాప మయ్యె.

జ్ఞానకుండం గుండెలో రాయి పడ్డది. వెక్కి
యాపుతో,

‘అయి తేస్తాభాగ్యం నీదెబ్బతో.....’

‘అయ్యో, సుందరం, నాకు డబ్బెక్కుడిది? డబ్బే
కనుక ఉంటే యీ పనికిమాలిన నాకరీ యెందుకు
చేస్తాను.....నీకో.....’

‘అయ్యో, సాభాగ్యం, నేనూ అంతే...అయ్యో,
మెడకు ఉరి.....పడ్డాను బోల్తా, పెద్దబోల్తా!...’

విద్యార్థి. డి. రామమూర్తిశాస్త్రిగారు

లలి సుమనో ధర్మమ్ముల

దులుపుట జాడ్యంపుటేద దుర్భరసరణి
నెలకొల్పుట నీకును నల
కలికిని వైజమ్ము శీత కాలమ కాదే.

క్రాలుదును నే నిదే రీతిఁ గాల మెల్ల
నని తలంచెదు శాశ్వత మరయ నేది?
పాడ వడంగించి నిన్నును బారిగొనుటకుఁ
బొందియున్నది వేసవి కొంచె మెలుంగు.

కాల మెల్లను నీరీతిఁ గ్రాలఁదలఁచి
తేని సాధింపు శక్తిమై దివ్యధాము
వైవవిధి వైతి శక్తుడ వీవు నేడు
వాని సాధింప నీ కింక వశమి తలఁప?

సర్వమును బల్లవింప నఖర్వగతిని
మహి సరగ సుమనోభి రామముగఁ జేసి
మన్ననం బొంద మాధవుఁ డున్నవాఁడు
ఖలుఁడె నజ్జనగౌరవ కారణుఁడుగ.

చిగురుమోవుల కొకమిత సాగసు కూర్చి
మోముఁదమ్ముల కామోదమును ఘటించి
యాత్రితాళికి మధురసాహారము నిడి
యోము వాఁ డుద్భవింపక యుండునె యింక!

చుట్టా, బీడి, సిగరెట్

చుట్టా, బీడి, సిగరెట్లు త్రిమూర్తులని చెప్పవచ్చు.

బీడికి జన్మస్థానం ఆయొక్క ఆదివిరాట్స్వరూపమైన పొగాకు. ఈ రూపాల్లోనే గాక, పొగాకు, అనేకమైన ఇతర ఆకారాలలో, ధూమిమీద, కర్మచేత చేత, అవతారాలు ఎత్తి ఉంది; తమ వాతావరణం అయి పోయి ప్రపంచాన్ని సజీవిస్తోంది. పొగాకు ఇతరులకోసం తగులడిపోతోంది. అదే, చుట్టా, బీడి, సిగరెట్, స్వరూపం! పొగాకు ఇతరుల నిమిత్తం పాడుమైపోతోంది. అదే ముక్కుపాడుం స్వరూపం! (ఆరవం లో మూకుతూర్ స్వరూపం) పొగాకు ఇతరులకై, పిండి, తడిసి, అడ్డమైన నూనెపరుకుతోటి కలిసి ముక్కుముక్కులు అవుతోంది. అదే మసాలా స్వరూపం! పొగాకు ఇతరులకొరకై మన్నమై నలిగిపోతోంది. అదే చట్టి స్వరూపం! పొగాకు ఇతరులకి, వివిధక్రవర్తికి మల్లె నిజకరీరం కండలుచెండి ఇస్తోంది. కొందరు ఉద్యోగులు ఏకచరీలో పనిచున్నప్పుడు ఉండి, కొందరి బాగ్గులచేసి పట్టుగల్గిన పొగాకుముక్కు ఆవళంగానే అమాంకింగా కొరుక్కు తింటారు, పటిగిల్లం తిన్నట్టు. దాన్ని 'కచేరీతాంబూలం' అంటారు—అదే కచేరీతాంబూల స్వరూపం! ఇప్పుడు మనం పొగాకు యొక్క ధూమపానం వెల్లడిచేసే త్రిమూర్తులని గురించి మాత్రమే కొంచెం ఆలోచిద్దాం! (ప్రపంచంలో ఉండే ప్రతిమారు మూలలోనూ పొగాకు మతం వ్యాపించే సెయ్యడానికి ఎక్కువ అవకాశం ఉంది గనక!)

చుట్టా అనే పట్టువు పొగాకుకి తాదాత్మ్య స్వరూపం—అనగా అభేదస్వరూపం. కాని కొందరిమతం వేరు. కొన్ని చుట్టాలో పొగాకు కాడలు మాత్రమే ఉంటాయనిన్నీ, మరికొన్నింటిలో పోలేసిన చుట్టాకల కళేబరాలుంటాయనిన్నీ వారి అభిప్రాయం. అయినప్పటికీ చుట్టాయొక్క పాత్రి పోరాలు ప్రకృతి

పురుషులనిన్నీ, వాటిమూలంగా పరమాత్మ కణకణలాను తూ న్యక్తమాతాదేవిని అందరూ ఒప్పుకుంటారు. బీడి లోపలిభాగం పొగాకు తుక్కు అయినప్పటికీ, బాహ్యం మాత్రం, వేరేపత్రం—కునికీ ఆకు, కొండొకచో జల్లేదు. సిగరెట్టు లోపలిభాగం, అనేక ఒప్పుకుంటున్న పాతా య్యంచేతి పొగాకుయొక్క కసటు పోగొట్టుకుని వన్య సౌరభం ఆర్పించి, కాకితపు దాంపత్యం కలిగి ఉన్న నవీ నావతారం సిగరెట్ స్వరూపం కాక, తక్కిన రెండు హిందూదేశానికి చెందినవే అని ఒప్పుకోవచ్చు. బీడి మహామృదీయులది, ఆపత్రంపూడా వారిదేదోలోనే దొరు కుతుంది. ఆమాట ఋణావుచేసుకోవచ్చు. పొగాకు ఆమె రికాలో, ఒకతెల్ల ఆసాదీ ప్రయాణంచేస్తూ కనిపెట్టి నట్టు చెలుతారు గాని, వొట్టిమట! అది ఈశాం దే అని చెప్పడానికి అనేక నిదర్శనాలున్నాయి. సోమ పానం, ధూమపానం గురించి సెలవిచ్చినట్టే ధూమపత్రం గురించి కూడా అనేకమంది ఋషులు పుష్టంగా, తెగేసి, సెలవిచ్చారు. వెనక బాగా చుట్టా కాలాడంచేతి ధూమ విరుదు తెచ్చుకున్న ఒకాయన సంతతి వాడేట భామ్యుడనే అబ్బాయి! ఇంకా ఇతర నిదర్శనాలు కావలిస్తే, 'రిసర్చి' చేస్తే, మనకి వివిధంగా సామ్యంకావాలంటే ఆవిధంగా, రాగిరేకులు, తాళపత్రగ్రంథాలు, నాణాలు వగైరాలు దొరుకుతాయి. మనకి ప్రతిమూలంగా ఉండేవి పూడా దొరికితే దొరకవచ్చుగాని, అది రిసర్చిగనక వాటిని కప్పిపుచ్చడంలో ప్రత్యవాయువులేదు. అందు కని చుట్టాగురించి మనం స్వవిషయంలా మాట్లాడుకో వచ్చు. చుట్టా అంటించడానికి పూర్వం చివరకొన పంటిలో కొరుకుతారు—చివర మెరెట్టి ఉండడంవల్ల ఓ చివరనించి ఓచివరికి గాలి లాగటానికి రాధారీలేదే మో అనే భయం చొప్పున. బీడివెరిగించడానికి పూర్వం, దాన్ని తల్లకించులుగా పెదవులలోపలికి పట్టుకుని, పెదవులు తిగించి, వెరిగించబోయే వేళుకి ఆవిరిపెడ తారు—కొంత ఆవిరికడి దానికి తగిలి అది మోచ్చు

తెగలు లేకుండా గుండ్రంగా కాయకుంటూ రావడానికే నిన్ను, లోపలవేంచేసి ఉన్న మువంటి పొగాకు రేణువులు పీల్చే చివర నక్కి ఉండి, బీడీ పెరిగించి ఆదుర్దాగా పిల్చగానే, ఆ మొదటి పిలుపులోనే గొంతుకలో ప్రవేశిస్తాయేమో, పాటికి ముందప్తిగా ఉద్యానవ చెప్పక పోలే ఎల్లమరీ, అనే అభిప్రాయంతోటే! సిగరెట్టు మట్టించడానికి పూర్వం, దాన్ని పుస్తకంలాంటి బల్ల పదుపు ప్రదేశం మీద ఉంచి, అరచేత్తో నొక్కి, ఇట్టా అటూ రెండుమాడుపాళ్లు ఆపుడాల కర్రని మల్లే, దొర్లించి, తీసి, పుస్తకాన్నిట్టి, మెల్లిగా తాటిస్తారు— అది లోగడ కర్రదారి ఉండినట్టయినా పొగసజావుగా రాకపోకుండేమో అని భయపేసి. ఇలాగూ ఈస్వరూ పాలు తీసం దాలుస్తాయి. ఈ మాడింటి లోకి బీడీ అదొక మోస్తరు జంతువు. ఏమాత్రం వ్యవధానం లేక పెద్దపనిలో ఉండి ఒక్కదమ్ము, లిప్తలోలాగి, పోడానికి టైము సోపాయే పెద్ద ఉక్కోగడ్డలు, కానీ చాలా వస్తాయిగదా ఎప్పుడు పోరేసినా పోరయ్యెమ్మ, మనస్సు కేమీ వాధలేకుండా అనుకునే కొద్దివాళ్ళూ, ఎవల్లేనా చెయిచానే, ఊధలేకుండా వాడికి ఓటివ్వచ్చుక—అనే వాళ్ళూ ఎన్నెరాలు బీడీ నేదిస్తారు. అయితే, ఓ కాని బీడీకి ఓ అగ్నిపెట్టేవా ఆధమంకావాలి గనకనున్నా, ఎక్కడైనా ఆజంతువు తాలాకు ఒక సెరుకు పడిందంటే ఆ చుట్టు పక్క ప్రాంతం అంతా దగ్ధపటలం అవుతందనే భయంచేరనున్న దాని ప్రచారం కొన్ని కొన్ని వోల్లే ఉంటుంది.

ఇక చుట్టాసిగరెట్లని రెండింటని మాత్రమే పోల్చాలంటే, చుట్టమోటు—సిగరెట్టు నీటు, చుట్ట వల్లజాతి, సిగరెట్టు తెల్లజాతి. చుట్ట అంతా పొగాకే గనక, అది పక్రగ్రంథం, కాబట్టి సనాతనం. సిగరెట్టు కాగితపు వ్యాపారం, కాబట్టి ఆధునికం. ఇంగ్లీషువదువుకే సిగరెట్టుకే సంబంధం ఉందని ఋజువు చూపించడానికే సిగరెట్టు కాగితంతో చేకారని కొందరి నమ్మకం. చుట్ట వాసన చుట్ట కంపు, సిగరెట్టు వాసన సిగరెట్టు పరిమళం, ఆ పరిమళం గ్రహించ లేనివాడు తనకి మల్లీమహా ఇంగ్లీషువదువునని ఏమొహం పెట్టుకుని చెప్పుకోడం అని కొంద

రి హాహ. ఏమంటే! ఆ సిగరెట్టు వాసన కేవలం ఆ ఇంగ్లీషు వాసనేనండీ!

ఈ రెండు స్వరూపాలూ కూడా వాయురూపే జామామై, జగత్తంతా చివరికి మాయగదా అని చెప్పక చెబుతూంటాయి. ఇరి పెరిగి పెరిగి బూడిద కూడా ఆవుతాయి ఆవిషయంలో చుట్ట బూడిదే పేరు మోసింది. దాన్ని కొందరు చచ్చుపిగపులు పిలవక “చుట్ట విధూతి” అంటారు. కొందరు రహస్యంగా చుట్ట కాల్చేవాళ్లు అట్లాంటి విధూతి జాగ్రత్తగా కాబీ అగ్ని పెట్టెల్లో కిందరాలకుండా విడిపి, అది కురుపులకి మందుగా వాడుకున్నారట, మతాలూ బూడిద వాడివట్టు! సిగరెట్టు విధూతికి అంత తెల్లదనంలేదు, పేరులేదు. అందుకనే అది జాగ్రత్త చెల్లదు. కొందరు, తక్కిన వేళ్లతో సిగరెట్టుపట్టుకుని చూపుకు చేయి ఒక్కటే మాత్రం అభినయించి, ఆవిధూతి ఉడకొడతారు. మరి కొందరు, దాన్ని తగ్గనీ మధ్యమాలతో నొక్కిఉంచి, ఒక్కచిటిగలో ఆవిధూతి విస్తరిస్తారు. క్రియకి, గాలి గాలిలో కలిసి పోతుండరా అని ఈ రెండుకూడా మెల విచ్చినా, పీటిల్లోనూ మల్లీ కాత్తంతలేడా ఉంది. సిగరెట్టు మట్టుకి అంతా ఆఖరికి శూన్యమే అంటుంది. చుట్ట అట్లా అనదు. చుట్ట కాల్చేవాళ్లు ఉమ్ములవేస్తూంటారు. (ఉమ్ములవిషయంలో వీళ్లని మంచేవాళ్లు మరో భువ్వారు, మసాలాకిల్లీలవాళ్లు!) ఆ ఉమ్ముల అభిప్రాయం ఏమంటే, చివరికి జగత్తంతా గాలిలో కలిసి పోదు, ఉంటే జలప్రళయం ఉండచ్చున్నీ! అని ఉంటే ఉండడం ఎంచేతంటే, కొందరు కొందరు చుట్టేశ్వరులు ఆ ఉమ్ముమింగేస్తారు. చుట్టలో పోగాకు చుట్టుకుని ఉండడం వల్ల వాల్లోనే ఎక్కువ తిరగడం ఉంది. సిగరెట్టులో వక్రత లేదుగాని, చీలిపోడం ఉంది. చుట్టలో ఉండే చేదు, రింగు, గీర వన్నెరాలు సిగరెట్టులో మృగం. ఆరిందా జనం మధ్య ఉన్న ప్పడు సిగరెట్టే పిల్వారి అనిన్నీ, తప్పని సరిమై ఇతర స్వరూపాలు దొరకని స్థలంలో మాత్రం బీడీ ఉడుకోవచ్చునన్నీ, కేవలం బాహ్యునికి పెల్లికాల్చడానికే చుట్టపట్టించునన్నీ సిగరెట్ పక్షపాతులైన న్నీహితులు వాటిస్తారు. కాని, ఒంట

రిగా ఉన్నవాడికి చుట్టే చుట్టం. ఎంచేతంటే, ఒక్కొక్కడు, కుప్పీలో కూర్చుని, చుట్టకాలుస్తూ, పొగకేసి చూస్తూ, గంటలకి గంటలు గడుపుతూ, పర్యవసానం కూర్చుంటూ అయినా దీక్షగా ఏదో ఆలోచిస్తూన్నట్టు గంభీరంగా ఉండగలడు. సిగరెట్టువాడు అలా ఉండాలడు. చుట్టవాడు, తమ ఏదోమూల కూర్చుని ఉన్నా, ప్రపంచం జరగడం విమయంలో తన ఖంజాయింపుకుడా కొన్ని పాళ్లు ఉన్నట్టు కనిపిస్తాడు. కాని, కిల్లినమిలే టైములోనే చుట్టకాల్పడానికి నీల్లేకపోడం చుట్టయొక్క దౌర్భాగ్యం. ఆ మాటం సిగరెట్టుది. అందుకనే, భోజనమై, తాంటూలం వేసుకుని, అద్దం ఎదట “నెక్టై” ముడేసుకుంటూ, పెదవి చివర సిగరెట్టు ఊగిసలాడు తూండగా, అప్పుడే మాటలు చెబుతూ, వాగరికత కాపాడుతూన్న ఉద్యోగులు తొమ్మిదిన్నరకి ఇళ్లలో దొరుకుతారు. చుట్టకాల్పడానికి దాన్ని పళ్లతోడ బాయించి పట్టుకోవాలి. అందుకని, అవతలి చివర అగ్ని ఇవతలి చివర (లాలా) బలం. సిగరెట్టుని పళ్లతో నొక్కినవాడు నొక్కి అభాంధ్రాపీసును. వాడు, అది ఎంత కోరులం అయినా గ్రహించివాడు; వాడి పళ్లు ఊడకొట్టినా పాపంలేదన్నాడు. ఒక సిగరెట్టిట్టు! అంచేత, దాన్ని పెదవులతోపట్టాలి. ఆ మాటకొస్తే కొందరు ప్రజ్ఞావంతులు పెదవి చివరతోకుడా సిగరెట్టుని నిలబెడతారు, మీసంమీద నిమ్మకాయ నిలబెట్టినట్టు. అందుమాలాన్ని, సిగరెట్టు ఇవతలికొన తడిగా ఉండదు. ఆ కారణంబల్ల, సిగరెట్టులోని అద్వితీయ విశేషం ఏమిటంటే, అది మధ్యరంగంలో తీసి, ద్వితీయముడికి ఇచ్చి, వాడిప్రాణం రక్షించవచ్చు, అట్లే ఎంగిలి కలిసుకుండా! ఈ అవాంఛితం తప్పిపోయేటం దుకుగాను, కొందరు మిత్రులు ముందే సిగరెట్టుని సమద్వి ఖండనచేసి, చెరోసగం మొదట్లోనే పుచ్చుకుంటున్నారు. ఇది అరుదు. చుట్ట జంతువుకి ఇల్లాంటి ప్రజ్ఞ లేదు. కాని అందులో విశేషం మరోటి ఉంది. కాల్చే ఆసామీయే దాన్ని తల్లికిందులుచేసి పెదవులతో పట్టుకోవచ్చు. ఇదికొన్ని కొన్నిరకాల సోదరిసోదరిమణులలో అభ్యాసం. చుట్టసాగముక్కులోంచి తెప్పించడం అంత

మకువుకాదు; అందులో పాటి ఆకు మరీశ్రమ. ముక్కులోంచి పొగలాస్తాయనే కొందరు సిగరెట్టు కాల్యం. చుట్టకాలుస్తూ మాట్లాడితే, తథదధాలు వగరాలు పలకవు, వివేవాడికి చిరాకు. సిగరెట్టుకాలుస్తూన్నప్పుడు, పిచ్చ్యంతప్ప, కడమా అక్షరాలన్నీ, మూతి ఏవంకరగానోపెట్టి పలకవచ్చు, పళ్లకి పనిలేదుగనక! చుట్టలో మరో చిక్కుంది. ఎవరో ఆ ప్రమాదం ఇతర పనిమానుకుని పీలుస్తూంటేగాని ఆరిపోతుంది, చెధన ఆరిపోడం ఇదీను! అందులో చుట్ట ఆరిపోడం ఉందే, అది గొప్ప ప్రాబుధ్యాల్లో ఒకటి, అందుకనే కొందరు చుట్టకాలుస్తూండగానే ఏమరుపాటుగా నిద్రపోయినా, ఏమీ ప్రమాదంలేదు. అదిపట్టు తప్పి పడిపోయేవేళకి ఆరే ఉంటుంది. కాని, సిగరెట్టు ఎక్కువ బాధ్యతవహించిన ప్రాణి. సిగరెట్టుని అంటించి నిద్రపెడితేసరి, దానిపని అది క్రమేపీ చేసుకుంటూ పోతుంది, చెనకాల కొందరు లాగేవాళ్లు ఉన్నాసరే, మానినాసరే. అనగా, దానికి చూపిస్తే అందుకు పొగల తెలివి ఉంది. సిగరెట్టుకి పునర్జన్మలేదు. చుట్ట చాలా పాపం చేసుకున్న ఖటంగావును, దానికి పునర్జన్మలు ఉన్నాయి. అనగా, ఎవడేనా సోదరుడు కాల్చేకాల్చేచుట్ట ఆరిసి, తలపాగాలోనో, గోడమూలోపెట్టి కాన్సేపటికి మళ్లీ మట్టిస్తూంటాడు. అదివాడికి బాసుంజో, తిప్పనిసకోగాని కడం వాళ్లు వస్తారు. మంచిచుట్ట వాసనేస్తేనే దోక్కునేవాళ్లు, చుట్టయొక్క జన్మాంతరవాసన తోటి ఘూర్నిల్లుతారు. చుట్టలో మరోపేచీ ఉంది. ఒక్కొక్కప్పుడు దానికి చిన్న “బుసి” ఉండి, పీల్చేవాడికి అంకిల్లు పడిపోయినా సరే, పొగమాత్రం వాడు, చచ్చివా! దాంతోటి, ఆ పీల్చే వాడికి ఉపహాకోపం జూస్తే అయి చుట్టు పక్కవాళ్ళని దంపాలని ఉంటుంది. అల్లాకొంత ప్రయత్నించి, కొసకి, ఏకాగితమో చుట్టుచెట్టుగుని ఎల్లానో ఇవవుతాడు. సిగరెట్టులో ఈక్షోభ లేదు. చుట్టవల్ల పళ్ళన్నీ జీవితంలోనే పొగమారడం కాక, పెదవి మీద వారలు కుదాను. అదీగాక, చుట్టకాల్పడం అనేది ఒక పనిలా కనిపిస్తుంది, సిగరెట్టు కాల్యం పనిగానిపని— అందుకనే సిగరెట్టు చదువుకున్నవాడి కోడి! చుట్టజన

కెంతో, ఇప్పుడూ, ఎప్పుడూ అంతే! సిగరెట్టు స్వల్ప కాలంలోనే మారుతుంది, కొత్తమార్కుని దిగుతుంది. ఇంత తెలివిలేకుండా ఉన్న సిగరెట్టు కార్పొరేషన్లు ఉండేలాభాలు తియ్యడానికి, ఉన్నాయేమో చూడడానికి, ఓకమిలేవారు పనిచేస్తున్నారు, గులోదనాలు పెట్టుకుని. ఇది కార్పొరేషన్లు ఉండే ఖర్చు తెక్నో-వెయ్యడానికి మరోకమిలే ఉన్నారు. వీరి రిపోర్టులు లేకే యోగ్యత కనిపించదు.

పాప్యులర్ గుల ఎల్లా ఉన్నా సరే, నేను చుట్టూ మానను. మాస్తే, భూమి—వాయు సమస్య పరిష్కారం కాదు. ఈ ముక్కలే నాకు కేరణు... అన్నాడు ఒకడు.

“ఎమక మిగిల్చి మాంసము నెల్ల భక్షించు
క్షయదుగ్ధములకు వైచాయుధంబు
లోహమాందూరాల లాంగక సాగ్యమా
కఫవాతిములసిరి కార్మకంబు
కూలాన పొడిచిన వీల కూల జనించు
అల యత్నముల సిద్ధావధంబు
మబ్బుపట్టిన యంత బొబ్బలు పెట్టించు
నుబ్బసాదులకు మోగోదయంబు
జనుల నన్ని ముఖుల నొనరించు నీ చుట్ట
కంపులెల్ల పాగ నంపుచుట్ట
దోమ బాధల తొలగ ద్రోయును పాగచుట్ట
చుట్ట నుహిమలెన్న కూలి కనునె”

మంచిచెడ్డలు ఎల్లా ఉన్నా సరే. నేను దీక్షిమానను. మాస్తే, హిందూ—మహమ్మదీయ సమస్య పరిష్కారం కాదు. ఈ ముక్కలే నాకు కేరణు—అన్నాడు ఇంకోడు.

దాడి మందుగ వచ్చెను
దీడి తరువాత వచ్చె విధవిధములుగా
దీడి పాగలకు పాదా
ఏదీ కాదనెడి పురుషుడెల్లాపైసం.

నుశువు బలువులు ఎల్లా ఉన్నా సరే. నేను సిగరెట్టు మానను. మాస్తే, ప్రాచ్య-పాశ్చాత్య సమస్య పరిష్కారం కాదు. ఈ ముక్కలే నాకు కేరణు—అన్నాడు మరోడు.

నాగరికత లేని ప్రజ

సిగరెట్ చని చూడకుండు సిగరెట్ పాగరెట్

సిగసిగరెట్ పాగపాగరెట్

సిగరెట్ పాగరెట్టులుంటు చెల్లదు “స్వాగ్నీ”.

ఇలాగూ, భూమి విషయంలో హిందువులు ధాతృత్వ పనిచేస్తున్నారు కాని అంతా నడుంకడిలేగాని కార్యం నెరవేరదు. అంతాచేతులు కలిపి పనిచెయ్యాలి భూమి, కీర్తిమల్లేనే తెలుపుకాబట్టి, ఏనాడుహిందూ దేశమంతా ఏకమై పాగపీల్చి వదులుతుందో, నాడే ఈ దేశపు శుభ్రకీర్తి దశదిశలా వ్యాపిస్తుంది. స్త్రీలుకొందరు ఇంగ్లీషు నేర్చి, పురుషులతో సమానం అవడానికి చేస్తూన్న యత్నాలలో సిగరెట్టు నేరీమూ ఉండడం శుభమావన. ఈ భూమి స్వయాపాలని కనిపించి వచ్చుడల్లా అంటిస్తే, లోకకల్యాణం, ఆప్టే దూరం ఉండదు.

౨. విశేషాలు.

ఓ చోట జరగబోయే రాండుటేలిట్ కాన్ఫరెన్సులో చెయ్యవలసిన టేలిట్ గురించి మాటా మాటా వచ్చింది రాండ్ టేలిట్ ఆసేది ఏదో ఊరికే సుండం గా ఉండడమేకాక సంపూర్ణంగా ఉండాలని కొందరన్నారు. మరికొందరు అట్లా పిలుచేదనినీ, భూమి గాని మరి యితర గ్రహముకాని, అది నడిచేదాడులు గాని, ఏపీసంపూర్ణ ఘోరణిలో లేవనినీ, అందుచేత అయినదానికి కానిదానికి సంపూర్ణం అంటూకూర్చొక వట్టిపూర్ణం ముందు పుచ్చేసుకుని ఆపైని “సం” చెప్పాలంటే అదికే, కడుపు నిండుతుందనినీ, కాబట్టి ప్రస్తుతం టేలిట్ యొక్క ఆకారం కోడిగుడ్డులా ఉంటుందనినీ, వాదించారు. టేలిట్ యొక్క ఆకారం ఎల్లా ఉన్నా అది కొంతనా ఇటూ అటూ జరగాలంటే, టేలిట్ యొక్క ప్రతీకోదశికింద చక్రప్రయోగం చెయ్యక తప్పదని మరికొందరు తెలివిగలవారు అన్నారు.

కారదాబిల్లు కాసకం అయినా దాన్ని జనం కారదాబిల్లు అనే వాడుతూంటారు. ఈ పరిపాలనలో జనం ఆచారాగోపాలంగా ఉచ్చరించిన కేరణు ఇదోటి. కాని ఈ మాటయొక్క వాడకం, అర్థం, వ్యాఖ్యానం

పాత్రల్ని బట్టి ఉంటుంది. కొందరు దాన్ని 'కార్ధ' అని అన్నారు—అనగా దీనితో కార్ధాలు ఆఖరు అనో, లేక దీనితో క్రోత్రియత్వానికి కార్ధం అనో. కొందరు ఇది 'సరదా' అని అన్నారు—అనగా దీనితో జనానికి ఎక్కడలేని యోగులూ బయటైనా తోయని గావును. కారద అంటే సరస్వతి గవక ఈ అర్ధం వల్ల ఆడవాళ్లు మాటలు నేర్చి మరి ఎవ్వరి మాటా లెక్కచెయ్యరు అని కొందరు. కారద అంటే 'నూతనం' అని అర్ధం గవక ఈ కొత్త అర్ధం కారదా అని అన్నారు కొందరు. కారద అంటే అసమర్థుడు అని ఉంది గవక అల్లాంటి వాళ్ల అర్ధం కారదా అని అన్నారు కొందరు. కారద అంటే శరదృతువులో జనించింది అని అర్ధం. ఇది కూడా శరదృతువుయొక్క సామీప్యంలో పుష్పించింది కాబట్టి ఇది కారదా అని అన్నారు కొందరిచేతం. కారద అంటే ఏదీని పత్రాలు ఒకొక్క పర్యం దగ్గర ఉన్న అరటిచెట్టు అనికూడా ఉందికదా, ఇందులోకూడా ఏడుస్తూ ఏడుపాల్లు ప్రతీపర్వానికి పత్రాలు అనే విధానం ఉన్నప్పుడే ఉంటుందికదా అని దీన్ని కారదా అని అంటారు అని కొందరి వాదన. కా అంటే దేవతా పూజ, ర అంటే గుణ్యమై దా అంటే చూపులు ఎక్కువవుతాయి గవక ఇది కారదా అని ఒకరు. కా అంటే సామర్థ్యం ర అంటే వసించి ద అంటే భేదాలు ఎక్కువవుతాయి గవక ఇది కారదా అని ఒకరు. కా అంటే శ్రేష్ఠుడు కూడా ర అంటే శిరస్సు వంది దా అంటే భార్యని వేసుకోవాలి గవక దీన్ని కారదా అని అన్నారు ఒకరు. కా అంటే రేజస్సుతో ర అంటే వజ్రంలాంటి దేవతతో ద అంటే ఓర్పుతో జనం పుడతారు (ఇప్పటి కునిష్ఠికం కాకుండా) అనేది ఇది కారదా అని ఒకరు. కా అంటే లక్ష్మీ ఉండాలి, ర అంటే మనోధర్మపరిపాలన ఉండాలి, దా అంటే వైరాగ్యం లాభ లేదు అంటే వస్తుంది గవక దీన్ని కారదా అని అన్నారు ఒకరు. ఒక ముసిలావిడ ఈ మధ్య మాట్లాడుతూ "అయితేనూ, గవ వీళ్లలోపల పిల్లలు పెద్దమనుషులు కాకూడదంటూ వైవాళ్లు యాలు పెట్టారట నిజమేట్రా, అబ్బాయి!" అని కొడుకుని అడిగింది.

శత్రు ఏప్రిల్ ఒకటో తారీఖులగాను గవ వీళ్లలోగా ఇండియాలో పెళ్లిళ్లు చెయ్యకూడదని దీని అర్ధం అని ఒకావిడ వాదించింది. "అయితే, ఈ అర్ధం చెబుతూనే వాకా ఆచరణలోనికి రాదంటారు నిజమే? అని కొందరు అడుగుతుంటారు—అల్లా అయితే వాగుండువని వాళ్లలోపల అభిప్రాయం. ఒకవేళ అల్లా జరిగితే, ప్రస్తుతం పెళ్లిచేసిన వాళ్లలో కొందరు పశ్చాత్తాప పడతారు.

3. పిన్నిపాలు కాదులచినవారికి ఉండవలసిన లక్షణాలు ఒక (కమిటీవారి అభిప్రాయం).

౧. పిన్నిపాలు పాడుగేనా ఉండాలి, జబరదస్తీగానేనా ఉండాలి, వీల్లేకొన్న రెండింటా ఉండాలి.

2. పిన్నిపాలు ఇంగ్లీషు చెప్పగలిగానీ, తెలుగు, హిందూస్తానీ, కాస్త్రంకాదు.

3. పిన్నిపాలు కడంవికాకపోతే పీడాపోయిరి. అధమం సిగరెట్టయినా నాగరికతతో పిల్పదానికి తగిన సుందర్యం కలిగి ఉండాలి.

౪. పిన్నిపాలు అధమం సాలుకి రెండు సందర్భాలలోనేనా వైవారితో ఓడిపోయే స్వభావం కలిగి ఉండాలి.

౫. పిన్నిపాలు మాంచి తెలివీ, అపూర్వప్రజ్ఞా కలిగి ఉండాలి. పాతం చెప్పవక్కలేదు. దాన్ని బట్టి ఇతరులు ఆయన తెలివీ స్థిరపరచడం.

౬. పిన్నిపాలు యల్లు ఉన్నాయకదా అని వాటిని అక్షరాలా యముడులా ఆచరణలో పెట్టరాదు.

౭. పిన్నిపాలు స్వజనాన్ని ప్రేమించాలి.

౮. పిన్నిపాలు కొంత దానధర్మ బుద్ధి కలిగి ఉండాలి.

౯. పిన్నిపాలు ఒకవేళ అఖండమైన తెలివిగలిగి ఉన్నా, కుర్రాళ్లని పరీక్షిస్తే పెట్టింపకుండా ఆపకూడదు.

౧౦. పిన్నిపాలు తెలివీఉండి, పనీచేనేనాదైనా ఎవరో ఒకమహామహుడి మాటేనా వివారి కాని, ఏదేనా

చెప్ప చెల్లినప్పుడు తరుముకు నిరాశాడదు. ఈక్కుని ఇమ్మాకలవనమాకూడదు.

౧౧. ప్రిన్సిపాలు తనకి రాకపోలే రానట్టు ఉరు కోవారిగాని, ఏరోజుకి ఆరోజు పాతం ఎవరిద్దరికో చెప్పించునుని క్లాసులోకి తయారు కాకూడదు.

౧౨. ప్రిన్సిపాలు తన పట్టెట్టు అయ్యేది కాక పోయేది, ఒక టేబుటి వాకన్నీ సమావేశమే అని ప్రతి దానిమీదా ఎక్కడ బడితే అక్కడ, ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు లెక్కకు ఇవ్వడానికి (ఇంగ్లీషున) తగినవాడు కావాలి. లేకపోతే, ఆయన తాలూకాబోర్డు ఎలిమెంటరీ స్కూలు మేష్టరుకంటే తక్కువ అనుకుంటారు.

౪. వార్తలు

౧. ఆంధ్రవిద్యార్థుల సమావేశం యొక్క కార్యక్రమం యావత్తున్న ఇంగ్లీషు భాషలోనే జరిగి ఉండడంవల్ల, వారు తమభాషమానుకోవడంలో ప్రకటించిన స్వార్థత్యాగానికి సామర్థ్యానికి కనపరుస్తూ అక్కడ హాజరుకాని, ఆంధ్రేయరులు ఒకతీర్మానమున్నూ, అరటిపండ్తోలిచినట్టు భావబోధ అయి ఉండడంవల్ల ఆమోదం చెలిబుచ్చుతూ హాజరైన ఆంధ్రప్రదేశ్ లుల్ల యొక్క ఒక తీర్మానమున్నూ యేదిక్కులేని తమ ఇంగ్లీషుని శ్రమపడి ఆంధ్రవిద్యార్థులు నిలబెట్టినందుకు తమ అమితకృతజ్ఞత గుర్తుకొస్తూ లండన్ కవులు ఒకతీర్మానరాజమున్నూ గావించి పంపిసారని లోగడ ప్రచురింపబడిన సంగతి కల్లవార్త అని మావిలేఖరి పంపిన సవరణ నేడే మాకు చేరింది.

౨. జంతువులహతలు, పిల్లలహతలు, లోకంలో తక్కిన శత్రువులన్నూ తానొక్కడే పుట్టించి సభిరంజితం చెయ్యవలెనన్న ఒక ధ్వనికాదు టిక్కెట్టుపెట్టగా, హాస్యానికి వేంచేసిన మారుమూలపాఠశాలలవలూ, అతడు రంగంమీదికి వచ్చేదాకా ఉండబట్టలేక, ఆయాయి జంతు పక్షుల ధ్వనిభేదాలు గునాయాసంగా చెయ్యమొదలు పెట్టగానే, హాస్యకాదు టిక్కెట్టు పొమ్మ వాషమచేసి, అట్టి అద్భుత చిత్రకళవారు అభ్యాసంలేకుండానే అర్జించినందుకు వారిలో ఒకరికైనా మెడలు

ఇవ్వకమానని పట్టుపట్టెను. అమెడలు ఒక విద్యార్థి పడసినందుకు ఆంగ్లరులు ఎల్లానో తీరుబడి చేసుకుని కొంచెం గర్వపడాలి.

౩. ఒక గ్రామభాష కంపెనీవాళ్లు గొప్పగాయకుల దగ్గరించి ఉచితంగా రికార్డులు పుచ్చుకోడానికి రాగిపిల్లిలో దిగగానే, ఆంగ్లగాన విద్యార్థులగు ప్రముఖులు చాలమంది, తమకు ఆహ్వానం రాకపోయినా, కంపెనీవారికి తమర్ని ఆహ్వానం చేసే సంగల్పం మన స్సులో ఉన్నట్టు దిశ్యదృష్టిని కనిపెట్టి, వెళ్లగా, కంపెనీవారు స్వాగతపత్రం ఇవ్వనందున మీరు కోపంతో వెనక్కి విచ్చుమించి ఏసీమాలో చేరాలని యత్నించుకున్నారని తెలిసినది.

౪. రైల్వే ప్రయాణీకుల సంఘాలు కలిసి ఎన్నుకున్న ఒకాయన ప్రయాణీకుల కష్టాలునుండి రిపోర్టు తయారు చెయ్యడానికి రైల్వే టిరిగిటరీ కనిపెట్టిన సంగతి ఏమిటంటే! — రైల్వే కంపెనీవారికిన్నీ ప్రయాణీకులకున్నూ ఎంతో అనోన్యంగా ఉన్నందుకు మిక్కిలి సంతోషం అవుతోంది. జనులు కంపెనీ వారమాట జూడబడం లేదు. కంపెనీవారు రైలుపెట్టెలో “ఎంగిలి మాయ వద్దు” అని రాసిన ప్రకారంగానే జనం అంతా పెట్టెలోపలే, జాగ్రత్తగా, అవరీకి చెదరకుండా, ఉమ్మి చేస్తున్నారు. మరిన్నీ కంపెనీవారు “దొంగలున్నారు, జాగ్రత్త” అని ఎల్లామారానేకారు గదా, ఉరుకుంటే వారు సమావేశమై చిన్న పుచ్చుగుంటాకేమో అని ఎంతో అయిష్టంతో చాలామంది దొంగతనాలు యధాశక్తిగా చేస్తూనే ఉన్నారు. ఇది కాంతిమాచన—అనిరాకారు.

౫. నెలక్రితం మామిడిపురంలో ఆయి ఉన్న పెల్లి సందర్భంలో, కన్యాప్రదాత పెల్లికొడుకు కాళ్లు కడుగుతూన్న సమయంలో, కన్యాప్రదాతకి ముచ్చెమటలూపానీటట్టు ఓ తేలు అంటపాడింది. ఎంత బెరికినా తేలు దొరకలేదు. చివరకి పెల్లిమామరు అన్నగారు తన బ్యాటరీ లైటుతెచ్చి “ఫోకస్”చేసిన మీదట, అతేలు ఇంకా తలుమా వెలుమా లేకుండా పెల్లికుమారుడియొక్క మడం పెరదల్లో మకాంచేసి ఉన్నట్టు తెలియపర్చింది.

౬. లక్షపిల్లి నగరంలో చాలామందిశేరి, భార్య భర్తల విడాకులచట్టం ఉంటేనే చాలా బాగుంటుందని, ఏకగ్రీవంగా తీర్మానించారు. ఈ అభిప్రాయానికి ప్రతి కూలంగా ఉన్నవాళ్లని వాళ్లు లోపలికి రానియ్యలేదు. మానుకుపోయి వచ్చినవాళ్లని తోరెత్తనియ్యలేదు. ఈ తీర్మానం ప్యాసుచేసినవారిలో చాలామంది భార్యలూ కారు, ఆఖరికి భర్తలేనా కారు.

౭. ఎరెక్ట్రీక్ దీపాలు పెద్దగాలికి ఆరిపోయే స్వభావంకలిగి ఉండడంచేతనున్న, —(అంటే ఆగాలికి తీగలు తేసుతాయి, తేగితే దీపాలు నిర్లక్ష్యం తాయి), అని ఉంటే రెయ్యంలా ఉండడం, పోతే ఏవ్యం అయిపోవడమేగాని సన్నంగా ముత్తైం అల్లాచేసి అట్టే పెట్టుకోడానికి వీలులేనిది అవడంచేతనున్న, చటుక్కున ఏసిగతెట్టేవా అంటించుకోడానికి గాని, ఏసెయ్యేవా వచ్చుతెట్ట గోడానికిగాని ఈవత్కాత్రమా ఉపయోగించేది కాకపోవడంచేతనున్న, రాత్రెళ్లు కూడా నిస్తేజంగా ఉండి ఏగ్యాసులైతేనా పట్టిగడితేగాని కంటికి ఆనకుండా చీకటిచేర ఆవరింపబడి ఉండే రకంవి అవడంచేతనున్న ఇంకానిదానంగా కొంతకాలం పరిశీలనచేసిన మీదటగాని మేము అట్టే తొందరపడము అని చంద్రాపురజనులు చేసుకున్నతీర్మానం, వారి జ్ఞానశేఖరానికి నమోదా.

౮. ఆంగ్రేషేవర్ మిల్నుంటే దప్పురించిన వాళ్లలో కొందరు, ఇప్పుడు మిల్నుసాగవోదిలి, మాతెట్టి, తిరిగే పరికి బయల్దేరిన కాగితంచూచి తమరూ తెల్లపోయి “ఇంతాచేసి కాగితమేనా, పోదూ!” అని మళ్లీ చప్పురించారు.

౯. కలవలపట్నం అనేనగరంలో పౌరులంతా పట్టెత్తితమ దొరిమ్మాయి మోడ్డుమాట్టరుగారి పని పరిగా

లేకపోవడంచేత ఆయన్ని శిక్షింపదబ్బుకుని, ఆయన్ని పూర్తిగాతీ పెయ్యడానికి చేతులురాక, “అయనమోడ్” మాత్రం తీసేసి మేప్పరిమాత్రం అట్టే పెట్టారు. ఆయన మోడ్ ఒక దీర్ఘమైనవ్యాధి అనిన్నీ, అట్టివ్యాధి ఏలో కాన్నీ లేని మరియొకర్ని వారు ఆఫానే చేకారనిన్నీ వివరించింది.

౧౦. నగరవాసులూ, అక్షరాస్యులూ అయిన ఆంగ్రజనం యావద్విశిష్టం ఎదుగున్న పేర్లనిగురించి కాఫీహోటల్లో ఒకరావుగారు మాట్లాడుతూ, “గయో పాఖ్యానం, చీరకేలింగం, భక్తచింతామణి, కాశీమణిలు అపనాతనామనా!” లాంటివి నెలించాడు. ఈలిప్టులో “నమస్తే”గాని, “కోరి భజింతుకా” గాని చేర మాష్టు ప్రతివోటా గోరిమూనే ఉన్నాయి.

౧౧. ఒక పట్టణంలోని కాఫీహోటల్ ఎదుటి వీధి భాగాలున్ను, సోదామెలైల ఎదుటి వీధి భాగాలున్ను, నాటక వగైరాకాలల చుట్టుపట్ల వీధులున్ను, కంకరలేని వీధిభాగాలున్ను, కాలపిన వారి ఇళ్ల ఎదుటివీధి భాగాలున్ను ఆహారాత్రస్య తడిసియే ఉండడంవల్ల, వీధులు తడిపేయత్నిలో అంతమంది తమరికి తోడ్పడు తూన్నందుకు, ఆపట్టణమునిపిపాలిటి వారు తమపొరల్ని అభివందించిరి.

౧౨. గోదావరీ తీరజనలు పుణ్యజనులనిన్నీ, ఋషులనిన్నీ ఎక్కడివాళ్లో అనుకుంటారు. పుణ్యజనులు అనడంలో ఆశ్చర్యంలేదు, ఈయంగంలో కాని ఇక్కడ ఋషులు ఉండడం మాత్రం నిజం. ఎంచేతంటే, మెయిన్ రోడ్డుమీద ఎక్కడిమాసివా ముక్కుమూసు గుంటారు, స్మరించునుంటూ ఉంటారు.

స్రిందూరారుణరేఖ తూర్పుదెసఁ దోచెన్, భావంత కల్లోలమా

లం దొక్కొడు సుఖప్రశాంతి మనపాలన్ నేడు లేదంచు నం
స్పందించెన్ తృణపర్ణపాలి, మధురాశా తప్త హృద్వీధి నీ
సందేశం బటుఁదోచె నేవియ్యె విపాసా సూచకాలోకముల్

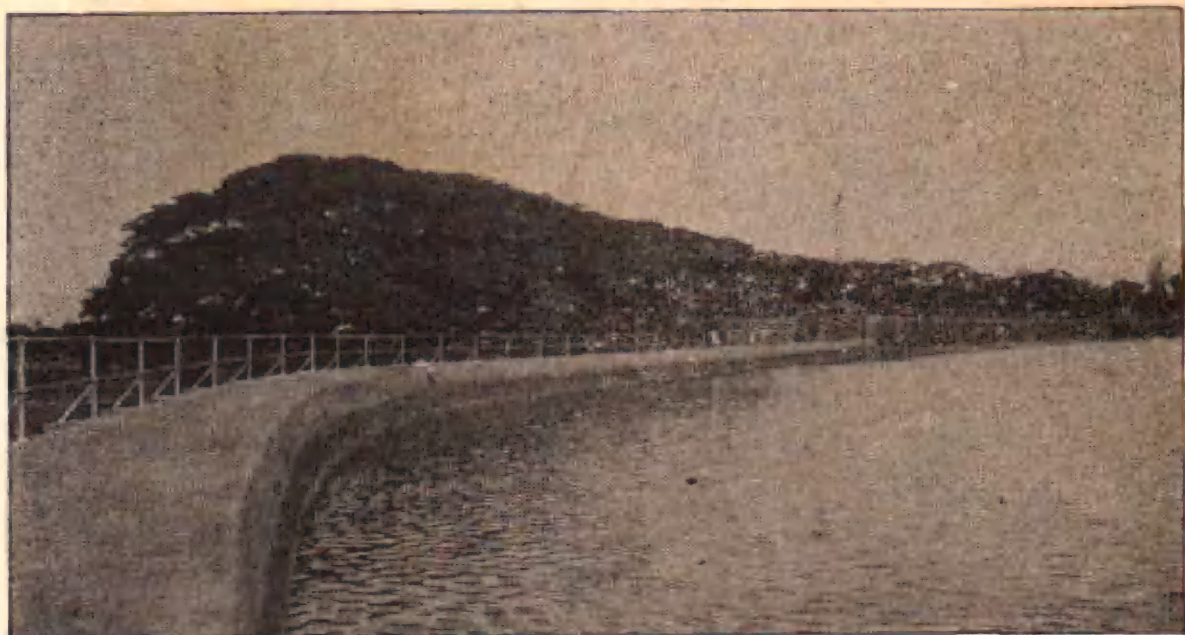
గాటపు కారు చీకటి జగంబున కాటక పూయ, నిద్రతో
ద్బాటున జీవవాహిని వింబన మొందగ, నేనొకండ ను
ద్బాటిత పత్మల ప్రసరితంబగు వేదురు చూపులన్ గగు
ర్పాటాదివించు నీపద రవంబు గ్రహింతును జాగరూకతన్.

నా కొర కానచెంది నయనమ్ముల విచ్చితి వంతెచాలుడుః
భాకుల మామకీన హృదయంబున కెవ్వరెఱుంగరానియా
శాకళ లభ్యమయ్యె కలుషప్రచురంబగు నా పురాభవా
నీకము నాకనీమలకు నిచ్చెనమెట్లుగ మారె నొక్కటన్.

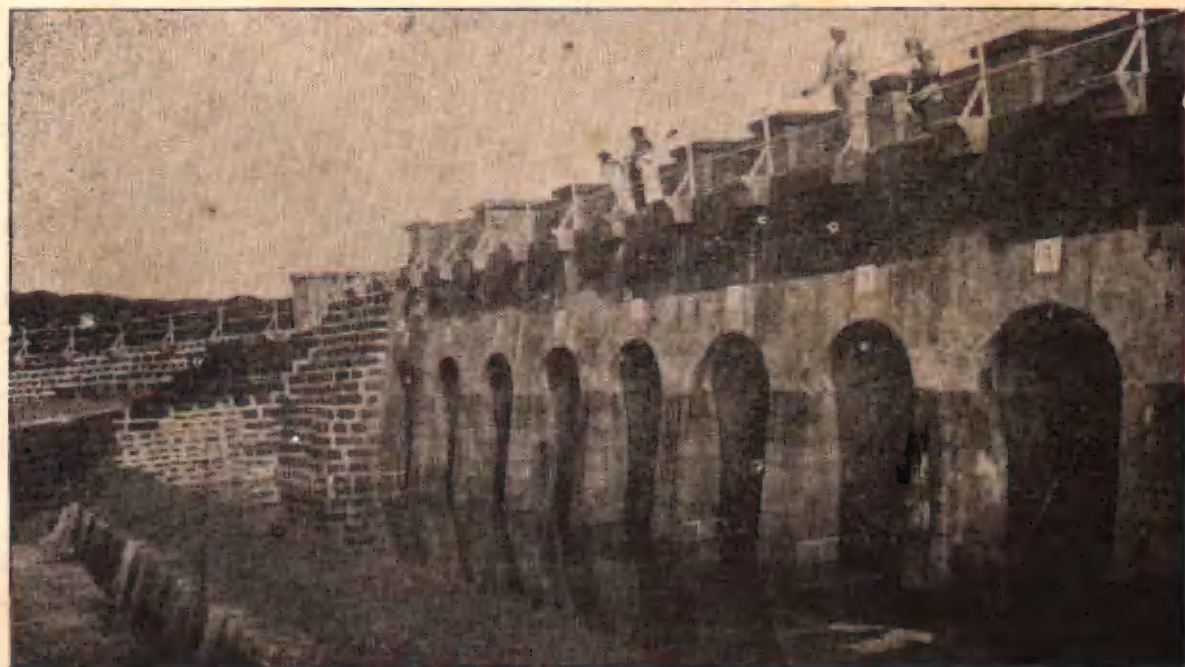
ఎక్కడ నెట్టికాలమున నేకవి భావవధంబునందుఁ బెం
వెక్కని యీయలభ్యపద మేవిధి నీకును నాకుఁగూర్చి నో
మక్కువ మూగచెల్లెల ! యమృతముకమా భవదీయ వీక్షలం
ది క్కలుష ప్రపంచమునకే నుమి తోచు మలీమసాంకముల్.

కన్నుల నీరు బెట్టకుము; కాముకతావిధ మట్లుగాదు; నీ
పున్నెడ నాకు నేఁ గలిగియుండగ నీకును భేదమేటి? కే
తెన్నును లేని యంధ జగతిన్ తనపున్నెపు నీతి గోతి లో
నన్ నడయాడనిమ్ము; కరుణన్ విలపింపుము దాని కోసమై.

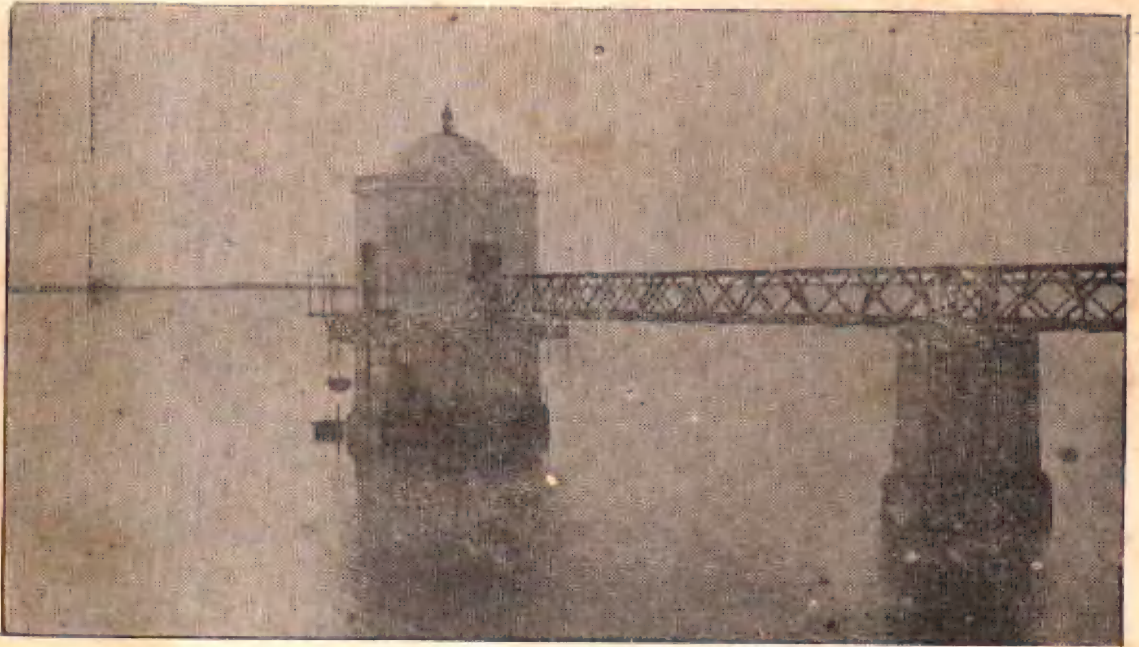
చెన్న పుర జలాధార చిత్రములు

౧. 'రెజ్ హిల్స్' వద్ద చెరువు, దానికట్ట

౨. పై చెరువునుండి పొలములకు నీరుపారు తూములు

3. చెన్నపురికి నీరును తెచ్చు గొట్టిము-ప్రధానద్వారము

౪. చెరువువద్ద నున్న నీరువడియు కుండ్లు

శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యగారి ఛాయాచిత్రములు.

చిట్టకథలు

గా రె లు

ఒకడొడ్డల్లో ఒకఆలూ మొగుడూ ఉండే వాళ్లు. ఒకనాడు మొగుడికి గారెలు తినాలని ఆశపెట్టింది. 'సామగ్రి తెస్తాను; గారెలు చేసి

'సామగ్రి తెస్తాను నడలు చేసి పెట్టు'

పెట్టన్నాడు. పెండ్లాము 'సరే' అన్నది. కావల సిన సామగ్రి తెచ్చియిచ్చి మొగుడు పొలం మీద పోయినాడు.

పెండ్లానికేమో గారెలు చేయడం తెలి యదు. 'నడలు ఎట్లా చేసేది' అని వాళ్ల ప్రక్క

యింటో విధవరాలిని అడిగింది. ఆమె 'ఒక శేరు శిర్దిపప్పు సిల్లలో నానబూయ్యి' అంది. 'అయితే నాకు తెలిసిందిలే' అని వైమాట విస కుండా యింటికివచ్చి పప్పు సిల్లలో నానబో సింది. అవతల ఏంచేయాలనో తెలియలేదు. మళ్లీపోయి పక్కయింటి ఆమెను అడిగింది. ఆమె 'ఆపప్పును వడియబోయ'మంది. 'అయితే

'ఈమాలు దీనిపని పట్టిస్తాను!'

నాకు తెలిసిందిలే' అని యింటికిపోయి పప్పు వడియబోసింది. అవతల మళ్లీ తెలియలేదు.

‘దీన్ని పట్టుకొండి బిడ్డలుపోస్తాను’

మల్లీ పక్కయింటి ఆమెను అడిగింది. ఈమారు ఆమెకు కోపం వచ్చింది. ‘ఏమి దీనికింత గీర్వాణం? చెప్పేదంతా పూర్తిగా విని వెలుసుకోదు. ‘అయితే నాకు తెలిసిందిలే’ అని పోతుంది. మల్లీ మల్లీ వచ్చి అడుగుతూ ఉంటుంది ఈ మాట దీనిని పట్టిస్తాను.’ అనుకొని ‘అమ్మా, ఆ పప్పులో రెండు శేర్లు ఉప్పు, నాలుగు శేర్లు నీళ్లు పోసి పొయ్యి మీద పెట్టి దించుకో గారె అవుతుంది’ అంది. ఇంటికి వచ్చి పెండ్లాం ఆ ప్రకారంగా చేసింది.

ఇంతలో పొలం నుంచి ‘గారెలు త్రిదాం గదా’ అని గంపెదాశతో సంబరపడుతూ మొగుడు వచ్చినాడు. ఆయన్ను కూచోమని ఒకదొన్నె ముందర పెట్టి ‘దీన్ని పట్టుకొండి; గారెలు పోస్తాను’ అంది. ‘ఓకే, ఇచ్చేయిలే’ అని సంగతంతా అడిగి తెలుసుకొని విధవరాలి మోసం కనుక్కున్నాడు. మర్నాడు ‘ఈ

మాటయినా ఆమెకు కోపం రాకుండా అంతా అడిగి తెలుసుకొని, సరిగా ఆమె చెప్పేటట్లు గారెలు చేయమని చెప్పి కావలసిన సామగ్రి తెచ్చి యిచ్చి పొలం మీద పొయినాడు.

‘ఏమే, అయ్యో పాపం,

పక్క-ఇంటామె నే కష్ట పెడుతున్నావు.’

పెండ్లాము పక్కయింటి విధవరాలి దగ్గరికి మల్లీ పోయింది. అప్పడామె తెల్ల వారే తలగొరుక్కుని స్నానం చేసి మడికట్టకొని గారెంపిండి రుబ్బుతూ ఉంది. ఆమెతో తన సంగతంతా చెప్పింది. ఆమెకు కోపం వాయి ‘అయ్యో పాపం’ అని నొచ్చుకొని ‘ఇప్పుడు నేను గారెలు కాల్చబోతున్నాను. అంతా సరిగ్గా నేను చేసేట్లు చేయమని చేసి చూపింది. పెండ్లాము అదంతా చూసుకొని ఇంటికి వచ్చింది. ఉద్ది పప్పు నానబోసింది. ఒక మంగళాష్టమి దొడ్లోకి రమ్మని నున్న గా తలగొరిగించుకొంది. స్నానం

చేసి పక్కంటితమె దొడ్లో ఆరవేసి పెట్టుకొన్న మడిచీను కట్టుకొని తలకు ముసుగు వేసుకొని ఉద్దిపవ్వను రోడ్లో పోసి రుబ్బుతూ వెళ్ళింది. 'ఈ సారయినా సరిగా చేసిందో'

'ఓసి చార్వాన్యరాలా, నీ కేంపోగాలమే, తలగొరిగించుకొని ముసుగు పెట్టుకొన్నావు.'

లేదో! అనుకొంటూ మొగుడు ఉపమయానికే యింటికి వచ్చాడు. ఆ రుబ్బుతూన్న ముసుగు మనిషిని దూరంనుండి చూచి 'ఏమే, అయ్యో పాపం! పక్కంటితమె నటే కష్టపెడుతూన్నావు' అంటూ దగ్గరికివచ్చాడు. పెద్దాము తలయెత్తి ముసుగు వెనకకు తోసుకొని, 'పక్కయింటామె కాదండీ, నేనేనండీ' అంది.

'మొగుడికి నవ్వలేక కడుపు బద్దలయింది.

క్రింద చితికిబడ్డాడు.'

'ఓసి చార్వాన్యరాలా, నీ కేంపోగాలమే! తలగొరిగించుకొని ముసుగు పెట్టుకున్నావు!' అన్నాడు మొగుడు. 'మీరు తెల్లవారి అన్నాడుకదండీ, సరిగ్గా ఆమె చెప్పేట్లు చేయమని.' ఆమెకూడా 'అంతా సరిగ్గా నేను చేసేట్లు చేయమని చెప్పింది. అంతా సరిగ్గా ఆమె చేసేట్లు చేస్తూన్నానండీ. దీనికి మీరెందుకండీ కోపం' అని పెద్దాం ఏడ్చు ఆరంభించింది. మొగుడికి నవ్వలేక కడుపు బద్దలయింది. క్రింద చితికిబడ్డాడు: పక్కంటితమె యీకథ నాకు చెప్పింది. నేను మీకు చెప్పాను.

—ముసలమ్మ.

చిత్రకారుడు: శ్రీ రత్నకెట్టె రామారావు గారు బి. ఏ. ఏ. యల్.

దుముకులాట

దుముకుదుముకు

ఏమిదుముకు—ఎసుపుదుముకు

ఏమిఎసుపు—తోటఎసుపు

ఏమితోట—చెలుకుతోట

ఏమిచెలుకు—వంటచెలుకు

ఏమివంట—పిండివంట

ఏమిపిండి—తెలకపిండి

ఏమి తెలక—గొట్టె తెలక

ఏమిగొట్టె—పాలగొట్టె

ఏమిపాలు—చెముడుపాలు

ఏమిచెముడు—బ్రహ్మచెముడు

ఏమిబ్రహ్మ—పరబ్రహ్మ

ఏమిపరం—బండిపరం

ఏమిబండి—కమ్మిబండి

ఏమికమ్మి—ముక్కుకమ్మి

ఏమిముక్కు—చిలకముక్కు

ఏమిచిలక—రామచిలక

ఏమిరామ—శ్రీ జయరామ !

సీతారామకల్యాణ మ

నెట్టి లక్ష్మీనర

హోత్య వాహ్వనవత్రిక

సింహము గారు

శ్రీ సతి ధాత్రిపై నవతరించుట యీ యుగమందు ధర్మనం
స్థాపన మాచరించుటకొ? ధర్మమణించుటకో? వచింప వ
య్యో పరమేశ, యంచుఁ గలహాశనఁ డుగ్రుని హెచ్చరింపఁ, ద
చ్చాపముఁ ద్రుంచినట్టి శుభధాముఁడు రాముఁడు మిమ్ముఁ బోచుతన్.
అసఘ శ్రీరఘురామభక్తులకు నేడానంద మానంద మా
యెను : మీరామవిధుండు పెండ్లికొడుకాయెన్ ; మాదు సీతమ్మ యీ
తనికిం పెండ్లికొమార్త యాయె నిదె : తత్కల్యాణముం జూడ, మీ
రును మీరున్ మఱి మీరు మీరలును మీరున్ రండు మీవారిలో.

ఎవరి యింటి పెండిలి యిది? యెల్లవాగు-దేవు పెండ్లికిఁ బెద్దలు కావలయును ;
ఇల్లనుచు వేతె లేక వర్తిల్లు రాము-నొక్క యింటి వానిగను జేయుదము రండు.
జనకునకుఁ గూతురాయెనా? మనకుఁ గాక-పోయెనా? యయోనిజ సీత : యాయన
మనము ధారపోయఁగఁ జెల్లు జనని జాన-కమ్మ శ్రీరామవిధునకుఁ గార్లు కడిగి. [వలె

(వందనాశీర్వాదముల పదప)

శి:—కుమారప్పగారు తిరువార నేమి చెప్పినారో విను కుతూహలముతో వచ్చినాను. వెనుకఁ జెప్పినది సర్వరిపాలనాపద్ధతి.

గు:—పందొమ్మిదవశతాబ్ది ప్రారంభమున హిందూదేశస్థితి యెట్లుండెనో తరువాతి పత్రికలో సప్రమాణముగాఁ జెప్పినారు.

శి:—తత్సర్వస్థితిమాల యేమియు నెత్తికొనలేదా?

గు:—ఎత్తుకోక యేమి? ౧౦౦౦—౧౪౦౦ సంవత్సరముల మధ్యకాలములో మనదేశము మహోచ్ఛస్థితిలో నుండెనని వ్రాసినారు.

శి:—ఏమి వ్రాసినారో, కొంచెము నెలవీయరా?

గు:—అప్పుడప్పుడు కొన్ని దేశోపద్రవములు సంభవించుచుండినను, ఇతర దేశములలోఁ బోల్చి చూచిన యెడల, మొత్తముమీఁద, భారతవర్ష మారోజులలో నీరిసంపత్తులును, ప్రకాంతి సుఖమును అనుభవించినదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

సముద్రముమీఁదను పెట్టమార్గమునను గూడఁదన సరకుల వండి, హిందూదేశము దూరదేశములలో విప్రుల మైన వాణిజ్య వ్యాపారము పెట్టుకొని, యమితమైన ధనలాభము నొందుచుండెను.

వాటికి హిందవులకు విశేషముగా శిల్పనైపుణ్యముండెడిది. వారు తమదేశములోఁ బండిన ప్రత్తి మున్నగు పదార్థములతోఁ బ్రశస్తములైన వస్త్రాదులు నేసి పరదేశములకంటె యధిక ధన నూర్జించుకొనెడు వారు. విలువగల సరకుల నిచ్చి చెండి బంగారములు దెచ్చుకొనెడివారు. అప్పు డెంతో రాజ్యబలముగల “రోమ్” మాడ “అయ్యో! మన ధనమంతయు హిందూదేశమే లాగుకొని పోవుచున్నదే!” యని పరిదోషము నొందుచుండెడినట్లు.

ప్రజల తెలివి తేటలచే దేశములోని ద్రవ్యములతో మంచి .ంచి సరకులు కల్పించి వానిని స్వదేశీయులకును, బరదేశీయులకును విక్రయించి డబ్బు చేసి కొనెడువారు. చేతనిండఁ బనియుఁ, గడుపునిండఁ దిండియు, నొడలినిండ బట్టయు మండెడిది.

తూర్పు సముద్రతీరమున డాక్కానుండి బందరు వఱకు నుల్లిపారలవంటి “మస్లిక్” బట్టలు నేసి యెగుమతిచేసికొనెడు వారు. పశ్చిమసముద్రతీరమున “కాలి కట్టు” నుండి ప్రశస్తమైన “కాలికో” బట్ట లమితముగా వచ్చుచుండెడిది. ఈవర్తికము ౧౮ వ శతాబ్ది యంత్రరార్థమునఁ గూడ నుండెడి దట.

శి:—స్వదేశవాణిజ్య పోషణార్థము పాశ్చాత్య ప్రభువు లట్టి సరకులపై దిగుమతి పన్నులు వేసెడి వారాకారా?

గు:—ఏల వేయకుందురు? వేయకుండినఁ బ్రజలూరకుండ నిత్తురా?

౧౭౩౫ వ సంవత్సరములో నొక ప్రతీక గట్టిగా వెలుపెట్టుకొనఁగా, స్వదేశీయన వ్యాపారము పడిపోకుండ కాపాడుటకు, ఇంగ్లండు దిట్టముగా దిగుమతి పన్నులు విధింపవలసి వచ్చినదట.

శి:—మనవా రారోజులలో నొక్క నూలిబట్టలే యెగుమతి చేసెడివారా? యితరమైన సరకులు మాడఁ బంపెడు వారా?

గు:—నూలిబట్టలే కాదు — పట్టుచున్నములు, బుట్టెదారు పనిచేసిన బట్టలు, తివాసులు, చక్కని చెక్కడపు పని చేసిన తల్పభూషణములు, దంపుసరకులు, మగంధి ద్రవ్యములు—ఎన్నెన్నో యెగుమతిచేసి యింద్రవైభవ మనుభవించెడువారు.

శి:—అన్నీయు నెనరి పడవమీఁద వేసి పంపెనువారు?

గు:—తమ పడవలమీదనే కొన్ని పర్తి యాసింధు కాళి, అరేబియా మీదుగా నావల యూరప్పనకు సరకులు కొనిపోయేదివి; కొన్ని యీవల చీనా జపానుదేశములకుఁ గొనిపోయేదివి.

శి:—అబ్బా! మనవారి కప్పుడు నాకానిర్మాణ విప్రులతోడ నుండెడి దేమి?

గు:—అ! నిస్సందేహముగా! “రాధాకమనము ఖడ్గి” గారు తాము వ్రాసిన గ్రంథములో నొక లేఖ యుద్దాహరించినారు. అది “బాలాసోరు”లో మన్న పాశ్చాత్యుల క్రితనిధులు లండనులో నుండు “ప్రణేత లసభ (The Court of Director's) కు ౧౬-౧౭-౧౮౩౦ లేదని వ్రాసిన యుత్తరము. అం దిట్లు వ్రాయఁ బడి యున్నది:—

“అనే కాంగ్లవర్తకులును, ప్రతివరులును వారి పడవ లీటుఁ బ్రతి సంవత్సరము కట్టించుకొనుచున్నారు. ప్రతీ వత్సముగాఁ జెరిగిన ముదురుకట్టి యీటుఁ గావలసివంత యున్నది. తీరమువందు దిక్కిమైన యిను మున్నది. లంగరులు మున్నగు నిమగ్నసరకు లీ దేశములు మిక్కిలి నేర్పుతోఁ జేయుచున్నారు. ముప్రసిద్ధ నాకా నిర్మాత లనేకు లీటు నున్నారు. పడవలు నిర్మించి వానిఁ గడలిపై విడుచుటలో వారికంటె నెక్కువ కుశలుల నీ ప్రపంచములో చే నెటటును జూడలేదు. తెరచాపలు, ఓడపగ్గములు, నూలి నిచ్చెనలు, మున్నగు పాత్రోపకరణములు వారు చేయు పదతి కడుఁ బ్రశస్తమైన పదతి.”

౧౮౩౭వ సంవత్సరమునఁ గూడ ఇంగ్లండునకు యుద్ధనావలు ఇండియా కట్టిపెట్టెడివట. సైందవ పోతనిర్మాతలనుండి ఇంగ్లండు వారు నమూనా లభించి తెచ్చుకొనెనువారట.

శి:—అయ్యో! యెట్టిదేశ మెంత యున్నదినితి మండి యెంత నిమ్నస్థితికిఁ బడిపోయినది!

గు:—పూర్వకాలపు దివ్యభవనములు, కాలములు, ఘంటాపగములు—అక్కడక్కడఁ గొన్ని, ప్రాచీన ప్రభవ స్మారక చిహ్నములుగా, నిచ్చటికిని నిలిచి యున్నవి.

శి:—అప్పుడు టేనుభాగలే ప్రజ లెఱుంగరు కాబోలు.

గు:—ఎఱుంగరని చెప్పుట యసత్యము; కాని యావద్దేశము నొక్కమాటు కఱపు లప్పుడు బాధించెడివి గావు. ఆరోజులలో రాకపోకల సౌకర్యము లిప్పుటి కంటె మిక్కిలి తక్కువగా నుండెడివి గావున, పండిన వొట్లనుండి పంట లేని వొట్లకు సరకులు తీసికొనిపోవుట కడుఁ గష్టముగా నుండెడిది. ఆకాలములలో టేనుభాగ కారణ మనావృష్టి పీఠుకమైన సస్యాభావము గాని భావ్యాదులు కొని బ్రతుకుటకుఁ బాలికడబ్బు ప్రజల చేతిలో లేకపోవుట గాను. ఆవిపక్షు జైవికముగానిదు మ్మరిపోవముచే మనుష్యుడు బుద్ధిపూర్వకముగాఁ చెచ్చి నెత్తని చైచుకొన్న విపక్షు కాదు.

శి:—ఇప్పుటివలె గాక యప్పుడు బలవంతులను పరరాజులు దేశముపైఁ బడి దోచుకొనెడు వారని విందుమే!

గు:—అప్పుడప్పు డట్టి విప్లవములు సంభవించెడి వన్నమాట వాస్తవమే. సారవంతమైన భూములు గలిగి ధనవంతమైయున్న దేశము చూచినఁ బరరాజుల కన్నులు నుట్టకమానవు. వారిదోషిణివలనఁ గొంతవత్సము ప్రజలకుఁ గలుగకయును మానదు. కాని, కంటి కగపడి చేతికి దొరకు డబ్బును, సరకులును దోషిణికాండ్రు లాగు కొని పోగలరు కాని, ప్రజల పదాధిక్త్యాదనశక్తి నెట్లు పట్టుకొని పోగలరు? కనుక ఆభాగలు తమగాఁ బట్టవములలో నుండు వి త్రవంతులను దాఁకెడివి గాని, పల్లెలలో నుండు శర్మ కులము, చేతిపనులు చేసికొని జీవించు వారికిని దగిలెడివి గావు.

మఱియు, నేద్య మొకపవిత్రవృత్తిగా నప్పటి వారు భావించుకొనెడి వారు. అందుచేత నెక్కడనో రాజులను రాజులకును కరుగురణములవలన నేద్యకాండ్రుఁ గాని, చేలపై నుండు నస్యములకుఁ గాని యెట్టి నీ గియుఁ దటస్థించెడిది గాదు. పంటకాపుల యాస్తి పాడుచేయుట పాతకముగాఁ బరిగణించెడు వారు.

కనుక, ౧౮౩౯ సం. లో జరిగిన “నానర్నా” కొల్లనంటి యుపద్రవములవలన మనదేశమునకుఁ గొంత

తాత్కాలిక బాధ కలిగిడితి కాని పెద్దపట్టము సంభవించెడిది గారు.

శి:—కష్టపడి సంపాదించుకొన్న యాస్తియంతయు నపహరించి మనుష్యులను బ్రాణానశిష్టులఁ జేసి విడిచిపెట్టి పోవుట పెద్దపట్టము గాక చిన్ననట్టమా? మీ యీమాట నా కేమియు నచ్చుట లేదు.

గు:—నట్టము లేదని నేఁ జెప్పుటలేదయ్యా! ఆ నట్టము కొందఱకే కలిగి కొంతకాలమే యుండెడిదని చెప్పినాను; ప్రజలజీవికలును, వృత్తులును నశించెడివి కావని చెప్పినాను. ఒకఁ డొకనిని బోయకొని యంతటితో విడిచిపెట్టినాఁ డనుకొనుము; మఱియొకఁ డున్న సొమ్మెల్లఁ బట్టుకొని పోవుటయే కాక వానిగ్రుడ్లు పీకే, చేతులు నటికిమాడఁ జోయినాఁ డనుకొనుము. పునర్నిష్ఠానశీలై పోగొట్టి రెండవవాఁ డెక్కువహాని చేసినవాఁడు కాలేదా?

శి:—ఔను; కథ పాసి పోనిండు.

గు:—కనుక, స్వరాజసీదయో, పరరాజసీదయో వదలి పోయినవెంటనే, పడిపోయిన వృత్తులు మరలఁ దల యెత్తి కామధేనువులవలెఁ బ్రజ మరల వైశ్యవ్యవసాయం చేయుచుండెడివి.

దుర్వినియోగము చేసినను సద్వినియోగము చేసినను, పన్ను మొత్త మంతయు స్వదేశములోనే వ్యయింపఁబడుచుండెడిది. రాజులు భోగైక తత్పరులైనను, వారు పెచ్చించు డబ్బు తమ ప్రజలకడకే పోయెడిది. చిత్రచిత్రభోగపదార్థములు క్రొత్తక్రొత్తవి చేయు నేర్పు ప్రజల కలవడుచుండెను. ఆనూత్న వస్తుకల్పశీలై దేశము నకే లాభకారి యగుచుండెను.

స్వదేశీయులే పరిపాలన కృత్యములలోఁ బాల్గొనుచుండుట చేతఁ పెద్దపెద్దవేతనములు బాధిశాలులగు మన దేశము వారికే ముట్టుచుండెడివి. దేశభక్తితోఁ బాలనము జరుపఁబడు చుండుటకే, వేసవేల కేవల వృత్తులు కల్పింపఁ బడుచుండెడివి.

గ్రామములోని పంచాయతీ సభ్యులే సిలిగముఁ న్యయముగాఁ జూచి పన్నులు విధించెడివారు. పౌర

పాటుచే నను హెచ్చు తగ్గు లేమైన వచ్చినచోఁ బ్రజలం చెంత నుండు నధికారులతోఁ జెప్పుకొని వెంటనే వానిని సవరింపించుకొనుట కవకాశ ముండెడిది.

పంటముబట్టి పన్నులు వేసెడివారు. అవి ధనరూపముగాఁ జెల్లించినను సరే, ధాన్యాదివస్తురూపముగాఁ జెల్లించినను సరే—అది రైతుల యిష్టమునగు విడిచిపెట్టెడువారు. అందుచేత వ్యవసాయము చేసిన వానికి ఏటి పంట యంతయుఁ బన్నురూపముగాఁ దుడిచిపెట్టుకొని పోకుండ, సంవత్సర గ్రాసమునకే కాక ట్టమాది కష్టకాలమునకుఁగూడఁ కొంత మిగిలి యుండెడిది.

శి:—సరియే; యన్న పన్నుముల కేకొదవయు లేకుండ నప్పటి ప్రజలు తీవించెడి వా రన్న మాట.

ఆనాఁడు వర్ణములఁ బట్టి వృత్తు లుండెడివి గనుక, నిండ్ల పాకశాలలుగాను, వారివారి కర్మాగారములే యుచితముగాఁ గలి ప్రయోగభాగములు నేర్పు అభ్యాస సానములుగాను నుండెడివని యూహించుకొనఁ గలను. కాని లోకవ్యవహారమునకుఁ గావలయు సామాన్యవిద్య జనులకు బాల్యములోఁ గఱపుట మాళ్లలో నిప్పటివలె నప్పుడు బడు లుండెడివా? ఉన్నచో నవి యెట్లు పోషింపఁబడుచుండెడివి?

గు:—ఊరూర నొకవిడి యుండెడిది. వృత్తిమన్యము లిచ్చి యట్టి పాకశాలలు నిలిపి పోషించెడు వారు. ఆలాగుననే యిక్కడములైన స్థానపరిపాలనా శాఖలకుఁ గావలయు నుద్యోగులను నియోగించెడివారు. కావునఁ బ్రతిగ్రామమును బ్రజాపరిపాలనము క్రిందనే యుండు నొక చక్కని చిన్న రాష్ట్రముగా నుండెడిగని నీ కనుకొనవచ్చును.

శి:—ఆలాగునఁ బరిపాలింపఁబడుదేశము ధూలోక స్వర్ణముగా నుండదా? గౌరవ శతాబ్దిచివరనఱకు మనదేశ మన్ని విధముల వల్లె ముఖపడుచుండెడిది కాఁజోలు!

గు:—ఉండినట్లు మనవారే కాక, వాఁటిదేశము వల్లెపలు దిరిగి చూచిన యూరవృక్షవారగు బొటపారులును, దదిరైరులునుగూడ లిఖించిపెట్టినారు. ఆట్టి నలుగుర

సాక్ష్యములు దిశ కొక్కటి చొప్పున నెత్తి కుమారపు పండితుడుగారు ప్రతికలో నుట్టంకించివారు.

శి:—అలాగనవా? అని యేవో తెలియబలుపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

గు:—ఉత్తరమున నున్న భరతపుర సంస్థానము నుగూర్చి “విమల్ హిమరు”గారు తన దిన చర్యార్చనకములో నిట్లు వ్రాసినారు:—

“జలసమృద్ధమై నేద్యము ప్రశస్తముగా జరుగుచున్నట్లు నా కగపడిన హిందూదేశభాగములలో నిది యొకటి. పాలములలో పైరు పరమసుందరముగా నున్నది. ప్రతిపంట ప్రశస్తముగా నున్నది. పండితచేతులప్పుడే కోసి బయలుచేసిన వికాలక్షేత్రములును, అనేకములైన చేతుగుగానుగలను నేఁ జూచినాను. అన్నిటికంటెను దేశభాగ్యమున కిది యత్యంత వృష్టాంతములు. ప్రజాబాహుళ్య మంతగా లేదు కాని, పల్లెలన్నియు మిక్కిలి మందిసిద్ధిలో నున్నవి. మరమ్మతులు బాగుగా జరుగుచున్నవి.

“కంపెనీ యధికారములో నున్న రాష్ట్రములఁ జూచి, రాజపుత్రస్థానములో నింపైన యిట్టి వ్యాపారములు చక్కఁగా సాగుచుండు ప్రదేశ ముండునని నే ననుకొనలేదు. దీనిబట్టి భరతపురప్రభువు ప్రజలఁ దన విద్వలాలెఁ జూచుకొని పరిపాలనముచేయు వసాధారణ ప్రజాసంతుఁడనియైన మాహింపవలెను; లేదా, బ్రిటిషు రాష్ట్రములందలి పరిపాలనావిధానము స్వదేశప్రభువుల పరిపాలనా పద్ధతికంటెఁ బ్రజాసౌఖ్యవిషయముననా, దేశాభ్యుదయవిషయమునను దక్కువ యనుమలముగా నున్న దనియైన మాహించుకొనవలెను.”

శి:—మతగురువు గమక, నసత్యభీతిచే నున్న చున్నట్లు వ్రాసినాఁడు.

గు:—కల్లలాడకుండుటకు క్రైస్తవ గురువే కావక్కఱలేదు. దక్షిణమున, నవ్వూరు మహమ్మదీయ రాజ్యమై, టిప్పు మల్తావచ్చే బరిహాంపఁ బడుచుండిన మైనూరురాష్ట్రమునుగూర్చి “లెఫ్టి నెంటుకర్నల్ మార్” గారు వ్రాసినమాటలు చను.

శి:—ది త్తము.

గు:—“దేశములోఁ బ్రయాణము చేయుచున్న పరదేశికి—చక్కఁగా సాగుబడిచేయఁబడుచున్న క్షేత్రములు, పాటుపడి పనిచేయు ప్రజలతోఁ గలిగిట లాడుచుండు ప్రదేశములు, కంటి కింపుగాఁ గట్టఁబడి యభివృద్ధిలో నుండు పట్టణములు, విభులవ్యాప్తిగల వాణిజ్యము, ఎటు తిరిగి చూచినను ప్రజాసంతుష్టిని నూచించు లక్షణములు—ఇవి కనఁబడినప్పుడు, ఆదేశపరిపాలనము ప్రజాప్రియమై సుఖకరమైన పరిపాలనమని యతఁ డనుకొనుట సహజము. పైయభివృద్ధనము టిప్పుగారి పరిపాలనము యొక్క ప్రతిరూపమే.

“అతని యేలుబడిలో నెల్ల జనులు సుఖించిరనియు, వారికంటె నే యితర రాజ్యప్రజలును ఎక్కువ సుఖమందులు గారనియు ననుకొనుటకుఁ జాలినంత హేతుబల మున్నది.

“టిప్పుయొక్క ప్రవర్తనను గూర్చి ప్రతిపాలవాక్యములు విని పరమానందము నొందుట కధికార సత్వము గల శత్రువు లతని కుండిరి. ఉండినప్పటికిని, టిప్పు మల్తామనకుఁ గలంక మాపాదించు నుడులుగాని, నడుగులు గాని యెవరినోటినుండియు వినఁబడెడివి గావు.”

శి:—ఇతఁ మాధుర్యపడమరలు మిగిలియున్నవి.

గు:—అవియు వచ్చుచున్నవి, తొందరపడకుము. తూర్పున నున్న వంగదేశమును గూర్చి “హర్వెల్” కొరగారిట్లు వ్రాసినారు:—

“ప్రజాసమృద్ధి పోణము లిటు నభాగ్యములు. సరకుతోఁ బోవు వర్తకుఁడైనను సరే, సామాన్యపక్షికుఁడైనను సరే, యీదేశములోఁ బ్రభు జాగరూకతచే గురక్షితముగాఁ బ్రయాణము చేయఁ గలఁడు. దమ్మిడి ఖర్చు లేకుండ, ఆరెకులు వెంటనే వచ్చి యంగరక్షకులై యతని నొక మజిలీనుండి యొకమజిలీకిఁ గొనిపోదురు.....ధనవంతముగ “డాక్కా” మండలపు ధూములన్నియు సాగులో నున్నవి. ప్రజలపనివృత్తిపాతమైన వ్యాయము దొరకుచున్నది. పరిపాలకుఁడను శిష్యుంతిరాయఁడు సద్విద్యాశిక్షితుఁడైన ప్రభువు, విమలాంతికరణుఁడు, ఋజు

మార్గవర్తి, వినుగుకొనక శ్రమకోర్చి యప్రమత్తుడై తన పరిపాలన కృత్యములు చేసికొనుచుఁ బ్రజాసాక్షి స్వాస్థ్యము లొనఁగూర్చుచున్నాఁడు. ప్రభుత్వమువా రెవరికో కొందఱకు సర్వ గ్రాహకముగా సరఫరా జట్టికిచ్చు పద్ధతి యతఁడు కొట్టివేసివాఁడు; భాగ్యములపైఁ బన్నులు వేయుట మాని వేసివాఁడు.”

శి:—అట్టిసప్రభుత్వల సంరక్షణమున జనులు నిర్భయులై సమస్తసాక్షిము లనుభవించురన్న, సం దాక్ష ర్య మేమున్నది?

గు:—ఇతఁ బశ్చిమ రాష్ట్రములలో నొకటి యగు మహారాష్ట్రమునుగూర్చి “అంక్వెటిల్ మాపెట్టాన్” గా రిట్లు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నాఁడు:—

“మహారాష్ట్రులదేశము పేర జొచ్చినప్పుడు, కృత యుగమునాటి యకాపత్యానందముల మధ్యమున నేనుండి నట్లు నాకుఁ దోచినది. ప్రకృతియొక్క సహజ సౌంద ర్యముట నింకను మాటిపోలేదు. యుద్ధరీడ లింకను వారిని జెనకలేదు. ప్రజలు పూర్ణాలో గ్యవంతులగును, జననత్య

సంపన్నులుగను, చిత్తోల్లాసము గలవారుగను నాకుఁ జూ పట్టివారు. అత్యంతమైన యతిశీలత్కార మాదేశములో సర్వజనసామాన్యమైన సద్గర్మముగా నాకుఁ గాన్పించి నది. వచ్చి మా కున్న దేహా యశేష్టముగా ననుభవిం పుండు—అని యానందముతో నాహ్వానించుచున్నట్లు, నేమీతులకు, ఇరుగుసొరుగువారికి, ఆపరిచితులగు చైదే శీకులకు, అంబఱకు, వచ్చటి ప్రతిగృహము సుగమమై సిద్ధముగా నుండును.”

శి:—పండ్లొమ్మినన శతాబ్ది ప్రారంభమున మన్న మనదేశస్థితి విసుట కెంతయు సంతోషకరముగా నున్నది. ఇరుపదన శతాబ్ది యాది యందలి స్థితి యెట్లుండెనని కుమారపుగారు చెప్పినాలో వినఁగోరుచున్నాను.

గు:—దానిగూర్చి నీవు మరల వచ్చి నప్పుడు ముందు ముచ్చటించుకొందము.

శి:—అట్లైన, నే నిప్పటికి నెలపు దీసి కొందును; నమస్కారము.

గు:—కల్యాణ మస్తు !

చమత్కారచంద్రిక

మూలము

య ఏ వాద్యః స ఏ వాంత్యో
మధ్యమో మధ్య ఏవచ,
య ఏత స్న విజానాతి
తృణం చాపి న వేత్తి సః.

తెనుఁగు పద్యము

తే. మొదలు చూచిన యాయగుఁ దుదిని జూడ
సా యగును దాని నడుమెల్లఁ జిక్కఁజూడ

తాడూరీ లక్ష్మీనరసింహారావుగారు

నడిమిదేయయి యొప్పారుఁ బుడమి దాని నెఱుంగలేనట్టియ వ్యాడుతృణమెఱుంగఁడు.

వివరణము

ఇందు వర్ణింపఁబడినది మూఁ డక్షరముల మాట. అందు మొదటి యక్షరము “య”; చివరక్షరము “న”; నడిమియక్షర మా రెంటికిని నడిమిదే. యా మొదలు సాదాఁకఁగల యక్షర ములు “య-ర-ల-వ-శ-ష-స” యనునవి. ఇందు నడిమిది “వ” కావున శబ్దము “యవన” శబ్దము. దాని యర్థము తృణము—గడ్డిపరక.

శ్రీమదఖండ ధాతీచక్రమునకెల్ల ప్రాప్తించినట్టి సాధాగ్య మనఁగ
 నిఖిల జగజ్జాల నిర్మాణలోలుడౌ ప్రమథనాథుని మహేశ్వర్య మఁగఁ
 చతురాస్య కంఠనిర్జిత నిర్మలామ్నాయముఁకు నిశ్యము మూట ములై యనఁగ
 సుమనసాపధిః సంస్తస్య రూపముఁ గాంచు బహుజన్మసుక్ష్మత సశ్చామనఁగ
 నలరి యమృతోపమానమైనట్టి నీదు-నలిలపూరంబు మాసాపచయము మాన్చి
 నయముమీఱంగ మాకు మనఃప్రశాంతిఁ గలుగఁజేయుత తల్లి గంగాభవాని!
 కలుపంబార కోకిలయేఁ గనులకుఁ గాన్పించినంతఁ దరి
 ద్రుల దారిద్ర్యము పాపజాతి దురితస్తోమంబులఁ బాపి సం
 చలి తాఱ్ఱాన తరుప్రకాండ దళనా శౌండిర్యమై మించు నీ
 సలిలం బెప్పుడు మాకుఁ గూర్పు పరమైశ్వర్యంబు మందాకినీ!
 పతితుండైన దలంప సంఘ తమనప్రాతంబు చండాంశు న
 ట్లతి చేలంబుగ లోనదంగిన యవిద్యఁ రూపఱఁ జేయుచుఁ
 శతమన్యుప్రముఖామర ప్రణుత మాన్యంబైన నీ మూర్తి సం
 తత తావత్రయముఁ హరించుచు మముఁ రక్షించు మందాకినీ!
 నీ యాధారమె లోన నమ్ముకొనుచుఁ నిశ్చింతతో మోహగ
 ర్వాయత్రాత్ముడనై రయంబున నమర్త్యశ్రేణి వంచించితిఁ
 సాయం బించుక జేయ కిత్తటి నుపేక్షఁ జేయ నేకాకినై
 నా యీదుస్థితి నేరితోఁ చెలువఁగఁ యత్నింతు మందాకినీ!
 రమణీయంబగు రాజ్యసంపదఁ దృణప్రాయంబుగా వీడి శాం
 తమతిఁ నీదఱిఁజేరి దివ్యసునకన్నఁ రుచ్యమా లోయముఁ
 తమిఁదీఱంగను గ్రోలు మానవు యానందంబు వర్ణింప శ
 క్యమె! వేయేల పరంబుఁగూడ మఱువంగఁ జేయదే తల్లిరో?
 బాలార్క ప్రతిమానమా కుపితశర్వాణి కటాక్షహతిఁ
 తాళఁ లేక భ్రమప్రమాదవశతఁ సంక్షోభముం జెందుచుఁ
 ప్రాలేయాచల కన్యకాప్రియ శిరోభాగంబునం దాడు త్వ
 ల్లీలాభంగ తరంగజాల మఘముల్ చేదించు మందాకినీ!

ప్రాతస్నానములాడు రాజరమణీ వత్సోజ కుంభద్వయీ
 స్థిత శ్రీమృగనాభ మెందనుక దేవీ! తోయమం దొప్పునో
 ప్రీతిగూడి మృగంబు లందనుక సంవేష్టించి బృందారక
 వ్రాతంబు విహరించు సందన సుఖారామప్రదేశంబునన్.

జననీ! సంస్కరియించు మాత్రముననే శాంతిగ ప్రసాదించి యీ
 ర్తనమున్ జేసిన యంతపాపములఁ బాఱుదోలు “భాగీరథీ”
 యను నీ కర్ణరసాయనంబయిన నామాలాపమే నాదు జి
 హ్వను మత్స్యైకతతి ప్రయాణసమయం బందున్ ప్రవర్తించెడిన్.

పరమానందముఁ జెంది నాకగమనవ్యామోహముల్ మాని నీ
 దరులందున్ చరియించు కాకములుపైగెంబున్ సుఖంపంగకా
 పురముల్ సేయు మనుష్యజాతమరణంబుల్ మాన్పు నీతీరమే
 మఱకన్ మాధవబంధతాపవిరతిగ మాయించు మందాకినీ!

శ్రుతుల కథేద్యమున్ విషయశూన్యము దూషవిహీనమున్ నిజో
 న్నతమహిమన్ తమోగుణ వినాశనకారణభూతమున్ సమం
 చితముగ వాకొనన్డలఁప జీవులకెల్ల నసాధ్యమౌచు సం
 తతము విశుద్ధమైన పరతత్వము నీవె త్రిలోకపావనీ!

ధ్యానముల దానముల తపోధనముచేత

యజ్ఞముల గూడ నలవికానట్టి విష్ణు

పదము సాధారణంబుగ నొడవఁజేయు

నిన్ను నెవ్వరితోఁ బోల్పినేర్తుమమ్మ!

జననీ! చూచినయంతనే జన మనస్తాపంబులన్ బాపి శో
 భనముల్ గూర్చెడి నీప్రభావము నుతింపన్ శక్యమే తైలజా
 ఘనరోష స్ఫురణావరోధముల లెక్కంతేయకన్ పాలలో
 చనుఁజే మాళిపయిన్ ధరించు నిను నశ్రాంతంబు మందాకినీ!

నతమునృత్తులు నిందసేయు పిశునుల్ సైతంబు రోమాంచనం
 యుతులొచున్ విచనాడునట్టివియు వ్రాత్యుల్గూడ వర్జించుచున్
 పతితుల్ వాకొననట్టిలోకుల మహాపాపంబులన్ మాన్పుచున్
 ధీతి విశ్రాంతి నెఱుంగదాన వెపుడు చింతింప నీవేగదా.

మనుజుల సర్వదుఃఖముల మాన్వఁగ నాకమునుండి బాటు ని
న్ననికము ఫాలనేత్రుఁడు జటాగ్రవిబద్ధునిగా నొనర్చె నం
చనుటకుఁజూడ లోభరహితాత్ముల చిత్తములందు లోభచిం
తన మొదవించు నీ గుణగణంబుల దోషమె కారణం బగున్.

వరకైవల్య విహీనులన్ బధిరులన్ పంగ్వంధులన్ వేదనా
భర దుష్టగ్రహరోగులన్ సరకసంవాసాన్తులన్ పాపనం
హరణోపాయ విహీనచిత్తుల సమర్థ్యవ్రాత నిర్ముక్తులన్
పరిరక్షింప మహాపాపధంబపు గదా! స్వల్లోక కల్లోలిసి!

అమ్మరొ! తావకీనసహజామల శీతలతోయ మెంచ లో
కమ్మున మించె నాకమునుగాంచియు నిర్మలదేహధారులై
నెమ్మి భవస్మహామహిమనే పులకింప నొడల్ నుతింతు స్వాం
తమ్ముల భక్తిచే సగరనందను లిప్పటికిన్ ప్రమోదులై.

హాయి గూర్చుచు స్వల్పపాపులను దుఃఖావిష్టులన్ బోచి పూ
ర్ణాయుష్మంతలజేయు తీర్థతతులమ్మా! గల్లులోకత్రయిన్
ప్రాయశ్చిత్తములందు లొంగని మహాపాపాత్ములన్ పుణ్యులన్
జేయంజాలిన తల్లి వీవెగద లోఁ జింతింప మందాకిసి!

ఆనందంబులకున్ నిధానము ప్రధానాంగంబు తీర్థాళికిన్
జ్ఞానోద్దిష్టితమున్ త్రిలోకపరిధానంబున్ తలంపన్ తిరో
ధానంబెల్ల మనోవికల్పములకున్ ధర్మప్రధానాంగణం
బొ నీరూపము మాపుఁగావుత మనీయానంత చింతాచితిన్.

ఆదిన్ రాజ్యమదాంధులౌ నృపుల డాయం జేరియున్ క్రొత్తలౌ
భేదంబుల్ గనుగొంటి నాత్మహితముల్ క్షీణింపఁగాఁ జేసితిన్
నాదేదోషము మందబుద్ధినయి ని స్థాంచంగ లేనైతి నా
పైదాక్షిణ్యముఁ జూపి ప్రేముడి ననున్ పాలింపు మందాకిసి!

మరుదుత్తుంగ తరంగ సంచలిత శుంభత్సంక జాతప్రతా
సరజం బందున గూడి కుంకుమరుచిన్ వర్తించుచున్ దివ్యవి
ర్జరకాంతాస్తన కుంభ యుగ్మములపై రాజిల్లు కస్తూరికా
గురులేపంబున పంకమాజలమె మాకున్ మాన్వు దుఃఖంబులన్.

(ప కేషమ)

జగంబు సర్వ మేమిటి యేమిటి? - యేమి యీజగం బిద్వేల గూడ?
 ఎవ్వరేని యిందు నెఱిగినవా నున్న-జిత్తగించి నాకుఁ జెప్పరయ్య!
 ఇలనుండి యితదవ్యుల నితదవ్యుల నాకాశమందేల యలరినావు?
 కాకయు వెలుంగు తూకముగాఁగ సరిపోవు పోల్కి నీ వందేల పాలించినావు?
 ఆఱుమానము లటు లాఱుమానము లిటు లేల సమంబుగా నేఁగుచుందు
 వీ గోళమును నిక నెన్నిగోళంబులఁ గాఁపాడ నీకేని కట్టడి యిది?
 సూర్యుఁడా నాకుఁ దెలియ నీ చోద్య మహాహ-నీవు మాదేవదేవుని నేవక్కాగ
 హస్తమందలి కాఁగడావంచుఁ దలఁతు-నొప్పొ తప్పొ యిదెవ్వారు చెప్పవారు?
 ఆకాశంబున నూరకే చనెదవేలా? కొంచె మిందాఁగు నీ
 వేకార్యంబు దలంచి పోయెదవు? నీ కేవార లీ సుందరం
 బౌకారంబు వెలుంగు నిచ్చి యిటు పొమ్మం చాన కావించిరో?
 నాకుం దెల్పుము నేడు నీకథను జంద్రా, విందు నాద్యంతమున్.
 ఓ సత్త్రతఃఫంబులార! మఱి ఓఓ మేఘజలంబు లా
 రా! నీలంబు తిమగలార! మఱి యోయాకాశమా! ఓగ్రహా
 డ్యానంబు! యొకసారి యాఁగి మఱి మీ యర్థంబు తెల్పుండు! నా
 కిహఁటం దెలుపంగ మిచ్చులవినా యెవ్వార లున్నారహో!
 ఓ జలరాశి, నేల లిటుల నూఁగుచునుండెద; వోధరిత్రి, నీ
 పైఁ జరగాద్వయం బునుచువారముగాని నినున్ గ్రహింపఁ గా
 నోజను బొంద; మోఘధుశిలోచ్చయనంతతి, మీరలే శిలల్
 గాఁ జనువారో? మేమొ? యెఱుంగఁ మఱి, చెప్పను మాట లుండియున్.
 ఇది కారణ మది కారణ-మిది యదియును గాదు వేఱు హేతువు మావా
 రెదో వచ్చియిదిరి నిశున్-వదలదు మది శంక చెపుఁడు వాస్తవమయ్య!
 తనదు గర్భంబునందులఁ దనరుచుండి-యెదుగు పిల్లను దల్లి తా నెఱుంగఁబోదు
 తనను గర్భంబునందులఁ దాల్చుచున్న-తల్లి నిసుమంత యెఱుంగదు దానిపిల్ల.
 పాములు తేళ్లు జెట్టులును వ్యాఘ్రములున్ మఱి యేదుఁబందులున్
 జీమటు దోమ లాదులగు చెన్నటి వేలొకొయుండె? ఉండెఁబో
 యేమది పీడ గూర్చవలెనేమి? యిదేమి విధంబు? తెల్పు నా
 స్వామి? సమన్వయింత్ర ముదిపండితు లర్థము కాదు నాకొగి.

చెట్టెక్కి పడిన నెవఁడే-గొట్టిన నొకసూది చీలుకొనిపోవ నెదే
కుట్టినచో మామేనికి-నిట్టట్టనరాని బాధ యేలా స్వామీ?

ఆలంచుక నృజియించి కేర్పిజిగు రొండంటించి యద్దానికిఁ
జూలంచుక మొలిపించి దానికిని బండుం గాయయుం గూర్చి యీ
మేళంబుక మెలిపెట్ట నేమిటికి సామీ? నీవె మేమైనచో
నేలా యీమెలి? యొక్కపెట్టున నె నీ వీరీతిఁ గారాదొకో!

నీ పున్నా వని నేను నమ్మెదను. ఆ నీవే సమస్తప్రపంచం
చావిర్భావ మటంచు నమ్మెదను దుఃఖాదుల్ సుఖాదుల్ స్వమా
యావిక్రమంతి యటంట! నమ్మెదను నేమైనక మహా దేవ! యీ
నీవుక నేనని దుఃఖముక సుఖమునా నిర్మాణ మేలా ప్రభు?

ఒక సౌఖ్యమె యొక నీవే-యొక యానందంబె యొక నొక జ్ఞానంబే
యొక బొకటిగనే జగతిని-నికమీఁద సృజించు నేరు పించుక లేదే?

నీవే నేనని నేనె నీ వనుచునుక నీవే సమస్తంబునాక
భావంబందె యభూతపూర్వమగు నానందం బమందంబుగా
దైవారుక మఱి యించుకేనియును దత్తత్త్వంబు భాసింప దో
దేవా! దేవరసన్నిధానమున నే తేలక వలెక సర్వముక.

నీవే నేనయియుండుచో నిజముగా నీనందు నానందునక
ద్వైవిధ్యం బానరించు వస్తువెదియో దైవారు; నద్దానినిక.
నీవే చేసితి పట్టి వస్తువు నొగి న్నివేల సృష్టించి త
య్యా? విద్వాంసుడ నీవె చెప్పగలవయ్యా! చెప్ప మో యీశ్వరా!

చిత్తమందు నీకుఁ జెకుతనం బుంట జ-గంబు చెడ్డగాను గానిపించు
నంచు నాద్యులందు రస లందులోనేని-చెడ్డ నేల సృష్టి చేసితయ్య?

ఏ నద్దాని సృజింపలేదు మఱి నీవే కూరి కూర్చుండి య
ద్దానిక సృష్టి యొనర్చుకొంటి వనుచుక దండింపఁగాఁబోకు మ
య్యా! నాచేతనుగూడ దాని నిటు చేయం జేయఁగానేల? య
య్యా! నాకుం దెలుపంగఁబోక చనెదయ్యా! యొట్టునుమ్మేగినక.

ఈ జగంబు సర్వ మేమిటి యేమిటి? -యేమి యీజగం బిద్వేల గూడ.
ఎవ్వరేని యించు నెఱిగినవా రున్న-జిత్తగించి నాకుఁ జెప్పరయ్య!.

3. భ్రాతృసమరము

భయంకర భ్రాతృసమర మరయుటకు ముందు నీజ పుర దండయాత్ర గురించి యొకెంత గమనింపవలయును. తనవంతురమే, పాజహను వ్యాధిగ్రస్తుడాయెను. వృద్ధజనముడు దుర్బలుడై, రోగపీడితుడై, యుత్తరలోకాభిముఖుఁడాయెనని తెలియఁచివంకనే, షూజా, మురాద్, ఔరంగజేబులు సామ్రాజ్య సంపాదనార్థము ప్రపంచ సన్నాహము లొనరించుకొని, దావాన్నులవలె రాజధాని దాయఁబోయిరి. షూజా ప్రప్రథమము కిరీటధారణ మొనరించి, తన సార్వభౌమత్వము సగర్వముగఁ జూపించెను. ఆచెరుక, మురాదు అమితోత్సాహముతోఁ దన చక్రవర్తిత్వము బ్రకటించెను. కాని, కార్యకూరుడగు నారంగజేబులు తీవ్రపడక, పరిస్థితులు లెక్కుగ బరిశీలింపుడు, షూజా మురాదుతోడఁ గంతకాలము మంకిన మొనరించి, మురాదుతోడి సంబంధము నిర్మూలపఱచి, యతను దప్పక వైరుల మరుమాడి, భ్రాతృకంటకములను దొలగించి నిశ్చలముగ షూర్ధాభిషిక్తుఁడాయెను.

గోలకొండవాడి యనంతరము మీర్జున్లుకు మొగలాయి సామ్రాజ్య ప్రధాన మంత్రిత్వము లభించెను. అలోపుననే, జుమ్లా యారంగజేబులు స్నేహబద్ధులైరి. మీరు జుమ్లా ౧౬౫౬ జూలై ౭ తారీఖన డిల్లీనగరము కేరి, తన యపూర్వ ప్రజాసమర్పణమునకు బాదుషాను బ్రహ్మ నొనరించుకొని, తిరుఖండ మంత్రిపదానూఢుఁడాయెను. తనమిత్రుని యునికి యారంగజేబున కెంతయు ననుకూలముగ నుండెను.

ఆసమయమున నీజపుర నుల్తాను వ్యాధిగ్రస్తుఁడాయెను. అతఁ డచిరకాలమునఁ జచ్చునని యెఱింగి, యారంగజేబు సమరసన్నాహము లొనరింపఁ దొడంగెను. అతఁడు తిలంచినట్టులే, నుల్తాను మరణించెను (౪-౧౧-౧౬౫౬). తోడనే, యాతని కుమారుడగు

రెండవ 'అబ్దుల్' తనమంత్రి సాహాయ్యమున సింహాసన మాళోహించెను. కాని యుద్ధప్రియుడగు నారంగజేబు అనుల్తాను గరరాజకుమారుడు కాడని విశేషవాద మొనరించి, యాదేశముపై దాడిచెడలుట కనుజ్ఞ యొసఁగవలయునని తత్త్వము పాదుషాకు వ్రాసి, తన సైన్యముల నాసాలిమేరకుఁ దరలించెను. అతఁ డంతటితో విరమింపలేదు. నీజపుర వైరికలు దేశద్రోహులై తనవంకఁ దిరుగు నాయోపాయముగూడ నాతఁ డొనరించెను. తద్రాజ్యవర్గము లెరింగి మీర్జున్లు సాహాయ్యమునఁ గార్యము నులభిపాధ్యమగునని యెంచి, యారంగ జేబాతని నాహ్వానించెను.

ఈ దాడి కేవల మధర్మము. నీజపుర మొక స్వతంత్రరాజ్యము. ఆదేశముపై మొగలల కట్టి యధికారము నులేదు. తొల్లి, పాజహ నాదేశస్వాతంత్ర్య మామోదిం చుటయే గాక, తాను జయించిన యహమ్యదుశిగర దేశమునందుఁ బాలుకూడ నామల్తామన కొసంగెను. అట్టి రాజ్య వారసత్వసందర్భమున యుద్ధమున కులుకుట యన్యాయము. నుల్తానుకుమారుడు! నుల్తాను కుమారుడు కాడనుట కేవలము సాహసము. యధార్థకారణ మెద్ది యన, బూర్వాపరసముద్ర వ్యాప్తంబగు నీజపుర రాజ్యము గోలుకొండకంటెఁ బ్రఖ్యాతిమై, మొగలలకు నయన కంటకముగ నుండెను. వారి యదృష్టశ్రేయననంతలో నుల్తాను మరణించెను. రిదధిసత్వము వహించిన యాకుమారుఁడు పదునెనిమిదేండ్ల బాలుఁడు: నూతనముగ జయించిన కర్ణాటదేశమునందలి బహిందారులు నీజపురాధికారము ధిక్కరించి తదధికారులనుఁ బాలుఁద్రోశిరి: రాజధాని యందలి ప్రభువులు మదోహ్మతులై, పరస్పరకలహాని మగ్నులై, దేశక్షేమంకరుడగు ప్రధానమంత్రిని గణింపకుండెరి. దేశవల్లు దోభపడియుండునపుడే వారిని దండింపవలయునని యారంగజేబు సకృయించెను: మీర్జున్లు యాశీర్వదించెను: పాజహను సమ్మతించెను!

అభర్తృదండయాత్రకమజ్జ యోగిన పాజహోమ పదేశములు గమనింపఁదగియున్నవి. — బీజపురదేశముం రేయు జయింపవలయును; అంతయు సాధ్యముకాదేని, తొల్లి బీజపురదేశము గ్రహించిన యహమ్మరునగరరాజ్యవిభాగ మాక్రమింపవలయును: కోటికిలోటులేన పరిహారముగైకొని, యా రాజ్యము వీడవలయును. ఆ సుల్తాను పాజహోను సార్వభౌమత్వ మంగీకరింపవలయును. తద్రాజ్యనాణములు పాజహోను నామాంకితములు కావలయును. ఇందు మఱియు వైపరీత్యమెద్దియన, సుల్తాను సుకుపుగా సంధికోడఁబడునని, మొగలల ధూరిప్రయత్నము లేమి కావలయును? కావున, నాయూఁపుని గోలుకొండపైఁబడి, యాదేశ మాక్రమింపవలయునని పాజహోను హితమునరించెను! తత్సంబధికార్య మెన్నఁదైనఁ జేయవచ్చునని యొంది, భూరుఁడగు నారంగజేలు కష్టతర బీజపుర రాజ్యాక్రమణమునకే లొపడెను.

మొగలల సన్నాహములు పూర్తియాయెను. ఔరంగజేలు దిగ్విజయ మొనరించునపు డాతని రాజధానియగు నారంగాబాదునందుఁ గాపుండుటకు మాళ్వరాష్ట్రపాలకుఁడగు వయి ప్రభావదురుంచెను మీరుజిల్లా స్వీయనే నానమీకుండై యేతెంచెను (౧౭-౧-౧౬౫౭). ఆతని కొఱకే తత్తరపడుచుండిన యారంగజేలునాఁడే సుముహూర్తమున సరభసంబుగ బయలుదేరిెను.

రాజధానియగు బీజపురముపై దండెత్తి యాదేశ మంతయు నాక్రమింపవలయునని యారంగజేలు నిశ్చయించెను. మార్గమధ్యమన మన్న 'బీరుడు', 'కళ్యాణి' దుర్గములను ముందు పాధింపవలయును. ఆ దుర్గములు సాధారణములైనవనికావు. కాని, యారంగజేలు తత్కార్యసాధనోచిత సన్నాహము లొనరించియే యుండెను. తమ దుర్గములను ముట్టడించు మొగలలను గదిపి, వారి పూర్వహములను చేరించి, తమ దుర్గముల సుద్ధరింపవలయునని బీజపురదేశములు ప్రయత్నించుచుండిరి. కాని, కార్యమహింఁడగు నారంగజేలు సిద్ధముగనుండిన విశేష సైన్యములను వారిపైఁబంపి, వారి ప్రయత్నములను భిన్న మొనరించెను. మొగలలూపై సైన్యము లారెఱుగునశక్తు సైన్యములను కెండాడుటయేగాక, ఆచుట్టునుండు గ్రామా

దులను దోపిడిచేసి, ప్రజానీకములను దెగవఱికి, గృహపంక్తులను గార్చివైచి, మత్తేత్రములను మరుఘము లొనరించెను. తాదృశబీభత్సకార్యకరణంబున, నారంగజేలు తలపెట్టిన ముట్టడి నిరాఘాటముగఁ గౌశసాగను. సమున్నతతలస్థాపితమై, విశాలపరిభ్రాత్రయ పరిరక్షితమై యున్న తప్రాకార పరివృత్తమై, దుర్గముమై, దుర్భేద్యమై యుండిన బీరుడు దుర్గము నిరుచదియేడు దివములలో నారంగజేలు సాధింపజాలెను (౧౭-౧-౧౬౫౭). చరిత్ర ప్రసిద్ధమై, బలిష్ఠమై, యుచితశీనా పరిరక్షితమై, బీరుడు నగరమునకు ౪౦ మైళ్ల దూరమున నున్న కళ్యాణీదుర్గము మాడ నట్లులే మూఁమూఁపములలో మొగలల యాధీన మాయెను (౧౭-౧-౧౬౫౭).

ఔరంగజేలు కళ్యాణీనగరము ముట్టడించునపుడే యాతని సహాయుడు బిర్మగన్నని భయగఁ బాఠి యట్టులే దేశమును భిన్నీభూతమునరించెను. పాదుషాతనయుఁడైన ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో బయల్పెడలి బీజపుర రాజధాని నాక్రమించి మహావిజయసౌఖ్యోన్మాదమనుభవించుపరియించెను. కాని, యారంగజేలున కంతటి భాగ్యము ప్రాప్తింపజాలెను. బీజపుర రాజ్య మింకను ముప్పుల సంవత్సరములు రాతల్ల వలయునని విధి నిర్దేశించెను. ఔరంగజేలు గాంచు విజయములు యువరాజును దారాకు దుస్సహము లాయెను. మీర్జున్గా యచు లేకండుటచే నాతఁడు పాదుషాను సుకుపుగా ముఱవ్వజాలెను. బీజపుర రాయబారులునొడఁ గృపణులై సంధి కోడఁబడవలయునని పాజహోను పరించిరి: నోడనే యాతఁడు సంధి మొనరించుకొని, యుద్ధము మాని, వెనుక ముఱువ వలయునని యారంగజేలు నాజ్ఞాపించెను. కళ్యాణీ దుర్గాక్రమణము పూర్తిగాక పూర్వమే, పాదుషా యాజ్ఞాపితునవలె నారంగజేలునకుఁ దలియవచ్చెను. ఆతఁడు పాతొనుఁదాయెను.

నాడు గోలుకొండ దాడియు, నేడు బీజపుర దండయాత్రయు నొక్కవిధముననే పరిణమించెను. సిద్ధాన్నము గోల్పోయిన పార్వత్యమువలె నారంగజేలు దురంతిక్రొధఘూర్ణిత మనస్కుఁడాయెను. పాదుషా యాజ్ఞానుసారము వయి ప్రభాను ఔరంగాబాదు వీడి తనరాష్ట్ర

మగు మాశేవదేశమునకుఁ బ్రయాణమాయెను. ఇతర సామ్రాజ్య పైనికోర్కొగులుగూడ, నారంగజేబు పరిధమ్మను లెక్కనేయక, తమ రాజధానికిఁ బోఁ దొడఁగిరి. మీర్జుమ్మ యొక్కఁడు మాత్రముండజాలెను. వీజపుర దేశముల గడుపరులు. మొగలాయీ సేనాబలము పలుద సగుటజూచి, చిగిసి, మొగలులకు సమర్పించుట కొడఁ బడిన దేశమును దుర్గములను నెగవేయఁదలంచి, వారు కాలహరణ మొనరింపఁ జొచ్చిరి. వీజపురరాజ్య కబళ నోత్సాహియగు నారంగజేబట్టి వైస్యమునకుఁ బాల్పడి యుండిన సమయముననే, పాదుషా న్యాయగ్రస్తుడై మృతపాయుఁ డాయనని భయంకరముగఁ దలయవచ్చెను.

ఈజహా నాకస్మికముగ న్యాధిపీడితుఁడాయెను (16-1-18) ప్రతిభాకాలులగు భీష్మగ్వరుల ప్రావీణ్యము వ్యర్థమాయెను. ఒక వారము దినము లావృద్ధరాజు కడుబాధపడెను. అనుదినము విరవనమొనఁగు పాదుషా యిగోరుండగుటచేత, నా వహనీయుఁడు కాలగర్భమొందెననియే భావించి పురజనులు తల్లడిల్లిరి. పాదులెకాక, పాదుషా ప్రాసాదాంతర జనంబులు గూడ నను మాన గ్రస్తులైరి. అత్యున్నతోర్కొగులు మాత్రము షాజహానును జూడఁజాలి యథార్థ మెఱింగియుండిరి. ప్రజా సంక్షోభమడింపఁదలంచి, యతీప్రయాసమునకోర్చి, పాదుషా యొకనాఁడు (తే 17 ది.) తనమొము గవఁబఱచెను. పార్వభోమపదన చంద్ర సందర్శనమునఁ బ్రజాసముద్ర మానందపరవశమాయెను. మృత్యుభయము తొలంగినను, షాజహాను మఱియొక సాసముపఱకుఁ బునర్దర్శనమియఁ జాలకపోయెను. ఆకోలాపనే, పాదుషా మరణించెనను దుర్వార్తరాజధానిదాటి, సామ్రాజ్యమంతటను న్యాపించెను. నిరంకుశ రాజకాసనబద్ధమై యుండిన మహా సామ్రాజ్యమొక్కశృటిలో నరాజకధూయిత్వమాయెను. బంగళా రాష్ట్రము బాలించు షాహ—పాదుషా రెండవ కుమారుఁడు—పితృమరణము గ్రువమనియించి, రాజ్యము వహించి, దారాను భంజించుటకు వడివడి సంసిద్ధుఁ డాయెను. నుజరాతు రాష్ట్రపాలకుఁ డగు మురాదు—పాదుషా నాల్గవ కుమారుఁడుగూడ సామ్రాజ్య సంపాదనమున కాయితఁ డాయెను. కాని, షాజహాని

నాతఁడు తీవ్రపడక, యారంగజేబు సాహాయ్య ముపేక్షించెను. మురాదారంగజేబుల స్నేహము వృథతమమై, యారంగజేబునకు సార్థకముగను, తదాశ్రయనకుఁ బ్రాసంకటముగను బరిగమించెను.

సుస్థిర సంకల్పగురీబుఁడగు నారంగజేబుభయంకర భ్రాతృసమరానల పరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడు కాఁబరిన యద్భుత చరిత్రక్రమమరయుటకు ముందు, దారా యారంగజేబుల పరస్పర వైషమ్యము గ్రహింపవలయును.

దారా యారంగజేబుల చిత్రములు చిన్న నాఁటి నుండియుఁ బరస్పర విరుదముగనే యుండెను. సున్నూరాశియగు జహానారా తొల్లి యగ్ని జ్వాలాదాహమునఁ గడు బొగులునపు డారంగజేబు తత్తరమున నటుఁజాటి యుండఁగా! తదనంతరము, దారా తనమాతనభవనము జూపవలయునని తన జవకుని, సోదరులను నాహ్వానించెను. దారా త్రోవమాప, వారు లోనికిఁ జోయిరి. బేరంగజేబు మాత్రము వారిని వెంటఁడింపక, ఏనమాధానమియక, ద్వారముననే నిలిచిపోయెను. అట్టి యసంబద్ధవర్తనము షాజహానునకుఁగూడ దుస్సహమాయెను. బేరంగజేబు జహానారాకు నారహస్యకారణము తెలియఁబఱచెను. స్వీయభవనము జాళునెవమున, దారా సిత్యభ్రాతృసంహార మొనరించి రిక్తి ణము చక్రవర్తికాఁ గోరెనని యను మానించియే యారంగజేబు ద్వారపాలన మొనరించెను. ఇదియొక గాఢయైనను, దారా యారంగజేబులకు సఖ్యము లేదనియు, సఖ్యము లేకుండుటయేకాక, యారంగజేబు ప్రారాసుమానభాధకుడై తన క్రీష్టసోదరు నేప గించెననియు వ్యక్తపఱుపఁ జాలియున్నది. దారా యారంగజేబు లొక్కయెడనుండుట యసమంజసమనియే పాదుషా యారంగజేబును నుజరాతు దేశపాలనమునకు నియోగించెను. ఆ సోదరు రెడముగనున్నను, ద్వేష వీజము సింహాసనమేర్పఱచుకొని మొలకెత్తి యభేద్యుగఁ బెఱుగఁజొచ్చెను. సార్వభౌమపుత్రులలో నెల్ల నారంగజేబే కార్యదక్షుడై, మొగలాయీ వంశక్రమానుగతమున నన్యరాజ్యగ్రాణధర్మము జయప్రదయముగ నిర్వర్తింపఁ జాలియుండెను. కాని, యాతఁడు గోలకొండరాజ్యము పూర్తిగ వశపఱచుకొనఁ గలిగియుండినపు డాదేశపురాయ

చారులు దారాను బ్రాహ్మ్య నోసరిందిగొనియే తను దేశమును దక్కించుకొనిరి. బీజపుర నుండయాత్రావనకమునగూడ నట్టి విఘాతమే యారంగజేయనకు సంభవమాయెను. తండ్రియండవండి, తండ్రి యభిమానము జూరగొని, తండ్రిపంపున నిక సామ్రాజ్యసింహాసనాసీనుడుగానున్న దారా యారంగజేయ ప్రతిపక్షులకు శరణ్యుడాయెను. దక్కిను దేశాక్రమణ మవివేకము, నసమంజసము, వికాలరాజనీతిగి విరుద్ధము, బహుదోష భూయిష్టమునని చరిత్రజ్ఞులు గ్రహించుదురు. ఆ యవివేక దుష్టప్రయత్న మభివృద్ధిమొగలూయి సామ్రాజ్యమును బూడ్చివేయజాలిన మహాహావముగఁ బరిణమించుటయే గాక, పాశ్చాత్య ప్రభుత్వవిజృంభణకుగూడ ననుమలపడెనని చరిత్రకోవిదు లరయఁగలరు. కావున, దారా తన పోదరుని దుష్టప్రయత్నము బ్రతిఘటించఁ బూనుట క్లాగునీయవే. ఐనను, యుద్ధప్రియుండగు నారంగజేయ దారాకతంబున భగ్నుపడి, క్రోధఘోర్మితఁ డగుట సమాజము.

దారా పాదుషాజ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. తనయనంతర మాతఁడే పాదుషా కానలయనని షాజహాను వాంఛించెను. తనయభిమత మనేకవిధముల వారఁడు నిర్ణయించెను. కడు ముఖ్యమగు నల్లా బాదు, పంజాబు మొదలగు రాష్ట్రపాలనమున కాతఁడు నియోగింపఁబడెను. ఆపాటి యెవను గవ్వపడనవసరములేకుండ, తద్రాష్ట్రపాలనము దన ప్రతినిధులకు నీడి, యాతఁడు రాజధానియందే యుండఁజాలెను. దారా యనేక విరుదములను నపూర్వాధికారమును నడయుచుండెను. తొలుత కం వేల సేనకును, పిమ్మట ౫౦ వేల సేనకును, తుదకు ౬౦ వేల సేనకును అధ్యక్షపదము గ్రనుముగా నాతని కలవడెను. ఆతని సంవత్సరవేతనము రెండుకోట్ల రూపాయలాయెను. దారాకుమారు లారంగజేయ మొదలగు పాదుషా పుత్రులతోడి సమావాధికారములు గాంచుచుండిరి. పాదుషాపాత్రులపాటి గౌరవ స్వార్థింత్రములు కనకు లేకపోయినే యని యొకసారి యారంగజేయవిలసించెను. పాదుషా యాగ్రహమునకుఁ బాత్రులగు సామంతాది యసహాయనృపాలురు దారాను ఆశ్రయించుచుండిరి.

పాదుషాను సందర్శింప నకుదెంచు నధికారులు రాయబారులు మొదలగు ప్రముఖులు దారానుగూడ దర్శింపవలసి యుండెను.

షాజహాను హృదయము స్పృష్టమాయెను. తండ్రియనంతరము తాను ముఖ్యపుగాఁ దత్త్వించానన ములంకరింపవచ్చునని దారా విశ్వసించెను. బారంగజేయ సమర్థుడని యాతఁడెఱుంగకపోలేదు. అతఁడు తన యున్నతని సహింపఁడని యెఱుంగకపోలేదు. తనచే ననేకసారులు సరాధూతుడైన తమ్ముఁడు, పాదతాడిత భుజంగము వలె నపాయమొనరింపఁజూచునని యెఱుంగకపోలేదు. ఐనను, పాదుషా సమక్షమునఁ దనయెడ భయభక్తి విసమ్రులై మొలఁగు సామ్రాజ్యోన్నతోద్యోగు లందఱుఁ దన యధీనముననుండ, చిలయెత్త సాహసించు నారంగజేయ నడంచుట ముఖ్యమని యువరాజు భావించెను. ఆత్యన్నతపదాయాధుఁడై, మహాసామ్రాజ్యముంతయుఁ దనదేయని భ్రమించు మానవుఁ డన్యధాయెట్లు తలంపఁగలఁడు? భావిఫలాదర్శనమాతఁడు జూచునని, సార్వభౌమసన్నిభ మూర్తి యుద్ధమున నోటుచది, నిలిచిన తావున నిలువనేరక, అన్నపానము లెఱుంగక పలుదేశములు చాచి, తుదకు పాంతకుని చందమునఁ బట్టువడి, తాను సర్వజన సంయ్యుడై వెలింగిన రాజధానియందే హీనాతిహీనముగ మారెన, భయంకర దుర్మరణమునకుఁ బాల్పడుట గాంచి యుండును. కాని, మానవున కట్టి దివ్యవృష్టియా?

జ్వరగడికుండైన జనకునకు దారా సాధిమానముగ సర్వోపచారములు చేయించెను. షాజహాను కొంచెము ముఖ్యపుగాంచి సంతసే, తన ప్రియపుత్రున కనేక బహుమానము లొసఁగి, ప్రథానాస్థాన సభ్యులను, బ్రధాన రాజోద్యోగులను రావించి, దాం తనయనంతర చక్రవర్తియనియుఁ, దానిపుడు జరాజ్వరగడితుఁ డగుటచేత నాతఁడే రాజకార్యములెల్లఁ జెల్లించుననియు, వారందఱాతనిఁ దమ్మువలెనే జూచి విషయవిధేయులై యుండవలయుననియుఁ బలికి, నాటినుండియు నాతఁడు పైవచింతన మొనరింపఁగోరెను. దారా యానాఁడే సర్వాధికారధూరంధరుఁ డాయెనని, లేదా, షాజహానే పరిపాలన

భారము వహించియుండెనేని బాగుండెడిది. అట్లుగాక, రాజ్యము ఘోరాపాయ మేఘావృతమైన యాసంకట సమయమున నిరువురను గలసి కాసింపఁ బూనుటచేతఁ జేతచ్ఛహనాయక ఫలిత మిరువురకును దారుణముగ ననుభవ వేద్యమాయెను.

దారా మాధుఁడుగాఁడు. తన యధికారము నిర్వహించుకొనుట కనుచు మార్గము లాతఁడెవ్వడించెను. తన మిత్రుల కధికతరాధికారము లొసంగెను. అట్లులే నూతన మిత్రులనుగూడ వాతఁడు సంపాదించెను. ఔరంగజేబు మిత్రుఁడగు మీర్జునును మంత్రి పోషింపఁజేసి నొలగించెను. మాలవదేశ పాలకుఁడగు కుయి ప్రభానుగూడ సారంగజేబు పక్షపాతియగుటచేత వాతనిని రాజధానికి రావించెను. కాని, యాఖాను రాజధాని యందుండియే యారంగజేబునకు హిత మొనరింపఁగలిగెను. అట్టి యారంగజేబు పక్షపాతులలో తోషవారా మఖ్యురాలు. ఔరంగజేబును బోలిన యాపాదుషానందన తంత్రములు బహుదుః సవప్రియ పోషకున కమూల్యసాహాయ్య మొనరించెను. దారా ప్రయత్నము లావిధమున భగ్నమగుచుండెను.

హజహను ననంబురు మాసమధ్యమున తోగవిము క్తుఁడాయెను. పూర్వాయాలోచననే యుద్ధవిషయమున బయలుదేరినది యాతఁ డపు డాలించెను. హజహను పశ్చిమంప, పూజాను బ్రతిఘటించుటకు దారా యొక మహానైవేద్యము నంపెను (37-11-1668). సమర్థుఁడగు జయసింగా మహారాజు తత్సేనాధిపత్యము వహించెను. దారా జ్యోత్సకుమారుఁడగు సురేమానుషాఖాయును, విక్వాస పాతులగు సమర్థసేనాను లనేకులును నందుండిరి. పూజానుజొంచి, వారతీతయమున మగిడిరాఁగలరని దారా భావించెను. కాని, అది యొక గొప్ప తొప్పదము. దాన వాతని మూలము కృశించెను. సుడి గాలివలె మహాజవంబున నరుదెంచి సారంగజేబును మా క్కొనినపు డాలోపము దారుణముగఁ దెల్లమాయెను.

ఔరంగజేబును వారించుటకు యశవంతు సింహుఁ డు బయలుదేరిెను. యశవంతుఁడు యోధాగ్రేసరుఁ

డనియు, మహాపరాక్రమశాలి యనియుఁ దేరుగాంచెను. కాని, యాతఁడు జయసింహుని -వంటి తంత్రజ్ఞుఁడు కాఁడు. మురారు ఔరంగజేబు జవాతః యసా గ్యులై యుండిరి. పాదుషాపుత్రులను దాఁకుటకుఁ బాదుషా పుత్రుఁడే నాయకత్వము వహింపవలయును. అన్యులు తవ్వహత్కార్య సాధనోచిత గౌరవరాహిత్య మున దుర్బలులగుదురు. ఔరంగజే బసాధారణుఁడు. అతఁడు సార్వభౌమ పుత్రుఁడనును, మహాశూరుఁడును నగు టయే గాక, యఖండధీనుఁడుగూడ నైయుండెను. ఔరంగజేబునకు మురారుగూడఁ బోషకుటచేత వాతని యాధిక్యము ద్విగుణీకృతమాయెను. యశవంతుఁడన్న నో! సామ్రాజ్య నైవేద్యమున కారఁడే నాయకుఁడైనను, తద్వి భాగము లన్నింటిని కాసింపఁజాలక పోయెను. అందలి మహమ్మదీయ సేనానిభాగావ్యక్తుఁడగు కాశిముఖాను తన యధికారము దలంచి, మత్స్యరపరుఁడై, రాజభక్తి మఱివిపోయెను. పుత్రవత్సలుఁడగు హజహను మురారు ఔరంగజేబులు తనయాజ్ఞ మన్నింతురని భ్రమించి, యుద్ధ మనివార్యమగు పక్షు వేదియుండవలయునని యశవంతు వాఙ్మపించెను. ఔరంగజేబు నైవేద్యములు గాక, యేకాజ్ఞాబద్ధమై, యేకాశే యబద్ధమై, యజేయ ముగ నుండెను. అందలి రాజపుత్రము మహారాష్ట్రనైవేకులు గూడ స్వామిభక్తిపరాయణులు. అట్టి మహానైవేద్యమును కాసించు మహాసేనాని విజయము గాంచుట సమాజము.

తెందు నైవేద్యములును మాలవదేశమువందలి 'ధర్మకు' అను గ్రామముచెంత విడిచెను. భ్రాతృమహాసం గ్రామమువం ధర్మకు యుద్ధము మొదటిది. తదభివర్ణన మొనరించుటకుముందు, యశవంతుని స్వభావమును వ్యక్త పఱచు విషయ మొందు గమనింపవలయును. మీర్జును సిద్ధపఱచిన శతస్త్రిరళము ప్రళేపమైనది. ఆఫిరంగుల సారంగజేబు తనసేనాముఖమున నిలిపియుంచెను. యశవంతున కట్టి మారణయంత్రములు లేవు. ఆకారణమున వాతని యుద్ధోగి యొకఁడు చక్కని యుపాయ మాలొ చించెను. నిశిభసమయమున నాఫిరంగి భటులపై నాకస్మికముగాఁ బడి, వారిని సంహరించి, ఆయంత్రముల నాక్ర

మింతునని యాతడు పలికినను. కాని, పరాక్రమశాలి యగు రసపుత్రయోధున కట్టి యధర్మాచరణము తగదని యశేవంతుఁడు తృప్తికరించెను.

మఱువాఁడుదయించుపదికి సైన్యములు రెండును యుద్ధసన్నద్ధము లాయెను. యశేవంతుని సైన్యము ఘమారు నలుబదివేలుండెను. అందుఁ బదివేలసంఖ్యగల ప్రధానసేన రెండుబాటులు తీరియుండెను. అంకొకటి కాశిముఖాను క్రిందనుండెను. రెండవది యశేవంతుని క్రిందనుండెను. అందలి వామపార్శ్వమును ఇశ్చిఖారు వామధేయుఁడగు మహమ్మదీయుఁడను, దక్షిణ భాగ మును రాయసింహుఁడను బాలించుచుండిరి. మృశ్యు భయమెఱుంగక రిపుసంహారమొనరించు రెండువేల రస పుత్ర రహతూరులతోడ యశేవంతిపింహుఁడు మధ్యభాగ మున నుండెను. ఇతర సేనావిభాగములుగూడ నుచిత స్థలములం దుండెను. కాని, ఈసహాసైన్యము నిలిచిన ప్రదేశమిరుకుగ నికృప్తముగ నుండుటచేత, యుద్ధము నందు సైన్యవిభాగములు సరుయానుకూలముగఁ దిరుగుట కవకాశము లేకపోయెను. అపజయమున కదియొక కారణము.

చౌరంగజేబు సైన్యముగూడ ఘమారు నలుబది వేలుండెను. అందు, మురారుసేన పదివేలు. చౌరంగ జేబు కుమారుఁడగు మహమ్మదు గుల్తాన, నజబతుఖానును గలసి యెనిమిది వేలదండుతోడ ముందుండిరి. కవచ పరిరక్షితులగు వాసైనికు లపారయధానుభవము గలిగి యుండిరి. జల్మికారుఖాను అనుసేనాని వారికి రక్షగా ఫిరంగులతోడముంగలనుండెను. మూర్తి దుహాలీఖానుఁడు ప్రధానశిక్షి దళమును కాసింపుచుండెను. ఎడమభాగ మున ముల్లభతుఖానును, కుడిభాగమున మురారును నుండిరి. మధ్యసేనావిభాగము ప్రత్యేకముగ నారంగ జేబు పాలనమున నుండెను. వివిధ సేనాంగములను రక్షించుటకును, బోషించుటకును గూడ నారంగజేబు సమచిత సన్నాహము లొనరించుకొని యుండెను.

యుద్ధ మందయముననే (౧౫-౪-౧౬౫౮) ప్రా రంభమాయెను, సమర మారంభము నుండియు భీషణముగ

నుండెను. శత్రుసైనికులు కుపాకులు గాల్చుచు, బాగా నృప్తిగురియుంచు సహింసించినంతనే, యశేవంతుని రస పుత్రతల్లికులు జలధనములవలె 'రామ్! రామ్!' యని యెఱుచుచుఁ దనతావులు పీడి, ఝరీప్రవాహమువలెఁ బాలి, తెగఁబడిన వ్యాఘ్రములవలె శిశ్నుదళమును దాడిరి. ఆఫిరంగులు కొంత సంహార మొనరించినను, ఉన్మాదులవలె వచ్చిపడుశత్రువులముందు తీర్తవోయెను. తత్ప్రధాన సేనానియగు మూర్తి దుహాలీఖాను వైరిని బ్రశంసనీయుముగ నిరోధింపఁగడంగి, విపాతుఁడాయెను. ఆదళము విచ్చిపోయెను. జయోత్సాహులగు రసపుత్రులంత నారంగజేబు సైన్యమునుదాడిరి. సేనాముఖమునఁ గావలి యున్నజల్మికారుఖాను భీరుఁడై పరుగిడక, తనయేముగ డిగ్గి, సైనికులను హెచ్చరించి, శ్లాఘనీయుముగఁ బోరా డెను. పాప మాకారుఁడు తుశగానఁడై మరణించెను. రసపుత్రులు విజయపరవశులై యారంగజేబు సేనానిహా మును తీర్చి చెందాడఁ గడంగిరి. ఆ హైందవసైనికు లొక్కని నాయకత్వమునఁ బోరాడిరేసి, పిఱుందనున్న సేనావిభాగములు వారినిఁ బోషించెనేని, కాశిముఖాను స్వామిభక్తిరాయఁడై యుదారమవస్థుఁడైతోడ్పడె నేని, యశేవంతుఁడు యశోవంతుఁడై యుండెడివాడు. దారా యదృష్టము బాగుగనే యుండెడిది.

అవధున్వజ్ఞుఁగు నారంగజేబు సైనికులు నిశ్చలముగ నిలిచిపోరాడిరి. నిలగిన సైన్యముగూడ వంతలో ముగుడ నేర్పడి రసపుత్రులను జాట్టివైచిరి. వారు ప్రదర్శించిన కౌరవ్యుత్త్యదుర్భులు, వివసను, అన్యపాహాయ్యము లేని కారణమున వాసేనయంతయు నవలాంతర కలభగణులు వలె మ్రగ్గెను.

రసపుత్రయోధునిలమునఁ గలంగిన యాసైన్యము నారంగజేబు చక్కగ నుద్ధరించెను. పాటిసఫిరంగి భటులు రయమ్మున నరుగించి, యశేవంతుని సేనావిభాగమును దహింపఁ దొడంగిరి. అందుఁ గుడిభాగమును కాసింపు రాయసింహుఁడు పందపగిది ససైన్యముగఁ బలాయన మొనరించెను. చౌరంగజేబు పోదరుఁడగు మురారు యశేవంతుని శిధిరము నాక్రమించి, కాల్రవవామభాగమునఁ దిడుగువలెఁ దాఁకెను. ఆవిభాగమును బాలించు నిఫి

భార్యభాను ఘనంబుగఁ బోరి తెల్లెను. ఈభాను మరణించుటచేతను, రాయసింహుఁడు పాటిపోవుటచేతను, యశవంతుని ప్రశ్నోక్తవైష్ణవము రక్షింపఁజేసి, శ్రీమహారణమునకుఁ బూర్తిగ నుజ్జయించెను. యశవంతుని హుండు మార్తాండునివలె చుట్టిరిక్షముగ నాలుగుగంఢలు పోరాడెను. ఆతని రహతూరులుగూడ నద్భుతస్థైర్య విక్రమములు చూపిరి. కాని, యాసేన య్యోధుడు. అయ్యది తూక్షణము బలుచను గుండెను. అట్టి యాస మాన యుద్ధమున యశవంతుఁడు జయించుట యసంభ

వము. ఐనను, ఆ మహాపరాక్రమశాలి వెమజాపుట సహింపక, శ్రీమహారణమునందుఁ జొరఁబడి, కొనయూసిరి విలుచునంతవఱకు శ్రీమహారణమొనరించి, వీరస్వర్గ మలంకరింపఁజలయునని వాంఛించెను. కాని, తన యనుచుల ప్రోత్సాహముచేత నాతఁడు రంగరంగముపడి, తన దేశమునకుఁ బోయెను. ధర్మగుర్యుండు ముగిసెను.

భాత్యసమరమునందఱి ప్రళమాంకమునమా ప్రమాదయెను. పౌరంగజేబు ప్రతిష్ఠాగరిష్ఠుడై, పరిధర్మిరయగు శసముగ ర' యుద్ధమునకు శీఘ్రముగ సిద్ధపడెను.

గర్విణీత్రీలు వివాహమాచిస ఫలం.

బాధ్యవివాహముల ఫలం.

మతంబులూ బ్రగ్భూతయలనై చరించులు.

శశి
రామోధ్య.

శారదాబిల్లు వివాహములు - వాటిఫలితములు.

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

భూతములు ప్రప్రథమమున మిక్కిలి అసాగరికులగు మౌటుబాతివారు, వీరు సురలకంటెను, అసురులకంటెనుగూడ పూర్వము. వీరికి నూత్నమైన ములు, లంబకర్ణములు, వ్రేలాడుచుండు పెద్దపెదవులు, వాడియగు జోటలు, పెద్దగోళ్లు, మూలదేహములు, తామ్రకేశములు, నల్లనిశరీరచ్ఛాయ కలవని పురాణములలో వీరికిగల నామములవలనఁ దలియుచున్నది. వీరు మొదట దిగంబరులుగను, పిమ్మట చర్మధారులుగను, అటుపిమ్మట శారపట్టలను, చిత్రపద్మముగల ఆకులను ధరించువారుగను నుండిరి. వీరు తొలుత మాంసభక్షకులై యుండి క్రమక్రమముగా ఆన్నము తినుట, సురాపానము చేయుట, నేయి త్రాగుట మొదలగువానిని నేర్చుకొనిరి. వీరు పుట్టెలను పానపాత్రలుగను, ఎముకలను పనిముట్లుగను, గవ్వలను అలంకారములుగను, పాములను హారములుగను వాడుకొనుచుండిరి. వీరికాలమున వివాహబంధ మునది లేకపోవుటచే విచ్ఛలవిడి సంచరించుచుండిరి.

కొంతకాలమునకు హిమాలయపర్వతముల తూర్పు కనుమలమీదుగ నుత్తరదేశములనుండి అసురులు (అర్కలలో నొకకాఖగారు) వచ్చి వీరికి ఒత్తిడి కలగించుటచే అసురుల నెదిరించుటకై వీరు కొన్ని యాయుధములను, వైద్యములను, నేనానాయకులను నేర్పాటు చేసికొనిరి. మూలములను, కర్ణులను, విండ్లను వీరు ఆయుధములుగాఁ జేసికొనిరి, వైద్యములను చిన్నచిన్న భాగములుగా విభాగించి ఆయాభాగములకు 'గణము'లని పేరిడిరి. ఒక్కొక్క గణమున కధిపతి యైనవాడు 'గణాధిపతి'యని పిలువఁబడుచుండెడివాడు. మొత్తముపై భూతగణము లన్నిటికిని అధిపతి 'భూతగణాధిపతి' యని పిలువఁబడుచుండెను. ఈ భూతగణాధిపతికిఁ దరుద్రుడని యొక విరుదు నామము కలదు. పురుషుడే కాక స్త్రీ కూడ కొన్ని గణములకు 'నాయిక'గా నుండు వాడుక కలదు. ఆ నాయికకు

రుద్రాణీయని విరుదనామము కలదు. రుద్రాణీ యనఁగా రుద్రునకు భార్యయని యర్థముకాదు, 'నాయిక' శబ్దమునకు నాయకత్వము వహించు స్త్రీయని యర్థముగాని నాయకుని భార్యయని యర్థముకాదు. అట్లే రుద్రాణీ యనఁగా రుద్రాణీ పరిచయం దుండు నొకయోధుని యని యర్థము.

వీరి గణములకు 'సింహముఖ గణము', 'ప్రమథ గణము' మున్నగునామములు కూడ కలవు. గణాధిపతుల నామములు కూడ కొన్ని పురాణములలోఁ గాననగుచున్నవి. వీరభద్రుఁడు సింహముఖ గణమున కధిపతి. నంది కేశ్వరుఁడు ప్రమథ గణమున కధిపతి. ఇల్లే వినాయకుఁడు, స్కందుఁడు, భ్రష్మదంతఁడు, మాల్వవంతుఁడు, భైరవుఁడు మొదలగు మఱికొన్ని గణాధిపతుల నామములును కలవు.

అన్ని గణములకును ప్రత్యేక ప్రత్యేకధ్వజములు కూడ కలవు. అందు వినాయకుని ధ్వజచిహ్నము ఎలుక. రుద్రునకుగల యిహ్నము 'వృషభము.' మూషకవాహనుఁడు మొదలగు సమాసపదములందుఁ గల వాహనశబ్దమునకు 1 వసంపదమనది యని యర్థముగాని వహించునది యని యర్థముకాదు. మూషకవాహనుఁడనఁగా మూషకధ్వజుడని యర్థము. ఇల్లే కాకివాహనుడు, గరుడవాహనుడు, మేఘవాహనుడు మున్నగువాని కర్ణములు చెప్పకొనవలెను.

అసురుల నెదిరించుట కీవిధముగా భూతములు తమ వాగరికత నభివృద్ధి గావించుకొనిరి. ఈక్రింద కొన్ని భూతాసుర యుద్ధములను వ్రాయుచున్నాను.

భూతాసురయుద్ధములు

అసురులు మేకపు, మందరము మున్నగు ప్రాంతముల నుండి హిమక్షమార్గము లేక టిబెట్ నుండి మార్గమున బ్రహ్మపుత్రానది పాటుమార్గమునను, మఱి

1 See "Ancient Indian Tribes, Par. 1: Bhutas" by S. P. L. Narasimhaswamy.

కొన్ని హిమాలయ పర్వతపు తూర్పుకనుమల మార్గము నను భారతవర్షమునఁ బ్రవేశింప వారంభించిరి. భూతహతి యు నాప్రాంతమున నె మొదట నివసించుచుండెను. అనురులను మొదట నెదిరించుటకు తగినంతకై భూతములకు లేకపోవుటచే వారి నెదిరింప లేకపోయిరి. అందుచే వారు నిరభ్యంతరముగా నుత్తరహిందూస్థానమున, అనఁగా నిప్పటి ఆస్సాము (లేక కామరూప) దేశమునఁ బ్రవేశించి రాజ్యము నేర్పజుకొని బలపఱచుకొనిరి. అనురులు హిందూస్థానమునకు వచ్చిన మఱికొంతకాలము నకు నురలు హిమాలయ పర్వతముల పశ్చిమశాఖపైనుండి తిన్నగ కొండలు దాటి సింధునదీతీరమునఁ బ్రవేశించిరి. మఱియు హిందూస్థానమునఁ బ్రవేశించుట అనురుల కిష్టము లేదు. అందుచే మరాఠురలు సహజశ్రేణువులు కావలసివచ్చెను. ఈ సమయముననే అనురులకు పూర్వవైరులుగా నుండిన భూతములతో నురలు స్నేహము చేసికొని అనురులపై పురికొల్పిరి. అందుచే నొక నైపున భూతానురయోధములను, వేటొకవైపున దేవానుర యోధములను ప్రారంభమయ్యెను. ఈ యోధములన్నియు హిందూస్థానమున నె కాలేదు. సాధారణముగ హిమాలయమున కుత్తర భాగమున నె జరుగుచుండెను. ముందుగ భూతానుర యోధములన్నియు వర్ణించి విమ్మట దేవానురయోధములను వ్రాసెదను.

అంధకానుర యుద్ధము

దేవానురులకు జరిగిన తొరకమాయ యుద్ధములో భూతగణ నాయకుఁడగు స్కందుఁడు దేవతలకు సహాయ మొనరించి తొరకానురుని సంహరించెను. ఆ కారణముచే హిరణ్యాక్షుని కుమారుఁడగు అంధకుఁడు భూతములపైఁ బగ సాధింప నెంచి తన సోదరుఁడగు శేంబరానురుని రుద్రుని యొద్దకు రాయబాధిగాఁ బంపెను.

శేంబరుఁడు మందరగిరి కేఁగి యన్యుటనున్న రుద్రునిఁ జూచి, 'అయ్యా! నే ననుర నాయకుఁడగు సంధకానురుని దూతను. మారాజు తేవతలను జయించి త్రిలోకాధిశ్వరుఁడయ్యెను. నీవు మారాజు నెలపు లేనిదె మందరగిరి 1 నాక్రమింపరాదు. కావున నీవు తత్క్షణము మందరగిరిని విడిచి పొమ్ము. పోవేని నీ ప్రాణములు నీవి కావు. మారాజుతో స్నేహము చేసికొని బ్రతుక నెంచివేని మీ రుద్రాణిని మారాజునకు రాణిగాఁ బంపుము' అని చెప్పెను. అందులకు రుద్రుఁడు 'ఓయీ! శేంబరా! నీరాయబారమును వింటిని. ఇంద్రునకును నాకును జరిగిన యొడంబడిక ననుసరించి నే నీ మందరపర్వతము నాక్రమించుకొంటిని. అందుచే నే నీ మందరపర్వత మెంత మాత్రమును విడువఁజాలను. ఇక రుద్రాణిని మీ యన్నయగు సంధకునకు రాణిగాఁ బంపుటకు నా కేమియు స్వతంత్రము లేదు. నీవే యా మెయొద్దకు వెళ్లి స్వయముగా నామె నడుగు' మని చెప్పెను.

శేంబరుఁ డామాటలను విని రుద్రాణియొద్దకు వెళ్లి అంధకుని, రాయబారమును వినిపించెను. అందులకు రుద్రాణి 'శేంబరా! రుద్రునకును అంధకునకును జరుగఁజొచ్చు యుద్ధములలో నెవరు గెలిచిన వానికి నేను రాణి నయ్యెదనని మారాజుతోఁ జెప్పము' అని యామె ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. శేంబరుఁడు తనదేశమునకుఁ బోయి అంధకున కీ సమాచారమును తెలియఁజేసెను. అంధకుఁడు రుద్రాణి ప్రత్యుత్తరమునకు మిగుల కోపించి రుద్రాణిపైకి యుద్ధమునకు బయలుపెడలెను.

ఇక్కడ రుద్రుఁడును యుద్ధప్రయత్నములను జేయుచుండెను. నందికేశ్వరుని పర్వసేవానాయకునిగాఁ జేసి సకల గణములను, గణాధిపతులను రుద్రుఁడు యుద్ధమునకు సిగ్గపఱచెను. ఇంతలో దానవి సేనలు వచ్చి యుద్ధమానకుఁ దలఁపఁడెను. ముందుగా వివాయకుఁడా దానవులతో యుద్ధము ప్రారంభించెను. కొంతకాలము యుద్ధ

1 ఈ మందర పర్వతము మేరు (సియోకామకా) పర్వతమునకు తూర్పు శాఖగా నున్నది. — శ్లో॥ మహాపాదాస్తు దత్వాశోమో రథ చక్రర్చితః, పూర్వేణమందరో నామ దక్షిణే గంధమాదినః, విపులః పశ్చిమేపార్శ్వే సుపార్శ్వశోన్మితరేష్మకైః॥ (వాయుపురాణము 1-35-18)

మైన పిమ్మట వినాయకుని బలము సన్నగిల్లుటను దుద్రుడు కనిపెట్టి నందికేశ్వరుని యుద్ధభూమి కంపెను. నందికేశ్వరుని చెట్టుకు తాళజాలక సురలు వెనుకంజవేయ నారంభించిరి. అట్టి క్షిప్తపరిస్థితులలో నంధకాసురుడు ఉత్సాహితో మంత్రాంగ మొనరించి తన వైద్యమును భూత గణములతో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బులికొల్పెను. ఇంతలో దేవతలువచ్చి భూతములకుఁ దోడ్పడిరి. కొంతసేపటి కు భయబలమును అరిసి యెట్టి ఫలితమును లేకయే వెనుకకు మరలిరి.

పై యుద్ధము వేదకాలమునకుఁ బూర్వము జరిగినదని చెప్పవలెను. సురాసురులు తాము భారత భూమిని జయించుచు కొందఱిక్కడ ప్రవేశించుచుండినను, హిమాలయమున కుత్తరమందుఁగల తమ మార్మి దేశమును మాత్రము విశువలేదు భారత ఖండమును బలపదేశముగా మాత్రము చేసికొనిరి. పోరాటములు వచ్చినప్పుడు ఆ ప్రాంతముననే పోరాడు చుండెడివారు. ఈ యుద్ధకాలమునాటి అసుర నాయకుఁడు అంధకాసురుడు. ఇతఁడు హిరణ్యాక్షుని కుమారుడు. హిరణ్యాక్షుని పుత్రులగుచు ప్రహ్లాదుఁడు బాలుఁడు గుటచే నితఁడు ప్రహ్లాదునికి సంరక్షకుఁడుగా నుండెను.

ఈ కాలమునాటి కింకమ నిండు కట్టుకొని నివసించునంతటి నాగరికత లేదు. ఆడవ్రులలోను, కొండలపైని, గుహలయందును జనులు నివసించుచుండిరి.

౨

దక్షిణ

నివ్రబాములలో నొకఁడగు దక్షుఁడు సురలకు ప్రభావతిగా నుండెను. ఈ సురలు క్రొత్తిగా మేగు పర్వత ప్రాంతములనుండి హిమాలయముల మీదుగ భారత ఖండమునఁ బ్రవేశించినప్పుడు వారికిని తత్సూర్యము భారత ఖండమునఁ బ్రవేశించినః అసురులకును కొన్ని యుద్ధములు జరుగుచుండిన విషయ మింతయు చెప్పియుంటిని

అందుచేఁ గ్రొత్తగా తా మాక్రమించుకొనఁ దలచిన భారత ఖండమున తమకు స్థానబలము కలుగుటకై సురలు, (అసురులకు శత్రువులను) భూతములతో సఖ్య మొనరించుకొని, యుద్ధములయం దొందొరులకుఁ దోడ్పడుచు ఆసురుల జయించుచుండిరి. ఇట్లుండ, సురలకును భూతములకును గల సఖ్యము మఱింత బలపఱుప నెంచి దక్షుఁడు తన పెద్దకుమార్తెయగు 'సతి'ని భూత నాయకుఁడగు దుద్రున కిచ్చి వివాహ మొనరించెను.

కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట దక్షున కశ్యపేంద్ర యాగము చేయవలె ననుతలంపు కలిగినది. అశ్వమేధ మొనరించుట యన సామాన్య కార్యము కాదు. ముందుగా యజ్ఞ పాయమును నానాదిక్కులకు పంపి, ఆ సత్తమును అడ్డివరాజుల నెల్లరిని జయించి, తనకంటె బలవంతుఁడగు రాజు కుటీ యొక్కడను లేఁ దనిపించుకొని మఱియును యజ్ఞము వారంభింపవలెను. అసురులు గాని మానవులు గాని, మఱియెవ్వరు గాని నెన్నెదిరించి గెలువలేరని దక్షునకు నమ్మకము కలదు. కాని భూత నాయకుఁడును, తన కల్లుఁడును నగు దుద్రుఁడు తనకంటె బలవంతుఁడని తన కనిమానము కలిగెను. అందుచే దక్షుఁడు దుద్రున కావ్యవంశమున కలెడు. అందుచే దక్షుఁడు యజ్ఞము చేయుచుండిన విషయము గుఱునకు తెలియనే తెలియదు.

ఇంతలో గౌరముని కుమార్తెయగు జయ తన పెద తల్లియగు రుద్రాణిదో కలసి యజ్ఞమునకుఁ బ్రవేశించునట్టికేములో మంత్రమున కరిగెను. జయ దక్షునియజ్ఞ వృత్తాంతమును రుద్రాణియగు సతి తెలిసిగించెను. తన తండ్రియగు దక్షుఁడు తన్ను యజ్ఞమునకు పిలువక అవమానపఱచిన నమయ్యుముచే నామె మరణించెను.

అందుకు దక్షుని పై గుఱునకు మితిమీరిన కోపము వచ్చెను. బలవంతుఁడగు తా నుండఁగ దక్షుఁడు యజ్ఞము ప్రారంభించుట యొక యవమానము. అటు పిమ్మట మామగారు యజ్ఞము చేయుచు మాకుని, తల్లని పిలువక పోవుట లేండని మానగానము. ఈరెండవ యవమానమువలన

* ఈ అసురులు దేవతలకంటె ముందుగా వచ్చిన వారగుటచే వీరి 'ప్రార్యదేవు'లను నామము కలదు.
 † వివిధ రుద్రాణుల నామములు:—సతి, శివు, కాత్యాయని, పార్వతి ము.

పై కథలను జంబూద్వీపముయొక్క అప్పటి
చరిత్ర మెట్లున్నదో కొంతవఱకు మనము గ్రహింపవచ్చు
ను. అప్పటికి వివాహవిషయమున బాలిశేషములు లేవు.
ఈక్రొవ ప్రజాస్థగములలో జేరిన దక్షుని కుమార్తెను పుల
హాప్రజాస్థగములలో జేరిన దుద్రును కిచ్చి వివాహము చేసిరి.
ఈ విధముగ నా కాలమున భూభాగమున నెన్ని వాకు
లు కలవో అన్ని వాకుల వాదము అశోకవ్యవసంబంధబాంధ
వ్యములను గల్గియుండిరి. — ఇక నీదక్షుఁడే కాలము
వాఁడో, యెవరికి సమకాలికుఁడో తూడ నిందుక తెలిసి
కొనుట నుంచిత కావున నాతనినంక వృత్తి మిట్లు నా పెదము

६७३

పై వంశవృక్షమువలన ఇత్యైవశుంశే సంభూతుఁ
డును, యువనాశ్వవి పుత్రుఁడును నగు కాన్తపుత్రును, య
యాతి కై దవతరము వాఁడగు శిర్యాతియు, మహాశ్రు
వకు నాలుగవతరమువాఁడగు అజగుఁడును, చాత్తుడును
వునకు పదియవతరము వాఁడగు దక్షుఁడును నించుమిం
చుగా సమకాలికులని చెప్పవొప్పు. పై నువాహరింపఁబ
డిన అజగువకు అయిదవ తరమువాఁడు గాధి. అతని
పుత్రుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు — ఇందు శీత్రాసపాదుని
వంశము వారైరుతు హిమాలయమున కుత్తరమున నివసించి
వచాశే గాని దక్షిణమున నివసించినవారు కాదు.

3

మహిషాసుర యుద్ధము

పూర్వము రంభుఁడు కరంభుఁడు ననునిరువురు
దాసవులు కలరు. ఒకా నొక యుద్ధమున వగ్రహ
డగు కరంభుఁడు ఇంద్రునిచే హతఁ డయ్యెను. రంభుఁ
డొకసారి తన యుక్త మిత్రుని జాయటకై మాలవతిమున
కరిగెను. అక్కడ 'త్రిహాయని' యనునామముగల యొక
యక్షకాంతను జూచి రంభుఁడు మోహించెను. ఆ దాస
పుఁ డగు రంభునకును యక్షకాంతయగు త్రిహాయనికిని
'మహిషు'డను పుత్రుఁడు జన్మించెను.

ఈ మహిషుఁడు నానాటికి వృద్ధియై తన బుద్ధి
బలమునలనన, ప రాక్ర మ ము వలనను అసురుల
శిల్లరిని స్వాధీనము చేసికొని, తండ్రిమరణానంతరము
సింహాసనము నధిష్ఠించెను. ఈమహిషుఁడు రసా
తలమున నొక భాగమును 'శిలాభామ' రాష్ట్రమున నివ
సించుచుండెను. ఇతనికి రక్తబీజుఁడు, చండుఁడు, ముం
డుఁడు అను పుత్రులు కలరు. చండ ముందు లొకసారి విం
ధ్యపర్యతమున నుండఁగా వారికి కాత్యాయని కనఁబడెను.
ఈ కాత్యాయని యాకాలమునాటి రుద్రాణి. రుద్రాణి
యగు నాకాత్యాయని సౌందర్యమున చూచి దాసవా
మాత్యు లిరువురును మిగుల వాశ్చిర్యపడి, తను ప్రభువగు
మహిషుని యొద్దకు వచ్చి యామె సౌంద ర్యాతియమును
నాతని మనస్సున కెక్కునట్లు వర్ణించి చెప్పిరి. మహి
షుఁడును కాత్యాయనిని చెప్పబడెనను నుద్దేశముతో

మయ్యని కుమారుఁడగు దుందుభిని రుద్రుని యొద్దకు రాయ
చారిగాఁ బంపెను.

దుందుభి రుద్రుని కొలువున కేగి, "అ మాన్య! మా
ప్రభువువారు దేవతలను జయించి మొల్లోకములకును ప్రభు
వులైరి. వారికోపాన్ని నుతీ కాకుండఁ బ్రతుక నెంతు
రేని 'రుద్రాణి'ని మాప్రభువునకు రాణిగాఁ బంపుఁడు.
లేనిచో యుద్ధమునకు సిద్ధపడుఁడు" అని దాసవనాయకుని
యుద్దేశమును తెలియఁజేసెను. కాత్యాయని యా రాయ
చారము నాలకించి, "ఓయీ దుందుభి! ఎవరు యుద్ధరం
గమున నన్ను జయించెదరో వారిని నేను వసించెదను. ఇది
మా కులధర్మము అని మీ ప్రభువుతో చెప్పము" అని
ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

ఈ ప్రత్యుత్తరమునకు మహిషుఁడు మిగుల కోపిం
చి, నేనాసమేతుఁడై భూతములపైకి యుద్ధమునకు బయలు
పెడలెను. ఉభయ సేనలకును ఘోరమగు సంగ్రామము జరి
గెను. అందు మహిషుఁడొడి వెనుకకు మరలఁగనే అను
రుఁ డను దాసవనాయకుఁడు తన సేనతో కాత్యాయని
నెదుర్కొనెను. కాత్యాయనికిని అనురునకును మరల పోరు
ఘోర మయ్యెను. అందు నవరుఁడును, వాని సైన్యములును
చెల్లా చెనరై యొడి పాటిపొయిరి. ఈతఁ డొడి పాటిపొ
యిన పిమ్మట దాసవనాయకులు పెక్కింఁడు కాత్య
ాయనిని తలపడిరి. కాని కొందఱోడియుఁ గొందఱుచచ్చి
యు వైక్యసుంతయు ఊఁజించెను. తుదకు మహిషుఁడు
స్వయముగా కాత్యాయని నెదుర్కొని యామెచే హతఁ
డయ్యెను.

౪

శుంభ నిశుంభులు

మహిషుఁడు మౌఁజించిన పిమ్మట శుంభుఁడు దాసవ
రాజ్యమునకు భర్తయై యొను. కాత్యాయనిపై పగఁగియు
నట్లకై శుంభుఁడును, నాకిని పోదరుఁడగు నిశుంభుఁడును
సర్వసేవాసమేతిముగా భూతములపైకి దాడిచెవరిరి.
ఆ యుద్ధమున పేరుపొందిన దాసవనాయకు లనేకులు
హతు లైరి. తుదకు శుంభ నిశుంభులు కాత్యాయనితో

స్వయముగాఁ దలపడితి. ఆ పంతుల సమరంబున దానవ పోషకు లిరువురును సమసిరి.

ఇంతివఱకు పురాణములలో గోచరించుచుండిన ధూతాసుర యుద్ధములను వార్తించిని శ్రీకృష్ణుని. ధూతములు ప్రప్రథమమున వారించిన యవాగరిక స్థితి నుండి మిక్కిలి వడిగా వాగరికత పంపాదించి ఆసురులతో సరిసమమగు యుద్ధ నిపుణత్వమును పంపాదించి, తుదకు నసురుల నోడించుటకు తగినంత బలమును గూడ పంపాదించిరి. ఇట్లాకపంక ధూతాసుర యుద్ధములు జరు

గుచుండ, నింతకు ముందునుండియు వేటాకపంక మురా సురయుద్ధములును శ్రీవముగా జరుగుచుండెను. కాని యాధూతాసుర యుద్ధము లన్నియును చాచా పుగాహిమాలయ పర్వతప్రాంతమునను, దాని కుత్తరము పంగల దేశములయందును జరుగుచుండెనని చెప్ప నొప్పు. బ్రహ్మపుత్రావది లోనుల మార్గమున అసురులు హిం దూస్థానమునఁ బ్రవేశించి ఆస్సాము (కామరూప) వారి నివాసస్థానముగాఁ జేసికొనిరను విషయముమాత్రము చదువరులు మఱవకుండురు గాక!

ఆ శీ స్సు

కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు గారు

పవడపుఁ జాయలన్ జదిమి బాలరసాల మనోజ్ఞ పల్లవ
చ్చవి విదళించి బింబఫలసాంద్రరుచుల్ గబళించి మించు నీ
నవకపు మోవిమానికము సంజుడులన్ గమలించె బింబమం
చవి నయవృత్తి నొక్కతె శుకాంగన పుల్లనకే వివేకముల్.

తొలకరి వాసకాలమునఁ దోయదగర్భ వినిర్గతంబులై
యెలయు నమీరదీంభముల యోజనఁబూచు కదంబశాఖ నా
తలఁపున జొన్నె నీతనువు తామరసాయత నేత్రవెన్నెలన్
జిలికి నహించి నీవు యమునాతటనీమల నాలఁ గాచితో.

నీలవలాహకచ్చపులు నింపెడు నీకమనీయకాయ మీ
పోలిక కంటకక్షతులఁ బోడిమిదూలె లతాకుడుంగ గ
ర్భాలయనీమలన్ జెలుపుఁడ! యిటు డాఁగుడుమూతలాడితో
బాలిక కేళిలాల సుల భావము దోస మెఱుంగ నేర్చునే.

ఫాలమునందు ఘర్మకణ పంక్తులుపెట్టని సొమ్ములయ్యె గో
పాల! సుధాక రాతపవిభావరినుగ్రమయూఖనంది నీ

కూలములక ప్రబాంగనలకోసము గాసినాడవి యునుః
కాలము దాక శయ్యయిదె కన్గవ మూయు మొకింత మేలగుక.

మధుకర సంగతంబయిన మంతెన పూవనఁగాటకేల నీ
యధరముపైని, ఫాలమున నంటినలత్తు కరంగ దేమి? యీ
విధమున నీకు వింతయగు వేసమువేసిన దాసిజన్మమే
మదురము మత్కుమారతనుమాధవ ముచ్చిలి యిట్లు నేయుదే.

నీతోకై శవవేళ గోకులమునక నిత్యంబు క్రిడించుటక
చేతో జాతశరాసలక్షుభితనై చిత్తప్రసూనంబు నీ
చేతంబెట్టిన దోసమే యిపుడు నిశ్చింతుండ బాధించెడుక
తాతంజేసిన ప్రాణముల్ ననక యారాటంబు నొందించెడుక.

జలధి మధించుకాలమున సర్వజగద్దహనోగ్రకీలికా
వలయితమై జనించు విషవహ్నినిబోలి వనంబులేర్పు చి
చ్చులఁ గబళించి శంకరతఁజూపుట మారశిలీముఖార్చులక
మలమల మాడ్చివేయుటకె మాధవ ! చాలును నీదు కూటముల్,
నిజపతి బాహుపాశములు నిద్దరచే నడలక నిశీధినిక
విజనములైన మార్గముల వెంబడి నీలపటావృతాంగినై
ప్రజలను గన్నగప్పి బహుభంగులఁ ద్రొక్కనిచోట్లు ద్రొక్కితిక.
కుజనుడ! నీదుసంగతిని గోరి కడుంగడు దుష్టచిత్తనై.

నాయురమందుఁ బుట్టినను నాథ! భవదృఢ సంజరంబునక
బాయక చక్రవాకముల భంగిని వృద్ధిని గాంచి మించె జక
దోయి భవత్కటాక్షములతోఁ బలుమారును జెల్మిచేసికక
దోయి విలాసముల్ గనియె తోయజనేత్ర! తలంప విన్నియుక.

అనుచుక బాష్పవిరుద్ధకంఠయగు రాధాంభోజ పత్రేక్షణక
ఘనబాహంతర నీమఁజేర్చి పటుముక్తాఘాల బాష్పాని నొ
య్యన నాత్మీయకరంబునక దుడుచు ధూర్తాగ్రేసరుం డార్తర
క్షణదీక్షారతుం డేలుఁగాత నిజభక్తశ్రేణి నశ్రాంతముక.

నదీ స్నానము శ్రీ వి. ఆర్. వెంకటేశ్వర కళా యాచిత్రము.

చిట్టితొట్టి స్నానము శ్రీ కె. విద్యానాథ కళా యాచిత్రము.

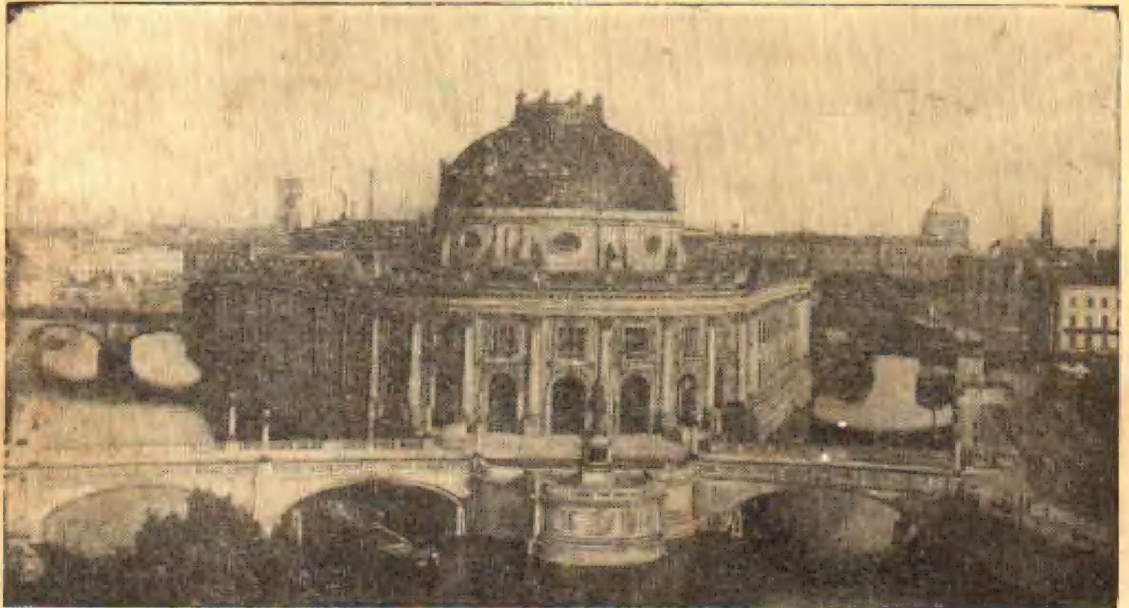

కౌదాసీస్వము

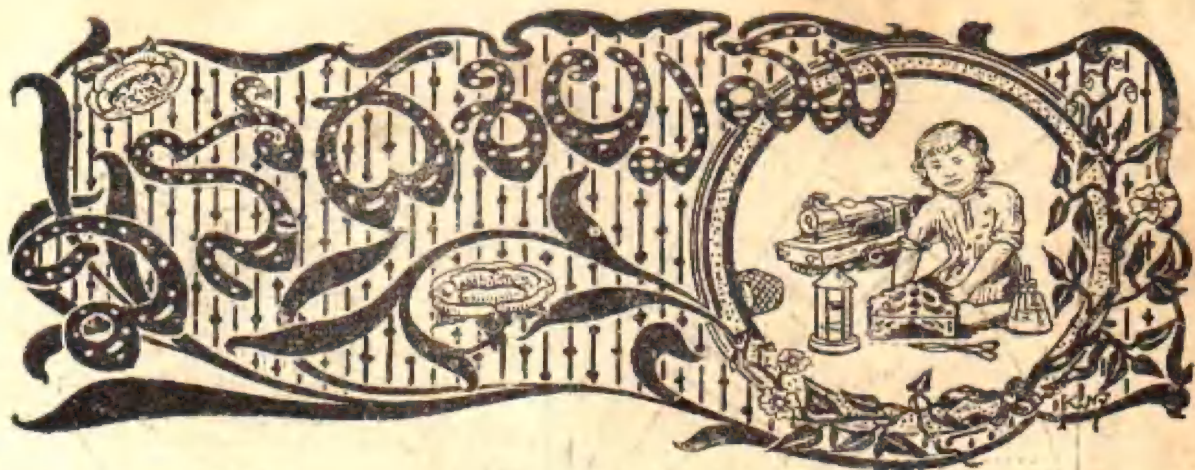
నా ఐరోపాఖండయాత్ర చిత్రములు

౧. ఆమరి మ్యూజియమున కేదరనున్న చతుష్పథము - బెర్లినునగరము, జర్మనీ

౨. ఫ్రెహరిక్ చక్రవర్తి మ్యూజియము - బెర్లినునగరము

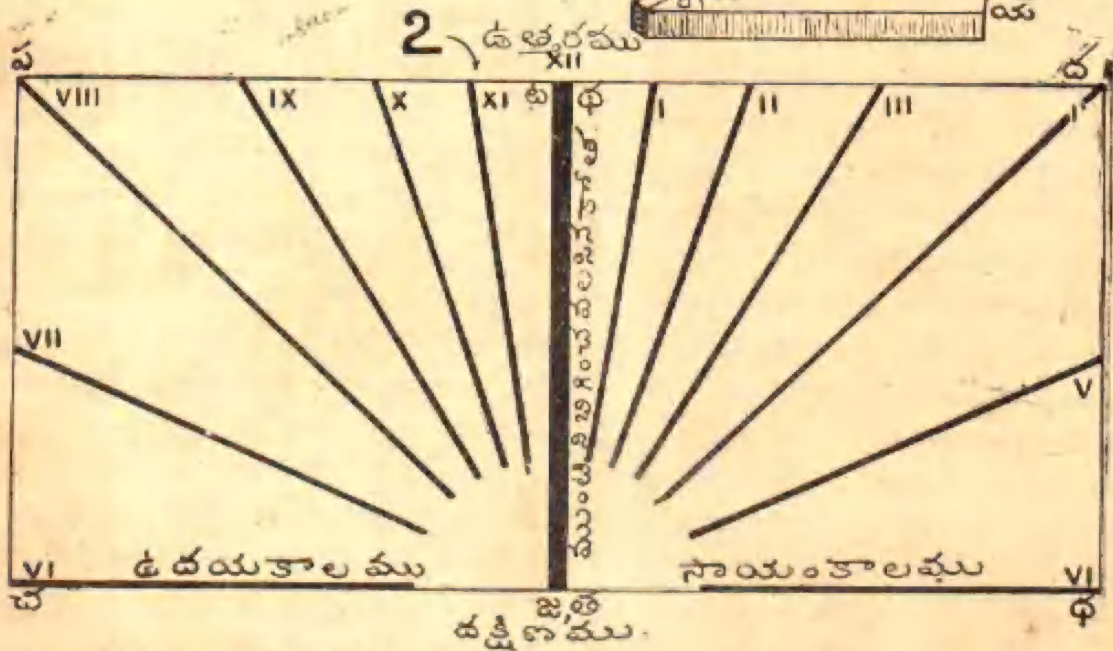
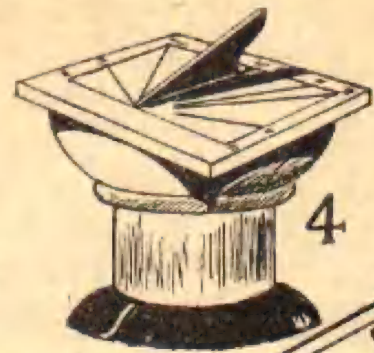
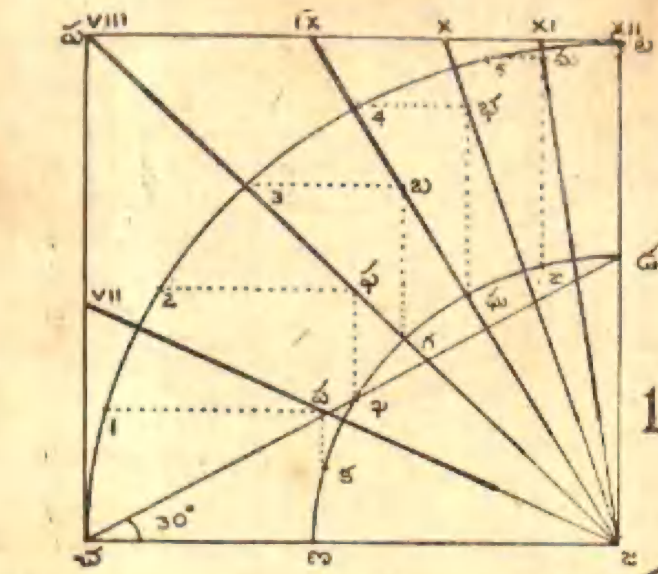
నీడగడియారము

డా. నరసింహాచారి గారు

భూగోళము తన చుట్టు తానొకమాదు చుట్టు లకు 24 గంటలకాల మగును. అట్లు చుట్టుటలో దాని యొక్క పగభాగము మాత్రమే ఒక మారుగా సూర్యుని కభిముఖమై యుండగలదు. సూర్యుని కభిముఖమైయుండు అర్ధగోళముపై సూర్యునికొంతివడును. మార్గకాంతిని పొందు భూగోళార్ధ శుచి కదిపగటి కాలమందును, సూర్యి కాంతికి దూరమైయుండు తక్కిన గోళార్ధమునవది రాత్రి కాలమందును. భూమియొక్క దిన చలనము పశ్చిమమునుండి తూర్పువఱకుగా నుండుటవలన, సూర్యుడు తూర్పునుండి పశ్చిమమునకు పోవునట్లు కనబడును. సూర్యుడు తూర్పున నున్నందు క్రమముగా వాతాశయన ప్రమాణముచేసి పాయంకాలనున పశ్చిమమున నప్రమిందు పర్యంత కాల ము సాధారణముగా 24గంట ప్రమాణమైయున్నది. భూగోళముయొక్క అక్షము నిలువుగా లేక ఉత్తర ధ్రువిము వైపునకు వాల్చియుండుటవలన, దివారాత్రముల ప్రమాణములు సమములు కాక భేదపడి నుండును. సూర్యుడు భూమధ్య రేఖకు ఉత్తరమువఱకుండు కాలమున అనేగా ఉత్తరాయణ కాలమున-వా భాగమున పగటికాలము దీర్ఘ మగను, దానికి తగినట్లు రాత్రికాలము తక్కువగను నుండును. దక్షిణాయన కాలమున భూమధ్యరేఖకు దక్షిణ మునకుండు భాగమున పగలేక్కువగను, రాత్రి తక్కువ గనునందును. ధ్రువములకు పరిపమగా పోవుకొలది పూర్ణ దిన ప్రమాణమును 24 గంటలును పగలుగనో రా

త్రిగనో ఉండును. వాపున నీడగడియారమును చేయున పుడు, భూమధ్య రేఖకు ఉత్తరమునగాని, దక్షిణమున గాని యెన్ని యంశము (degrees of latitude) ల దూరమున నోక ప్రదేశమున్నచో ఆ యంశముల వాధార ముగ, వాప్రదేశమునకు నీడగడియారమును చేయవలెను.

సాధారణముగ వివరము, ఆకాశమున సూర్యు డుండు స్థితిని బట్టి కాలమును చెప్ప గలిగియున్నాము. సూర్యుడు దిక్పక్రము (Horizon) న తూర్పుననుండగా ఉదయము గి గంటలందును. నడినెత్తికి నేరుగా పైననుండిన మధ్యాహ్నము 12 గంటలందును, దిక్పక్రమున పశ్చి మముననుండిన సాయంకాలము గి గంటలందును. పగటి ప్రమాణము 12 గంటల కాలమయిన యెడల తూర్పు నుండి నెత్తి మీదుగా పశ్చిమమునకు పోవు సూర్యుని మార్గమును 12 సమభాగములుగ భాగించి అందెన్న వ భాగమున సూర్యుడుండిన ఉదయాది అన్నిగంటల కాలమయిన దినవిధ్యును, దినప్రమాణము ఎల్లప్పుడును 12 గంటలుగా లేక మార్పుచుండుటవలన 12 ఘట భాగ ములుగతేసి గంటలనిర్ణయించుటకు వలనపడెను. అందు లకై యొకప్రదేశముయొక్క అక్షాంశములగనునాని, వానియారధారమున శేర్మణుడబడిన నీడగడియారము, ఆప్రదేశమునకు సరియగు గంటలు చూపగలిగియుండును. ఇప్పుడిప్పుట విర్ణయబడియుండు నీడగడియారము 30° అక్షరేఖపైనుండు ప్రదేశములకు దగియుండును.

నీడగడియారమును చేయువిధము

ఏదైన నొకసమచతురమును, జచట అను దానిని (చిత్రము ౧) వ్రాసి దానియందు జనుకేంద్రము (Centre) గను జచట అర్ధవ్యాసము (Radius) గను గలిగిన జచట అను పాదవలయము (Quadrant)ను వ్రాయవలెను. పిమ్మట చంద్ర, నీడగడియారము నుప యోగింపవలసిన ప్రచేతముయొక్క అక్షాంశప్రమాణము

నకు సరియగుకారణము (ప్రస్తుతము 30°) జచట అను దానిని వ్రాయవలెను. ఆకాగముయొక్క ఉత్తరభుజ మగు చద, చతురముయొక్క కుడిప్రక్కయగు జటను డౌద్దచేయకట్లు వ్రాయవలెను. పిమ్మట జను కేంద్రము గను, జడను అర్ధవ్యాసముగను జడగా అను పాదవలయ మును వేయవలెను. జచట అను పెద్దపాదవలయమును ౬ సమభాగములుగ వేయవలెను. అటులనే జడగా అను

చిన్న పాదవలయము గూడ ౬ సమభాగములుగ కేయ వలెను. పెద్దపాదవలయమునందలి సమభాగములగుర్తింపు ౧, ౨, ౩, ౪, ౫ అను గుర్తులనుండి అడ్డముగ సమాంతర రేఖల (Parallel lines) ను వ్రాయవలెను. చిన్ని పాదవలయమును సమభాగములుగ గుర్తింపు ౩, ౪, ౫, ౬, ౭, ౮ అను గుర్తులనుండి నిలువుగా సమాంతర రేఖలను వేయవలెను. ఇందు 1 వద్దనుండివచ్చు అడ్డగీతయు కేంద్రముండిపోవు నిలువుగీతయు, వ్యవస్థ చేరును. ఇట్లు 2, ౩, 4, 5 గుర్తులనుండి అడ్డముగాపోవు గీతలును, ౪, ౫, ౬, ౭, ౮ అను గుర్తులనుండి నిలువుగాపోవుగీతలును క్రమముగా ౧, ౨, ౩, ౪, ములపెద్దచేరును. పిమ్మట జనుండి ౧, ౨, ౩, ౪, ౫, ౬, ౭, ౮ లనుండా రేఖలను వేసిన యెడల నవి, చతురముయొక్క చ, ప, ప, ట అను ప్రక్కలను VII, VIII, IX, X, XI, అను గుర్తుల వద్దచేరును. ఈరేఖలే గంటలనుగుర్తించునవి. ఈసంఖ్య లే గంటల సంఖ్యలు. జ చ అను ప్రక్క VI గంటల రేఖయగును. జ ట అను ప్రక్క XII గంటలరేఖ యగును.

ఇంతవఱకును నీడగడియారమునందు గుర్తించవలసిన గంటలస్థానమును గనుకొంటిమి. ఇవి VII మొదలు XI వఱకును కలవు. ఈ గుర్తులను గడియారమునందలి ఎడమపగమున గుర్తించి పిమ్మట ఇట్టికే గుర్తును కుడిపగమున గుర్తించి వాటికి వేరుగా XII గంటల రేఖనుండి కుడి ప్రక్కగా I, II, III, IV, V అను సంఖ్యలను వేయవలెను.

నీడగడియారము ఎండలో నుండవలసినది కనుక కాగితమునందు వ్రాయటాతగును. కొయ్యపలకమీదగాని రేకుమీదగాని గడియారమును గుర్తించవలసియందును. ఒక యడుగునిడివియొడెడల్పునుగల చతురమును కొయ్య పలకమనెని దాని మధ్య రంపముతో సగములోతునకు కొత్తవేయవలెను. ఈకొత్తయే చిత్రము 2 నందు జ త ట ధ లమధ్య నల్లని వెడల్పుగీతగా గుర్తించబడియు న్నుడి. ఆకొత్త కిరుప్రక్కలయందును సమముగా వ్యాపించినట్లు చ ధ అను రేఖను పలకయొక్క అనుగుభాగమున వేయవలెను. ఆరేఖపై, చ జ ప ట అను,

చిత్రము ౧ యందు వ్రాయబడిన చతురమునంటి చతురములను కొత్త కిరుప్రక్కల గుర్తించవలెను. అప్పుడు కొత్తను ఎడమప్రక్క చ జ ప ట అనుచతురమును, కుడిప్రక్క త ధ ద ధ అను చతురమును ఏర్పడును. కొత్తయొక్క వెడల్పును రేక్కయందు చేర్చురాదు. పిమ్మట ఈరెండు చతురము లందును, VII VIII IX X XI అను సంఖ్యలను ఎడమప్రక్కను, I II III IV V అను సంఖ్యలను కుడిప్రక్కను గుర్తించవలెను. (చిత్రము ౨).

గడియారపు ముల్లు

ముల్లు, రేకుతోగాని, సన్నని కొయ్యతోగాని వేయవచ్చును. రేక్క నయెడల మంచిది. సన్నని కొయ్య పలకయైనయెడల ఎండలో వానలోను నంగిపోవును. అది, గడియారమున తుపయోగింపబడిన పలకలయందలి కొత్తయందు చక్కగా విగించదగినంత మందముగలిగి యుండవలెను. ముల్లును ముందే యేర్పాటుచేసికొనిన యెడల కొత్తదానికి రెట్లుగానుండవలెను. ముల్లు త్రిభుజాకృతిగలిగియుండవలెను (చిత్రము 3) య ర ల అను త్రిభుజములకు క్రింద కొత్తయందు విగించుటకై కొంత భాగమును నదలవలెను. పిమ్మట య ర ల అను కొణముగూడ 90° పరిమాణముచే గలిగియుండ వలెను. (90° గడియారము నుపయోగింపవలసిన ప్రదేశము యొక్క అక్షింశప్రమాణము) ముల్లును పలకయందు విగించుటలో ర అను కొణము చ ధ అను ఆటు గంటల రేఖ వానుకొనియుండి ల అను భాగము XII గంటలగుర్తు వైపునకుండవలెను. య ల అను ప్రక్కను అలంకారము ఎట్టివిధముగకొనినను కొయ్యవచ్చును. ముల్లుపలకలకు లంబము (Perpendicular) గా నిలచియుండవలెను.

పిమ్మట గడియారమును ఎండ చక్కగా పడునట్టి ప్రదేశమున నొక స్తంభముపైనగాని, నలింపరాదని ప్రదేశమునగాని విగించవలెను. అప్పుడు చ ధ అను ప్రక్క తూర్పు పడమరలుగ నుండి, ర అను కొణము దక్షిణమునకును, ల అను ముంటిమొన ఈశ్వరమునకును మారుచుండవలెను. గడియారము ఒకేమట్టుముగ (Perfectly level) నుండవలెను. ర ల అను ప్రక్కయొక్క నీడ ఏగలదు తెలుపుగీతపైబడునో అన్ని గంటలని తెలిపి కొనవచ్చును. (చిత్రము ౪ చూడుడు.)

ఏతేనె కెరటాల నీదు లాడేవా !

ఈ తొలిప్రొద్దు నీరెండ గాగేవు;
గాలిసందిళ్లలో కలకలల్ నించి,
పూలకొగిళ్లలో పులక లూరించి,
సెలయేటి పొత్తిళ్ల పలుకులు నేర్చి,
వలపుదారుల పాటకులుకులు జార్చు
నీముద్దు వాహ్యాళి నేడు చాలించి
ఏమె తుమ్మెద ! పల్కురింతు వామెతగ ?

* * *

నవనసంతాగమోత్సవ పురోహితుడ,
వఖిలలతాంత శుద్ధాంత విహారి,
వమల హృద్దళ వాసనాగమవేత్త,
వార్ద్రమహాభిషయా భోగలాల
సాలససుకుమారశీలి, వారామ
నవ్యమరంద పానవ్రతధారి
వోమిళిందకుమారకా! మదీప్సితము
పండె నీదర్శనభాగ్యాన నేడు.

* * *

మాప్రబంధయుగాల మన్నెమ్ము దన్ని
రాజ్య మేలిన భృంగ రాజపు, నీదు
దర్శనావాప్తి చిత్తము పల్లవించె;
కాముదీ శుభ్రాచ్ఛ కాతుకవిధు
లందు వీలెంచె నాహ్వనపారభము;
ఏనాటిదో మది నెల్ల నల్లుకొను
గాఢవాంఛాలతీకయును పుష్పించె;

ఊహితరంగాల కూకొట్టుకోర్కె
తావకోదారసుధాగానపక్ష
మాలల చల్లగా జేలుదు మలసి,
మా పూర్వజాతీయ మాధురీనిలయ
రాహస్యముల నవగాహమ్ము నేయు;
మా యనాదికవిండ్రి మహిమామనోజ్ఞ
మందిరాంగణముల మంతనం బాడు;
చారుచారిత్రకాధారిహీనముగ
కాలకల్లోలివ్యరాశి వేణికల
కాటుకరేకలై కలసి రూపరిన
మా మహాన్నత్యశోభామృతకిరణ
శీతలజ్యోత్స్నల సీతల నీదు
నీ రాక నామనః కైరవలక్ష్మి
దారున బులకించు శారదరాక;
నీ రాక నా శోక నీరదగర్భ
నీలిమ సౌదామనీరేఖ, తేటి !

* * *

భారతకవుల గంభీరగుంఫనల
పాకంపుచవుల తీపారె నీపాట;
పోతన వీణా ప్రపూతనంగతుల
సావబట్టినది నీ సన్ననిపాట;
సూరన పక్షకళాదుచితవ
సారమ్ము లూరు నీ నరసంపుబాట;
శ్రీనాథు ప్రౌఢ రసికతానవంతి
నోలలాడనది నీ నీలాలపాట;

పెద్దనాడుని సుధాపేళలవాణి
 సుద్దులు నేర్చు నీ ముద్దులపాట;
 తిమ్మన నెమ్మదితీపిపాండితుల
 గమ్మని వలచు నీ కమ్మనిపాట;
 వేంకటకవి ముగ్ధవిద్యారసార్ద్ర
 రాగరక్తుల తీగె సాగె నీపాట;
 సాహిత్యపోషణు పాండ్రప్రవాహ
 నర్వంక మౌధ్ర గాంధర్వగానముల
 కళలుదేరినది చొక్కముగ నీపాట;
 తారాశిశాంకామృతప్రేమబంధ
 బాంధవ భావనా చందనసాధ
 వీధుల చలువల విలిచె నీపాట;
 మా యాంధ్రవనవాటి మధుమాసశోభ
 మరగి త్రావినది నీమధురగళమ్ము;
 మధుకరా! ఆనాటిమాతోట తీపి
 వచ్చి యారని తొంటి వన జంటి తేనె
 రుదీచూపవా! అపురూపమ్ము మాకు.
 మా కవితాకళామయ సువిశాల
 సామ్రాజ్యదిశల శాశ్వత ముజ్జ్వలించు
 రనమూర్తు లా రాజరాజులకీర్తి
 పోహలించు సుధా ప్రబోధమాలికల,
 సెలవుల మాధురుల్ చిలుపలు గట్ట,
 జడశిలాప్రకృతిలో సైతము జీవ
 నోదయోపశ్రుతి నాదముల్ చెలగ,
 పాడవే! మా తెల్లు పరువుపదాల.

* * *

మా పూర్వ కులమానినీ పూజ్యశీల
 మాధురుల్ దేశాన మలసిననాడు

వాయు వీచికలలో హాయి తేలాడ
 తీయగించితివేమొ తేటి! నీపాట.
 గిరికామనోవ్రణాంతరపూరసిక్త
 మార్దవావస్థల మరగించినావు;
 ప్రాథవరూఢినీపకవ్యాభాధాప్ర
 సూనగుచ్ఛమరంద మూనబట్టెవు;
 ముద్దరాలు సుభద్ర మురిపెంపు సిగ్గు
 పరువుల మరుకాక కెరలించినావు;
 గొల్లకన్నెల మాన మెల్ల కొల్లగొను
 విరహబృందా హృదంతరచరు గూడి
 ఆ యమాయిక హృదయల మనశ్శాంతి
 కెనరువెట్టితి వారియుసురు బోసికొని:
 చాలదా నీ కైవ శాస్తి యీనాడు?—
 కమ్మని గుబ్బెతకనరుల కనటు!
 విరహిణీమోహవాగురల జిక్కుకొని
 గ్రుక్కిల్లు మ్రొగుచు కూర్చెనో యేమొ!
 నాయికాభావనోన్మత్తలాస్యముల
 వడి సుడివడి తొట్టువడి తారినేమొ!
 ముగ్ధా త్రపామనో మోహనరక్తి
 మరగి పై కురుగా మురిపించునేమొ!
 నవ యమునాభంగ నాట్యరంగమున
 తొలకాడు 'భ్రమరగీతల' నాటి మేటి
 చిన్నతనము నాటి చీకాకువరుప
 తరలదేమో తెరతెరల నీపాట!

పని లేని నేమంపు పంతాలు చాలు
 పారుషశాలి కుదారకీలునకు
 ముగ్ధల త్రిభువన మోహనస్నిగ్ధ
 మానరోపారుణ మధురావలోక

నవకప్రహార గౌరవములకన్న
కులములో నేమి కావలయును మధువ ?
లావణ్యవతుల కోపావిల స్వాదు
భాషణాఘాత సద్భూషణకన్న
సరివారిలో వేరె విరు దేల భ్రమర ?

* * * *

పట్టదా ! శోభాలసము లయి మలయు
స్వేచ్ఛాకటాక్ష మాధ్వీమాధురులను
మాయార్యమాత ప్రేమాదరపూత
పాడిపంటల దేలు బంగారు యుగము
లెన్నో నీపాటల కెలు గిచ్చినవియె;
ధర్మవీరుల యశో మర్మకవితలు,
తైత్రీమూర్తుల పౌరుషాంకగీతికలు,
ప్రణయయోధుల స్వాదుభావరాగములు,
శాంతిఋషుల సత్యసాధు కీర్తనలు,
జ్ఞానదేశికుల ప్రసన్నతత్వములు,

బ్రహ్మచారుల వేదపాఠకారికలు
పుణ్యనదీక్షేత్ర భూములయందు,
సవనవాటికల నాహవరంగములను,
శిల్పశోభాహర్య కల్పతల్పముల
గానమ్ము నేయు నీకంతనాళముల
పాపాలు రాపాడు పాడుకాలమున
నేడు పాడు మనగా నేర్తునె నేను ?
అస్వతంత్రత మూల్గు నాంధ్రమానసము
మూగవోయిన నీయమోఘసీతాంత
రాశయమ్ముల తెలియక పలంతి యట ?
తడిగొంతురవళి నందడి నడి లేక
అరుదైన నీపాట కాసింది వేడ
నర్హయే ? తహతహ నల్లాడు గాక !
అవ్యాజకరుణా సమాహితబుద్ధి
నీవె తన్నాన దాహావిచిత్తి
శాంతికై గీత ప్రస్తావించు గాక !

రాజనీతి రహస్యము

కాళ్లకూరి గోపాలరావు గారు

అనయబలప్రయుక్తి నొరు లాపదఁ గూర్చెదరేని, తెంపుమై
ననయబలప్రయుక్తి నె తదాపదఁ బాపకొనందగుక ; విషం
బునకు విషంబె యాషధము; ముఖ్యము ప్రాణుల కాత్మరక్ష; సా
ధన మఘబంధురిం బయిన, ధర్మమునం దది పుణ్యమే యగున్ !

ఎదిరి యధర్మ మేర్పడఁగ నేచి పయిం బడి యోడి వేడినక,
వదలఁగరాదు వానిని; కృపామతి యయ్యెడ బుద్ధిహీనతక
విదిత మొనర్పు, ధర్మభవృత్తియు గా దది; యెన్నఁదైన వాఁ
డదయత హానిఁ గూర్చుఁ దన కందినయంత నె పాము కైవడిక !

పృథ్వీరా కేడు మాటులు విడిచిపుచ్చె-చేతఁ జిక్కిన ఘోరిని నీతి యనుచు;
ఒక్కపరి తనచేతికఁ జిక్కినంత-ఘోరి పృథ్వీరాజును బట్టి గ్రుడ్డిఁ జేసె.

(తిమ్మరుసు నాటకమునుండి)

శ్రమిషయమయి భారతి కడచిన సంచికయందు ప్రచురింపబడిన ప్రథమవ్యాసపు మొదటి యను బంధమున శేక్స్పియర్ బడిన యాహారవస్తువులను గురించి చదువరులు గమనింపదగిన మరికొన్ని ముఖ్యవిషయము లీక్రింద వ్రాయబడును.

సామాన్యశోగ్యరంతుల యాహారమున ముఖ్య ద్రవ్యముగ నుండదగిన కర్మశోదజనితములకై దేహతత్త్వ మునుబట్టి యనుకూలముగ గన్పడిన యేర్పూర్ణధాన్యమునై నను ప్రధానపదార్థముగ నుపయోగించవచ్చును. సామాన్యముగ చేరియ్యముగాని, గోధుమలుగాని యింనుల కనుకూలము. కొంతమందికి తొన్నలుగాని, చొళ్లుగాని యనుకూలముగ నుండవచ్చును. త్యూధాన్యములలో మాంస కృత్తులును, చమురును తక్కినవిగ నుండును. కావున వీని కొరకు కాయధాన్యములను, చమురుదనుకులనుగూడ తిన వలసియుండును. కాయధాన్యములలో కంది తక్కినవాని కంటె చాలమంది కనుకూలముగ నుండును. ఆచారమును బట్టిగూడ దక్షిణదేశమున తక్కిన పప్పులకంటె కంది పప్పు చెచ్చుగా వాడబడుచున్నది. చమురుదనుకులలో వెన్నయు, నేయియు ముఖ్యమయినవి. కాని యివి సామాన్యముల కందరకును లభింపనివి. వీనికి బదులు చాకగ లభించునవియు, చమురు విస్తారముగ గల్గియుండునవియు నగు వేరుసెనగ గింజలు నుపయోగింప వచ్చును.

ఆహారమున కర్మశోదజనితములను తగ్గించి (ఇట్లు తగ్గించుట అతిమాత్రవ్యాధి బాధితుల కావశ్యకము) మాంసకృత్తులను, చమురును చెచ్చింపదగిన యేదల పాలమీది మీగడ తఱక దినుటకు మిక్కిలి యనుకూలము. చమురును, మాంసకృత్తులునుగూడ మెండుగగల బాదం ఒప్పును, వేరుసెనగ గింజలునుగూడ ఇంనుల కనుకూలము. వేరుసెనగ గింజలు పైత్యమును గలగజేయునని చాల మంది యభిప్రాయము. కాని యితరవస్తువులతోపాటు ఘిలిమిరకుండ (దినమునకు 3-4 ఔన్సుల వరకు) మొలక

కట్టిన గింజలను దిననను ఏమియు హాని లేదని లేకరి కత రెండు సంవత్సరముల యనుభవమునుబట్టియు దృఢముగ జెప్పగలడు.

త్యూధాన్యములలో (ముఖ్యముగ వరిబియ్యములలో) గున్నము తక్కువగ నుండును. కావున త్యూధాన్యము లను దినువారు పాలనుగాని, పెరుగునుగాని, మజ్జిగను గాని తీసికొనుటవలన నీలోటు దీరును. పప్పుదినుకులు కూడ నీలోటును కొంతవరకు తీర్చును. కాని వానిని చలయు గున్నము వంతటిని యొసగునంతగా పుచ్చుకొన వలండదు. స్ఫురమును ఇనుమును త్యూధాన్యములలో తగినంత యున్నవి. కాని కర్మశోదజనితములను తగ్గించుటకై త్యూధాన్యములను తగ్గించి తినువారు ప్రథమ వ్యాసపు మొదటి యనుబంధమున శేక్స్పియర్ బడిన 3, 4, 5 తరగతుల కూరలను తగినంతగా దినుటవలన వీని లోటును పూర్తిచేసికొన వచ్చును. విరికవుడును, గోధుమపొట్టునుగూడ ఇంనులకు మిక్కిలి యనుకూలము. వీనిని స్వల్పముగ దివివనే చాలును. లేకరి కీరం టివలనను చాల మేలు కలిగెను. మరియు అనాశోగ్యముగ నుండిన యాతనిబంధువుల పిల్లలకు కొంచరికి గూడ ప్రతిదినమును ఒక టీగరి తెడు బియ్యపురపునును పటిక పంచదారతోగాని, వెన్నతోగాని, అన్నముతోగాని కలిపి తినిపించుటచే చాల మేలు గనబడెను. పెద్దవాండ్రు దినమునకు ౧, 2 ఔన్సులు దినవచ్చును.

A నిటమిను పాలు, వెన్న మొదలగు ఊరసంబంధ ద్రవ్యములలోను, అకుహారలందును విస్తారముగ గలదు. తక్కిన కూరలందును, త్యూధాన్యములందును, కాయ ధాన్యములందును, కొన్ని పండ్లలోను స్వల్పముగ గలదు. ఏవస్తువునైనను చాలనేపు గాని తినులునట్లు కాయటవలన గాని, వండుటవలనగాని ఈ నిటమిను నశించును, కావున పచ్చిపాలను (ఆశోగ్యముగనున్న ఆవులపాలను పరిశుద్ధ మయిన చేతులతో పరిశుద్ధమైన పాత్రలో వీడికిన చెం

టనే) పుచ్చకొనుట మంచిది. ఇట్లే పచ్చిచెన్న శ్రేష్ఠము. తృణధాన్యములను, కాశుధాన్యములను ఉడికించుకుండ కొంతకాలము నీటిలో నానజేసి తినుట మంచిది. ఆహారమున A విటమిను లోపించిన యెడల, కండ్లు, ఊపిరి తిత్తులు, ప్రేగులు, నుండలు, మాత్రకోశములు మొదలగు ప్రధానాంగములు రోగగతము లగునని శాస్త్రజ్ఞులు కనిపెట్టిరి.

B విటమిను కొన్ని యాకుహారలందును, తృణధాన్యములందును, కాశుధాన్యములందును, వయ్యనంజలందును విస్తారముగ గలదు. తక్కినహారలందును, పండ్లలోను, పాలు మొదలగు వానిలోను స్వల్పముగ గలదు. వియ్యమును ఆరగించిన యెడల తప్రమలో B విటమిను పోవును. కావున ఆరగించిన వియ్యమును, యంత్రములలో మెరుగుజెట్టిన వియ్యమును తినుట కర్హము గావు. వియ్యమును కడిగినపుడుకూడ అందలి B విటమిను అనీటిలో కరగిపోవును. కావున వియ్యమును వంపునపుడే పరిశుద్ధముగ నుండునట్లు జాగ్రత్తపెట్టి అంతగా కడగ వలసరము లేకుండ జూడవలెను. మరియు, ధాన్యమును వంతుటకు బదులు వైయాళమాత్రమే పోవునట్లు కర్రతిరుగితిలో విసరుట మరింత మంచిది. గోధుమలనుగాని, కాయధాన్యములనుగాని వై పొట్టుతోనే తినుట మంచిది. ఆయావస్తువులను ఉడకజెట్టుట వలన B విటమినునంతగా పోదు. కాని ఉడకజెట్టుట కుపయోగించిన నీటిని వార్చివేసినచో నది యానీటిలో పోవును. కావున నీటిని తగుమాత్రముగ నుపయోగించి వార్చివేయుకుండ యిగిరిపోవునట్లు చూడవలెను. B విటమిను ముఖ్యముగ నరములకును, మెడకువకును హృదయము, కార్తము, ఉలవకాయలు, మాంసకండరములు మొదలగు వానికిని బలము విచ్చును. ములబద్ధమును పోగొట్టును. దీనిలోపముచేతనే నజ్జావ్యాధి కలుగునని చెప్పుదురు.

C విటమిను ఆకుపచ్చగ నుండు తాజాహారలందు (ముఖ్యముగ ఆకుహారలందు)ను, వారింజ మొదలగు కొన్ని జాతుల తాజాపండ్లలోను విస్తారముగ గలదు. కాయధాన్యములందును, తృణధాన్యములందును ఈవిటమిను లేకపోయినను, వానిని మొలకకట్టినయెడల నం దిది పుట్టునని

కనిపెట్టుబడెను. ఈ విటమిను ఉష్ణతలన చాలవరకు నశించును. గాలి తగులునట్లు ఉడికించిన నిది మరింతపూర్తిగ నశించును. కావున హారలను మూత్రపెట్టి ఎంత స్వల్పకాల ముడికించిన వంతయిందిన. నీమంచుగ, దీర, పొట్ల, ఆవప, నొండ మొదలగు కొన్ని జాతుల కాయలను అలవాటుచేసికొనుచో వండకుండగనే తిని వచ్చును. C విటమిను 'పూర్వీ' అను రక్తసంబంధమును రోగము రాకుండ కాపాడుటకే గాక, రక్తమును పరిశుద్ధముగ నుండుటకును, పండ్లను, ప్రేగులను ఆరోగ్యముగ నుండుటకును అవశ్యకము.

D విటమిను పాలు, పెరుగు, వెన్న, నేయి మొదలగు క్షీరపదార్థములలో మాత్రము గలదు. కొత్తెరులోను, వేరు వెనగకాయలలోను స్వల్పముగ గలదు. కావున ఆహారమున నీపదార్థములు కొంతొక కుండవలెను. శరీరమునకు మార్యకిరణములు సోకుటచేగూడ నీ విటమిను కొంతవరకు లభించునని కనుగొనబడెను. కావున శరీరమున కెండయు గాలియు తగులకుండ నెల్లపుడును దుస్తులలో కప్పియుండుట మంచిది గానని లేలుచున్నది. అందును ముఖ్యముగ చిన్న పిల్లలకు మిక్కిలి చిన్న బిడుముననే దుస్తులను తొడుగుట మరింత హానికరము. D విటమిను లోటుకడునెడల ఎముకలును, పండ్లను బలహీనము లగును.

E విటమినుసంతానోత్పత్తికిని, సంతానారోగ్యము వకును ఆవశ్యకమని కనుగొనబడెను. కాని యిది యేయే పదార్థములం దెంతెంత గలదో అంతగా తెలియదు. ఇంకను F, G అను విటమినులుకూడ గుర్తింపబడినవి. కాని వీనివిగూర్చి యింకను పరిశోధనలు జరుగవలసియున్నవి.

పైగీ వ్రాయబడిన విషయములు చాలవరకు ఇది వరలో ఆరోగ్యప్రకాశిక మొదలగు పత్రికలందును, జనరవిషయ సంబంధములకు గ్రంథములందును వ్రాయబడినవే యయినను ప్రగమవ్యాసమువందలి మొదటి యనుబంధ పట్టిక నుపయోగించు వారిపౌకర్యార్థము ఇందు సంగ్రహించి వ్రాయబడెను.

కొంపరు పాలనుగాని, పండ్లనుగాని, కొత్తెరునుగాని ఒక్కొక్క పదార్థమును మాత్రమే తిని యారో

గల్గముగ నుండవచ్చునని యందురు. ఈవస్తువులలో నేది గారి ప్రశ్నేకముగ ప్రథమవ్యాసమున వ్రాయబడిన యాహారనియమముల వన్నిటిని సమాధానపరుపబాలరు. కావుననే సామాన్యముగ నట్లు ఒకేవస్తువును దినవారూ త్వరలోనే ఆపదధిని వివచనమున వారగుచున్నారు. మొత్తముమీద యాహారపదార్థముల సంఖ్యను విస్తారముగ పెంచకుండుట సౌకర్యమే యయినను, సాన్యమయి వంతెనకు వివిధములగు వస్తువులను దినుటచే ఒక దాని యందలి లోపమును మరియొకటి తీర్చుచుండుట కెక్కువ అవకాశము గలుగును.

పాలమాత్రమే పుచ్చుకొను ౧౦౦ పౌ. బరువు గల మనుష్యుడు దినమునకు సుమారు ౨౫ నేర్లు పుచ్చు కొనవలసియుండును. అట్లు పుచ్చుకొనుచో మొత్తపు ఆహారపరిమితిలో లోటు రాకున్నను, శరీరమునకు కావలసిన ఇనుము పరిమితి చాలదు. మరియు, మాంసకృత్తుల యొక్కయు, సున్నముయొక్కయు, స్ఫురముయొక్కయు పరిమితి మితిమీరిపోవును. ఇట్లే పండ్లకు మాత్రమే తినుచో ౧౦౦ పౌనుల తౌనికగల మనిషి దినమునకు సుమారు ౧౫ అరటిపండ్లకు, ౧౫ నారింజపండ్లను తినవలసియుండును. ఇట్లు తినునెడల, కర్మనోదజనితముల పరిమితి మీరి, చమురును, స్ఫురమును, ఇనుమును కొరవడును. ఇట్లే కొత్తెరను (మప్పేట కాయలను) దిన ౧౦౦ పౌనుల తౌనిక గలమనుష్యుడు దినమునకు సుమారు ౧౪ బౌనుల కొత్తెరను (సుమారు రెండు పెద్దకాయలను) తినవలసియుండును. ఇట్లు తినునెడల కర్మనోదజనితములును, మాంసకృత్తులును కొరవడి చమురు మితి మీరును.

ఇటీవల వార్తాపత్రికలో వ్రాయబడుచు వచ్చిన వ్యాసములందలి కొన్ని యాహారపుపట్టికలుగూడ శాస్త్రనియమములకు సరిపడలేదు. శ్రీయుత బొల్లాప్రగడ నుండరగోపాలరావుగారి సలహాపైని గాంధీమహాత్ముడవలించించినమొదటి పట్టికయందలి యాహారము (౮ తులముల గోధుమలు, ౮ తులముల బాదంపప్పు, ౮ తులముల ఆకుహార, ౬ నిమ్మకాయలు, ౨ బౌస్సుల లేనె) సుమారు ౧౧౫౦ కాలరీల యుష్ణశక్తిమాత్రమే యిచ్చును. ఇది శరీరపరిశ్రమలేని ౮౫ పౌనుల కెక్కువ తౌనికగల మనిషికి సరిపోదు. మరియుక పట్టికలోని యాహారము

(గోధుమలు ౮ తులములు, బాదంపప్పు ౫ తులములు, హార ౧.౬ తులములు, ద్రాక్షపండు ౨౦ తులములు, నిమ్మకాయలు ౨, లేనె ౪ తులములు) కూడ పైని చెప్పినట్లు ౮౫ పౌనుల కెక్కువ బరువుగల మనిషికి చాలదు. మరియు పై రెండుపట్టికలందునుకూడ సున్నమును, స్ఫురమును కూడ కొరవడును. రెండవ పట్టికలో జేర్చబడిన ద్రాక్షపండు పరిమితి హెచ్చుగ నున్నది. చాలమంది కంటి పరిమితి యనుకూలంపడు. రామస్వామి గుప్తగారు (బెజవాడ) వ్రాసిన పట్టికలోని యాహారము ౧ ముదురు బెంకాయ (౮ బౌస్సుల కొత్తెర), ౬ గుప్పెళ్ళగోధుమలు (౬ బౌస్సులు), ౪ గుప్పెళ్ళ నెనగలు ౪ (బౌస్సులు) ౬-౮ అరటిపండ్లు (౨౪ బౌస్సులు) సుమారు ౧౪౦ పౌనుల బరువుగల మనిషికి సరిపోవును. కాని యిందు సున్నము లోటువడును. ఇందు ౧గుప్పెడు నెనగలను తగ్గించి సుమారు ౧ పొవునేరు పాలనుగాని 3/౪ నేరు మట్టిగనుగాని పుచ్చుకొనుచో నీలోటు దీరును. ఇట్లే కొన్ని యితరపట్టికలందును కొన్ని లోపములుగలవు.

ఆహారమున కగు వ్యయముగూడ గమనింపదగిన ముఖ్య విషయములలో మొకటి. ప్రథమ వ్యాసమునందలి రెండవ యనుబంధమునందలి పట్టికలోని యాహారమునకు దినమునకు సుమారు ఆరణాలగును. III, IV, V అనుబంధములందలి యాహారమునకైనను, వెల యధికముగ నుండు బత్తాయి నారింజ పండ్లు గాక, తక్కువ ధరలకు బొప్పాయి, అరటి, నీమవంగ మొదలగు పండ్లను వాడునెడల, వంత కెక్కువ వ్యయము కాదు. పాలు, నెయ్యి, జెన్న మొదలగు వానిని వదలివేసి వానికి బదులు కొత్తెరను దినుచో వ్యయమును ఇంకను తగ్గించవచ్చును. ఈ విషయమున రామస్వామిగుప్తగారి పట్టికకు పైని వ్రాసినట్లు కొంతమట్టిగ జేర్చుచో మిక్కిలి చాకయైన యాహార జేర్చుదును. దినమునకు ౧౪౦ పౌనుల మనిషికి ౦-3-౬ కెక్కువ గాదు. ౧౦౦ పౌనుల మనిషికి దినమునకు ౦-౨-౬లె చాలును. శీర్షిక క్రి బాగుగ నున్నవారు దీని నవలంబించి చూడవచ్చును. కాని శీర్షిక క్రి బాగుగ లేనివారికి పాలు జెన్న మొదలగునవి చూచి ముదురు కొత్తెరను తినుట అనుమాలముగ నుండక పోవచ్చును.

కుక్కలకుఁ బండులకులేని ఘోరమైన
యంటరాని తనంబు నీ కంటగట్టి
నమలి తినుచున్న భరత దేశమును జూచి
యతిశయించెద వేమోయి యాదిమాండ్ర !

కుక్క కన్నంబు నట్టింటఁ గుడునఁ బెట్టి
పెంటదిబ్బొంపయి నీకు విసరివేయ
జరునగవు చేర దాని భజించు నీదు
నోర్చి కెనయేది నీవు ధన్యుడవు సుమ్ము.

దప్పిచేత నీవు తన్నుకొనుచునున్నఁ
తెప్పరానివారు చేరవలవ
దనుచు బలుకునట్టి యదయులు గలచోటు
చాసిపో వదేల ? పంచముండ.

పుట్టెఁ డానతోడఁ బూజ చేయఁబోవ
దరికిఁ జేరనీక తతిమివేయ
అర్చకుండు భక్తు డందువా ? అలాటి
దేవళంబులోన దేవుడున్నె.

చదువులేనివారు మదమాంసభక్షకు
లనుచు నిండచేతు రంతెకాని
చదువుకొన్నవారు సరస కేతెంచిన
నులికి పడెడువార లుండలేదె.

నీవునిల్చుచోట నిలువంగరాదంట
నీవు చేయునేవ కావలె నట
ధర్మ మెంతవఱకు తలయెత్తునో గుఱు
గోపురంబు లేమి కూర్చుగలనా ?

ధర్మమే జయంబు ధరణిలో ననుకొని
యూరకుందువేల నోయి నీవు
ధర్మరాజుతోడ ధర్మంబు కడతేరె
ధర్మ మిప్పు డెందుఁ దగులఁబడియె.

వీధులెక్కి పెద్ద పిడుగులు పడినట్లు
బోధనేయువారి మోముఁ జూచి
దేశభక్తులంచుఁ దృప్తి తెందెదవేల ?
మంచిరాకులన్ని ముఱులుగావు.

నీలో నెత్తురు చచ్చిపోయినది గా
నీ, యాదిమాండ్రా ! రవం
తాలోచింపుము, కట్ట బట్ట ? తినఁ గూ
డా ? నీకుఁ బెద్దమ్మతో
నోలాడుంగద కొంప ? నిన్నుఁ గని య
య్యో ! యంచు బాష్పంబువులే
రాలం జింతిలు గాంధితో నిలువవే
రా ! ధర్మయుద్ధంబునకా.

విద్యతా-వి ముడుంబ నరసింహాచార్య స్వామివారి చరిత్రము

మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులు గారు

విద్యతా-వి ముడుంబ నరసింహాచార్యస్వామిగారు.

మనప్రాచీనులైన భగవద్గురు నివాసులు చిరకాలమునుండి సర్వకార్యములయందు, సర్వకళలయందు నద్వితీయులై యుండిరను నశతమునందరు నిర్వివాదముగా నొప్పుకొనుచున్నారు. అయినను వారి కొక గొప్ప లోపము కలదు. అది యెట్టి యనగా,—వాస్తవ చరిత్రాభావము (Absence of true historical account). ప్రాచీనగ్రంథకర్తల చరిత్రము వెన్నరును వ్రాసిన వారులేరు. గ్రంథకర్తలును తమ చరిత్రమును వ్రాసియుండలేదు. పాణిని పరంజ్యూతి వాహ్మణులు, వాల్మీకి కాలిదాసాది మహాకవులు నేకాలపు వారో, యెదల నిన సింహిలో, యింక మరి యేగ్రంథములను రచించిలో ఆస్ప

త్రాంతము మనకింకంకయును చెలియదు. ఇట్టియాశ్చర్యమాంశ్లేయ గ్రంథకర్తలను స్మరింపదు.

ఇదియు కాక మఱియొక్క విశేషమునూడకలదు. ఏదేశముందైనను, ఏకాలముందైనను కవులు జీవించియుండగా వారియందు సమకాలికులైన జనుల కాదరము మందమై యుండును. కవిజవాగ్రణిగా నెన్నబడిన కాలిదాసునూడ నీయంశమును తన మాలవికాగ్నిమిత్రములో నిట్లు వెల్లడించెను: “భాషసామిల్లకవి పుత్రాదీనాం ప్రబంధానతిక్రమ్య వర్తమానకవే: కాలిదాసస్య కృతా కింకృతో నహమామః.”

శ్రీసింహాద్రివాధ కటాక్షపీఠ సమాసాదిత నిరవధ్య సకలవిద్యా వైభవుడు, శ్రీవత్స గోత్రోత్పన్నుడు, ముడుంబవంశజుడనగు శ్రీ నరసింహాచార్య స్వామి విషయమందు పూర్వోక్త దోషము పట్టకుండ నేను చిరకాలమునుండి యాతని శిష్యుడనై యుండుటచే వాతని చరిత్రను సంతయును చెలుసుకొని యాకవిశోమణిరచించిన రామాయా పీఠికయందు సంస్కృత భాషతో వ్రాసి పది సంవత్సరముల క్రిందట బ్రకటిచితిని. ఇప్పుడు దానినే సంగ్రహించి తెలుగున వ్రాయుచున్నాను.

ఎల్లప్పుడతని సహవాసము చేసిన వారికి గాని తదికింకంకీతని లోకోత్తర ప్రతిభ తెలియదు. ఇతడు నూడ నొక పండితుడనియు, కవియనియు లోకులు సామాన్య కారముగా దలంచుచుండిరి. ఈతడు మహా విద్యతా-వి యే గాక అధ్యాత్మతత్వనిరూపకుడు. ఇదియే యాతని అత్యున్నతకరమైన శక్తి విశేషము. ఈతడు క్రైస్తవ కులార్హిన్నుడు; మహాపండితుడు. సకల విశిష్టత్వవేదాంత గ్రంథములయందు నిష్ఠాతుడైయున్నను శ్రీ వైష్ణవజన గులభమైన స్వచరితపక్షపాతమును విడిచి, కంకరబాధాది మత రాధాంతిక ర్తవలె శేషలత త్వగవేషమై

కీర్తనకుడై, పరస్పర విరోధముగల పకలోపనిషద్వా క్యములకు యథావసితమైన యర్థమును తుర్రధారాతీక్ష్ణ మగు న్యబుద్ధితే విమర్శించి వివ్రతిపన్న పగుణి యు ఖేదాభేదాది విరోధము నతినిపుణము తొల గించి బ్రహ్మ మాత్రములకు, దశోపనిషత్తులకు స్వయ ముగా విశేషమైన వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. తత్త్వేకా దశి మొదలగు తత్త్వశాస్త్రములను రచించి స్వసిద్ధాంత మును వివరించెను. వ్యాపారాంతరములను విడిచి యెల్ల పు డితనివలె మపనిషద్వాక్య విమర్శ, తీవ్రత్వర తత్త్వవిచారము నొనర్చుచు కాలము గడిపిన పండిత శ్రేష్ఠునింకొక రిని గానము. "యా ప్రీతి రవివేకానాం పదయే మ్యన పాయినీ" అన్నట్లు సంసారాన క్తచేతములయిన తాకి టులకు దారపుత్రాది పోషణార్థమై ధనార్థవాద్యకు శేలకర్మలయం దెట్టి ప్రీతి యుండునో అట్టి ప్రీతి యీ విద్యద్వర్త్యుని తీవ్రతత్త్వచింతయందు, నీక్యకోపాసన మందు కలదు. 1880 సంవత్సరము మొదలుకొని యాతని శిష్యుడనై యుండి దివమునకు నాలుగైదు గంట లాత నితో గడియించుటచే నేనాస్వామి దిన శ్రయ్య, ప్రజ్ఞా విశేషమును, పాండిత్యాతిశయమును బాగుగా నెఱుంగు చును.

నరసింహాచార్య స్వామి పూర్వము

నరసింహాచార్య స్వామి పూర్వము దాక్షిణా త్యులు; ద్రావిడులు. శ్రీధగవద్రామానుజాంతర కాల మందు స్థాపింపబడిన చతుస్సప్తతి నీకసులలో ముడుంలై ఆచ్చావ్ అనునాతి దొక ఆచార్యుడు. అతడే యీ ముడుంబరంశేమునకు మాటధుడు. తొల్లి యీవాస్విని ము డుంబరంశ్యులు శ్రీయామునమునివర ప్రసాదబద్ధపాండి త్యాతిశయముగలవారై గొప్పవారై. కాలక్రమమున నీ ముడుంబ రంశేములు దేహయాత్రాన్వితస్వరసము కొరకు దక్షిణదేశ నివాసమును పరిత్యోగించి యుత్తర దిక్కుకు బయలుదేరిరి. మరికొన్ని దినములకు వేదాద్రియందు ప్రవేశించి అచ్చటి రాజుచే నానరింపబడినవారై స్వకు టుంబములతో సుఖముగా గొంతకాల మట్లు నివసించిరి. అక్కడ నున్న శ్రీవైష్ణవులతో యోవవసంబంధములను

గూడ జేసికొనిరి. ద్రావిడభాషను మరచిపోయి క్రమ ముగా నాంధ్రులయిరి. ఇట్లు వేదాద్రిలోనున్న శ్రీ వైష్ణవ కుటుంబములలో నొక కుటుంబమునకు వేదాచల పతియను నా తడధ్యక్షుడై యుండెను. ఆతడు తన ధర్మ పత్నియగు కృష్ణాంబతోచిరకాలము గార్హస్థ్యసుఖము ననుభవించుచున్నను సంతతి లేనివా డైయుండెను. అంతలో వేదాచలపతికి వేదాద్రినారసిం హుని కృపచే వేదవతియను నొక కన్యయు, నరసింహా చార్యుడను నొకపుత్రుడును పుట్టిరి. ఆ నరసింహాచార్యు నకు వేదాద్రి, ఆతనికి కృష్ణామాచార్యుడు, అతనికి వీర రాఘవాచార్యుడు పుట్టిరి. ఇతడు వేదాద్రి సమాపముం దున్న పిల్లరుట్లు గ్రామమందు నివసించియుండెను. ఇత నికి కృష్ణమాచార్యుడు, అజ్ఞాత నామధేయులైన మరి యిద్దరు పుత్రులును జనించిరి. ఈ కృష్ణమాచార్యుని వంశము సాహిత్యమునుంబయని ప్రసిద్ధి నొందినది. అజ్ఞా నామలైన కృష్ణమాచార్యుని పోదరులీద్దరు పిదుగురాయి గ్రామమందు కాత్తరముండి వైద్యశీవనముచే కాలము గడిపిరి. వీరలవంశము సంగీతమునుంబయని యిప్పటికి వ్యవహరింపబడుచున్నది. కృష్ణమాచార్యునికి రాఘవా చార్యసింగరాచార్య వేదాచార్యులను ముద్దరు పుత్రులు, ముద్దరు పుత్రులను పుట్టిరి. (చేర్లు తెలియవు) కృష్ణమా చార్యు డాకాలమందు సంభవించిన తేజువీడచే కుటుంబ పోషణమం దశక్తుడై కృష్ణామండలములోని యేలూరు గ్రామమునకు కొచ్చి యచట కొంతకాలము నివసించియుం డెను. కృష్ణమాచార్యుని పెద్దకొడుకయిన రాఘవా చార్యుడు యేలూరులోనున్న పండితులందఱ కావ్యనాట కాలంకారాదులను జదివి సమంచితమైన పాండిత్యమును సంపాదించి ఉభయభాషలలో జక్కగా కవనము తేప్పగల వాడయ్యెను. అతని కవితాధారకు, పాండిత్యమునకు సంబోధించి యేలూరులోనున్న ఉద్యోగస్థులందఱ తర నికి మాసభృతి యేర్పాటుచేసిరి. ఇట్లు కొంత ధనమును సంపాదించి రాఘవాచార్యుడు కుటుంబ భరణమందు తండ్రికి కొంత కోడ్పాటు గావించుచుండెను. ఇతడు తన తండ్రివలన హయగ్రీవమంత్రము నుపదేశము పొంది తీవ్రపు రశ్మిచరణ చేసి కాంతిచేసిన నాటిరాత్రి హయగ్రీవస్వామి

యితనికి స్వప్నమందు ప్రత్యక్షమై, “వత్సా, నీకు విద్యాభివృద్ధి కాగలదు. నీకు ధూలార్థము మాడ గలుగును. ఇదే కాక నా కటాక్ష పాత్రుడు, మహాకవి, సకల శాస్త్రపారదృశ్యము నగు పాత్రుడొకడు నీ కి కమందు జనించునని చెప్పి అంకిర్చి తుడయ్యెను. ఆప్పటినుండియు రాఘవాచార్యుడు స్వామియందధికతర భక్తి గలవాడై తస్మంత్రమును ద్విగుణితోత్సాహముతో జనించుచుండెను. కాలక్రమమున గొప్ప విద్వాంసుడయ్యెను. కాలమిట్లు గడచుచుండగా, నీ ముగ్గురు సోదరుల శంక్రియగు కృష్ణమాచార్యుడు పరమపదమునకు విచ్చేసెను. కుటుంబము నృధియగుటచే శ్రతిమాసమునకు వెచ్చు రాబడి చాలక రాఘవాచార్యుడు వారిద్రవ్యరాధ నొందుచుండెను.

ఈ కాలమందు విజయనగర రాజ్యపరిపాలకుడగు ఆనందగజపతీంద్రుని దత్త పుత్రుడగు విజయరాజ గజపతీంద్రుడు విజయనగర రాజ్యమేలుచుండెను. ఆ మహారాజు క్షీణదశ నొందిన శ్రీసింహాచల క్షేత్రము నభివృద్ధి నొందిన బ్రయత్నించి, స్థలాంతరమునుండి రప్పించినలువది శ్రీ వైష్ణవ కుటుంబములను శ్రీ సింహాచల క్షేత్రమందు కాపురముంచెను. రాఘవాచార్యుడీ వృత్తాంతమును విని, వెంటనే విజయనగరమునకు బోయి మహారాజు కృష్ణసోదరుడగు నీతారామ రాజును జూచి తన కవితాచాతుర్యచే నాతని మెప్పించి, తదాజ్ఞచే న్యకుటుంబ పోషకమునకు చాలినంత మాసభృతి సంపాదించి, కుటుంబముతో శ్రీసింహాచల క్షేత్రమందు బ్రవేశించెను. ఇట్లు రాజదత్తతీతములైన వైష్ణవులనేకులు శ్రీసింహాచలి కేతీ కుఖముగా చేరించుచుండిరి. రాఘవాచార్యు డొకసంవత్సరమే అచట నుండెను, అంతలో కొందరు శీతజ్వరార్తులై భగవత్సాయుజ్యము నొందిరి మఱికొందరు జ్వరభీతిచే నితర గ్రామములకు జరిరి.

విజయనగరమునకు నూవదిమైళ్ల దూరమందు పాలకొండయను చిన్న జమిందారీ కలదు. ఆ జమిందారునికి మంత్రియైన యొక బ్రాహ్మణుడు హూర్మరాజ పురమును నొక ఆగ్రహారమును నిర్మించి, అచట విష్ణులయ

శ్రతిష్ఠ చేయించి, దానిలో బ్రావిడవేద ప్రవచనపరులైన శ్రీ వైష్ణవులకు గృహములను, ధూమలను దానము చేయుచున్నాడని విని, రాఘవాచార్యు డాగ్రామమున కరిగి యయ్యిధిరికాని జూడగా, వాత డిరినిగూడ నొకగృహమును, కొంత ధూమిని ఇచ్చెను. అందుపైని రాఘవాచార్యుడు తన తమ్ముడగు వేదాచార్యుని బ్రావిడవేదాధ్యాపకునిగా నచట నుండ నియమించి, తాను భవార్జన పరుడై దేశాటన మొనరించుచుండెను.

ఆకాలమందు కళింగనగరము చోళగంగుడను నామాంతరముగల అంతవర్మ మహారాజయొక్క రాజధానియై యుండెనని ముఖలింగ శివాలయపు గోడమీద నొక శాసన మున్నది. ఆపట్టణ మిపు డుత్సర్జనమైనది. దాని స్థానమందు నగరకటకమును నొక చిన్న పల్లెటూరు లేదనినది. ముఖలింగశివాలయము దానిలోనిదే. రాఘవాచార్యుని కాలమందు ముఖలింగము నగరకటకము ననంతవర్మచే పరిపాలితమైన పల్లాకిమిడై రాజ్యములో సంతర్భూతమైయుండెను. పల్లాకిమిడి రాజు నగరకటకమును, దానికి చుట్టుపట్ల నున్న గ్రామములను బల్లెఖాన పురుషోత్తముడను నొకసరదారునికి ముఖాపాగానిచ్చివైచెను. తనకున్న కొడుకొక్కడును పాతాత్తుగా పరలోకగతుడగుటచున పురుషోత్తముడు పట్టజాలని దుఃఖముచే విరతుడై తన కసంత వర్మయిచ్చిన ధూమలను బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చుచున్నాడనివిని, రాఘవాచార్యు డాయూరికి బోయి పురుషోత్తమునిజూచి, తన కవిత్వపాండిత్యములచే నాతని సంతోష పెట్టి యాతనిచులన ఆచ్యుతపుర మను నొక ఆగ్రహారమును, గృహమును బడసి యుండువే స్థిరముగా నివసించియుండెను. ఈ పనులుండే విజయనగరమహిపాలుని అన్నయగు నీతారామరాజు రాఘవాచార్యునికి పంధారానదీతీరమందు మఱికొంతధూమిసొసంగెను. రాఘవాచార్యు డిట్లు తాను సంపాదించుకొన్న ధూమిలో కొంతభాగమును తన బంధువులకు పంచియిచ్చి వారి నచట నిరపరచెను. అతనికి ముగ్గురు కొడుకులు, పుత్రిక రిద్దరు పుట్టిరి. కుమారులలో నెగజాను నరసింహాచార్యుడు ఇతడును మహాకవి, విద్వాంసుడును. గరుడాచలచంపూకావ్యమును, సారంగధర చంపూకావ్యమును

రచించెను. కనిష్ఠుడు వరాహస్వామి. త్యేష్ఠుడైన నరసింహ చార్యున కొక కుమారుడు, ఇద్దరు కుమార్తెలు పుట్టిరి. కనిష్ఠుడైన వరాహస్వామి కొక కుమారుడు, నలుగురు కుమార్తెలు పుట్టిరి. వీరి తండ్రియగు రాఘవాచార్యుడు వార్ధకదశలో నున్న వాడైనను, కొడుకులు, కొడుండ్రు, మనుమలు, మనుమరాండ్రు మొదలగు వారి వృద్ధిని జూచి సంతెసిల్లుచుండెను. రాఘవాచార్యుని త్యేష్ఠ పుత్రుడగు నరసింహాచార్యుని కుమారుడు వీరరాఘవాచార్యుడు రంగమాంబయను సాధ్వీపణిని పెండ్లియాడెను.

నరసింహాచార్యస్వామి జననము

ఇట్లు కాలము జరుగుచుండగా 1841 సంవత్సరము సెప్టెంబరు 12 లేదీకి పమానమైన పునసంవత్సర భాద్రపద బలి నవమివాడు రంగమాంబ యొక పుత్రుని గనెను. ఆతడే యీ వ్యాసమనకు నాయకుడు. ఈతని పేరే నరసింహాచార్య స్వామి. ఈతడు జరించిన మరి మూడు సంవత్సరములకు శ్రోధి సంవత్సర మా. బలి చవితి వాడు రంగమాంబ ద్వితీయ పుత్రుని గనెను. ఈతని పేరు వరాహస్వామి. ఈ కుమారు లిద్దరు బాల్యములో నుండగా వీరి తండ్రి రాఘవాచార్యుడు భగవత్సాయుజ్యము నొందెను. వీరి పితామహుడు నరసింహాచార్యుడు విధవయగు కొడవని, మనుమలను జాగరూకత్వతో సంరక్షించుచు, విద్యాభ్యాసాచితవయస్సు వచ్చిన పాత్రులను తానే స్వయముగా కావ్యనాటకాలంకారాదులను జదివించి యొకరిని పండితుల గావించెను. ఆ యన్న దమ్ము లిద్దరిలో నీనృసింహాచార్య స్వామి బాల్యము మొదలుకొని అసాధారణ మేధాశక్తి సంపన్నుడు. రక్తకంఠుడు, వాచస్పాతుడునై శ్రోతృజన శ్రోతరంజకముగా భారతి భాగవత రామాయణములను జరుపుచుండెడివాడు. తన సహాధ్యాయుగు మరంగంటి కూర్మాచార్యులవద్ద సాంధ్రభందమును వేర్చుకొని పదుకొండవ వర్సరముండే అవర్తకముగా కవనము జెప్పకొడగను. ఆచ్యుతపురాగ్రహారనివాసి యగు ఆప్పన్నయను కుబ్జుపనివా డొక నాడు పట్టుగుడ్డతో నొక సంచిని కుట్టి వీధిలోనికి దెచ్చి అమ్ముటాపెను. ఈ బాలకవి యాపనివానిచేతిలో నాసంచిని

జూచి చానియం దభిలాష గలవాడయ్యెను. గాని చేతిలో రొక్కము లేనందున నూతనండి వానిపై నొక పద్యమును రచించి వదిలెనట.

క. మునియాగరక్షకుండును,
మునిపత్నీ రక్షకుండు మోదముతోడన్,
నిమగనుకొని శ్రోచుకుమీ,
దరితీ ఆప్పన్న నామ పద్మాధామా.

(బాల్య మగుటచే ఛందోలక్షణము బాగుగ నెఱుగదు గావుత ప్రాస తప్పిపోయినది.) ఆపనివా డీ బాలకవి పద్యమును విని విస్మితుడై సంచిని తీరక యిచ్చివేసి తన యింటికి జోయెను.

ఇట్లు నరసింహాచార్య స్వామి తన కవనచాతురిచే పండితులకు గూడ వాళ్ళర్యము గలుగజేయుచు, జరుచులసిన గ్రంథముల నన్నింటిని తన పితామహునివద్ద జదివి, కవనమందు, కాస్త్రపాండిత్యమందు పూర్ణుడయ్యెను. ఆచ్యుత గ్రామవాసియగు నొక బ్రాహ్మణునివద్ద సంగీతము కూడ నేర్చెను. ఈతని తమ్ముడగు వరాహస్వామి యీతనివద్దనే సకల సాహిత్య గ్రంథములను జదివి పండితుడయ్యెను. ఈ వరాహస్వామి శిశోపమంత్రమును తీవ్రముగా పురశ్చరణ మొనరించి మంత్ర సిద్ధి నొంది, స్వప్న పాషెత్కృత శిశోపుడై, ద్రావిడ భాష మయములైన క్రిష్ణైష్ఠవమత గ్రంథములయందు దసమానపాండిత్యమును బడసెను. తీర్థయాత్రాభిలాషచే దక్షిణ దేశమునకు బోయి యుడు నొక సంవత్సర ముండి, అచటి పండితులతో సహావించి వారివలన ననేక మత సంత్రయాములను గ్రహించి యాంధ్రదేశమందే కాక ద్రావిడ దేశమందు మాడ నీ ద్రావిడ గ్రంథములయందు నిరుత్తిరుడని ప్రసిద్ధిని గాంచెను. చంపలకొలది శ్రీ బైష్ణవుల కీ మత గ్రంథముల నుపదేశించి తనతో సమానపాండిత్యము గల వారినిగా జేసెను. ఇపుడా వరాహసురుని శిష్యులు దేశమం దంతట వ్యాపించియున్నారు.

రాజనందర్యన వృత్తాంతము

కాలక్రమమున నీ నరసింహాచార్య స్వామి అంకురితయామముడై కవితామాధుర్యముచేతను, గానమాధుర్యము

ముచేతను వినువారి వీనులకు విందొనర్చుచు పద్యములను, శ్లోకములను రచించుచు గొంతకాలము స్వగ్రామమందే నివసించియుండెను.

ఒకప్పు డీతడు తాతగారి పనువున వార్షికము చెచ్చుకొనుటకు మందసాగ్రామమునకు బోయి యచటి జమీందారుని జూచెను. ఆ జమీందారు డీతని పొండిగ్యమునకు, కవితాశక్తికి మిక్కిలి సంతోషించి వార్షికముకంటె నెక్కువకు పారితోషికము నిచ్చి సత్కరించెను. మఱియొకప్పు డీ బాలకవి నొక యట్టము వాచిలవలన గ్రామమునకు డిసిగొని పోయెను. బొమ్మిలి జమీందారుగారి కాపన్నబంధు వగు వాచిలవలన జమీందారుని జూచెను. ఆ జమీందారుని పేరు సీతారామయ్య. అతడు స్వయముగా విద్వాంసుడు, విద్యదభిమాని; రామానుజ సిద్ధాంతముం దభినివేశము గలవాడు. అతనిపై నీ బాలకవి చెప్పిన పద్యములలో నొక దాని నీదినన నుదాహరించుచున్నాను:

తే. గీ. వెండికొండకు నీకీర్తి జరిగలిగెను
పాలకడలికి మిగడ పవిత్రదళుకు
శోకిదనకందు మానుపపాలుమందు
శాసనదేలాకొ శ్రీరామకుమరయేశ.

వాచిలవలన జమీందారు డీకవిభిక్షామణిని ననయాస్థానముం దుంచుకొనవలయునని మిక్కిలి యభిలాష గలవాడై, యిదివరకు తన పండితుడైయున్న కాండూరి రామానుజాచార్యులను పిలిచి యీ నరసింహాచార్యస్వామి మనపండితుగా నుండుటకు బోధపరుచుదని యాజ్ఞాపించెను. కాని రామానుజాచార్యు లెన్నివిధముల బోధించినను నరసింహాచార్యుడు వాచిలవలనలో నుండుట కిష్టపడని వాడై యాపండితునితో నిట్లనియె: “అయ్యా! కొంత కాలము క్రిందట విజయనగరమహాపాలుడగు విజయ రామగజపతి మహారాజు మృగయావినోధార్థమై పాలకొండ గ్రామమునకు సమీపమందున్న అరణ్యమునకు వచ్చియున్నపు డాతని జూచుటకు బోయియుంటిని. మహారాజు వర్మపథుడగు గొట్టుముక్కల కృష్ణరాజు సహాయముచే మహారాజు సందర్శన ముచేయ గలిగిరిని.

మృగయావర్ణన చతురములైన నాపద్యములను మహారాజు విని మిక్కిలి సంతోషిల్లి, తమరాజధానియగు విజయనగరమునకు రమ్మని న న్నాజ్ఞాపించెను. క్రడాజ్ఞానుసారముగా నేను విజయనగరమునకు వెళ్లి ప్రభుసమ్మాన పాత్రుడగు జమ్మి వాసుదేవరావుపంతుల పురుషకారబలముచే కుమార మహారాజైన అనందగజపతింద్రుని దర్శనము చేసితిని. అతడు నాకు దర్శన మొసంగి దర్శనసభయందున్న రమ్మచస్తులను గనపరిచి పద్యములచేతను, శ్లోకములచేతను వానిని వర్ణింపు మనెను. నే నాత్మజముండే ఆకు ధారగా శ్లోకములను, పద్యములను చెప్పి వర్ణించితిని. కుమార మహారాజు నాయందు ప్రీతిని జూచి నన్ను తన వద్ద నుంచుకొనుటకు సంకల్పించెను. తండ్రిగారితో చెప్పి శీతమునూడ చేయించెదనని వాగ్దానము చేసెను. ఇంతలో మహారాజువారు సకుటుంబముగా గాఢ విచ్చేయుట తటస్థించెను. వారితోనూడ నమ్మరమ్మని వారు నిర్వంధించిరిగాని నేను రాజులనని యవనిచేసితిని. వత్సరాంతమందు మేము కాశీనుండి రాగానే మరల వచ్చి మాదర్శనము చేయుమని నెలవిచ్చిరి. అందుచే నేను రాజాంతరము నాశ్రయించుట కుత్సహింప” ననెను. ఈయనతల్లి రంగమాంబ కుమారుడు వాచిలవలనలో నుండుట కిష్టపడక పోవుటను, జమీందారుడు నిర్వంధించుటయును జూచి దేహయాత్ర జరుపుకొనుటకై మనమిడుట గొంతకాలముండక తీరదని కుమారుని నిరోధించెను. ఈయన పితామహుడు నరసింహాచార్యుడుకూడ “నీ విక్రమకొంతకాలముండి రామానుజాచార్యులగారివద్ద బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమును జదువుము. ఈగ్రంథమును జదువుట కింతకంటె మంచి సమయము నీకు దొరక”దని మనుమనికి బోధించెను. ఇట్లు నరసింహాచార్యుడు తనతల్లి, తాత చెప్పిన మాటపైని వాచిలవలనలో నుండుటకు సమ్మతించి, రామానుజాచార్యులవద్ద బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమును జదువ నారంభించెను. జమీందారు డీతనియం దత్యాదరము గలవాడై నిత్యము చాలివంత భోజనపాదుగ్రినిచ్చుచు నొక యింటిలో గాపుర ముండెను. ఈరీతిగా నచట గొంతకాలము నివసించి యుండి శ్రీభాష్యమును ముగించెను. ఆసమయమందు పితామహుడు నరసింహాచార్యుడు పరమపదించెను. అంత

లో తమబాధ తోలి పంటలు బాగుగా ఫలించినవి. అప్పటికి నరసింహాచార్యస్వామి యిరువది రెండేండ్ల ప్రాయము గలవాడై యుండెను.

దక్షిణదేశ ప్రయాణము

౧౮౬౮ సంవత్సరమునకు సరియైన రక్తాక్షి సంవత్సర మాఘమాసములో కూడ తెట్టిన భూమి శివును మార్గ వ్యయముక్రింద నుపయోగపర్చుకొని కుమారుల నిద్దరిని దీసికొని రంగమాంబ దక్షిణదేశ యాత్రకు వెళ్లెను. క్రమముగా దక్షిణదేశమందున్న శ్రీ రంగ శ్రీ ముష్ణయాదవాద్రి, శేషాద్రి, కరిగిరి ప్రభృతి దివ్యదేశములను నేవించి మరల శ్రీరంగమునకు వచ్చి యచట గొంతకాలము నివసించి తన కవనచాతురిచే పండితులను మెప్పించి శ్రీరంగవాసుని విషయములో “పితృభవత్పృష్ట రంగశేషేషకృష్ణ” అను మకుటముగల యొక శతకమును, స్తోత్రములను రచించెను. (ఈ శతకమును వావిళ్ల వారు చెలికాని లచ్చారావుగారు తమ శతక సంపుటములయందు బ్రకటించిరి.) ఇట్లాక సంవత్సరము తీర్థయాత్రచే గడపి నరసింహాచార్యుడు స్వజనముతో మరల సింహాద్రికివచ్చి స్వామిని నేవించి విజయనగరము జేరెను.

విజయనగరప్రవేశము మహారాజు సందర్శనము

ఇంతలో మహారాజువారు కాశీనుండి మరలి వచ్చిరి. గొట్టుముక్కల కృష్ణరాజుగారి సహాయముచే నరసింహాచార్యస్వామి ఆనందగజపతి మహారాజువారి దర్శనమునకు బ్రయత్నించెను. కృష్ణరాజు మహారాజు వద్దకు జని నిడుడు ప్రభువువారి దర్శనముచేసిన కుమారకవి నరసింహాచార్యుడిపుడు మరల దర్శనమునకువచ్చియున్నాడని మనవిచేయుగా వెంటనే మాజూరుకు రప్పించి రెండు మూడుదినము లత్యద్భుత కల్పనలతోగూడిన ఆంధ్రగీర్వాణక వనమును విని ఆశ్చర్యపడి యిటుపైని మీరు నిత్యము మాండుగా బడిరుచేసుకొన నక్కరలేకుండ మాసన్నిధికి రావచ్చునని నెలవిచ్చిరి. ఇట్లు కొన్ని దినములు గలిగించిన తరువాత యాత్రాశాంతి జేసుకొనుటకు స్వగ్రామ

మునకును జోవుటకై నెలవిచ్చుని నరసింహాచార్యుడు మహారాజు నడుగగా ‘మితముడు మొదలగువారిచే మిగ్రామముం దా యాత్రాశాంతిని జేయింపుడు. మీరి పుడు పోవు దని ప్రభువువా రాజ్ఞాపించిరి ఆనందగజ పతిండు దీతనియం దనుదినప్రచరమాన మగు సీతి గల వాడై కాలమునంతయు నీతినితో గడుపుచుండెను. కుటుంబ వ్యయములకు రెండువందల రూపాయలవిచ్చుని మహారాజు కోశాధ్యక్షుని కాజ్ఞాపించెను. ఆయిన నయ్యధికారి సామ్యిచ్చుటయందు విలంబము చేసెను. పలుసార్లు దుడిగిన సుపేక్షించుటచే కుమారుడై స్వాదుజలపూర్ణమగు తటాకమందు మొసలివంటివాడని యయ్యధికారిని నిందింపగా నతడు ప్రభువుతో ఫీర్యాదు చేసుకొనెను. అపుడు ప్రభువువారు మన కవిపుంగవుని విరిసించి మీరీ తనిని తీమింపుడని నెలవిచ్చిరి. అందుపైని నరసింహాచార్యుడు సాంత్యవచనములచే బ్రసన్నుని జేసుకొనగా నత డా సామ్యిచ్చెను. అట్టి భవసహాయముచే మఱ కపిం ద్రుడు తల్లి తాను తమ్ముడు సుఖముగా కాలము గడపుచుండెను.

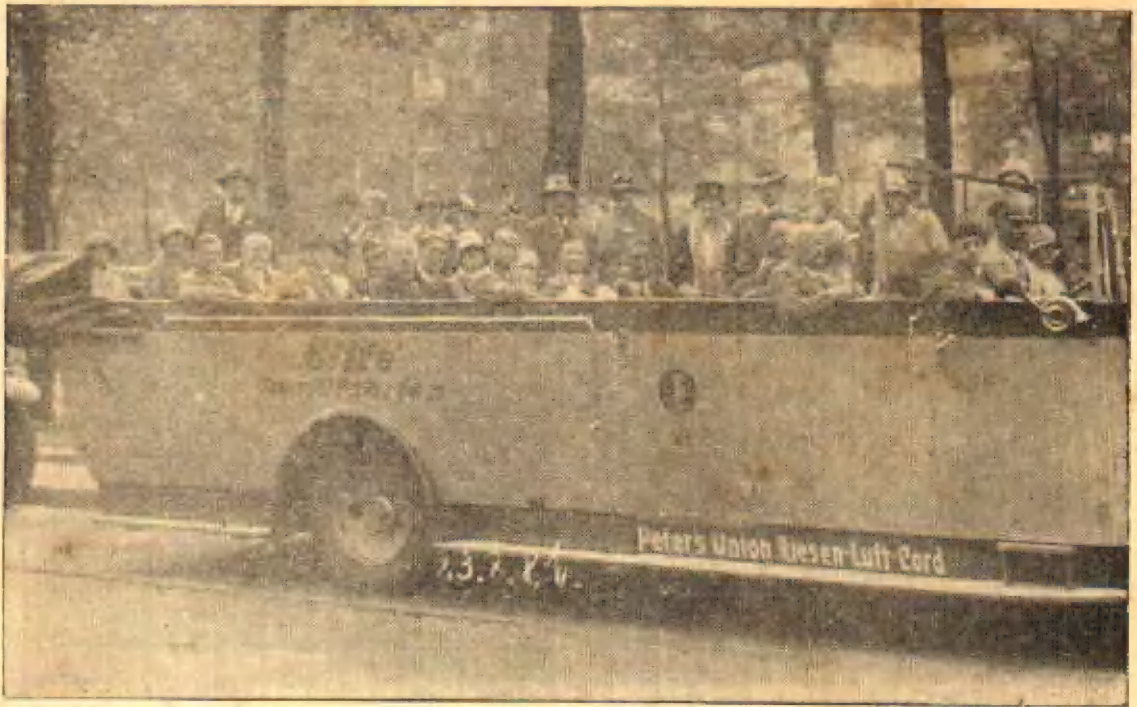
కాలమిట్లు నడచుచుండగా మహారాజువారు ప్రతి సంవత్సరము శ్రావణములో చేయించుచుండెడి కృష్ణలీలా మహోత్సవ మపుడు తటస్థించెను. తదుత్సవావలోకన కుతూహలీయై విజయరామగజపతిమహారాజు పుత్రుడైన ఆనందగజపతితో నుత్సవార్థమై వేసినడేరాలో నమర్చిన గడ్డెమీద నున్నాని రాజనల్లభులతో (Courtiers) స్మృత్యీతాది విశోదములను జిత్తిగింపుచుండగా కుమారమహారాజు తిండిగారి కభిముఖుడై “బాబాదీ?మహావిద్వాంసుడు,కవివసుం దప్రతిద్యందుడు, రక్తకంఠుడు పురాణము చిక్కగా జదువగలవాడు నగు నొక శ్రీ వైష్ణవి కుమారుడు వన్నాశ్రయించుకొని యున్నవాడు, తమధర్మము వర్ణింపించుచున్నవాడు. అతనికి నెలకేత మేర్పాటుచేయించుటకు నాప్రార్థన” అని మనవిచేసెను. అది విని విజయరామజీతీకు డత్యాదరముతో నీకవిప్రకాండుని దగ్గరికి బిలిచి నమస్కరించి మాటలాడ దొడగెను. నృసింహాచార్యుడెపుడు మహారాజు విషయమై రచించిన శ్లోకములను, పద్యములను

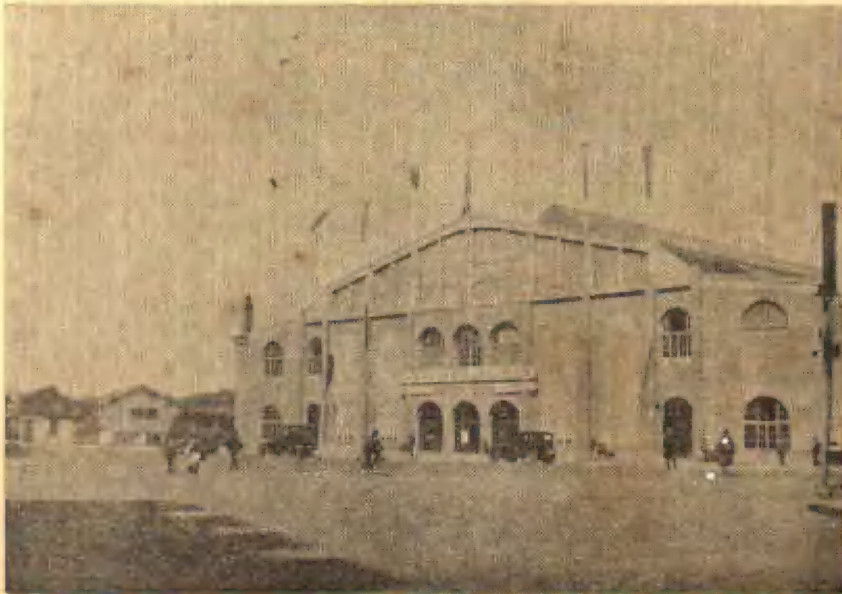
3. 'అష్ట గాఢైను' అను మ్యూజియము-బెర్లినునగరము

౪. బెర్లిను క్రైస్తవ దేవాలయము-బెర్లినునగరము

౫. బెర్లిన్ నగరమున శ్రీ వంగల వాణీబాయిగారు తన భర్త శ్రీ శివరాముగారి ప్రయాణించిన బస్సు
(ఇందు చంపకులు '21' ఆమ అంకెలకు ఎగువ గలరు.)

౬. శ్రీయుత వంగల శివరాముగా రుపన్యాసముల నొసంగిన భవనము.

ఇచ్చట అభిలప్తపంచవిద్యాలయక మహాసభ జరిగినది.

ఈ భవనము 'ప్రిట్టర్బ్యాండు' దేశమువందలి జినివాపట్టణమున వున్నది.

రక్తకంఠముతో జదివియర్థముజెప్పెను. వానిలో రెండు పద్యముల నిచట స్థావరములకావ్యాయముగా కనబరుచుచున్నాను. తక్కినవి దొరకలేదు.

ఉ. ఈ జగమందు నిందునటు

లెల్లరకుం గనువిం దొనర్చు మై

యోజ గనంగ రా జనుట

కుల్లము సందియమొంద దిందునక

రాజనుమాట మా విజయ

రామనరేంద్రునకే సొసంగు పై

రాజులు శోకవహ్ని మది

రాజులు రాజు లనంగఁ తెల్లెడిక.

క. డక్కాధాంకరణరస,

సక్కిత్పాణిపథాచుణివిపతనజకూల

ప్యూక్కిర్ల కుహరఘర్భుర

ముక్తొలపభీతన ప్రముఖమార్కెంద్రా.

ఈపద్యములను విని పెద్ద మహారాజు వారు మిక్కిలి సంతోషించిరి. కవిని క్లాపించిరి. అతిమధుర స్వకంఠరవకబలిత వారాంగనాగావళోలాహలుడై వరసింహాచార్యుడు మహారాజాజ్ఞచే సంస్కృతభాగవతమును జదివి యర్థముజెప్పెను. మఱి రెండుమాడు దినములలో నుత్తమపండితోచిత వేతనము నమగ్రహించిరి. అది మొదలుకొని ఆనంద గజపతీంద్రుని యాస్థానమందున్న పండితు లందరిలో నగ్రగణు డాయెను. మహారా జీతని వద్ద భర్తృహరి మొదలగు గ్రంథములను జదివి యీతని యం దాచార్యప్రతిపత్తిజేసెను. ఈ నృసింహాచార్య స్వామి రాజాస్థానమందున్న పండిత బృందముం దగ్రాస నము నాక్రమించెను. ఈతని యాధిక్యమును జూచి యితర పండితు లమాయాచిట్టు లగుచుండిరి గాని ప్రభు గౌరవముచే ప్రాకేమియు నవజాలకపోయిరి.

ఒకమారు కూర్చొని రామకావ్యమును పండితులొకడు నరసింహాచార్యస్వామిని పరిభ్రమింపదలంచి “ఉమాముఖం చుంబతి వాసుదేవః” అను సమస్య నిచ్చి దీని నిపుడే పూర్తిచేయుమని కోరినది. స్వామి తుణమాత్ర మాలోచించి పూర్తిచేసి యా శ్లోక మిట్లు చెప్పెను.

“భవిష్యదీశోపయమం విచింత్య హిమాలయస్థాలయ మేత్య కిం లే, మతేతివోద్ధృత్య శిశుత్వముగ్ధ ముమాముఖం చుంబతివాసుదేవః.” కావ్యదీనిని విని సంతోషించెను.

మహారా జాస్థానమందున్న పండితులలో నొకడు మార్కండేయ పురాణము నాంధ్రీకరించిన మహాకవి, ప్రతిపక్షులను నిరసించుటయందు ప్రవీణుడు నగు మంద చిట్టికామకావ్యము యొకనాడు ననువరిత్రములోని “అతన్వంగి యనంగ గృహాంకరణ వజ్రాము క్తమాతాస్త్ర నిర్భూతంబోర్వక తమ్ములందుఁ దటిసిగర్భైకసంజాతకం, జాతవ్రాతము మాటుజెంద నది యేచన్యాగ మున్ను న్నుగాఁ, జ్ఞాతి శ్చే దనలేన కి మ్మునెడి వాచారూఢినిక్కిం బుగక” అను పద్యమును జదివి తమ్ములనుచోట శ్లేషపో కుండ నొక సంస్కృత శ్లోకముచే ననువదించుటని నియోగించెను. ఆ మరుసటిదినమందు మన కవిపుంగవుడు “అన్వంగీకుసుమాస్త్ర గృహాంకరణ వజ్రామూతమాతాకు గాద్ధితాం తరణంభవేదీమామేత్యాలోచ్యనన్యాంజనేః సాకంజాత మజేత్యుపన్యవభజ తద్వాగతే హంతతాం జ్ఞాతి శ్చేదన లేన కింవచ ఇదం స్వార్థార్థకం ప్రస్థితే” అని శ్లోకమును రచించి కనపరచగా కావ్య తృప్తి దైనట్లు కనపడలేదు. తరువాత మఱిరెండు మాడు దినములకు “ఈశః కరస్వీకృత కాంచనాండః కులేరమిత్రం రజతచక్రః, తిథావీ ఖిజ్జుటన మస్య జాతం విధా శిరస్థిని కుటిలే కుతస్యీ” అను విశ్వగుణాదర్య శ్లోకమునుచేసి దీనికి పరియైన తెలుగు పద్యమును రచించుమని యడిగెను. స్వామి అప్పటికప్పుడు “క. పారుడరు కరధృతకాంచన, ధరుడు ధనదీపఖండం రజతిధరణీ ధరమం, దిరుడయు భిక్షు మెత్తెడు, శిర మెక్కిన వంకవేంపు సిరిఁ తెరచదోళో” అనుపద్యమును రచించి చదువగా కావ్య యీ పర్యాయము మిక్కిలి మెచ్చుకొనెను.

తరుచుగా వాస్థానమందున్న పండితులు కొందరు స్వామికవిత్వచ్ఛాయ ననుసరించి రచించిన శ్లోకములను, పద్యములను మహారాజు క్లాపించుట జూచి సహించక నరసింహాచార్యస్వామి యొకనాడు తప్పిదగ్గుముగా నీ దిగువ శ్లోకమును జదిపెను.

“ధూళ్యున్మహిమ్నా పాపాణాః ప్రతికర్తావృత్తిః
ర్యతే; సాంప్రతం మూలకద్వేషః ప్రతికర్తేషు కాతుకమ్.”

దీనితో వారందరు తెల్లపోయిరి.

1896 సంవత్సరములో మహారాజావారిచిరంతన
మిత్రుఁడువై శ్యామలతోత్పమఁడు వాంఛకవియునగు రాజా
మణిశ్రేష్ఠీయును వారిఁడు చెప్పి పురినుండి వచ్చి ప్రభు
సన్మానితుఁడై కొంతకాల మిరుట నివసించియుండెను.
ఆసమయముం దాతడు నరసింహాచార్యస్వామితో దృఢ
పరిచయముగలవాడై, యాతని కవనశ్రేణి విస్మితుడగుచు
నొకవాడు తన ప్రశస్తినినూచించు పద్యములను గొన్ని
రచించియుచ్చుని కోరెను. అందుపైని స్వామి యీ దిగువ
వ్రాసినపద్యమును రచించి యిచ్చెను.

శా. వ్యామామంబుల రాజభేదముల వ్యాకోప
పత్ర్యులన, ధూయో వై పుణమంది సదవకతా ధూ
మాంతరంగాఘ్యుడై మయాతీతమృత్తిచే మెలగు సమ్యక్
జ్ఞాని రాజామణి, శ్రేయోవామ కపింద్రుఁ డొప్పె
విలుగశ్రేణి మహోహ్లాద్యై.

ఈ పద్యమును దీసికొనిపోయి శ్రేష్ఠి మహారాజు
నకు జూపెను. ఆవాటిసామంకాలము మహారాజు పైకి
సహరివిచ్చేయుచు స్వామినిదిలిపించి తత్ప్రద్యాక్షర సం
ఖ్యాసమసంఖ్యములగు నూటయిరుగది యెగిమిది రూప్య
ములను పారితోషికముగా నొసంగెను.

ఇట్టి మహానీయుఁడు సండితామక ధూజము,
దాంతుడు, కాంతుడు, సర్వవిద్యాపారంగతుడు, సకల
భాషాకోవిదుడు నగు ఆనందగజపతి మహారాజు ప్రజా
దోర్బాగ్యముచే 1902 సంవత్సరపు మే నెలలో స్వర్గము
దాయెను.

ఇట్టి పాపకుడు గతింపగా నరసింహాచార్య
స్వామి నిర్విణ్ణుడై, నిరుత్సాహియై వైరాగ్యమునొంది
యెల్ల పునుభగవదుపాసనముతో కాలము గడపుచుండెను.
ఇతనికి సింహాద్రినాథు డిలువేల్పు. ఈతడు రచించిన
గ్రంథముల నన్నిటిని ఆస్వామి కంఠము చేసెను.
ఈతడు నారసింహమంత్రోపాసకుడు, ముప్పది సం

త్సరముల పయస్సులోనుండగా నొకనాటిరాత్రి యిత
నికి వేదవ్యాసులవారు స్వప్నమందు సాక్షాత్కరించిరి.
నాటినుండి యీతి దార్శ ప్రతిభ గలవాడయ్యెను. విజయ
నగరమునకు దగ్గరగానున్న నల్ల చెరువు మెట్టలలో నొక
మెట్టమీద నాలయమును నిర్మించి దానిలో వేదవ్యాసు
లను శేకస్వామిని ప్రతిష్ఠ చేయించెను. ఆ దేవళమునకు
సంస్థానమువారు స్వామి భోగరాగాదులకింద నెలకు
ముప్పదిరూపాయ లిచ్చుచున్నారు. ఈనికి భగవ
త్కవియని లిరుదు. ఇట్టి మహాభావు డెనుబదియేడేండ్లు
జీవించి 1902 సం॥ సెప్టెంబరు 22 తేదీకి సమాన
మైన ప్రభవ సం॥ భాద్రపద 21 చాదశిరోజున రాత్రి
యెనిమిది గంటలవేళ భగవత్సాలోక్యము నొందెను

ఈ కవిపుంగవుని యాంధ్రగీర్వాణ కవళము
దిక్రవర్ణనముగ నూచింపఁబడుచున్నది.

గజేంద్ర వ్యాయోగము :

మలయపవన వీచి న ర్తమానాస్పతాడం, శుకపిక
మధులిష్ఠి ర్వాప్యమానాశ్చ పచ్చాత్; లోత మభినయ
స్త్యఃపల్లవై రుల్లలద్భిః, విదగతి హరితైలం పిరుగుస్సో
త్సవా న్నః.

కుసుద్రవసంతిసంభవ రుహకషాయః పరం మరు
న్మలయసంభవో నికృతి మంత రాలోనియో; స్ఫుట
ద్భిరభ సంపత్తైః కటుకగంధభానుత్పత్తి న్న మూముపాద
లినదీ దళ దుపేత్య పుష్పాణి.

మందహాస స్తవము :

హాసపరత్వ పరిలంబవ జ్యంభితేన సంభేద మంజు
రదన శృంగపాశబద్ధః; తద్వంధనంహరిత తే శ్లేథయ న్నము
క్తా మాన్ధ్యా దృశో ర్విశామ లేనువిలంఘనాని.

గోపీపతేః కిలయోధర దివ్యకాంతి సక్రాంతి
తోను హరితైలవ తే శ్చుభోహ్లా; శోభోత్కృతా దృగగు
యోగనివారణాయ హాసోవశంకయతి పాంతనిజప్రభాభిః.

నఖిస్తవము :

సింహాద్రిత పదారవింద నఖరచ్చాయాస్తు యా
గోపితా స్సింహాద్రేః ప్రహంతి విదగయుగీ మాతేన తా
మే న్మాది, గుప్తా ధూమిభృతీన యత్ర హృదయా త్రస్యా
క్రవిత్వచ్చులాన్నిర్యాంత్యావన గహ్వరా న్మయగిరీః
కిం తారతిమ్యం భవేత్.

రాగోఽయం మధురాభరణే పరిమాంసింహాచలాధీ
తే జ్ఞానం త్యక్తవపద్య శుభ్రనఖర జ్యోత్స్నా మహా
కర్మతి, భోసింహాచలాభా పాహి బులితం ద్వైతాశ్రమా
పాదనా ద్యత్రాస్త్యాగి స్థితి రస్య తత్ర పసతిం దేహి
ప్రభో మాచిరమ్.

వాసుదేవ స్తవము:

గంభీరమేన నిగమేషు రహస్యభావా దుక్తం
పరం తవపదం భవలైవహంస, స్పష్టం నిరూపిత మయాప
మహాక చక్షు గ్ధాప్యాయత్యతః సరసలోలతయా త్వయాశీమ్.

బద్ధాదలేపి పృథులే నిశీదీప్యమాన స్సౌఖ్యే
ప్రకాశ ఇవ దీపగణస్మరంతైః, పూర్వస్తవాపి భుజసే
వనువాసుదేవ చృశ్నోత్యుపాయవివరైః స్ఫురతిప్రకాశః.

ప్రాధాశ్యంగారము

సీ. లిఖనాకృతికుచాపుతికచారు వికచాకు
లకచాలిమకులాలినకలుడలంప
కరభాతిపరిధూతికరధూతికరభోరు
పుల జారి శ్రమవారి యొలపుచెమప
నసమానవిసమానలసమాన భుజవల్లి
సుమపల్లవమత్తల్లి చెమటలూలయ
మృదువించుమదడంబరదమంబు లొదవించు
పదును లింపాదపు కంచెదవి హెచ్చ
లపదసమశరశింశ నీరసితనిశిత
దసితవిస్మయరకింజీ విసరయచిత
మస్మగమణిరశివాఘృణి మంజుజఘన
యగుచు పగుచు మగువ మగవగల మిగిలె.

ఉ. బంధరసంగిసంగిరద
భంగురరింగదనంగసింజిసీ
జ్యంభాః కూలు వాలుబడ
చెట్టుచెటేలన డింభిమంభభృ
క్కుంభకడింభహరికుచ
మంభవిజ్యంభదురగుస్ఫురత్పరీ
రంభ మొసంగు రూపకతి
రంభ విశుంభదదంభగుంభనః.

తే. గీ. దుర్లభము నీదుమోము కందోయి కపుడు
ములభ మభిలేతుగములకు సోమవించు
మంబురుహాశ్రేత యోలమోలంబులేవి
నీశ్వరానీశ్వరకులాబు లెఱుంగ గురుకు.

తే. గీ. తరుణి నీదుకాంతిపురి కమ్ములనుగ్రోలి
బొరలవలసె చాపగరిమ విరుల
చెందులంతలేసి కొండలచే నెంత
జోబగలిగ వింత గుండరాంగి.

కామినీదృష్టిశృంగారము

౧. మ. తరుణి, తావకదృష్టు లాత్మనయనో
దృష్క్యాంతిధారావళీ
పరిధూతుల్ సుడియింప గుండి పడు న
ప్పాటుల్ దొలంగింపఁజో
హరిణంబుల్ గడు రాజహృద్యుండని
చంద్రాంకస్వబంధం గనం
గర మూర్ధ్వమ్ముగ చాటు నమ్మృగము
దాగంబోపుటం గావనా.

౨. నీదగు దృష్టిస్పృష్టియి
నీరజగర్భుడు మున్నె మోహ ము
త్పాదిత మాట దాని గొని
తిద్దయుదేరిచి తేటదాచి దా
(?) నాదిని మడ్డిద్రమ
రావళుల స్పృజియింపఁగాఁగదా
వీదతనంబునం బువుల
విచ్చములెత్తఁగ నాయెఁదాడుచుక.

సంకీర్ణశృంగారము

౧. ఎంచి తలంచి యూర్హులాల
యించి నవించి విపంచి పెంచి వా
యించిన చీదరించి చలి
యించి ధరించిన మంచిసామ్మలం
డించి యడంచి మంచిగ గ
డించి తెగించె విరించిసోదశో

సంచితచంచలంఘల ము

మాకుగ మాకుగపాత్రభీతయై.

ఆ. కుంతలరాహుసంస్కృతము

కోమలిసన్ముఖచంద్రచింబమే

కాంతమనోహరం బటుల

నయ్యము సంస్కృతి రాత్రి మోహతీ

రాంతరమందుగ్రుంగిజప

మల్మయెనర్పి కృతార్థుడౌదు రా

వంశయులేదు సంశయ ము

యాదె రుచిం బచరింతు రిందువక.

భగవత్కవి ముడుంబై నరసింహాచార్య
స్వామి విరచితములైన కొన్ని గ్రంథముల
పట్టిక.

తెలుగు గ్రంథములు

౧. రంగేశికము. ౨. ప్రాధాశృంగారము.
౩. ముగ్ధాశృంగారము. ౪. కామినీదృష్టిశృంగారము.
౫. అంగశృంగారము. ౬. సంకీర్ణ శృంగారము. ౭.
శ్రీకృష్ణచాటువులు. ౮. సత్యశీతము. ౯. సమస్యా
పూరణములు. ౧౦. వృష్టిపంచాశత్. ౧౧. గరుడాచల
వాటకము. ౧౨. కృతులు. ౧౩. హరికథలు. ౧౪.
లక్ష్మీచండకము.

తత్త్వగ్రంథములు

౧. బ్రహ్మసూత్ర భాష్యము. ౨. గీతాభా
ష్యము. ౩. దశోపనిషద్భాష్యము. ౪. సాంఖ్యసూ
త్రభాష్యము. ౫. సాంఖ్యకారికా భాష్యము. ౬.
నీతితాత్పర్యము. ౭. తత్త్వ దర్పణము. ౮.
యోగభాష్యము. ౯. తత్త్వకాండ. ౧౦. నృసింహ
టీల, ౧౧. జహదజహల్తానా భంగము. ౧౨. ఆత్మతం
త్రము. ౧౩. బ్రహ్మసూత్రరహస్యము. ౧౪. జ్ఞాన

యాథార్థ్య సమగ్రము, ౧౫. ప్రపత్తివింత, ౧౬.
వేదాంతమతైకమత్యము, ౧౭. సద్వాక్య వాదము,
౧౮. సత్యమీమాంస, ౧౯. ఈశ్వరమీమాంస, ౨౦.
పదతత్త్వబోధ, ౨౧. న్యాయవిస్తరము, ౨౨. నృసింహ
శారీరకభాష్యము.

సాహిత్య గ్రంథములు

౧. ఉజ్జ్వలాశందచంపు, ౨. రాజహంసీయము,
(నాటకము), ౩ వాసవపరాశరీయము (నాటకము),
౪. కావ్యోపాధ్యాయము, ౫. కావ్యప్రయోగవిధి, ౬.
కావ్యసూత్రవృత్తి, ౭. ఆలంకారములు, ౮. జయసిం
హాశ్వ మేధీయము (నాటకము), ౯. చిత్సూర్యాలోకము,
(గ్రహణముపై నాటకము), ౧౦. ఖలావహేశ్వరము,
౧౧. రామచంద్రకథామృతము, (౧౨౦౦౦ శ్లోక
ములు), ౧౨. ఆఖ్యాయిక, ౧౩. విశ్వోరియా ప్రశస్తి,
౧౪. శ్రీకృష్ణకథామృతము.

నీతితాత్పర్యము

౧. భృగుసూత్రభాష్యము, ౨. నీతిరహ
స్యము.

వ్యాకరణము

౧. తెలుగున సంస్కృత వ్యాకరణము.

స్తోత్రములు

౧. సింహాద్రివాధస్తవము, ౨. నఖస్తవము, ౩.
మందహాసస్తవము, ౪. రంగవాధస్తవము, ౫. దిక్కలీ
లావతారస్తవము, ౬. మార్కటవాధస్తవము, ౭. శేష
స్తవము, ౮. క్వాలానృసింహస్తవము, ౯. రామానుజ
నతుస్సప్తతి, ౧౦. యోగవిద్రాస్తవము, ౧౧. పురుషో
త్తమస్తవము, ౧౨. వేంకటేశ్వరస్తవము, ౧౩. ద్వయ
మంత్రస్తవము, ౧౪. భగవద్విగ్రహ ధ్యానము, ౧౫.
లక్ష్మీస్తవము, మున్నగువవి.

౧౭

కన్నబిడ్డలు

కొడుకులు పుట్టని కడు చేమి కడుపు?
కుల ముద్దరించని కొడుకేమి కొడుకు?
కన్నకానుపులెల్ల కడుచక్కనయితే
కన్నల్ల పండుగే కన్నతల్లికిని

౧౮

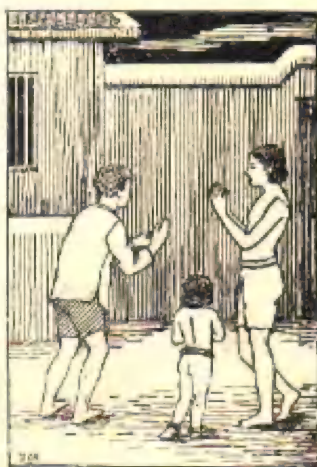
లాభమ్ము లాభమ్ము ఏమిలాభమ్ము
కొడుకులను గంటేను కోటిలాభమ్ము.

౧౯

వీధిలో ఉర్రూల అమ్మ వచ్చినది
కొడుకులను గన్నతల్లి కొనవె ఉర్రూల.

౨౦

చప్పట్లు

చప్పట్లయి తాళాళయి
దేవుడిగుల్లో మేళాళయి

పప్పు బెల్లం దేవుడికోయి
పాలానెయ్యి పాపాయికోయి.

౨౧

ఇంకొకటి

గోవిందుడమ్మా గోపాలుడమ్మా
కొబ్బరీబెల్లమ్ము కొనితెచ్చినాడే
ఏడాది కొకసారి యిటువచ్చినాడే
పల్లెటూళ్లు గాన చెల్లిపోయింది
గొల్లవాళ్లము గాన కూడివచ్చింది
కట్న వాసములోన పనివస్తుందా?

వివరణము

[చప్పట్లుచరుస్తూ ఈ పదం పాడుదురు.
ఒక్కొక్క చరణమునకు రెండేసి నాలుగేసి
చప్పట్లు చరుస్తారు.]

౨౨

మంచిమాటలు

ఒంటికణతానొప్పి ఒరగాలితీపు
పంటిపోటూ వద్దు పగవాడికైన.

౨౩

ఒచేడెకూ తగిలె మోచేతిదెబ్బ
అత్తింటి సాఖ్యమని అంగలాల్పింది.

౨౪

మారుతల్లి చేత మాటకడలేక
సారంగ ధరుడమ్మ చావు కొప్పాడు.

౨౫

కృష్ణమ్మపంటివాడు కొడు కొకడు వుడితే
కష్టాలు కడలేరు కన్నతల్లులకు.

౨౬

నిదురలో ప్రాణమ్ము అదగునో యేమొ
నిష్ఠురా లేలమ్ము కష్టజీవులవై.

౨౭

విద్య లేకుంటేను విభవమ్ము రోత
వినయమ్ము లేకుంటే విద్యలూ రోత.

౨౮

ఆయుస్సు మూడినను ఆకు చిరిగినను
బ్రతికించు వా రెవరు? అతుకు వా రెవరు?

౨౯

బండ్లి ఆట

బండోయమ్ము బండి
బండికి కుచ్చలు తెండి
సుబ్బారాయుడి పెండ్లి
చూచివత్తారండి
అమ్మ నాకు బువ్వ
అరచేతిలో గవ్వ
నీళ్ల మీద నివ్వ
అల్లరి పిల్లల ఒప్పు
చేయబోకు తప్పు
చేస్తే కాలి చెప్పు.

వి వ ర గ ము

[పుడకలతో బండివలె కట్టి ముంజెకా

యలో ఏవో చక్రాలు తగిలించి త్రాటికి కట్టి
ఈడుస్తూ బాలకు లీడము పాడుదురు.]

౩౦

కంచీ కామాక్షమ్మ!

కంచీకి పోతావా కృష్ణమ్మ!

ఆ-కంచీవార్త లేమి కృష్ణమ్మ!

కంచీలో ఉన్నది అవ్వ,

ఆ-అవ్వ నాకు పెట్టు బువ్వ.

బువ్వ ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!

నీకు-పప్పు యెక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ!

కోమటియింటిది అవ్వ,

ఆ-అవ్వ నాకు పెట్టు పప్పు

పప్పు ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!

నీకు-కూర యెక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ!

దొడ్లోను ఉన్నది బీర,

ఆ-బీర నాకు పెట్టు కూర.

కూర ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!

నీకు-నెయ్యి యెక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ!

కోమటి అక్కెమ్మచెయ్యి

ఆ-చెయ్యి నాకు పోయి నెయ్యి!

నెయ్యి ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!

నీకు-పెరుగు ఎక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ

ఉన్నయింట యిరుగుపొరుగు

ఆ-పొరుగు నాకు పోయి పెరుగు

బువ్వ తిందువు గాని కృష్ణమ్మ!

నీకు-అపూర్ణో పని యేమి కృష్ణమ్మ!

అక్కడ ఉన్నది అమ్మ,

నేను-మెక్కివత్తును కామాక్షమ్మ.

(పశేషము)

మహర్షి ఋలుసు సాంబమూర్తిగారి జీవితసంగ్రహము

మొసలిగంటి తిరుమలరావు గారు

నేరూపనే అనుమాన మున్నప్పటికి యీపనికి పూను కొన్నాను.

పార్థివ సంీర మాఘ బ ౧౩ ల(౬-౩-౧౮౮౬) శివరాత్రినాకు లింగోద్భవకాలంలో జననము. అందుచే తనే శేరుమాడ సాంబమూర్తి అని పెట్టివారు. ఆంధ్ర దేశంలో వైదిక సాంప్రదాయములోను, పాండిత్యము లోను, వేదాధ్యయన సంప్రదిలోను చిరకాలానుగత మైన కీర్తి గలిగిన ఋలుసువారి వంశములో, భారతదేశ ములోని పండితకోటిలో ఘనాపాతియని ప్రసిద్ధిచెంది పునహానగరములో ౨౫ సంీలై నా నిండుకముందే వేద పఠిక్షునిచ్చి యావద్భారత పండితవర్త్యులచే బ్రహ్మరథం పట్టించుకున్న గుర్ఖావధానులుగారికి పుత్రులుగా జన్మించినందులకు సాంబమూర్తిగారు తమజ్ఞ సార్థకముగు మహాత్యైగమూర్తిగా పరిణామముచొంది తాము ధన్య లైవారు; ఆంధ్రజాతికి ధన్యత చేహర్చారు.

(వారిజాతికము.)

న్యాయవాది ఋలుసు సాంబమూర్తిగారు

శ్రీ సాంబమూర్తి గారు తపోగృహంలో మంచి సమర రంగములోకి పునఃప్రవేశం చేసేసందర్భంలో ఆయన జీవితాన్ని గురించి మిత్రులకోరికపైని కొన్ని సంగతు లిందు వ్రాస్తున్నాను. ఆయనకు మరీసాన్ని ధ్యంలో పుండేనాడనగుటచే బొమ్మను మరీదగ్గరలో పెట్టుకుని చూచేవారికి దృశ్యము సరిగా కుదురనట్లు నావ్రాతలో ప్రత్యేకాభిమానము పక్షపాతము కనబడు

శ			ఋ
	రాశి చక్రము		ర-శు చ-కే
కు రా			
గు		ల	

		ర	
	అంశ చక్రం	శు కే	
చం రా			బు
శ	కు		

పార్థివసంవత్సర మాఘ బి ౧౩ లు (శివరాత్రి లింగోద్భవకాల) శతభిషవత్సక్రమ-జననకాల రాహుమహా దశాశేషం ౧౩-సం ౬ మాసములు-(౬-౩-౧౮౮౬).

బాల్యము

చిన్నతనములో వీరికి విద్యాభ్యాసము యావత్తు కాకినాడలోనే జరిగినది. పితామహుల రాజావారి కాలే తీలో చదువుకొనిరి. ఇప్పుడుకనబడే పట్టుదల, బండ తనము వీరికి పుట్టినప్పటినుంచి వున్నవే. క్లాసులో బాగా చదివి మార్కులు సంపాదించేవారిలో వొకరు. అల్లరిచేసేజట్టుకు నాయకుడు. రెండుపాత్రలు యాయనే ధరించేవారు. రాజమహేంద్రవరంలో బి. యే. ప్యాపై చెన్నపట్నం వెళ్లి యఫ్. యచ్. పరీక్షకు చదివినారు. చదువుకుంటూవ్వురోజుల్లో యేవుద్యమం వున్నా కాలే తీలో హడావిడి చేసేవిద్యార్థులలో యాయన వొకరు. కాకినాడ కాలేతీలో హిందూసమాజం పెక్కుటరీగా కొన్నాళ్లున్నారు. ఎక్కడైనా రెండుపార్టీలుంటే అం దులో ఒకదానికి ప్రాముఖ్యతవహించడం జీవితానిష్ఠ అలవాటైపోయింది. అభిప్రాయాన్ని దాచుకొని అంద రికి మంచివాళ్ళుగా వుండామనే నీళ్లు నమరే వ్యాపారం మొదటినుంచి లేదు. తన అభిప్రాయములయందు యెంత పట్టుదలవున్నా తనతో ఖేదించేవాళ్లతోమాత్రం అత్యంత సౌహృదయంతో మెరిసి వాళ్ళపైమకు పాశ్రులయే స్వభావము ఆయనకు స్వలిప్సిద్ధము. ఎఫ్. యచ్. పరీక్ష తప్పిపోవడంచేత ట్రీకేంద్రమ్ చెళ్లి చదివరి. అక్కడా

కడతేరలేదు. అప్పుడు ఫిజ్జిగ్రేడ్ చదివి ప్యా పైవారు.

వృత్తి

బి. యే.లో యాయన అభిమానకాస్త్రము పదా రవిజ్ఞానకాస్త్రము (Physics). ప్లీడరీపరీక్షలో తేరిన తరువాత ఒక సంవత్సరం విజయనగరం మహారాజావారి కాలేతీలో అధ్యాపకులుగా ప్రవేశించిరి. బి.యే. క్లాసు కు ఫీకట్సుబోధన చేసేవారు. చెప్పేదేమిటో కష్టపడి చెప్పేవారు. విద్యార్థులలో చాలా ప్రేమానురాగములు సంపాదించిరి. ఒక్క సంవత్సరము మాత్రము అక్కడ వుండి అక్కడనుంచి కాకినాడవచ్చి ప్లీడరీవృత్తి ప్రారం భంచేసిరి. ౧౯౧౧ సంవత్సరములో ప్రారంభం ప్లీడరీ. అప్పటి కీయన వయస్సు ౨౫ సంవత్సరములు. ప్రారం భంలోనే ప్రతిభ ప్రజ్వలించడం మొదలుపెట్టింది. మొద టిలోనే రెండువందల రూపాయల సంపాదన చేయ కలిగిరి.

౧౯౧౦—౧౯౨౦

వృత్తి ప్రారంభించినది మొదలు ఒకదశ మన ప్రపంచక ధోరణిలో దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోయింది. పెద్ద క్రిమినలు లాయరని పేరు వచ్చింది. ఏవుద్యమం వచ్చినా సాంబమూర్తి గారి తోకకము ప్రమేయము లేనిదిలేదు. అప్పటిలో ముఖ్యముగా ప్లీడర్లలో ఆవమా యతగా వుండే దివ్యజ్ఞానసమాజంలోకూడా సాంబ మూర్తి చేరివారు. దేనిలోనైన చేరితే కేసుల అదొక ఆందంకోసం, అలంకారంకోసం చేరడం ఆయన స్వభా వంలో లేదు. దాని అంతు చూడవలసిందే. ఆంధ్రదేశం దివ్యజ్ఞానసభ కాకినాడలో జరిపారు. ఆయన ఇంట్లో ఆనిబిసెంటు, ఆరండేలు, త్రిలోకికరు, సదాశివయ్యరు మన్నగు పెద్దలకు ఆతిథ్యమిచ్చి ఆసభ వడిపారు. హో ముదూలు ఆందోళనలో పూర్తిగా పనిచేసినారు. ఆనిబి సెంటుమృనిపట్టుకున్నప్పుడు పాత్విక నిరోధము(Passive resistance) చేస్తామని దన్నుతుచేసిన వాళ్ళలో సాం బమూర్తిగారు ప్రథములు. ౧౯౧౪ వ సంవత్సరము

మద్రాసు కాంగ్రెసుతో వీరియాత్రలు ప్రారంభము. అన్ని కాంగ్రెసులకు పోవుచుండేవారు. ౧౯౧౬ లో జరిగిన లక్నో కాంగ్రెసుకు వెక్రటరీగారైన న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారు, పోలవరం జమీందారు గారు, మోచర్ల రామచంద్రారావు పంతులుగారు, సాంబమూర్తిగారు ఒకపార్టీగా వెళ్లివారు. సుబ్బారావు పంతులుగారికి ప్రత్యేకం ఏర్పాటు కాబడ్డ దివ్యభవనంలో వీరి బసలు. అప్పుడు ౧౬ యేండ్ల బాలుడుగా నుండి నేమమాడా అట్టహాసంతోపున్న సాంబమూర్తిగారిని చూచిన దృశ్యం యిది వ్రాస్తూంటే నాకంటికి కట్టినట్టుంది. ఇప్పటికొక మారిన జన్మ. ౧౯౨౦ సెప్టెంబరు కాంగ్రెసులో మహాత్మాగాంధీగారు సహాయనిరాకర జోషిమాన్ని ప్రశంసించారు. లజపతిరాయి, దాసు ప్రభృతులు తీవ్రంగా అడ్డుతగిలినారు. ఆతీర్మాపం నెగ్గడంకోసం సాంబమూర్తిగారు యెక్కువగా తిరిగి వోట్లు కాన్యాసు చేసినారు.

సాంబమూర్తిగారు ఆంగ్లదేశములో జరుగుతూ వున్న ఆంగ్లచుహాసభలలో పుత్నాహమతో పాల్గొనేవారు. నాలుగవ ఆంగ్లచుహాసభ ౧౯౧౬ లో కాకినాడలో జరిగినప్పుడు ఆహ్వానసంఘమునకు ప్రధాన కార్యదర్శి. అంతవైభవముతోను, ఉత్సాహంతోను ఆంగ్లదేశ జరుగడం యిదివరలో యెరుగరు. కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగా వున్న న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారు రాసభయేర్పాటును ప్రశంసించుచు, కాంగ్రెసును ఆంగ్లదేశానికి పిలిచే కాకినాడలోనే జరుపవలసి వుంటుందని నెలవిచ్చారు. మరి యేడు సంవత్సరాలకి ఆకాకినాడలోనే యీ సాంబమూర్తి చేతులమీదనే కాంగ్రెసు మహాసభమాడా దివ్యంగా జరిగింది. యేరాజీయోద్యమంలోనైనా అతివాదానికి సాంబమూర్తిగారు నాయకులు. హోమయూలు పుద్గమం వచ్చినప్పుడు అందులో పాత్రికానికోదవర్గానికి తెందిరి. అదిదాటడంతోనే సహాయనిరాకరణం దేశం అవలంబించాలనే ప్రభువులోని స్వల్ప సంఖ్యాపలలో సాంబమూర్తిగారు ఆంగ్లదేశంలో ముఖ్యులు. సహాయనిరాకరణం అవలంబించిన తరు

వార నాగపురంలో కాంగ్రెసు జొమినియనుప్రతిపత్తిని మదలి స్వరాజ్యదృష్టిని నిర్ణయించిన తరువాత సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య ప్రచారము సాంబమూర్తిగారు ప్రారంభించినారు. అసహాయోద్యమంలో ఆయన ప్రవేశించిన తరువాతి సంగతులు వ్రాసేముందర, ఆయన జీవితపథకులు కేవలంరాజీయమునకు సంబంధించని కొన్ని విషయములు చునవిచేస్తాను.

పుష్కలంగా ధనం ఆర్జన చేశేవారు. ఎప్పుటిదప్పుడే ఖర్చువారిసినదే. ఆయనకు రేపు అనేది అనంత కాలగర్భంలో వున్నది. మనకు కానరానిది. ఇప్పుడు యాదినము మాత్రము మనకు తెలిసినది. నిర్విచారము. నిరంతర రానందము. ఫలహారము చేస్తే చక్కెరకేలి అరిటి పళ్లు గలబతో దగ్గరకెట్టుకొని నేనీహితులతోబాటు జరిగిస్తేనేకాని తృప్తిలేదు. భోజనం సానకాశంగా ఒక గంట చెయ్యాలి. లోటుండమాడదు. లోభత్యంలేదు. తినులిన్నదేదో పంక్తిని అందరికి అందవలసినదే. పంక్తిని పదిమంది లేనిదే భోజనం చేసియెరుగకు. మిత్రులు బంధువులు పండితులు వేదలు నిరంతరము వచ్చి వారి ఆతిథ్యం పొందుతూ వుండేవారు. వీరవిద్యార్థులు వారమునకు కోలాలు యేడే అవడంచేత యేదోవారం నిర్ణయించుకొనివారం కోలాలు భర్తీచేసేవారు. ఆయనవేషం చూస్తే రాజీయాభిప్రాయాలూగేరేపు వచ్చే Fashion కు మార్గపర్శిగా వుండేవారు. సిల్కనుూటుకంటే తక్కువతోడిగిలే గౌరవం కాదేమోయని అనుకునేవారు. జోళ్లు వుంచడానికో పెద్దగది. అవితుడవడానికో ప్రత్యేక పార్టుఫోలియోతో ఒకనాకరు. యీ వేషంవేసిన తరువాత ఒక మాటారుపైకిలేక్కి బయలుదేరితే కోరంగి రామచంద్రపురం ఆలమారు రాజమండ్రి కోట్లంలో పరిమానుకొని సాయంత్రం క్లబ్బులో బిలియర్డులెన్నిసే వేళకు రావలసినదే. ఆయనే యంతవేషం వేసివా క్రాపింగు పెంచినా ప్రార్థున్నే విగ్రహాతి మధ్యాహ్నం చూసేవాళ్ల కళ్లలో గ్రచ్చుకునేట్టు అడ్డగంధం అకుతలు చూడడానికి ఆశ్చర్యంగా వుండేది. ఈ బహిర్యేషమునకు భిన్నమైన తత్త్వము అంతర్యామినిగా

వుండి ఆవిర్భూతమైన ఆ ఆధ్వర్యమున ప్రతిఫలించు
వుండేది. అదే బ్రాహ్మణసాంప్రదాయమైన త్యాగము. అన
పరమైనప్పుడు పైకివచ్చి చెల్లువలె పారి వాడుచున్న
భారతస్వతంత్ర్యలక్షకు తిరిగి ప్రాణంబోయు ఉపప్రసం
తిగా పరిగమించినది. కపరత్తుచేనే అదేమని, శరీరపూర్ణ
వము బహుచక్కనిది. పరిశ్రమ చేసినవారికి త్రికోణా
కారము కలిగి Pyramid మోస్తరు అందమును శరీర
మేర్పడును. అట్టిదే సాంబరూర్తిగారిది. అంగసౌమ్య
ము లేనివారు ఆలోటును దుస్తులను కృత్రిమాంకార
ములతో గప్పజూతురు. గ్రీకు శిలావిగ్రహ నిర్మాతలు,
సహజసౌమ్యమునే అందమును అనందమును అని లక్ష్యము
గా చేసికొనిరి. సాంబరూర్తిగా రంగవస్త్ర ధారియై
నను, శరీరనిర్మాణమే ఆ తనకు వస్త్రసంకుచితమను
లోపము లేకుండ చేసినది. వైశ్యము కొండవీరిగి నెత్తిని
పడుచున్నను చలంపనిది. ఒకమారు ౧౯౧౨ లో ఢిల్లీ
కాంగ్రెసుకు పోయి తిరిగి వచ్చుచుండగా యిరువురు
దొరలు, ఒకడు జిల్లాసార్వభౌమ ఆఫీసరు, రెండవవాడొక
బ్యాంకియేజంటు, సాంబరూర్తిగారిని పారిద్యారుస్తేమను
లో రైలులోనికి ఎక్కినివ్వలేదు. రైలునిలువదు. వ్యవస
లేదు. యాయనసామాను రెండవతరగతి బండిలోపెట్టుట
వాండ్లు త్రోసివేయుట ఇట్లు జరుగుచున్నది. దొరలు
కదాయని రైలుపుట్టిగడ్డులు యేమిచేయలేక తెల్లబోవు
చుండిరి. ఏప్పున బండిలోదుమికి పారెట్టు ఆఫీసరునుదొరను
జబ్బుపట్టుకొనిరి. వాడీయనను స్రుద్దెను. సరి ముప్పయ్యధము
ప్రారంభమయ్యెను. స్రుద్దలతో గాని ఆదారగారికి నాట
లేదు. ఈయనధము జరుగుతూండగా సామానంతా లోప
లకువచ్చెను. అప్పుడు భారతీయుడు తనను తన్నుగలడనే
జ్ఞానం యిద్దరిదొరలకి కలిగింది. తరువాత రాతీకురి న్నే
హితులైనారు. ఎప్పటికైనా ఒకరి బలం ఒకరికి తెలి
సిన తరువాత ఒకరిజుండు ఒకరికి గౌరవం కలుగుతుంది.
ఆసంగతి అప్పుడు సాంబరూర్తిగారు ఒక ఆంగ్లేయునికి
తెలియచెప్పినారు. ఇప్పుడు గాంధీగారి పాయామున
దొర్లనీయం లేకుండా ఆనూత్రమే కార్యరూపం చాల్చు
చున్నది. ప్లీడరీలో మంచి యెత్తులు చాసినవును. మేజ
స్ట్రీటుల నెప్పుడు ప్రాధేయపడి బ్రతిమాలుకొని యెరు

గడు. ముందే తన పార్టీకి ఆస్థాయం జరుగుననే నూద
నలు కనబడితే ఆమెజస్టిటుతో యుద్ధము తప్పదు.
చాకచక్యములోను బుద్ధికుశలలోను కోట్లవారికంటె
మించినవాడనే అభిప్రాయం వుండేది. ఏసంగతి చెప్ప
చలసినా నిర్మోగమాటం. నిర్భయం. వృత్తి వదిలివేసి
సమయంలో నెలకు తొమ్మిదివందలు, చెయ్యిరూపాయల
వరకు సంపాదించుచుండిరి.

సహాయనిరాకరణం

కలకత్తా పె్మతల్ కాంగ్రెసు అసంతరము ఆయ
వతండ్రిగారు పరమపదించుటచేత వాగపురం కాంగ్రె
సుకు చెల్లలేదు. ౧౯౨౧ జనవరిలో దేశభక్త కొండా
నెంకటప్పయ్యపంతులుగారు మున్నగు వారు కాకినాడ
వచ్చి సాంబరూర్తిగారిని వృత్తి విసర్జింపవలసినదని కోరి
నారు. సరేయని అగ్నిహోత్రములోనికి దుమికినారు.
ఒక్క నెలకోజాలు వ్యతిరేకించినచో ఆయనకు లోతుల
మండి రావలసిన నాలుగయ్యుమేల రూపాయలు పోయె
డివి కావు. కాని అట్టివి లెక్కచెట్టు స్వభావము ఇసుపుం
తైల లేదు. అప్పటినుండి ప్రచారమునకు బయలుదేరి
తూర్పుగోదావరిజిల్లాలో వుండే గ్రామములన్నిటిని
చూచినారు. ఆయన త్యాగసాహసములు ప్రజలలో
అపూర్వముగా ఉత్సాహమును కలుగజేసినవి. కాలికడక
నెన్నోగ్రామములు తిరిగిరి. మంతునేసరిలో కాలికి
కోడులేకుండా పదిహేను యిరువదిమైళ్లు నడచిన వివర
ములు నే నెరుగుదును. ఇట్లు అయిదుమాసములు కాకుం
డగనే ౧౯౨౧ మేనెలలో సాంబరూర్తి స్వామిసా
యమగార్లు మున్నగు వారివివాద నేరారోపణ తేయవలె
వని కొంతవరకు కేసునడిపి మరల కలెక్టరుపంపారించు
కొనెను. ఆసంవత్సరమే జిల్లామహాధ్యక్ష జమీ అందు
౧౯౨౧ డిసెంబరులో ఆహమ్మదాబాదులో జరుగు
కాంగ్రెసులో సంపూర్ణ స్వతంత్ర్యమును ప్రకటించవల
సినదనే నిశ్చారము ఆసభవారిచే ఆమోదించేసినారు.
సాంబరూర్తిగారి స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రచారము సహా
యనిరాకరణోద్యమముతో ప్రారంభమయినది. ౧౯౨౧
లో ఉత్తరసర్కారులలో సుద్యుతతీవ్రత యెక్కువగా

వారి ఆనుచరబృందమును వెళ్లుటకు వీలులేకపోయినది. అధ్యక్షులగు దొరస్వామి అయ్యంగారు తమయొక్కనే స్వాతంత్ర్యతీర్మానాన్ని చట్టంలోకి రాకుండా చేసినారు. కాంగ్రెసులో కూడా సాంబమూర్తిగారొక నూత్రమును తుమ్మకొని తిరువాద ప్రతివాదన చేస్తూండేవారు. ౧౯౩౬లో గౌహతీలో తమ తీర్మానాన్ని ఉపపాదించినారు. అదియూచి మాటామల్లి సర్దుకొని బండియొక్కిన గాంధీగారిదగ్గరకు పెద్దలు కొందరు పరుగెత్తి ఆయన ప్రయాణం ఆపి కాంగ్రెసును యీసంప్రార్థ స్వాతంత్ర్య విపత్తుమండి తప్పింపవలెనని ప్రాధేయపడ్డారు. ఆరోజుకు ప్రయాణం మానుకొని గాంధీగారు మరునాడు విషయనిర్ణయసభలోనికి వచ్చారు. అదివరకు సాంబమూర్తిగారు గాంధీగారి కభిలో దర్శనంచేయడానికి వెళ్లినపుడు “ఏమిటి సాంబమూర్తి, నీవు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమూలి మహాకేగ్గొడుగున్నావు” అని నవ్వివారు. (What Sambamurty! You are kicking up the dust of Complete Independence) సాంబమూర్తిగా రీహేళనకు కొంతెం వొచ్చుకున్నా, మహాత్మాజీ, మీరు మాతో వస్తారని నాకు నమ్మకమున్నదని నిరుపవృత్తూ న్యతతో చెప్పివారు. సాంబమూర్తిగారిని తీర్మానం ఉపసంహరించు కోవలసినదని కోరినారు. ఆయన వనకాలఉన్న బంగారీవారు పంకాబీలు, సాంబమూర్తిగారిని ఉపసంహరించుకోవద్దన్నారు. చర్చజరిగింది, గాంధీగారు పెద్ద వుపన్యాసం చేసినారు తీర్మానం వీగిపోయింది కాని సీ. రాజగోపాలాచారి, బజాజ్, నెహ్రూ ప్రభృతులంతా సాంబమూర్తిగారికి నానాటికి చేకంలోను అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘములోను బలంచేయడంతోందనే సంగతి తెలుసుకున్నారు. తరువాత ౧౯౩౭ లో నాగపురంలో అవారి గారిచే నమస్కరణచేయడంతో ఆయుధతాపన సత్యాగ్రహ విషయంలో సాంబమూర్తిగారు తోక్తము కలుగజేసుకొన్నారు. అక్కడకువెళ్లి ఆయనమాదా సత్యాగ్రహము అవలంబించినారు. కాని గవర్న మెంటువారు ఆయన సేమీచేయలేదు. తీగకడిలిలే దొంకంతా కడులుకుందనే భావములో పూరుకున్నారు. తరువాత మద్రాసులో మకాం

పెట్టి నీలవిగ్రహసత్యాగ్రహము నడిపివారు. మద్రాసు లాంటి నిద్రమోతుపట్టణములో కొంతకదలిక వుట్టించినారు. కాని స్థానిక మైనపుత్సహము వుంటే నేకాని పుద్యమంకొనసాగే మార్గం కనబడలేదు. ఆధూమిలో చేడి పుట్టకపోతే వైమంచి సృష్టించే చేడి నింతకాలం పనితీస్తుంది. కాని సాంబమూర్తిగారంటే చేకములో ఒక కత్తి అనేసంగతి అందరికీ విశదమైంది. మద్రాసు కాంగ్రెసులో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య తీర్మానాన్ని ఆయన ఆమోదిస్తూ చేసిన ఉపన్యాసము అందరి హృదయములలో తీవ్రసంచలనము కలిగించింది. ఆయనపట్టిన కార్యము అప్పటికి సగము ఆమోదమును పొందినది. పండిత జవహర్ లాల్ నెహ్రూగారు విదేశములనుండి నూతనోద్యోగముతో రావడము విటివు గవర్న మెంటు బర్గెస్ హెడ్డు ప్రభువుయొక్క పొగరుబోతు సలహాపై శ్వేతము ఖుల వైరునుకమిషనును యేర్పరచడము సాంబమూర్తిగారి ఆందోళన కాంగ్రె సంగీకారముపొందుటలో చాలా సహాయము చేసినది.

తరువాత వైరునుకమిషను ఆందోళనలో మద్రాసులో అల్లరులు జరిగినవి. సాంబమూర్తిగారు కాకినాడలోవుండగా అక్కడ సలహాయిచ్చేనిమిత్రం వెంటనే రావలసినదని సత్యమూర్తిగారు తెలిగ్రాము యిచ్చిరి. వెంటనే బయలుదేరివెళ్లి మల్లికమిషను మద్రాసు వచ్చేనాటికి వ్యవహారము నడిపిరి. సాంబమూర్తిగారి పేరు మద్రాసు పట్టణములో ఆభాలగోపాలము యెరుగుదును. స్కూలు పిల్లలు సహితము ఆయననుమాచి సాంబమూర్తిగారుగో! అనుకొనుట చేసెరుగుదును. వైరునుకమిషనుకు యెట్టి ఆహ్వానంప్రాప్తించిందో యేమిసన్మానం జరిగిందో వైరునుగారికి మనకంటే బాగా తెలుసు. కలకత్తా కాంగ్రెసులో సాంబమూర్తిగారొక సనకునాయకులుగా పరిగెమించిరి. తొత్తిపుద్యమం ౧౯౩౭ వస్తే మొదటదావితో వ్యతిరేకించి తుదకు ౧౯౩౭ లో కలకత్తాలో యేదోవిధంగా యిరుక్కునే చాక్యాహీ క్రిమాన్ శ్రీనివాసయ్యంగారి కున్నట్లు మనభాగ్య లో యింకవరికి లేదు. కలకత్తాలో యిండిచెప్పించి యిట్టికి నాయకుడనన్నాడు. సరేఅన్నాము. నెహ్రూ గారుమీద

నున్న దని గవర్న మెంటు వారు తమ బలప్రదర్శనము నిమిత్తము సేనలకు జిల్లాలో నాలుగుమూలల త్రిప్పిరి. ఆకోటాన డివెంబరు ౮ వ తేదీని కాంగ్రెసు ఆఫీసుపై స్వరాజ్యపతాకము తెగురుచుండెను. ఆభావుటాకింద యింగ్లీషువారి వేటలు నడచుట కనమానకరముగా మండెను. కలెక్టరున క్రేకను మిలిటరీ ఆఫీసులో వచ్చి ఆజండాలును తీసివేయఁబెసినవని ఆజ్ఞాపించెను. సేడమీద నున్నవారు అంగీకరించలేదు. కలెక్టరు జబర్దస్తీతో తొందాలు కొనివేయించి వెళ్ళిపోయెను. వెంటనే గరగ పెక్కును ప్రయోగించెను. మరియొకగంటకు సాంబమూర్తి గారు ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘ సభ్యునిమి మెయిలులో దిగినారు. అసభలో క్లౌడ్ కౌన్సిల్లోంఘనము ఆజ్ఞాపించబడెను. ౮ వ తారీఖున జిల్లాలోవున్న మిక్రల సంవరను రావించి యేర్పాటులుచేసి రాత్రి ౨ గంటలకు కాన్సోల్లోంఘనముచేసి సాంబమూర్తిగారు బండాను తిరిగి కాంగ్రెసు ఆఫీసుపైని ప్రతిష్ఠించిరి. ౯ వ తేదీని ఆరు వను, రంగయ్యనాయుడు గారు మున్నగు వారిని అరెస్టు చేసి జైలు కంటిరి. స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రచార ప్రారంభముతోనే పతాకప్రతిష్ఠాపాడా సాంబమూర్తిగారి హస్తములతోనే జరిగెను.

జైలులో ఒక చత్వరము బహుకులాసాగా గడిపిరి. రాజబహేంద్రవరం జైలులోవున్న గరంగి మండి ఖయీదీల హృదయములదీసిన సాంబమూర్తి రాజ్యము చేసెను. అది అధికారులకు తెలియనిది కాదు. జైలు నుండి తిన్నగా గయాకాంగ్రెసుకు వెడలి తిరిగి కాకినాడ వచ్చివత్తుకు ఆయనకు జరిగిన సన్మానము అపూర్వము. అది కర్ణింపనవసరము లేదు. చదువరులు చక్కగా నూహింపగలరని మ్రోచెను.

కాకినాడ కాంగ్రెసు

3 వ సంవత్సరపు కాంగ్రెసు ఆంధ్రదేశమున వ్యవస్థపఱచినది. కాకినాడలో జరుపుటకు ప్రత్యేక సౌకర్యములు కలవని గుర్తించి పెద్దలంతా అంగీకరించి 3. సాంబమూర్తిగారి ధ్యేయము, విజయోత్సాహము ముఖ్యముగా పనికొనవచ్చినది. ఎంతమంది ఎన్ని

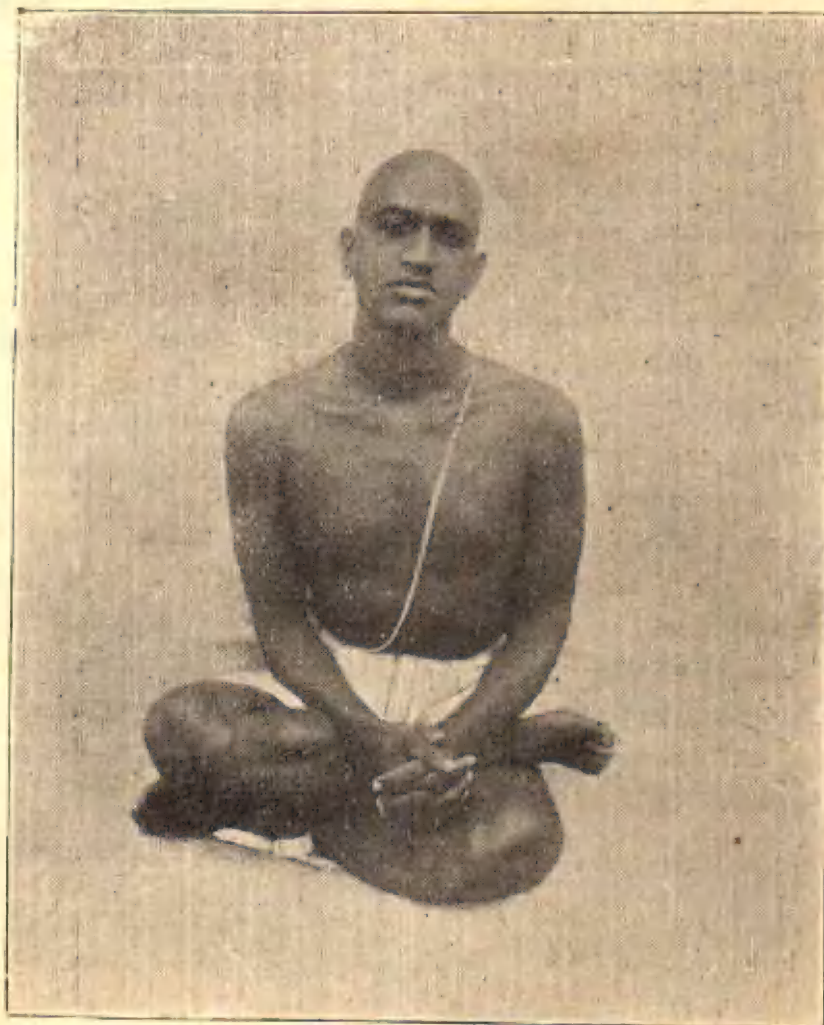
సిరికి కలుగ్లు చెప్పుచున్నప్పటికి ఆయన మనస్సు చీలికెవ లేదు. స్వయముగా ప్రచారము చేసి ధనము వెనకొని చేసెను. మంచిపనిలో నుండగా ఆయన యేకపుత్రుడు టైఫాయిడ్ జ్వరముచే పెద్దెంబరు ౮ వ తేదీని మరణించెను. పాప మామాయనకు వివాహమై మూడునెలలు దాట లేదు. పిల్లలుకలరెండ్రులకు సాంబమూర్తిగారి గర్భమున యెట్టి యారని చిచ్చు పెట్టబడినదో విదితము కాగలదు. ఈజీవితములో ఎవరికొరకు తండ్రులు తమ ఆశలు, ఆశయములు, కోరికలు మంచుకొని యాత్రగడుపుదురో అట్టి దిక్కుచివీయంత్రమువంటి పుత్రుడు పోయినప్పుడు పెద్ది పట్టులో ప్రపంచముతో సంబంధములేని జైరాగ్యములో పడిపోవుటో జరిగియుండువలసినది. కాని కర్మ వీరుడు, కర్మఫలత్యాగి జ్ఞానకర్మమార్గముల మేళవింప చేయగలయోగి యగుటచే లోకకల్యాణమునందే తన ముక్తి యున్నదని నమ్మి ప్రజాసేవలో తన జీవిత పరమావధిని విశ్వయించుకో కలిగెను. పదునెనిమిది దినములు గడువక మునుపే మరల కార్యనిర్వహణమున మున్నుడి చింతను ప్రస్ఫున్నము చేపెకినెను. ఇక కాంగ్రెసు కొన్ని దినములకే ప్రారంభమగునవచ్చును అంగవస్త్రమును ధరించుట ప్రారంభించెను. గాంధీగారు ౧౯౨౧ ఆగష్టు నెలలో ఆంగవస్త్రము ప్రారంభించి నప్పటినుండియు సాంబమూర్తిగా రీవిషయమై ఆలోచనలో తరుచు నిమగ్నులై యుండిరి. మదకు అవలంబించిరి. కాకినాడ కాంగ్రెసు జయప్రదముగా ముగిసెను. మిక్రల ధయము లన్నియు మాసినవి. కొంతధనముమాడ మిగిలెను.

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము

౧౯౨౨ సంవత్సరములో మద్రాసులో జరిగిన ఆంధ్రరాష్ట్ర మహాసభలో సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య తీర్మానము అధ్యక్షులయిన హరిసర్వోత్తమరావుగారి కాష్టింగు వోటుతో వీగిపోయెను. ౧౯౨౫ సాంబమూర్తిగారి అధ్యక్షతక్రింద బందరులో జరిగిన సభలో తీర్మాన మామోదించబడెను. ౧౯౨౬లో ఏలూరులో, ౧౯౨౭ లో ఆనంతపురంలోమాడా సాంబమూర్తిగారి మాదమే వెగ్గెను. ౧౯౨౮ నంద్యాలసభకు సాంబమూర్తిగారును

స్వప్రహమిద ఆయనకుండే అసహనము లోకవిదితము. స్వాతంత్ర్యవాదము విక్రందబృతో రెండుదెబ్బలు తీయడానికి పీల్చుచుంది. గాంధీగారితో రాజీకేసుకున్నారు అయ్యంగారు. కాని సాంబమూర్తిగారి ప్రమేయం లేకుండా యీయనను సంప్రదించకుండా ఈయనికి తెలియ

పడవలసి వచ్చింది. అప్పటి రాజీమరతులు గమనించడం వల్లనే గాంధీగారు లాహోరులో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదం అంగీకరింపక తప్పినది కారు. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గములో (Working Committee) వుధయ పక్షముల సభ్యులు వుండాలని సూత్రంబేర్పాటు

మహర్షి బులును సాంబమూర్తిగారు

కుండా చేసి ఆయిపోయిన తర్వాత యేమంటారు సాంబమూర్తిగారు అన్నాడు. బహుశాను అన్నారు సాంబమూర్తిగారు. కాని అయ్యంగారిని రాజీహంపంలో పూరద్రోక్షన బెంగాలీసోదరులే ఆయనను వదలి వేసినారు. దానిమీద మల్లీ గాంధీగారితో స్వతంత్రవాదులు పోటీ

చేసినారు కలకత్తాలో. గాంధీగా రొకలిష్టు తయారు చేసి అందులో సాంబమూర్తిగారి పేరు కూడావ్రాసివారు. మోతీలాల్ స్వప్రహా గారందుల కగీంకరించివారు. తరువాత లాంఛనంగా క్రిలివాసయ్యంగారిని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదుల పేరులు ౫ యివ్వమనివదని కోరి

నాడు. సాంబమూర్తిగారి కేరు యివ్వకపోతే బాగ్రత
అని పేరుంతా చెప్పివాము. నామాటేమిటని సత్యమూర్తి
గారన్నారు. నాకేమయినా చోటుంటే చూడండని
జిహ్వాదామమేమాతాగారన్నారు. నుదకు సాంబమూర్తి
గారి కేరు తప్పనిసైంది. సత్యమూర్తిగారికి పట్టరాని
ఆగ్రహంవచ్చింది. అంతలో పూర్వగాన.

సైమన్సుక్ మిషను

కలకత్తా కాంగ్రెసు అయింది. ప్రైవేటుకమిషను మళ్ళీ ప్రవర్తననుమతించిన వచ్చినది, ఫిబ్రవరిలో మద్రాసు వస్తుందని నేనీనారు. వెనుకటి హైదరాబాద్ రసాభాస మైతే వస్తుకొనేది లేదని సాంబమూర్తిగారు మద్రాసు వెళ్లి చూర్చున్నారు. ఈయనను యాస్తే గవర్నమెంటు హాభయమే. మనవాళ్ళలో కొందరికీ భయమే. ఏమీ గొడవ లేకుండా కమిషనోక్రొవనోస్తే పూరితాళం యింకో మూల జరిపి అయిందనిపిద్దామని మద్రాసు వాయకులు ఆలోచిస్తే యాయన అలావల్లగావని పట్టుపట్టివారు. ఇదంతా గవర్నమెంటుకు మరింతకష్టం కలిగించింది. ఫిబ్రవరి ౭ వ తేదీని రాత్రి ౪ గంటలకు ఆయన కాకి నాడవద్దామని బెజవాడ స్టేషనుకు రాగా అక్కడ, పట్టుకొని ఆరెక్టుచేసి ఒకవర్షం ౪ కువేసారు. తిరిగి వచ్చిన తరువాత యింతకాలము వుండనిస్తానో తెలియదు. ఆయనను పట్టుపట్టు వెంటనే రూపుగోదానరిజిల్లానుండి రెజిస్ట్రేటివు కార్నిలుమెంబరు బిక్కిన వెంకటరత్నంగారు

మల్లిపూడి పశ్చిమరాజుగారు, కళా వెంకట్రావుగారు,
మహారాజు అన్నపూర్ణయ్యగారు, పాలకోడేటి ప్రకా
శరావుగారు, గోవిందాచార్యులుగారు, పెద్దలలో వెంక
టప్పయ్యసంతులు, పట్టాభిషేకరామశర్మగారు మున్న
గువారు మద్రాసువెల్లె పోలీసుగారు వద్దన్న విధులలో
సంచేతుత్సవం జరిపి సాంబమూర్తిగారి చెమక యెంత
సైతిక బలము అంగబలము కలదో చూపించి తెలుగు
వాండ్లు కేవలము మాటలనేర్చివవాళ్ళే కాదని యుజువు
చేసినారు.

సాంబయ్యగారి చరిత్ర వ్రాయడం అంటే దేశచరిత్ర వ్రాయడం అన్నమాట. (The History of A Country is nothing but the lives of its great men) ఆయనకు వేరే జీవితం, ఆలోచనా, కార్యక్రమం లేదు. ఆయనే దేశము దేశమే ఆయన. ఆయన యెన్నో కలలో చేసినపనివి గురించి అట్టే వ్రాయ లేదు. వ్రాసినకొలది విప్లవం వలసినద్యును.

అయినలో పుండునది పట్టుల, త్యాగశక్తి, సౌమ్యత, నిర్విచారము, నిర్మలానందము, ఉదారత, రాజకీయరంగములో పనిచేయువారిలో నుత్తమ బ్రహ్మచర్యము నింత దీక్షతో నవలంబించువారు కానరాదు. కావున సమస్తజైన అభిలభారత వాయకత్వమునకు వలసిన సంకల్పకుద్ధి ఆత్మశక్తి అలవడుననే ఆత కలిగించడమునకు కారణము కలదు.

—ర. 3. 30 కాంగ్రెసు ప్రతినిధి.

ఏనొక విధేయకవితా ప్రసూననిరత-భారతిపాదపద్మ నేవనపరుండ,
నైజధార్మ్యంబు తోడై తనర్చులేమి-చిన్ననాఁ డంటఁ గట్టినచెలువ నాకు

మాయనురాగ మిట్టిదని మాటికిఁ దెల్పఁగనేల? యెన్నఁడు
బాఁయఁగ నిచ్చుగింపదు విపర్యయ భావము ; వృషభు నా
కేయెడలోనఁ బుట్టి యెటకేనియుఁ బోయిన నెట్లు వచ్చునో
నాయనుఁగఁ దలోదరియు నవ్వచు నచ్చటనే కనంబడు.

గాసివహింపఁ బోక సహకార వితర్దిక బాలపల్లవ
గ్రాసమునెయుచు మధురగాన మొనర్చు పికంబురీతి స్వే
చ్ఛాసరః మెలంగుటకుఁ జాలబ్రయత్న మొనర్తుఁగాని న
న్నాసఖిని నీయ దధికాశను-గొల్పి భ్రమింపఁజేయుచు.

కనుఁగొన నెంచుచో నృపతికాంతు లనేకులు భూమియందు, వా
రిని నుతింపనెంచు నెడనింద్రుఁడు జుండఁడ వీవెయంచు ని
న్ను నొకకుబేరుఁ జేతుడు మనోరథసిద్ధి యొనర్చి కొమ్ము పా
మ్మని చెవి నిల్లు గట్టుకొని యావెయు న్ బురికొల్పు నిచ్చు.

అది జన్మాంతరమందుఁ జేసిన యఘం పొనెమొ? భూమిశ్వరుల్
పదలు స్వందలు నిచ్చు చాతలయినన్ బ్రార్థింపఁగాఁ బోను, నా
మదికి నచ్చదు వారలన్ బాగడు టేమాత్రంబు, నవ్వార తెం
తదయాశాలురునైనఁ గొల్వనిమెడన్ నావాంఛఁ బూరింతురే?

జారులు, మద్యపాయు, లవిచారులు, సంతతదుష్టమార్గ సం
చారులు, రాజ్యమత్తులుఁ బ్రజాధనవర్ధిత భాగ్యభోగు లా
క్రూరులెకొని నూటికిని గోటికిఁ గూడఁ గనంగరాఁడు భూ
మిారమణాళి నొక్కఁడును మేటి గుణాన్వితుఁ డేమి నేయుడు.

పొగడుటకు నైన నేవింపఁ బూనుకొనుట-కైన భగవంతుడే యర్హుఁ డగును గాక
సాటిమనుజులు పాత్రులా? సార్వభౌముఁడైన మానవమాత్రుఁడే యగునుగాదె?

కలిగిన కావ్యకన్య నృపకాంతున కెవ్వనికైననిచ్చి పెం
డిలి యొనరింపఁ గట్టములు డిది సుఖించెద వెంతయేని, పూ
ర్వులును నవీను లేంద ఊటు భూమిపుల స్థనియింపలేదు? నీ
తలన జనించెనే యనుచుఁ దజ్జలుబోధ యొనర్చి రెంతయున్.

ఇట్టినికృష్టమార్గమున నేగిరి పెద్దలె చాలమంది కాఁ
బట్టి యొనర్చుమా యనుట భావ్యముగాదని నాకుఁ దోచు నేఁ
బుట్టిన దాదిగా నుదరపోషణకున్ జెయిజాచకుండఁగా
నెట్టితి రోజులిప్పటికి నీచులకున్ సుత నమ్ముకొందునే?

నిరయము నొందు నీజగము నిత్యుఁ జొకం డల యీశ్వరుండె, త
త్పరముగ లేని జన్మము వృథాయని నమ్మి భవమ్మురోసి, శ్రీ
ధరుపదచింతఁ దాననుపదంబు నొనర్చెడు కాంతచేత భా
గరతులకు న్నృపాలురకుఁ గట్టముగాక సుఖమ్ముగల్గుచే?

అనురాగంబునఁ బెంచికొంటి జను లాహా నాఁగ, నీడేరె, బా
సిన దజ్జనము, సర్వలక్షణకళాశ్రీయుక్తిచే మించె; నా
యనుఁగన్ గూఁతున కీసుఁ డీశ్వరుండె గానర్హుండు, కాకున్న దు
ర్జన మూర్ధన్యులు రాజులా? యనుచు నశ్రాంతంబు చింతించెదన్.

పరిణయ మాచరింప కిటుప్రాయమువచ్చినదాని నుంచు లు
బైరికము గాఁగనుండు, నయవేల్తలు నీవిధి నమ్మతింప, రె
వ్వరికననేల? నామనసువచ్చిన నాయకుడైన రాఘవే
శ్వరున కొసంగి జన్మమును సార్థకభావము దాల్చుజేసెదన్.

అందుచే బది తరములేయనఁగ నేల? -తరతరంబులకేనియుఁ బరముగల్గు
నాతనికి బాధల నైల్పు టనవసరము-శ్రితజనావనుఁ డాతఁడే చేయు వేలు.

అని ప్రతిజ్ఞను జెల్లించుకొనిన యట్టి-ధన్యుడ విడే! నమమ్ము పోతన కనింద!
నిన్నుబోలు కుమారులఁ గన్న యట్టి-ధన్యురాలికి నాంధ్ర మాతకును బ్రణతి.

నాణి రోపాభిండయాత్రచిత్రములు

౭. బ్రస్సెల్సు (బెల్జియము) లోని పెద్ద బజారువీధి

౮. కుడినుండి: డాక్టరు వంగల శివరామ్‌గారు, వారినతి వాణిబాయిగారు, చావలి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, లంకా సుందరరామ్‌గారు
లండనునగరమున విక్టోరియా స్టేషన్‌పట్ల తీసిన ఛాయాచిత్రము.

నాభర్తగారికి అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రము వంతు కార్నిటీ బహుమానము ఒకగ బడినందున లక్ష్మీ విశ్వవిద్యాలయమువంతు వారు చేయుచున్న రాజకీయ అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్ర ప్రభుత్వ పాఠ్యాధ్యక్ష(Professor of Political Science & International Law) పదవినుండి కొంతకాలమువఱకు సెలవు

శ్రీమతి వంగల వాణీబాయి గారు

గీసికొని యూరపురపు వెళ్లవలసి వచ్చెను. ఆనందర్థమున నన్ను కూడ వెంట తట్టుకొని వెళ్ల నిశ్చయించిరి. నేనెదియ కన్నడును నానపై విదేశయానము చేసిన దానను కాదు. అయిన క్రొత్తదేశములను, క్రొత్త

వింతలను మూడు నెలలవా నన్ను ప్రేరేపించుటచే వారితో కలసి ప్రయాణమైతిని. మేము బొంబాయిలో 'అరెస్టాండా డాక్స్' అను రేవులో ఇటలీదేశపు 'లూయిడ్ ట్రీస్టీనో' అను కంపెనీవారి 'కరోదియా' అను స్టీమరు నెక్కితిమి.

ఈ తోట విప్పవైదను పులసాకర్షణలను గలిగి సాగనుగా నుండెను. ౧౮౭౫ సం॥ జూలై ౩ తేదిని ఓడనెక్కితిమి. మమ్మును సాగవంతులకు అనేకులు నేమీ కుటుంబపు రేవున నిలువబడియుండిరి. మధ్యాహ్నము ౧౨ గంటలకు తోటను వదిలి. ఒడ్డున నిలచిన జనులొక్క ముగి వార్షధ్యానములు పలువులు చేతులను, బేయరుమాళ్లను, బోపిలను విషయము 'ఉడ్'లై చెల్లెరి. అప్పుడు నాకు కొంత విచారము కలిగినది. ఓడ కదలి కొంతమార్గము సాగినపిమ్మట నేను తిరిగి మాతృదేశము నకు పప్పుడు వస్తునోయనియు, ఆహార, విహార, భోజన వజ్రుల ఆచారభాషా వ్యత్యాసములతో నిండిన విదేశములయందెల్లు కాలము గడవుదునాయనియు యోచించుకొనితిని భూమి గోచరమగుచుండు సంతకము నట్లే నిలువబడి చూచితిని. పిమ్మట నేను, నాభర్తగారును ఓడ ప్రభాగము (డెక్కు) మీదికి వెళ్లి కొంచెము సేపు కూర్చుంటిమి. అక్కడ నాకు కళ్లు తిరుగుట తలచొప్పి ఆరంభించినది. దీనినే 'సీ సీక్నెస్' (sea sickness) అందురు ఆంకవల్ల దిగివచ్చి మా గదిలో పడుకొంటిమి. అప్పుడు పముద్రము చాల అల్లకల్లోలముగ నుండెను. ప్రయాణికు లందరను భోజనమునకు వెళ్లిరి. నాకు మాత్రము నిమ్మకాయ కచ్చిన తేయాకునీరు ఇచ్చిరి. నాభర్తగారును భోజనము చేసినది నాంతిచేసికొనిరి. అంతట చారును పడక వేసిరి. వారిదిగర కనేక పర్యాయములు స్టీమరు ప్రయాణములు చేసినవారైనను ఒడల తిరుగుట తప్పలేదు. ఇదే తీరున అనేకమంది ప్రయాణికులకు జబ్బుచేసినది. అప్పుడు స్టీమరులోని డాక్టరువచ్చి మా కిద్దరికిని ఇంజక్షన్ చేసినాడు. రెండవ

భా ౪ తి

నాటికి నాభర్తగారికి కొంచెము స్వస్థత వీర్చడెను. నాకు మాత్రము ఆనోగ్యము కలుగలేదు. నాకు వేయించిన బంగారాదుంపలు, కొట్టె, లేవీరు ఇచ్చినారు. ౩ వ దినమున నాభర్తగారికిని మరికొందరికిని పూర్తిగా స్వస్థత కలిగెను. నేను ౪ దినములవరకు పడకవిూదనుండి లేవనే లేదు. ౪ వ నాటికి నా శ్రమ కాంతిజెందినది. నాకును ఇతరులకును పూర్తిగా నెమ్మడించినది.

అంతటినుండి మేము ప్రతిదినమును దెక్కుపై దిరుగాడుచుండెడివారము. నాకు కత్తులతోను, పోర్చులతోను భోజనముచేయుట చెందుమాడు దినములవరకును చేత కాలేదు. ఇంగ్లీషువారందరను నన్నుజూచి పరిహసించుచుండెడివారు. మాకు ప్రతిదినమును ప్రొద్దున ప్రక్కమీద నుండగానే కాఫీయను తిప్పిటులక, ౯ గంటలకు ప్రాతఃకాల భోజనమును, ౧ గంటకు లంచయును, సాయంకాలము ౪ గంటలకు టీయను, రాత్రి ౭ గంటలకు డిన్నరును ఇచ్చుచుండెడివారు. ప్రతిదినమును ఆరేక ౩ సార్లు సంగీతకాలక్షేపములు జరిగెడివి. సాయంత్రము అందరమునుపై దెక్కుమీదికి వెళ్లి అటలాడెడివారము రాత్రి భోజనమునకు ముందు ఈవెనిస్ గ్రెస్సులు ధరించెడివారము. భోజనానంతరము నీవీమా ప్రదర్శనములను స్పృశ్యములును (dances) జరిగెడివి. ఇట్లు అనేకములగు వేడుకలుజరుగుచుండెడివి. ఈవిధముగా ప్రయాణముచేసి ౫ లేక ౬ దినములకు ఆరేబియా దేశమందలి ఏదెస్కు చేరితిమి. అక్కడ స్త్రీమరు ౬ గంటలు నిలిచినది. మేము లాంచీలలోనికి వీడెను పట్టణము చూచినవ్వితిమి. తరువాత స్త్రీమరు కదలి ఎర్రపముద్రమును ప్రవేశించెను. ఈపముద్రము అప్పుడు వాస్తవముగానే ఎరుపు పర్లముగా నుండెను. అక్కడ మిక్కిలి వేడిగానుండుటవల్ల మేము పెక్కుమారులు సోదావాటరు, లైముక్యాగు మొదలగు చలువగలిగించు పానీయములను త్రాగవలసివచ్చెను. అయినను, ఆనందకరముగా కాలము గడచినది. స్త్రీమరులో బొమ్మగుర్రపుపండుములును, స్త్రీమరు ఎన్నిమైళ్లు ఎడచినదో కనుగొనటకు పండుములును, తదితర వివిధ విశోదములును జరుగుచుండెడివి. మేము ఉదయము ౭ సార్లును సాయంత్రము ౭ సార్లును స్త్రీమరు

మట్టు నడచుచుండెడివారము. ౭ సార్లు తిరిగిన ఒక మైలుదూరమగును. ఈవిధముగా ౪ దినములు ఎర్రపముద్రమునగడపి నూయజాకాలువ చేరితిమి. అది మధ్యధరాసముద్రమునకను, ఎర్రపముద్రమునకును మధ్యత్రవ్యబడిన పెద్దికాల్య. ఆకాలువ గోదావరి జిల్లాలోని నిడదవోలు వుడుగును తోలియుండును. మమారు ౧౦౦ మైళ్ల విడిచి ౨౦౦ అడుగుల వెడల్పును గల్గియున్నది. ఇక్కడ ప్రక్కలను చెట్లును, బగాళిలును, కైళ్లును కలవు. అచ్చటి భూమి ఇసుకశీల. ఈకాలువ విగుప్తు దేశము నంటియున్నందున స్త్రీమరు కాలువలో ప్రవేశించినప్పుడు చాలమంది ప్రయాణికులు కైయిలో పట్టణమును, దాని సమీపముననుండు 'పెరమిడ్స్' అనేది యెత్తయిన గోపురములను చూచినప్పుడు అచ్చట దిగి తిరిగి స్త్రీమరు కాలువనుదాటువోటునకువచ్చి చేరిరి. ఇట్లు పోర్టునేడ్ అను రేవుపట్టణమును చేరితిమి. అక్కడ మేమును దిగి పట్టణమునుచూచి ఎచ్చితిమి. అటువైరువాత మధ్యధరా సముద్రముమీద ప్రయాణముచేసి బొంబాయిలో బయలుదేరిన ౧౬ దినములకు అనగా జూలై ౧౭ తేదీకి ఇటలీ దేశములోని వెనీసు (Venice) నగరము చేరితిమి. ఈ పట్టణము సముద్రమునందే కట్టబడి మిగుల మనోజ్ఞముగా నుండును. ఇండ్లమట్టును నీరు నిండియుండును. కాలువలే వీధులు. ఒక వోటునుండి మరియొక వోటునకు పోవలయునన్నచో 'గండోలా'లు అను పడవలపైవెక్కి ఈ కాల్యలపైన పోవలయును. ఒక యిండ్లండునకును మరియొక యిండ్లండునకును మధ్య అచ్చటచ్చట సంకెనలుండెను. ఇండ్ల మందగమంను వాళ్లకన్నియు కలిసి యొక వీధిగా కన్పించును. ఈవీధులలోనే దుకాణము లుండును. వీధులు జనులతో నిండియుండును. మేము స్త్రీమరుదిగిన వెంటనే యొక గండోలాను ఎక్కి గ్రాండు కనాలునుండి 'హోటల్ బర్మిన్గమ్'కువెళ్లితిమి. భోజనము ఎన్నియు సామాన్యముగ ఇండ్ల వెలుపలి ప్రాంగణములలోనే చేతురు. అదిచూచిన వాకాశ్చర్య మాయెత్త అచ్చట మేము ౩ దినములుండి ఉరంతయు చూచితిమి. నేను వీధులలో నడచునప్పుడు జనులు వాయుట్టును గుంపులుగూడి నాభాయానము నెత్తెడివారు. ఎందు

చైత్రమాసము]

కనగా నేను మనదేశపు చీరగట్టి బొట్టు పెట్టుకొని ఉండుట వారికి చిత్రముగా గన్పట్టెను. ఆయూర వోక్కినోట మాత్రము పెద్దమైదానము కలదు. అందు జనులు వ్యాకూమములు, క్రీడలు పల్పుచుందురు. ఈమైదానమునందే లీడో (Lido) అను పెద్దనక్కని హోటల్ సముద్రపు బొడ్డున నున్నది. ఈనగరమందు చేతుబడు గాజుపకులు, చిత్రపటములు ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నవి. మేము అక్కడ నున్నప్పుడు ఒక పెద్దపండుగ ముడిపాచరి మాదిరిగా జరిగినది. అప్పు డనేకచిత్రములగు బాజా సంచాలను కార్చిరి. అక్కడ నుండి రైలు మీద ప్రయాణముచేసి 'మెలాక్' పట్టణముమీదుగా 'ఆల్ఫ్' కొండలు దాటి స్విట్జర్లాండు దేశమునందలి 'బాబా' పట్టణము చేరితిమి. అక్కడ విక్టోరియా హోటలులో దిగి కొండు దినములుండి ఉరంతయు చూచితిమి. ౨౨ తేది మధ్యాహ్నము 'లామెక్' అను గొప్ప సరస్సులో స్త్రీమరుమీద జనీవా నగరము చేరితిమి. ఇది స్విట్జర్లాండుకు ముఖ్యపట్టణము. ఈదేశము పర్యవసాయమై నందు గురియును మిక్కిలి చరిగినందును, ఇందు మిగుల రమణీయమైన తోటలును పచ్చికబయళ్లును కలవు. పాడి పప్పుధ్ధిగా నుండును. జనీవాపట్టణము గడియారములకు ప్రఖ్యాతి జెందినది. ఇచ్చట మేము సుమారు ౧౫ దినము లుంటిమి. ఇక్కడ వాభర్తగారు సకల సామ్రాజ్యసభలో (League of Nations) కొన్ని యవస్థాపములు ఇచ్చిరి. ఒకవాడు అక్కడి ప్రతినిధులకు ఒక గొప్ప 'స్వీస్సు'స్త్రీ తోటవించు ఇచ్చెను. మేముకూడ వెళ్లితిమి. అప్పుడు నేను ఆమెతో ప్రసంగించుచుండగా నొక ఫోటో గ్రాఫు తీయబడెను. మేము ప్రతినయను విశేషములు చూచుటకు ఆనేకస్థలములకు పోవుచుండు వారము. అక్కడనుండి ౧ దినము బ్రాముబాడి మాదిరి రైలులో నెక్కి ఒకయెత్తయిన కొండపైకి వెళ్లితిమి. ఆపర్యతిము నెక్కిచూచిన ఇబరీ, ఫ్రాంకు, స్విట్జర్లాండు- ఈ మూడుదేశములు కాన్పించును. అక్కడ నొకగుండ్రవిరాతిమీద నీమూడుదేశముల దిశలు తెలియుట కొకరంగుల పటము చిత్రీకరింపబడియున్నది. నేను యూరపు నందు తిరిగిన దేశములన్నిటిలోను ప్రకృతి సౌందర్యము

నకు నెద్దియును దీనితో సాటిరాదు. ఆగష్టు ౨ రేదని లామెక్ సరస్సుమీద మేము ౧౨౦౦ నుండి కలిసి యొక స్త్రీమరెక్కి మాంట్రా అను ప్రదేశమునకువెళ్లి అచ్చట మరియొక కొండను బ్రాముపైన ఎక్కిపోయి చూచితిమి. మేమును, కమలాదేవి చటోపాధ్యాయగారును మరికొందరును దిగివచ్చునప్పుడు కాలినడకను పచ్చితిమి. తిరిగి స్త్రీమరుమీదనే జనీవా చేరితిమి. ఇచ్చట సర్ జగ దీశ్చంద్రబోసుగారిని లేడీ బోసుగారిని కలిపికొని సంభాషించితిని. లేడీ బోసుగారు మిక్కిలి యోగ్యురాలు. గర్వమొకింతయులేదు. నన్ను ఆనేక పర్యాయములు వెంట నిడుకొని తిరుగుచుండెనది.

తరువాత జనీవానదలి లూబాక్మీదుగా ఫ్రాంకు దేశపు ముఖ్యపట్టణ మగు పారిస్ చేరితిమి. ఇది మిక్కిలి అందమైనట్టియు, విశాలమైనట్టియు పట్టణము. అక్కడి ౧౨ దినములు గడచితిమి. విశాలమైన కోడ్లును, ఎత్తయిన మేడలను, రమ్యమైన పార్కులను గలవు. కోడ్లు పెడిల్లుగానున్నను నడచివెళ్లుట, చాటుట కష్టము. వేలకొలదిగ మోటార్లు నిరంతరము తిరుగుచుండును. అక్కడ నాటర్ డామ్ అను గొప్ప క్రైస్తవాలయమునకు వెళ్లితిమి. ఇది ప్రపంచములోనెల్ల గొప్ప క్రైస్తవ దేవాలయమని యందురు. ఇంకొకదినము 'అయిఫెల్ టవర్' అను ఎత్తయినగోపురము నెక్కితిమి. దీనిమీదికి ఎరిట్టిక్ ట్విలో పోతిమి. ఇదియును ప్రపంచ ప్రసిద్ధమైన గోపురము. మరియొకదినమున నొక చక్కని ఆపెరానాటకమును చూచితిమి. ఈ ఆపెరాగృహము ప్రపంచము నందు మిక్కిలి ఉత్కృష్టమైరిగా గణింపబడుచున్నది. అక్కడ 'ఆర్క్ డి బ్రయంఫ్' (Arc de Triumph) అను నొకస్థలమున ఎల్లప్పుడు నొక అగ్నిజ్యోతి వెలుగుచుండును. దానిచుట్టును కిరణములవలె ౧౨ కోడ్లు పెడలుచున్నవి. పారిస్లో 'చాంపలేబా' అను పెద్దబిడ్డి కలదు. దానికి ఇరుప్రక్కలను ఉన్నతిమైన వృక్షములును, పూలమొక్కలును పెరుగుచు కన్నుల పండువుగా నుండును. ఈపట్టణము ఫ్రాన్సులకు ప్రఖ్యాతి చేందియున్నది.

పారిసునుండి బయలుదేరి 'కలే' (Calais) అను రేవుపట్టణమున స్తీమరెక్కి ఇంగ్లాండు ప్రాంతమున దేశముల మధ్యనున్న ఇంగ్లీషు ఛానల్ అను సముద్రమువారికి ఇంగ్లీషు రేవు పట్టణమును దోచుచేరి ఆక్కడ రైలు ఎక్కి లండను పట్టణము చేరితిమి. ఆరోజు సాయంత్రము 'గవర్' పిర్మిలో నొక హోటలులో దిగితిమి. ఈ ప్రకారము 3 దినములుండి కొంతవరకు పట్టణము చూచి ఆక్కడనుండి తిరిగి సముద్రమువారికి వారెందు దేశమునకు వెళ్లితిమి. 'పేగ్' అను పట్టణములో, 'పెమానా' అను హోటలులో దిగితిమి. ఆయాలో కాంతిమందిరము (Peace Palace) అను మందిరమున కొన్ని రాజకీయ సభలు జరిగెను. ఆ సభలకు నాథర్తగారు వెళ్లవలసియుండుటచేలవ మేము అచ్చట ౨ నారము లుండిమి. అప్పుడు ఆమ్స్టర్దామ్ మొదలగు కొన్ని యితర పట్టణములను కూడ చూచినవచ్చితిమి.

ఈ ఆమ్స్టర్దామ్ నందు నజ్రపు రోతపనులు బాహుళ్యముగా జరుగుచుండును. మేము కొన్ని సాఫులకు వెళ్లి ఆయాల్వమైన రత్నములను చూచితిమి. 'పేగ్' సమీపమున నొక చిన్న గ్రామమున జర్మనీకి చక్రవర్తిగా నుండిన కైజరుగారి దర్శనము చేసితిమి.

వారెందునుండి బయలుదేరి జర్మనీ దేశమునకు వెళ్లితిమి. ముఖ్యపట్టణమైన బర్లిన్ (Berlin) లో ౪ దినములుండి తామస్ కుక్కు కంపెనీవారి పెద్ద మోటారుకారులలో పట్టణమంతయు చూచితిమి. ఒక్కొక్క కారులో ౫౦ మంది కూర్చుండుటకు నీలుండును. పట్టణమును చాలభాగములందలి జనులు సువ్యవస్థములో నున్నట్లు కాన్పించిరి. యుద్ధ ఋణములను తీర్చురేక బాధపడుచున్నారని చెప్పుకొనిరి. కొందరు జర్మనీయుక్కొత్తూర్వపు సిద్ధిని తలచుకొని వ్యవసాయముచేయున్నారు. ఇక్కడ మ్యూజిసింగ్ ఫున్లక భాండాగారము, కెత్తిడ్రా, కయిజరుగారి మందిరము, పాలేస్ మొదలగు గొప్పకట్టడములను చూచితిమి.

ఈ దేశమును వదిలి వెర్బియము దేశమునకు వెళ్లితిమి. దీనికి ముఖ్యస్థానమైన బ్రస్సెల్సు పట్టణమున 'హో

టల్ పిసిక్'లో దిగితిమి. ఇచ్చట కట్టడములన్నియు చాల ఎత్తుగాను, విశాలముగాను, హృదయ గంజకముగాను ఉండును. వానిలో కాంగ్రెసు స్తంభము (Congress column) బహుళ, కెంగ్స్ హాల్, పురధానము, న్యాయ మందిరము అనువని మిక్కిలి రమ్యముగా నుండును. ఈ పట్టణము చుట్టుప్రక్కల కొన్ని చిన్న గ్రామములను చూచి, ౫ దినములు గడచి, 'పేగ్' పట్టణమునకు మరలవెళ్లి ౫ దినములుండి, అంతట తిరిగి లండను వగరము చేరితిమి.

లండనుపారి లండను వచ్చినపుడు కొన్ని దినములు 'పెట్స్పుట్' అను భాగమున నుండిమి. ఆక్కడ నొక ఆంగ్లేయ గృహస్థునియింట (paying guests) వచ్చియు అతిథులముగా నివసించితిమి. లండను పట్టణ విశేషముల గురించి వ్రాయుచో ఎన్నిపుటలు వ్రాసినను చాలదు. మేము తరచుగా పట్టణము గుండుటకు నేలలో తిరిగడి రైల్వే (Tube Railways) లోను మోటారుబస్సుల మీదను వెళ్లుచుండెడివాము. ట్యూబురైల్వేనువని బహువిధిత్రముగా నుండును. ఒకదాని క్రింద నొకటి ధూమిలో ఉడిచుట్టును తిరుగుచుండును. దగ్గరదగ్గరగా మధ్యస్థేయము లుండును. ఈ పౌరజగములలో ఎప్పుడును ఎల్లెక్కో దీపములు వెలుగుచుండును. వానిలోనికి దిగుటకును పైకి ఎక్కుటకును లిఫ్టులు, ఎస్కలెటరులు (Lifts & Esculators) అను సాధనము లుండును. అందులో ఎస్కలెటరు మిక్కిలి చిత్రమైనది. అది ఎల్లప్పుడును క్రిందకుమీదికి గిరిగిర తిరుగుచుండును. కాలి చెట్టుటతోనే క్రిందికిగాని పైకిగాని కొనిపోవును. మామూలు రోడ్డు విశాలముగానున్నను జనసంక్లిష్టములై మోటారులతోను ట్రాములతోను నిండియుండి చాటుటకు కష్టముగా నుండును. కాని వానియందు అచ్చట అచ్చట పోలీసువారు నిద్రియుండి మాగ్గులకు పోకర్కములు కలుగజేయుచుందురు. వీరియాజ్ఞ అప్రతిహతము. చేయి యెత్తి యాగునున్న చక్రవర్తి వాహనమైనను నిలిచిపోవును. ఆక్కడ రెండువారములు గడచిన పిమ్మట స్నాట్లండును వెళ్లితిమి. ఈ దేశమునకు ముఖ్యపట్టణమైన ఎడింబరోలో 'గ్రాస్మీర్' హోటలులో బసచేసి

తిమి, అక్కడ 3 దినములుండి పట్టణమంతయు జూచి
తిమి, లండనుకన్న చిన్నదైనను చాల మనోహరముగా
నుండును, అక్కడనుండిగా 'కేసిల్' (castle) అనుభవన
మున నొకనాడొకగొప్పవేమక జరిగినది, జర్మనీయుద్ధ
మున పోరాడిన పైనికులు గొప్పఉత్సవము చేసిరి, అద
టికి యుద్ధములో వికలాంగులైన పైనికు లనేకులు వచ్చి
యుండిరి, ప్రాత ఎడింబరోలో మే మొకమాగ్గమున
బోవుచుండగా రోడ్డుపైన నొకచోట ఇటుకతోను
మన్నుముతోను కట్టబడిన యొక పుయాకారమును గిరిని
చూచితిమి, పూర్వకాలమున నెవరైన నప్పు తీర్చలేక
పోయినప్పుడు దానిలో దాగడివారట, అప్పుడు ఎవరి
కిని వారిని పట్టుకొనుటకుగాని అప్పుతీర్చుమని యడుగు
టకుగాని యర్హత లేకుండెనట, మరియొకచోట మొక్క
లతో, నిర్మింపబడిన యొక పెద్దగడియారము కలదు,
అది భూమిమీదనే యుండనుగాని, ఏదో యొకయంత్ర
సాధనమువలన దిరుగుచు గంటలను చెలువుచుండును, ఇం
కొకచోట నొకసాధనము నిర్మించుటకై పూర్వకాల
మునందు కట్టబడిన కొన్నిరాతి స్తంభములు నిలిచియుం
డెను, ఎంత ద్రవ్యము చెచ్చించినను భవనము పూర్తిగా
కుండెనట, అందువలన నాస్తంభములట్లే నిలచియు
న్నవి, వానినిచూచుటకు అనేకులు ఇప్పటికిని పోవు
చుండురు, ఎడింబరోలో 3 దినములుండి యునటినుండి
స్కాట్లాండుపీఠభూము (High-lands) లలోని 'పిట్లోక్రి'
(Pitlochry) అనునొక చలువప్రదేశమునకు బోతిమి,
ఇది మిక్కిలి చల్లగానుండి స్వీట్జర్లాండును సృరదాకు
దెచ్చుచుండును, నేను అక్కడ నున్నప్పుడు మైసూరు
రాజ్యమందలి నందికొండలు జ్ఞాపకము వచ్చుచుండెను,
నేనవికాలమునందు ద్రవ్యవంతులు చల్లదనమునకై అక్క
డికి బోవుచుండురు, కొండలపైనుండి పారు నెలయేళ్ల
తోను, పలువిధములగు పక్షి గణములతోను, మత్స్య
లతోను పుష్పవాతులతో రాజిల్లు సరస్సులతోను,
నానావిధకృష్ణసముదాయములతోను నిండి కంటికింపు
గొలుపుచుండును, అచ్చట మేము 'బస్కెయిడ్ హౌస్'
(Buskeid House) అను బంగారాలో నుంటిమి,

అక్కడనుండి గ్లాస్గోపట్టణమున కగిరితిమి, ఈయూరు
ఫ్యాక్టరీలతో నిండి మురికిగా నుండును,

స్కాట్లాండు వదలి స్వీమరుమీద అయిర్లాండు
(Ireland) వెళ్లితిమి, రెండుదినములు మాత్ర మిచటనే
యుండి డబ్లిన్, బెల్ఫాస్టు పట్టణముల జూచితిమి, అక్కడ
నుండి తిరిగి లండను వచ్చితిమి,

ఈసారి లండనులో 'పెట్సువున్'లో నుండక లం
డనుకు ౮ మైళ్ల దూరములోనున్న 'మార్దెను'లో నొక
గృహస్థానియింట నుంటిమి, మార్దెనునుండి లండనుకు
ట్యూబ్ రైలులో వెల్లెడివారము, నేను తిరిగి హిందూ
దేశమునకు బయలుదేరువరకును అక్కడనే యుంటిమి,
మాయింటి యజమానురాలైన 'త్యాచరు' పతి నాయెవరి
మిక్కిలి యమరాగముతో నుండెడిది, అక్కడ నుండ
గానే పెక్కుమంది ఆంగ్లమును, ఇతర భారతీయులను
మాకు పరిచితులైరి, అప్పుడప్పుడు మేము వారియొద్దకును
వారు మాయొద్దకును వచ్చుచు పోవుచు భోజనములు
చేయుచుండు వారము, కన్నేపల్లి సరసింహము పంతు
లుగారి యింటికివెళ్లి అప్పుడప్పుడు త ని వి దీ ర
కుద్ధాండ్రభోజనముచేసి వచ్చుచుండెడిదానను, నేను ఏదో
శము తిరిగినను కాకపదార్థము తప్ప ఇతరపదార్థము నిచ్చ
గింపక పోవుటచేతను తెల్లవారుచేయు కాకపదార్థములు
నాకు రుచింపక పోవుటచేతను వారి యింట భుజించు
నప్పుడు నాక ప్రాణము లేచినచెప్పిడి, లండనులో తాజ్
మహల్, ఆర్యభవనము, వీరాస్వామి వళి అను ఇండియన్
భోజనశాలలు కలవు, వీనియందు అప్పుడప్పుడు విందులు, ఆం
ధ్రుల సంఘ భోజనసమావేశములు జరుగుచుండెడివి, మేము
ను అప్పుడప్పుడు భోజనము చేయుచుండెడివారము, ఒక
వాడు మేము ఈవిధముగా సర్ సి. పి. రామస్వామయ్య
రుగారికి విందొసగితిమి, లండనులో నుండగా అదిప్రాచీ
నమండరాదేవిగాదు, ఆచంట లక్ష్మీదేవిగాదు, కన్నేపల్లి
కాకదాంబగాదు మొదలగు వాంధ్ర యువతీమణులు
నాకు స్నేహితురాం డ్రయిరి,

లండనులో పార్ల మెంటు భవనము, కోట, బకింగ
హాము రాజమందిరము, కేమ్సుడి వింతెనలు మొదలైన

వెళ్ళి యో విశేషములను చూచితిమి. ఒకనాడు కేంబ్రిడ్జి ఆస్పత్రు కార్మికుల పరిశ్రమలను చూడవెళ్ళి అచట వేల్పు యువరాజును చూచితిమి. విద్యాపీఠమైన కేంబ్రిడ్జి వెల్లి పిట్టసతి (Mrs. Pitt) అను నామెయింట బసచేసితిమి. ఈమె యిండియాలో ననేక సంవత్సరములుండి తెనుగు భాషగ నేర్పినది. ఆంగ్లంబు విందు దినమున తెనుగు భాషలో నుపవ్యసించినది. ఇక్కడ 3 దినములుండి గొప్ప కాలేజీలను ఇరాస్మస్ టవర్, మార్క్సెటు మొదలగు ప్రదేశములను చూచి యానందించితిమి. అచ్చటి ఇమ్మాన్యుల్ కాలేజీలో పూర్వము నాథర్తగారు విద్యార్థిగా నుండినందున వారు దానియందు చాలసేపు నిలిచి పరిశీలనగా చూచిరి. కేంబ్రిడ్జినుండి తిరిగి లండను వచ్చి అచ్చటనుండి ఆక్స్‌ఫోర్డు (Oxford) అను మరి యొక గొప్ప విద్యాపీఠమునకు వెళ్ళితిమి. ఇక్కడను పెక్కు గొప్పకాలేజీలు కలవు. ఈయూర వేదాంత శాస్త్ర మహాపాఠ్యములుగానున్న సర్వేపల్లి రాధా కృష్ణనుగారి యింట విడిచితిమి. ఈవిధముగా లండను పట్టణమునందు మూడు ర మాసములు ముఖముగా గడచితిమి. నాథర్తగారు ఇంకను కొన్ని పెద్దపరీక్షలకు చదువు

వును కొంతకాల మదటనే యుండవలసి నచ్చుటవల్లను, నేను ఎక్కువకాలము అక్కడ నుండుట కవకాశము లేకపోవుటవల్లను నేను మాత్రము శ్రమితి లిల్లి మోరియా అనుపార్సీ స్త్రీసహవాసమున జనవరి 6 తేదీని లండనులో బయలుదేరి ఇండియాకు ప్రయాణమైతిరి. లండను విక్టోరియా స్టేషనుకు అనేకమంది స్నేహితులు నన్ను సాగవంతులకువచ్చిరి. వెన్నీసు పట్టణమువరకు రైలుమీద వచ్చి అక్కడ గ్యాంజి అను స్త్రీమరునెక్కి బొంబాయి చేరితిని. ఈ తిరుగు స్త్రీమరు ప్రయాణములో నా కంతమాత్రము జబ్బుచేయలేదు. ప్రతిదినమును ఆట పాటలతో కాలము గడపితిని. స్త్రీమరులో అనేకమంది స్త్రీపురుషులు నాకు ఆత్యంత పరిచితులైరి. ఈస్త్రీమరు నందే వచ్చిన చావలి ముబ్రహ్మ్యా శాస్త్రీగారు నాకంతయు సహాయధూతులుగా నుండిరి. బొంబాయిలో 31 తేదీ మధ్యాహ్నము 2 గంటలకు బాలర్డరేవుపై (Ballard Pier) స్త్రీమరు దిగిరి. అచ్చటికి నాతండ్రి గారును, మరికొందరు స్నేహితులునువచ్చి నన్ను తీసికొని వెళ్ళిరి. బొంబాయిలో కొన్ని దినములుండి జనవరి 11 తేదీకి మద్రాసు చేరితిని.

హెచ్చరిక

మంగళూడి వేంకటేశ్వర్లు గారు

భరతఖండమెల్ల బానిసంబున జిక్కి దిక్కుమాలి తేజ దిక్కుకతన శీల మెగిరిపోయె సిరులెల్ల నుడివోయె కడకు జీవనంబె కష్టమాయె.

చెట్టు కొక్కపిట్ట చేరెను చందాన పొట్ట చేతబట్టి పోయినారు భారతమ్మ సుతులు వ్రాణాలపై గాంక్ష జన్మభూమి విడచి జలధి గడచి.

విసమోన్వర్గమునకు జనిన వడేకులు తప్పవన్న సామెతను ధర్మిరి

నల్ల తప్పవయ్యె నచ్చోట మనవారి కిడుమ లెట్లు తప్ప బడుగులకును?

బడుగు లొకటె కాదు బానిస ముద్రలు దాల్చినట్టి గర్భదాసు లగుట శ్వేతసీమలందు సిలుగు లందుచు నున్న వారు వారివెతల వ్రాయ దరమె?

ఇంటను పొరుగింటను నిటు కంటకములె సంభవించు కతము లరసి బల్ దంట తనంబున స్వేచ్ఛను గొంటకు యత్నింతు రడుగొ కొందరు పెద్దల్.

శక్తిగలుగు వారు సాయకడుట యొప్పు
శక్తిలేనివారు సంలేనమున

చూచుచుంట యొప్పు చుప్పనాతితనంబు
బూని యడ్డుదగుల బూన దగదు.

పెద్దలను గేలి నేయుచు

పెద్దల నడకలకు పేర్లు పెట్టుచు తామే

పెద్దల మను గర్వంబున

గద్దరులై వదరదగదుగద సుమతులకున్.

జాతీయ సంస్థలను తమ

చేతనయిన సాయములను జేయుచు నెంతో

ప్రీతిని పోషించు దగు

లాతిగ చల పట్టుకొని పలాచ్చుట తగునే!

కబురుపోతులకును కార్యశూరుల కష్ట

నిష్ఠురములు తెలియునే ధర్మి?

నీరు చొరక లోతునిజ మెట్లు తెలియును

సామచెట్లు తెలియు సోమరులకు?

తామేమి చేయ బోవరు

తా మనులై పరుల నెంచెదరు పామరులై

సోమరులై దేశమునకు

తామరులై కొందరేమి దౌర్భాగ్య మొకో

కుడిచి యింటిలోన గూర్చుండి మెల్లగా

కడుపులోని చల్ల కదలకుండ

ధీరులగుచు ధనము దేహంబు దేశాన

కిచ్చువారి వెక్కిరింప దగునె.

చిల్లి గవ్వైన సాయంబు చేయలేని

గడియ నేపైన కిష్టంబు బడయలేని

వ్యర్థులునుననమర్థులు స్వార్థపరులు

మిట్టిపడ కూరకుండుట మేలుగాదె

పామరత్వంబుననో దుస్స్వభావముననో

స్వార్థతత్పరతనో ధర్మ సరణి దప్పి

కుల మతంబులు మిషగొని కలహములను
మెంచుచూడురు కొందరు పెద్దలేమొ.

కులమతాభి మానములు గల్గియుండియు

నెదుటి కుల మతాల కేవలపడక

సంచరించు టొప్పు నను బుద్ధిచే నొప్పు

బుద్ధిమంతులైన పుణ్యమతులు

కులమతాభి మానముల జిక్కి పక్షపా

తములు గలిగియుంట తప్పు గాని

ఎవరికుల మతంబు లెల్లరు పెంపొంద

జేసికొనుట యేమి బోనమగును

ధనలాభమానకు తక్కిన

తనలాభము కును నీతి ధర్మ పెనలి వం

చనవృత్తి గాగ జేకొని

మనెడు నరుని జీవనంబు మాన్యం బగు నే ?

చదువు లెరిగి జ్ఞాన సరణు లెరింగియు

కుష్ఠ నింపుకొనెడు గురుతు లెరిగి

కడుపుకొరకు నట్టి గట్టి నొల్లుటకంటె

హేయమైన కార్య మేదికలదు ?

చేరకుడు శత్రువులలో

భారకులనకుండు కన్న భరతమ్మ కిక్ (?)

గోరకుడు బంధనంబులు

దూరకుడు స్వదేశ దీక్షితుల మోరకులై.

పాపపు చేతకు పశ్చా

త్తాపము పడి దైవముఖము ధర్మపు మదిలో

దోషగ సత్పథమున జని

దీపింపుడు జగముమెచ్చ దేవుడు మెచ్చన్.

నరజన్మ మెత్తి పశువుల

కరణిన్ వర్తించు టొప్పుగాదని మదిలో

నరసి వివేకపు నరణిన్

జరియింపుడు సాధులగుచు జగతిని మనుడి !

పునరివిమర్శనము

మేఘసం దేశము

ఫాల్గుణ "భారతి" యందు, మద్విరచితమగు "ఆంధ్ర మేఘసం దేశము" పై నొక 'విశ్లేషణ' వ్రాసినది. దానింనుండి కొన్ని యంశములు పాఠకులకు వివరింపఁబడుట కర్తవ్యముగా నెంచినాడను.

1. విమర్శకు మకుటముగా నీ వాక్యము తొల్లనే కలదు: "వీరు చాలగొప్పపడి దీని నాంధ్రీకరించినట్లు తామే పీఠికలో వ్రాసినారు." నేనెవరును అట్లు వ్రాయలేదు!

2. గ్రంథము మొత్తము మీద విమర్శకుల పరి తోషమునకుం బాత్రమైనట్లు, "చాలాఅరు జగ్గె గానే ఆంధ్రీకరించి యున్నార" అను తొలిపుటలోని వాక్యమువలనఁ జెల్లమగుచున్నది. కొని యీ వాక్యము తప్పు కదను పదిపుటలు (పన్నయవ్వు) దోషోద్ఘాటన ముచేఁ బూరింపఁబడినది. ఇప్పటికీఁ బూర్వమేఘమే పూర్తియైనదట! ఇట్లుది వింతకారోపదా!

3. విమర్శములు చూపించిన తప్పులలోఁ గొన్నింటిని ముచ్చనకై మనవిచేసెదను:

- i 'స్నాన' మనుట యొప్పు; 'జలకేళి' తప్పు! (జలకేళి=శీర్షమాడుట, స్నానమాడుట)
 - ii 'చేతనా చేతనములకు' 'అచేతనచేతనములనుట యొక తప్పు!
 - iii 'పుష్కలవాస్తవములకు' 'అస్తవ పుష్కలములనుట మఱియొక తప్పు!
 - iv 'ప్రభవతి', 'చరుర' శబ్దములకు నిరుపగ 'మేటి', 'నెత్తి' యనుట యింకొక తప్పు!
- "కరట తగుత" కుటాయములఁ గట్టుటఁ గ్రందగు రచ్చచెట్టులుకొ; పరిగిత్తైన పండుగమి నల్గురు నేరెటి

తోపులుకొ; మనోహరమగుఁ గొన్ని నాల్గి వడియు నం చలు; నీవు దళార్థ మేగఁగాక." (ఇందు మూడు బంకు లలోను 'అను' సమాపకక్రియ.)

దీనికి విమర్శములు వ్రాసిన చందాస్యయును! 'నీవు దళార్థ మువల్లఁగా, కాక సమాహమలు అలికిడియయిన రథాగ్రాస్తములును, పండినది యైవ పండుపిందుచేతను, గూండ్లను కట్టుటచేతను, నల్పు అయిన నేరెటితోఁబలును కొన్ని దినములు పోవుచు నొకనొ బసచేసిన పాంసలును చక్కనిది అగును!

vi మూలము: 'సద్రూఢంగం ముఖమిచి! మన్ని వాగవ్యాఖ్య: 'ముఖమిచి=అధరమిచిత్కర్థం.' అనువాదము: 'అధరంబును ద్రూపటి యుక్తమంబలెకొ' నేనిట 'అధర' మనుట ఆక్షేపార్థ ము!

vii అనువాదము: "సాము, పీకాదొర" బాలకపాటపుకొ తెనుటఁ బాపుట వాదిన, పుష్పలారికొ జాలముఖాశీకొ జలద చాయ నొసంగి, న్నజానుర క్రిమె."

విమర్శ: 'ఇది యేటి తెనిగింపొకదా! కలుగులు వాదినట్లు కొలిచానుగా రవఁగా, ముక్తములు వాదినట్లు వీరన్నార. ఇదియు నొక మెఱుంగోయేమో!' నేను 'ముఖములు వాదినట్లు' అననే లేదు! కలుగులు వాదినట్లే అన్నాను!

viii మూలము: హైమం తాలద్రుమన మధుర ద్రవ్ర తస్యైవ రాజ్ఞః.

అనువాదము: 'కనకం బాతని తాశస్యత్వవసముక గ్రాలెంగదా యిచ్చుటకొ.'

విమర్శ: 'అతినిదనఁగా నస్వరాజాదా? లేక ప్రదోశ తనవిదా? వీరి రచన వస్వరాజా దనియే చెప్పఁగన్నది.'

నారదన యట్లు చెప్పినే చెప్పకు! మూలాను
వాదముల రెంటును 'అతినిది' అనియే యున్నది. ప్రకర
ణముంబట్టి ప్రత్యోక్తమనిది అనుకొనుట కులభము!

ix 'సురభి తవయా లంధివామ్' అనుటకు 'సురభి
భవేష్టిజంబు' అనుట తప్పు!

మూలము	అనువాదము
'బంధుశ్రీతి'	'బంధురతి'
'పుత్రిప్రేక్షా'	'పుత్రిరతి'

విమర్శ: 'శివశివా! ఎక్కడవై నను తిల్లికిఁ గొడుగు
నందు రతియుండునా! పద్యము రచించుచున్నామన్న
సంబరమేగాని యాచిత్యము చూచుకొన నక్కరలేదా?
ప్రేమజేలు, రతిజేలు అనిమాత్ర మెఱుంగరా?...
ఈరెండును అనుదిత ప్రయోగములే యని నామతము.'

'రతి=అనురాగము,' 'అనురాగము=కూరిమి'

- శబ్ద రత్నాకరము.

'రతి' శబ్దమునకు కృంగారేతిరప్రయోగములు:

'తననేవారతి చింతఁగాని పరచింతారేకము' లేని
సజ్జనులం బొందు తనూజాల'.

అం. భాగ. 1-146.

'యోగనిద్రారతినుండి నాభిసంధుజ స్వర్గలోక
కంజాతకర్ణికిందుఁ జతుర్ముఖ నమరఁ బుట్టించుచు' అం.
భాగ. vi—286.

ix 'రతులు పూర్వపంగకుల యంద యారాజ
చంద్రమునకు.'

అం. భాగ. IX 82.

'జలవాంఛారతి నెండమావులకు నాసల్ నేయు
చంపంబున'.

అం. భాగ. X-1288.

గుట్టం వేంకటసుబ్బరామయ్య

స వ రణ

౧

భారతి ఫాల్గుణమాస సంచిక 3౯౪ వ పుటలో "యంబుదము క్రింద సాంధ్య
రాగంబు వైని, నమరు" తరువాత "చంద్రులఁబోలుచు నలకములను, దనరు" అని చేర్చు
కొనవలయును.

3౯4 వ పుటలో 'పృథ్వినేనాదు' అను చానిని 'పుడమినేనాదు' అనియు, 'చిగు
రు నేకాదు' అనుచానిని 'చిగురునేనాదు' అనియు, 'చయము, నేనయగుదును' అనుచానిని
'చయము, లేనయగుదును' అనియు జదువుకొనవలయును.

2

అదే సంచిక ౪3౬౪3౭ వ పుటలలోని II, IV పట్టికల చివర కలములో "పిటి నన్ని
టిని జేర్చి ఆవిరిమీద ఉడికించవలయును" అను వాక్యమున 'పిటి నన్ని టిని' అనుటకు మారుగ
'ఇందు మొదటి యారింటిని' అని చదువుకొనవలయును.

భా. సం.

భారతభాగ్యవృత్తి

సామ వేదంబాసకీరామ శర్మ

(రామకృష్ణసమితి)

మహాజహ్ను చక్రవర్తి కాలమున భారతీయు లమితైశ్వర్యమును పొందెడిది. ఆకాలపు చక్రవర్తుల భాగ్యవృత్తియున భారతదేశము సర్వోన్నతమైన మాత్ర మిందియుండెను. అట్లు ఆహుత్ మహాజహ్ను చక్ర వర్తి విశ్వర్యమును గూర్చి లాహోరులో నుడివియుం డెను. ఇప్పుడు రు 1-2-0 అప్పటి రు 1 కు సమా నము. ఐనను, యిప్పుడు రు 1 కు కొనగల వస్తువులకంటె అప్పుడు 7 రెట్లు అధికముగ లభించుచుండెడిది.

మొగలు సామ్రాజ్య మంతటినుండియు 20 కోట్ల రూపాయలు ఆదాయము వచ్చుచుండెడిది. చక్రవర్తి 1½ కోట్ల రూపాయలను మాత్రమే స్వంతభార్య క్రింద వాడు కొనుచుండు వాడు. మహాజహ్ను తన మొరటి యిరువది సంవత్సరముల రాజ్యకాలమున, ప్రతి వత్సరమునను, 4½ కోట్ల రూపాయలు వగదుడు, 5 కోట్ల రూపాయలు నస్తు రూపక ముగను, భర్మకార్యములకై వినియోగించు వాడు.

ప్రాసాదములు మొదలగువాటి నిర్మాణమునకు చక్రవర్తి యొక్క ధనము న్యాయ మొనర్చినదియు, యీ గున తెలుపబడినది.

లక్షలరూపాయలు.

మోతీమసీదు, ఉద్యానవనము	...	60
తాజ్ మహల్	...	50
రాజసౌధము, మరియితరములు,	...	50
జామ్నామసీదు	...	10
ధిల్లీ పట్టణమునకు ప్రాకారము	...	4
ధిల్లీయందు రాజగుటుంబము నమాజు చేయుట		
కేర్పరచిన పొదము	...	½
లాహోరు ప్రాసాదము, ఉద్యానవనము		50
కాశ్మీరప్రాసాదము, ఉద్యానవనము:		8
కంఠారు దుర్గాలయము	...	8
అజమీరు మహిలు	...	21
ముఖలిస్ పుగ ప్రాసాదము	...	6

చక్రవర్తి కన్న 5 కోట్ల రూప్యములు వెలగల యా భరణము లుండెడివి. యిదిగాక 3 కోట్ల రూప్యముల వెలగల ఆభరణములను మహాబాదా, మహాబాదీల కిచ్చెను.

ప్రత్యేకము చక్రవర్తి ధరించెడి యాభరణముల వెల 2 కోట్ల రూపాయలు. చక్రవర్తి ధరించు జపమాల యందు 5 రత్నములును, 80 ముత్యములును, ఉండె డివి. వీటి వెల 8 లక్షల రూపాయలు. ఇదిగాక యిం కను విలువగల హారములుండెడివి. వానియందు మొత్తము 215 రత్నము లుండెడివి. ఒక జపమాలయందు కొలికి పూసగనున్న రత్నముయొక్క బరువు 32 వడ్డగింజలు. దీని మూల్యము ప్రత్యేకము నలుబదివేల రూపాయలు.

మొత్తము హారములయందు, 20 లక్షల రూప్యముల వెల గలిగియుండెడిది. ఈ జవహుల యందలి రత్నముల నన్నిటిని ఆక్బర్ సంపాదించి యుండెను. మహాజహాను ధరించుకీరీటును దంతటను పెద్దవియు, మిక్కిలి వెలగలవియు నగు రత్నములు కూర్చబడియుండెను. ప్రతి పత్నీరమున జరుగు రాజ్యాభిషేకోత్సవ దినమందు మహాజహానాకీరీటు మాను ధరించి రాజకీయముల నారయుచుండెడివాడు. దీనియందన్నిటి కన్నను పెద్దదగు 5 రత్నములును, 24 పెద్ద ముత్యములునునుండెడివి. కీరీటుయందలి మధ్యరత్నము యొక్క బరువు 128 పద్ద గింజలు. దీనివెల 2 లక్షల రూపాయలు. మొత్తము కీరీటుము వెల 12 లక్షల రూపాయలు. 2° నవంబరు 1644 సంవత్సరమున మరల 40 వేల రూపాయల విలువగల ముత్య మొకటి చేర్చబడినది. చక్ర చక్రికిగల వజ్రాభరణములందలి వజ్రము లన్నిటిలోను మిక్కిలి పెద్దదగు వజ్రముయొక్క బరువు 430 పద్ద గింజల యొక్క. దీని మూల్యము 2 లక్షల రూపాయలు

1658 మార్చి 22 నేటిదీని మహాజహాను చక్రవర్తి సింహాసనము లన్నిటియందును శ్రేష్ఠతమముగు మయూరసింహాసనమునధిరోహించెను. స్వర్ణ కారులలో నీవులు పెను లేజహాత్ ఖానీ సింహాసనమును తయారు చేసెను. ఈ సింహాసనము పొడుగు 8½ గజములు, వెడల్పు 2½ గజములు, యొక్క 5 గజములును యుండెడిది. పై భాగ మమూల్య రత్నములచే నిండియుండి మాపదల కానందా శ్చర్యమలను గలుగజేయుచుండెను. సింహాసన మందలి స్తంభములపై, రత్నములతోడను, మణులతోడను చిత్రం పబడిన రెండు మయూరములుండెడివి. దీనిని తయారు చేయుటకు 10 లక్షల రూప్యములు ఖర్చుఅయెను. సింహాసన మధ్యమందున్న మణి యొక్క టియే లక్షరూప్యములు వెలగలది. దీనిని ప్రాప్యదేశ చక్రవర్తియగు శాహజహాన్ జహంగీరువకు కానుకగ నిచ్చెను. ఈ సింహాసనముపై, త్రెమారు, మీర్ శాహీహాథ్, మిర్జాఉలాథ్ బేగ్, శాహజహాన్, ఆక్బర్, జహంగీర్, మహాజహాన్, అను పేరులు లిఖింపబడెను. సింహాసనమునకు క్రింది భాగమున, హాతీమహమ్మద్ కువ్ వీ, వ్రాసిన నలుబది పంక్తుల వ్యాస ముగుండ్రని యక్షరములతో లిఖింపబడెను. వ్యాసము

నకు పైన “న్యాయపరాయణుడగు చక్రవర్తి సింహాసన ము”ని చిత్రంపబడెను. సింహాసనమునకు క్రింది భాగమున సింహాసనమునకు క్రిందిభాగమున సింహాసనమేడినమున తయారగుట సమాప్తమయెనో యా లేదీ వ్రాయబడి యుండెను. సింహాసనమంతయు నొక కోటి రూపాయల యెసబ!

భారతదేశమందలి యెట్టి విఘట భాగ్యవంతముగు రాజ్యమును రక్షించుటకుగాను, 1648 సంవత్సరము నాటికి, ఢిల్లీ చక్రవర్తియగు మహాజహానుని సేనయందు, 2 లక్షలు ఆక్వారోహములును, 6 వేల పదాతులును, గాక, రాజ్యమందచ్చుటచ్చుట వీరులగు ఉమరావుల యధీశమున ఒకలక్ష సేనయు, 50 వేల యక్వారోహములును 4 లక్షల 50 వేల పదాతులును యుండెడిది. ఇట్టి మహాశక్తివృద్ధి కలిగిననుభవించిన భారతదేశము కేటికెట్టి నీచవిధియందుండుట భారతీయుల దుర్దశను వెల్లడిపడుచున్నది.

జార్జి బెర్నార్డ్ షాగారి యభిప్రాయములు:

తన నాటకము లను గూర్చి

‘ఫోరమ్’ అను ఆమెరికా కేళవు మాసపత్రిక యందు ‘షా’గారు తాము రచించిన నాటకములను గూర్చి యిట్లు వివరించుచున్నారు:—

నా నాటకములన్నియు వానియందలి పాత్రల మనోవిశ్వాసములందును, ఆత్మలయందును విశ్లవములను, తిరుగుబాటు మార్పులను ప్రదర్శించును. నేను వ్రాయు ప్రతి నాటకమును మతంతర స్వీకారపుకథ యగునని డెప్టర్టమెంట్ సరిగానే వర్ణించెను. నాటకరంగమునందలి మానవుల, సంస్కారాలైన ఆధునికజనుల కెక్కువ రుచించు మాదిరి నాటకములను నేను వ్రాయుదును: జీవిత చరిత్రములు, ప్రవర్తన గూర్చినవర్ణనలు, ఉద్దేశముల బహిరంగపరచుటలు, సంభాషణమునందు వ్యక్తిగతముల వ్యతిరేకత (వైరుధ్యము), తిప్పలు ప్రమాదముల కనుగొనుట, హృదయముల విప్పిపెట్టుట—ఇన్నియేల, క్లుప్తముగ చెప్పవలెనన్నచో—జీవితప్రకాశము.

అన్నిటికంటేను నన్ను గూర్చిన నీవవిమర్శనము లలో నొకటి, నేనుపట్టి కందిరిగవంటి వాడననియు, చునుమ్యలను కుట్టి బాధించుటయేగాని వారి కేదిధమగు పహాయ మొనర్పవనియును, నేను పట్టి విధ్వంసకుడననియు చెప్పు విమర్శనలు తెలివిమాలినవారు, ఆలోచనలేనివారు. ఇంతకంటే సత్యదూరమైనదిలేదు. స్త్రీపురుషులయొక్క ఆలోచనలను పురిగొల్పుటయందు నేను పడనిన అఖండ విజయమే వాతరమవారికి నే నొర్పిన ముఖ్యము సహాయము. నేను ఒక్కొక్క క్రొత్త నాటకము రచించి మానవలోకమునకు నేనొక క్రొత్త పంచేళియును తెచ్చి యిచ్చితిని. భాషప్రపంచమున, వాకాలమునకు నన్ను వారానిహుడవచ్చును

మొత్తముగా చూచినచో, వారచనయంతయు పూర్తిగానిర్మూలరూపముగ నేయున్నది. ప్రతివాటకమును వాచనోవిశ్వాసములకు పాక్షిధూతియుగలున్నది. సాధారణాభిప్రాయములతో నే నెట్లు పదా వ్యవహరింతునోనిరూపించుటకు, కొన్నిటినిమాత్ర మవాహరింతును; candida కేండిడా: ప్రేమను గూర్చియు, స్త్రీపురుషుల సంబంధము గూర్చి; 'The Doctor's Dilemma' వైద్యుని సంబంధావస్థ: వైద్యసృష్టియొక్క ప్రస్తుత శోచనీయావస్థనుగూర్చి.

'Man and Superman' 'మానవుడు, - మానవోత్తముడు:' జన్మకాస్త్రము, జననమరణములు, మానవ సంతతి యొక్క భవిష్యత్తును గూర్చి.

'Major Barbara' మేజర్ బార్బర: వారి ద్రవ్యము, ధనాధిక్యమునుగూర్చి.

'Androcles' ఎండ్రోక్లిస్: క్రీస్తుమతమును గూర్చి.

'Getting married' పెండ్లియాడుట: బొత్తిగా హద్దుపడ్డులేని సవసాంఘికవ్యవస్థను గూర్చి.

'Heartbreak house' హార్టుబ్రేక్ హౌస్, ఈ నాటి నాగరికతనుగూర్చి.

'Caesar and Cleopatra' సీజర్ - క్లియోపాత్ర: విశేషధీశక్తిని గూర్చియు, మహత్త్వమును గూర్చియు.

'Saint Joan' జోన్ ఆఫ్ ఆర్క్: వీరత్వమును గూర్చియు, ఋషిత్వమును గూర్చియు.

'Back to Methuselah' మెథూసిలాకుమరలండు: ఉత్పాదక పరిణామధర్మమునుగూర్చి; కాని, 'The Apple Cart' ఏపిల్ కార్ట్ (అతి క్రొత్తనాటకము)ను మీరే చదివి తెలిసికొనుడు! నేను చెప్పను!

పరిచయ నాటకమును రచించుచుండు వలయున దేది యని నన్ను ప్రశ్నించిరి. ఇదిగో వాస్తవ్యుత్తరము: దోషకల్పన. ఇంతకంటే నేనెక్కువ చెప్పజాలను; మహామనస్తత్వ వేత్తయని పేరొందినవా చెప్పుచు చెప్పగలరేమి కాని నాటకరచయిత యని పేరొందిన నేను కాదు. మహాపట్టణములోని పెద్ద వీధియందలి వచ్చుపోవు జనుల సమూహమును, వారివారి కార్యకలాపముల ద్వారలను, నీనీమాటొమ్మలయంత్రము మూలమున ప్రతిబింబించితి గనుకొనెడు. మీ రదిచూచి యేమి తెలిసికొనగలరు? అనుదినమును సంవత్సరములకొలది యాపిధి నట్లే చూచుచుండిన వాడైనను, ఎట్లు జీవితముయొక్క అర్థము తెలిసికొనజాలక అట్లాడె అచ్చెరువు గొనియుండునో అట్లే యుండురు. ఇట్టి అర్థముకాని విషయ పరంపరనుండి, నిజముకాక ఉపాకల్పితమైనను ఉండవలగు కొందరు వ్యక్తులను, నిజము కాకపోయినను సంభవముగ కొన్ని కార్యములను ఎన్నుకొందుము. వీనివలన జీవితము అర్థమగుటకు వీలగును, దాని వ్యాఖ్యానము. అన్వయముకకు మార్గము తోచును. మహానాటక కర్తలు తమ లోని పరిణామ నిర్వచన స్వభావముచే యీవనిని సెర నేర్పవలసివచ్చి, నాటకరంగమును, నాటకకళను నిర్మించి, తమ పంచేళియును-జోధను ప్రపంచమునకు ప్రకటించుట కనువగు మార్గమును సారస్వతిమున కల్పించిగొనిన వెనుక, నాటకరంగమందలి చిన్నవారు (నటకులు) చిన్న ఉద్దేశములకై పాటుపడుదురు: తమయొక్కయు, దెబ్బిచ్చి చూడవచ్చిన క్రేతుకగణముయొక్కయు అభిరుచిని,

సంస్కారపులోతును అనుసరించి ఒకమారు నవ్యించుటతో, నాటకరూపమున పెంకి కథలను వినిపించుటతో, బోల్తా కొట్టించి నవ్యుల పాటు నేయుటతో, లేక శోకముననో ఆనందముననో శ్రోధముననో ముంచియెత్తుటతో; కాని యీ నాటకరచనాకార్యమునకు మూల కారణమేదియన; మనము 'శీవకము' 'శీవము' అను విచిత్రమును మాయకట్టు కథయొక్క స్వభావమును, ఉద్దేశమునుగూర్చి స్పష్టమును వికాలమునైన పరిజ్ఞానమునకైన మన కోరిక-వాంఛయే. ఆ 'శీవము'నకు చెందియే మనము నిరంతరపీడాభాధితులమును, సాపరాధులము చేయుట ఉన్నతపథగాము లగు యంత్రముల మని యెరుగుచున్నాము.

నేను తీవ్రించియున్న మహానాటక కర్తలలో నేనే నిర్వృత్తుడనని నిర్ధరించి చెప్పుచున్నాను. అది నిశ్చయముని మీ రెట్లెరుగుదురు? మనకు తెలియబడకగాని, పుణ్యము నావలెనే చేతగాక నవ్యతాపాలకు మోసగాడుగా యెంచిబడువాడుగాని, యింకను గొప్ప గ్రంథకర్త యెవ్వడైన యితో మాగ్గుతున్నామన నున్నాడేమో! జి. వి. యస్. కంటే (వాకంటే) తీవ్రశక్తి ఎక్కువదనియు, హెచ్చుమేలు చేయగలదనియు నేను విశ్వసించకయుండకాలను.

అనువాదకుడు : జి. బ్రహ్మానంద

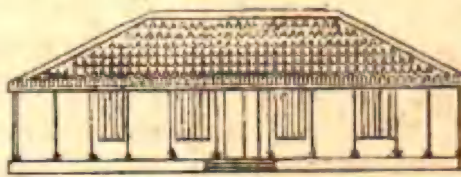
'పైపు' యంత్రచిత్రములు

ఈ చిత్రములను బందరు హిందూ కాలేజిలో 'కన్సుక్రియల్ ఎక్స్‌ప్రెజ్షన్' శ్రీ వి. వి. రంగారావు (యం. సి. వి.) గారు రెమింగ్టన్ సెం. ౧౨ యు పైపు యంత్రముతో చిత్రించివారు. వీనిని మెచ్చుకొని అఖిల భారత విద్యార్థిభాషాప్రదర్శనము (The All India

శ్రీయుతులు వి. వి. రంగారావు గారు Educational Exhibition) వారు బంగారు పతకమును, గౌరవ కిత్రమును, (Certificate of honor) ఇచ్చిరి. పైపు యంత్రముతో నిట్లు చిత్రములను తయారుచేయుట సులువయినపనికారు. ఈ చిత్రములను తయారుచేయ నేర్పను గడించుకొన్న శ్రీరంగారావుగారు రభినందవార్డులు, వీరు తమకొకలమును పెంపొందించుకొని రూపచిత్రములను, ప్రకృతిచిత్రములను తయారు చేసి, చిత్రకళకు శ్రాద్ధసాంప్రదము, ఆంగ్లభాషాకమాన కావందిమును సమకూర్చు దగుదురు.

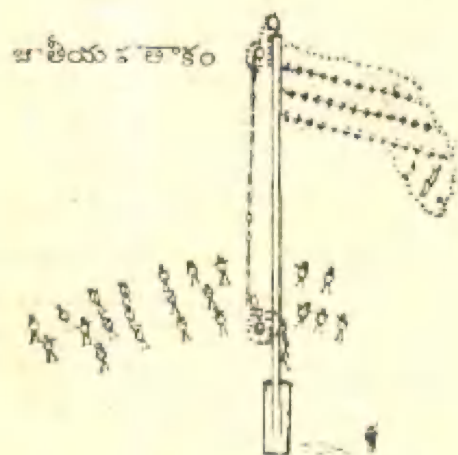
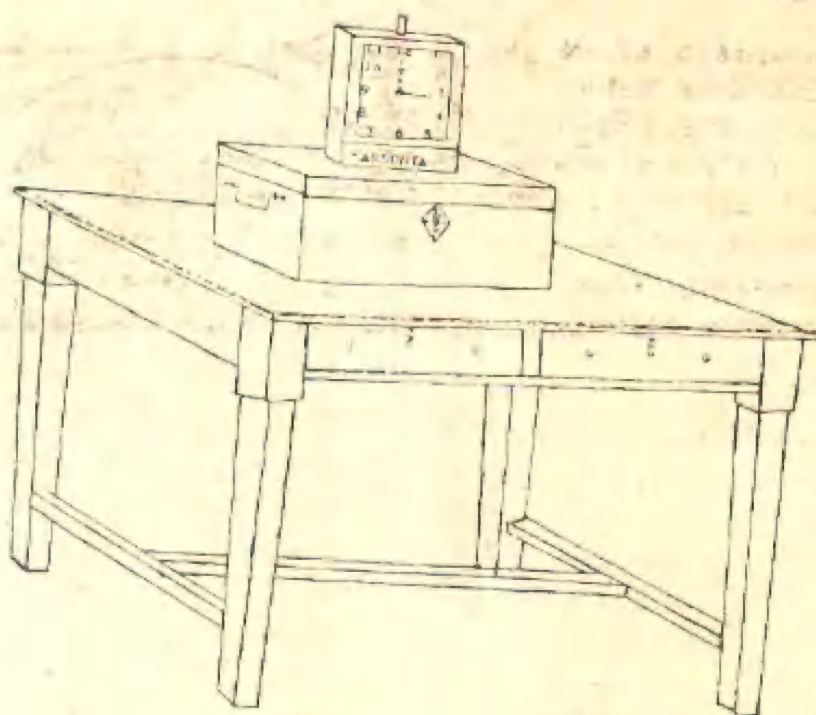
ప్రైవేటు బడి

ముందుపైపు

ప్రక్కపైపు

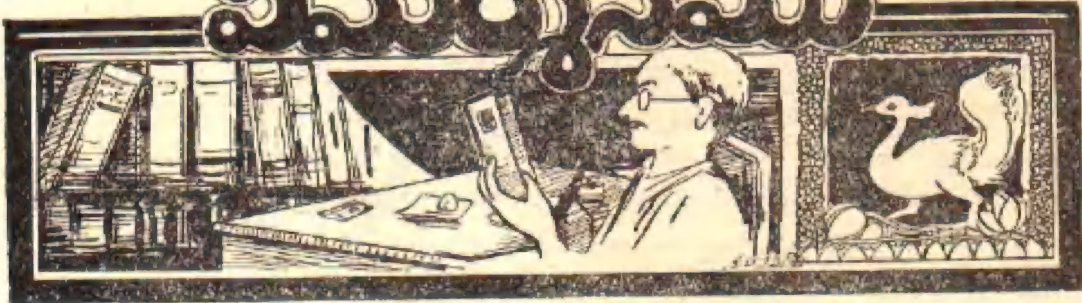

సైనికులు

బాలభటులు

విమర్శనము

కంపిలి-విజయనగరము

గ్రంథకర్త, డాక్టరు సే, వెంకటరమణయ్యగారు
ఎం. ఎ., పి. హెచ్. డి.

డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు, మద్రాసు క్రిస్టియను కాలేజీయందు చరిత్రాధ్యాపకులు, మంచిపండితులు. విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపనమునకు మూలకారణములను గురించియు, తిద్రాజ్యస్థాపకుల గురించియు చీక్షతో పరిశోధనచేసి తమ సిద్ధాంతములను డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు ఈవిన్నపు ప్రకరూపమున వెల్లడించినారు. మొదట నీ రెండు వ్యాసములును మద్రాసు క్రిస్టియను కాలేజీ మాగజైను (1929-30) లో ప్రకటించి పిమ్మట పుస్తక రూపముగా ప్రచురించినారు. ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగారమును పెడక వెలికిదీసిన ప్రాచీన కన్నడ, తెలుగుగ్రంథములను పరిశీలించి వాటి ననుసరించి కంపిలి రాజ్యవృత్తాంతమును, విజయనగరసామ్రాజ్య స్థాపన వృత్తాంతమును శ్రీ డాక్టరుగారు మిక్కిలి కృషిచేసి నిష్పక్షపాత బుద్ధితో, సత్యచారిత్రాశ్వేషణవృత్తితో వ్రాసినారు.

ఈ గ్రంథమున మొదటి వ్యాసము కంపిలి రాజ్య వృత్తాంతము. మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు కంపిలి రాజ్యమును గూర్చి వ్రాసినదంతయు కలిపి కడుస్వల్పము. వారు వ్రాసిన కొలదిపాటి వృత్తాంతములు గూడ ఇతర ఆధారములు ఇంతవఱకు కానరామిచే సరిగా నర్థముగాకున్నవి. వాటిని పురస్కరించుకొని వ్రాసిన మూయులు, డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు, రావుసా హెబు కృష్ణకామ్రై లూయీ లై గు మున్నగువారలు తమకు తోచిన యట్లు కాసనములు ప్రమాణములుగా గైకొని చరిత్ర నిర్మాణము

చేసియుండిరి. కాని డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు కంపిలి రాజ్యవృత్తాంతమును ప్రాచీన కన్నడ, తెలుగు గ్రంథములను పరిశోధించి మహమ్మదీయచరిత్రకారులెంతవఱకు సత్యమును వ్రాసిపెట్టిరో చూపినారు. కన్నడ గ్రంథములలోని వృత్తాంతములను చారిత్రకవృత్తితో విమర్శించి డాక్టరుగారు కంపిలి రాజ్యచరిత్రమును సమగ్రముగా రచింపగలిగినారు. వారు చెప్పినట్లు ఆనెగొంది నీమను శాసనముల కొరకు బాగ్రతగా వెదకినచో ఇంకను నూతన విషయములు, ఆశ్చర్యము కలిగించు చరిత్రాంశములు నిస్సంశయముగా బయలుపడగలవు. డాక్టరుగారు దేశభాషా గ్రంథములు విమర్శించునపుడు ఆ గ్రంథములను గురించియు, వాటిని రచించిన కవులను గురించియు, వాటి కాలమును గురించియు, వాటి సత్యత్వమునుగురించియు చర్చింపక పోవుట బోధమని చెప్పవలసియున్నది. కంపిలి రాజ్య స్థాపకుడైన ముమ్మడిసింగయగూర్చి వ్రాయునపుడును, అతని కుమారుడైన కంపిలిరాయని యొక్కయు, మనుమడైన కుమారరామరాయల యొక్కయు దిగ్విజయములనుగూర్చి వ్రాయునపుడును విషయమును బోధకమగునట్లుగా నొక దేశతలమును డాక్టరుగారు తయారుచేసి పాఠకుని కందించులసియున్నది. ప్రాచీనదేశీయ గ్రంథములు మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు రచించిన చరిత్రలను వాకొనుచున్న కంపిలిరాయడు, అతని తండ్రి ముమ్మడిసింగడు రామదేవుడు ముగ్గురుమహాద్ విజయుగ నుండినవారేయని కాసనప్రమాణముజూపి శ్రీ డాక్టరుగారు నిరూపించిరి. కాని వారుజూపిన కాసన ప్రమాణములు సంపూర్ణముగ నిండు డిదాహరింపబడలేదు. మహమ్మదీయ చరిత్రకారుల వ్రాతలకు దేశీయభాషా గ్రంథములకును

చాక్షురములందు పోలికలందుటబట్టి, ఉభయుల వ్రాతలందును యథార్థముగ వ్రాస్తుచున్నదని డాక్టరుగారు వ్రాయుచున్నారు. మహమ్మదీయదండయాత్రకు కారణములు ఉభయులును యందుమించుగా వోకరిరిగనే వర్ణించినారు. అల్లావుద్దీనుకాలమున యక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రగావించి కాలాగ్నివలె దేశమునచిచ్చు పెట్టిపోయిన మల్లిక్ కాఫూరును, చూచి జనులు భీతితిభ్రంశై ఆతని కాలసేమి, లేక సేమియని నామకరణముచేసినరట! ఆతడు కాలసేమి యగునపుడు తురుష్కులు చావలని వర్ణింప బడుటలో ఆశ్చర్య మేమి? కాని కన్నచ చరిత్రకారులు కాలసేమినిబోలిన తురుష్కుసేనానుల వందరిని కాలసేమి యనియే పిలుచుచుండిరి. కంపిలిరాజ్యమును భస్మంపము చేసిన ఖ్వాజాజహాను బేవానిదికూడా కన్నదీయులు కాల సేమియనియే స్టంభించి నిజవాచుమును మరుగుపరచిరి. వీరొ ఒక తెలుగుకావ్యమునందు మలిక్ కాఫూర్, కాల యదనుదని పిలువబడినట్లు డాక్టరుగారు వ్రాయుచున్నారు. ఆకావ్యమేదో తెలిపియుండిన బాగుండును! కంపిలిరాజ్యపహరుణుడు ఖ్వాజాజహాను అని డాక్టరు గారు నిర్ణయించుచున్నారు. వీరి నిర్ణయము సమంజస ముగా నున్నది.

శ్రీ డాక్టరుగారి రెండవ వ్యాసమున విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపకులను గుఱించి వ్రాయబడినది.

విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపనమునకు మూలకారణములను డాక్టరుగారు విశిష్ట సమర్థతతోడను చారిత్రక దృష్టితోడను విమర్శించిరి. విజయనగర స్థాపకులయిన హరిహరరాయ, బుక్కరాయ మహాపాతురు డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు, సత్యవాధనుగార్లు తలచినట్లు, హూయిసలబల్లలదేవునికడ సామంతులుగారనియు, విజయనగర నిర్మాత ముమ్మడి హూయిసలబల్లలదేవుడు కాదనియు, ప్రమాణములనిచ్చి నిర్ణయించిరి. విజయనగర నిర్మాతకు ఘోయిసలరాజులకు వారి సామంతురాజులొకమున ముడి పెట్టుట, డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి యొక్కయు వారి శిష్యులయిన సత్యవాధనుగారి యొక్కయు కర్ణాటదేశాధిపానమును చెల్లించుచున్న వనియు సత్యమైన చరిత్రను మరుగుపరచుచున్న వనియు

డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు చూపిన ప్రమాణములు తోపించుచున్నవి. పంగమవంశములయిన హరిహరరాయ బుక్కరాయలు, కర్ణాటదేశీయులు గారనియు, ఓరుగంటి సీమలో జేరిన దెలగువాటి గాడులు అనియు, వారు, ఓరుగంటి కాకతీయమహాసామ్రాజ్యము నశించినపుడత, కంపిలిరాజ్యమును సాచ్చి యచ్చట కొంతకాలముండి పిచ్చుట వారాజ్యవివాదానంతరమున పారిపోవుటకు ప్రయత్నింపగా పట్టువడి, సుల్తాను మహమ్మదు టుఘ్లకును యొడుటకు గొంపోవబడి యచ్చట మహమ్మదీయ మతము స్వీకరించి సుల్తాను యొక్క అనుగ్రహమును సంపాదించుకొని మరల కంపిలి రాజ్యమును సుల్తానునకు సామంతులుగా జేలుటకు నియమింపబడిననియు, పిచ్చుట కొంతకాలమునకు ఆనెగొందిని విడిచి విజయనగరమును నిర్మించుకొని రాజధానిమార్పు కొవిగనియును, మొదటినుండి హరిహర బుక్కరాయలకు భల్లూరాజులతో వైర మేసానుచుండెననియు, నాకారణమున హూయిసల భల్లూలదేవుని రాజ్యములో నుత్తర భాగమునంతయు, ౧౩౪౬ నాటికిజయించి హూయిసల రాజ్యమునుజ్జీణింపజేసిననియు, కాకతికృష్ణమనాయకుని ప్రేరణమున, వాతని బంధుగులగుటచేతగాతోలు, ౧౩౪౫ న సంవత్సరమున తురుష్కుసేనాప్రవాహము నడ్డించి స్వాతంత్ర్యముప్రకటించుకొనిననియు, ఎన్నో కారణముల పెత్తిమాపి ప్రశంసనీయమైనచారిత్రకదృష్టితో చర్చించిరి. పంగమవంశీయులు ఆంధ్రవాతీయులనుట కర్ణాటకును కర్ణాటవాదమును ప్రతిపాదించు డాక్టరు అయ్యంగారు ప్రభృతులకును ఆశ్చర్యకరముగా నుండక పోదు. డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు వ్రాసిన దానిని పునర్విచారణచేసి యథార్థమును వెలికినీగొనివచ్చిరి. కంపిలిరాజ్య పృత్రాంతమునకు విజయనగర రాజ్య స్థాపనమునకునుగల సంబంధమును, ఉభయ రాజ్యస్థాపకులకునుగల పరస్పరసంబంధమును చక్కగా తెలిసియున్నారు. హరిహర బుక్కరాయ మహారాయలు ఆంధ్రులనుటకు చూపిన కారణము లన్నిటికంటె, వారు ఓరుగంటి కాకతీయరాజవంశమునకు జేరినవారని నిష్పక్షపాత

బుద్ధిలో వ్రాసిన మహమ్మదీయ చరిత్రకారు లనే ప్రమాణము మిక్కిలి విశ్వసనీయముగా నున్నది. ఈవిషయమున డా. వెంకటరమణయ్యగారి కృషి యెంతయు శ్లాఘనీయము. వీరి చారిత్రకవ్యాసముల నాంధ్రలోకము కొరకు వారు తెలుసున కదించెదరుగాక.

డా. వెం. కృ.

ప్రేమ

క్రాసు పైజా; పుట ౬౪. వెల. రూ. ౦-౬-౦.

గ్రంథకర్త: వెలువోలు సీతారామయ్య చాదరి.

ఇది అశ్వినీ దేవమరదత్తు గారు తాము వెలకొల్పిన 'ప్రేమోపాఖ్యాన' కళాకాలయందలి విద్యార్థుల కొసంగిన యువవ్యాసములకుఁ దెచ్చున. చతుగారు, తమజీవిత సవ్యప్రయత్నము ఉన్నతాశయముల కర్పించిన మహాపురుషులలో కొకరు. దైవభీషణులు, స్వాధ్యాయగుణులు, ప్రేమోపాసకులునగు వీరు యువకులకుఁజేసిన బోధనమహోదయ ప్రకంఠార్హము.

ఈ కాలమున ప్రేమయను వేదమున నెన్నియో వర్ణనములు నీతి బాహ్యముల, వర్ణధర్మాయతములునగు వివేచనములుసాఘిక సారస్వత ప్రపంచములందుఁబడినూ పురున్నవి. ఇట్టి తరుణమున ప్రేమయొక్క సత్యస్వరూప నిర్ణయమర్హత సరము. ఇక్కార్యమును చిత్తుగారు చక్కగ నిర్వహించిరి. ప్రేమయందంతయులై యందు నానందము, సవీరత, నిత్యత, ఉచ్చిత, వ్యాపకత, స్వాధ్యహీనత, మొదలగు వంశములఁ జెక్కింఁటిని ఉదాహరణ పూర్వకముగ నిర్వచించియున్నారు. అట్టి ఆధ్యాత్మిక ప్రేమను హృదయమునంపలవలయుకొనెటకు మార్గములను—ప్రేమమూర్తుల జీవితపతనము ప్రకృతినిరీక్షణ, కార్యసాధనము, ఆత్మపరీక్షణము ఇత్యాది—మూలించియున్నారు. ఈగ్రంథము యువకులు చదువదగినది.

తెనుఁగుచేసిన చాదరిగారు ఉపవ్యాసములకనుగుణ సరళతైలిని వ్రాసియుండిన బాగుండెడిది. ఇది మాత్రము కొంత కొఱతయినక తప్పదు.

గు. వెం. సు.

ఆంధ్రాధ్యాత్మరామాయణము

రాయల్ పైజా 450 పుటలు. దిశపరి కాలితములు. మంచి అచ్చు. కాలికోలైండు. ఆంధ్రీకర్త సిగు పాటి వారాయణశాస్త్రి. వెల రూ. 8-0-0 లు.

దీనిని సంస్కృతములో వ్రాసినవారు విశ్వామిత్రమహర్షి. ఈ గ్రంథమును అనేకులు తెలిగించిరి. కాని వాని ప్రచారము మాత్రము అంతగా లేదు. వేదాంతమును ముఖ్యముగా బోధించు గ్రంథములు సర్వజనుల బోధకముగా నుండవలయును. అలోచింపఁగా నాంధ్రాధ్యాత్మరామాయణము మాత్రము అట్టి స్థానము నలంకరించినదియే చెప్పవచ్చును. దీనిలోఁ గథాభాగములతో పాటు వేదాంతవిషయములు కూడ సర్వజన సుబోధకమును తైలితో ననువదింపఁబడినది. అనువాదములో వీరు పూర్వకపులు త్రొక్కిన మార్గమునే యనుసరించిరి అని చెప్పవచ్చును. వన్నయందులకై నాయకావృల స్వకపోలకల్పనములు మాడఁజొనిపిరి. ఆ సంగతి పితకలోఁగూడఁ గలిగారు చెప్పుకొనిరి. స్వకపోలకల్పనములు కూడ వాయా స్థలములలో హత్తుకొని హృదయంగముగా నున్నవని దిగుత నుదాహరించిన వద్యములు చాటుచున్నది.

మ. *క్రతుర్దీప్తి పరతంత్ర బుద్ధిఃసగుటం

గవ్యాను లప్తమక్రూధా

యతైవైశ్వావరశీలక శలభ

సామ్యం బంద కారీతి గ

ర్విక్తులై వాయొనరించు జన్నమునకుఁ

విఘ్నంబు గావించియం

బ్రతుకం జాలిరిగాక వేలుగలదీ!

రాజన్యమాదామదీ!

*ఉ. శేఁగువీడికోక మునుదింగడియింపుక దైర్ఘ్యమాఁదివాల్మీకి మునీంద్రుసన్నిధికి మెల్లగబొమ్ము శుభమునుందిదాలోకనసాదకోమల ద్యులోకపవిత్రచరిత్ర; నీ కథాదాకటంబునంతటిమహాత్మునైన నవస్థ దప్పుగో!

పై పద్యములు స్వకపోలకల్పితము లయ్యును వెట్లు హత్తుకొనినవో? చదువరులు గ్రహింతురు గాక.

వేదాంతభాగము ననువదించుటలోఁ గవిగారి జాగ్రత్తయు వేర్వోనఁ దగినదియే యని చెప్పవచ్చును. మూలము :

“జగతాదిభూతాయా సామాన్యగృహీతీతవ త్వత్సన్నికర్తాజ్ఞాయం తే తస్యా బ్రహ్మాదయః ప్రజాః త్వదాశ్రయసదా భాంతిమాయాయా త్రిగుణాత్మికా నూ రేఽజస్రంతుక్ల కృష్ణాలోహిత స్సర్వదా ప్రజాః లోకత్రయవహోగే హేగృహస్థ స్వముదాహృతః.”

సీ. జగదాదిభూత యేనతి యమృహమాన,
యిల్లాలునీకు లోకేళి రాను !
నీ సన్నికర్త ముచే సలో బధివాను
లుదయించుచుండు రయ్యునిదయంచు,
ఏమాయ నిన్నాశ్రయించి సదా త్రిగు
ణాత్మిక యైవ్వె నట్టిమాయ
యవనరతింబు సితానీతిలోహితకాయలౌ ప్రజలను
గాంచుచుండె

సీ. కల్లలాకుదువే? నీవు కమలావాధి!
ప్రకటలోకత్ర తయమహాధవనమందు
నించుతిమి నుంకు బత్ గృహస్థుండె వైతి,
వింక దాఁచంగ కేటికి నిదియు వినుము.

అనువాదము—
మూలమునఁగలభౌవాదులనెట్లు అనువదించిలో చూపెదను!
వీరు కొన్నితావులలో మూలములో లేని అంశ
మును అనువాదమున సంఘటించెరి.

మూలము:
ఇతిశిష్యాకోసమాద్యో స్వయం కించిత్తైరువ్యగాత్
రామేణవారితః పితౄ క్త్ర స్వభవం యయా

అనువాదము:
సీ. శిష్యుల కనుజ్ఞ నిడి రఘు కేఘు వెంటఁ
దానరిగి కొంతిదూర, ముండు ముదమన
మరలంప, మదంబున నిజ మమున కేఁగఁ
ద నిర్దురుపమాద్భుతగుణంబు లెన్నికొనుచు.

మూలమున రామునిచేన ననుజ్ఞాతుడై యత్రిమహర్షి స్వా
శ్రమమునకుఁ బోయెననిమాత్ర మున్నది. అనువాదమున

వీరు రామునిచే ననుజ్ఞాతుడై యత్రి రామగుణముల
జ్ఞాపించుకొనుచుఁ బోయె నని యందముగాఁ జెప్పిరి.
కొన్నిచోటులలో మక్కి మక్కికిగానీ తెలిసిందిరి.
మూలము.

“అథ తత్ర దినం స్థిత్యా ప్రభాతే రఘునందనః
స్వాత్వమునింసమావద్య ప్రయాణాయోపచక్ర మే”

క. దిన ముండి యందు నుదయం,
ఋన స్నాన మొనర్చి యత్రిమనిసత్తము వీ
జ్ఞొని చనువాఁడై, యాత్రియ,
నినియొక శ్రీరాముఁ డ మృహానుచుతోడకా.

పైపద్యము మక్కికిమక్కిగానే యున్నది.
కం. రమణీయంబతి.....త్వైముఁ
దెలియఁగ.....నదిగుహరీ!” భా. కాం.

౨౨ పద్యము. పైపద్యమున యతిపెప్పినది. ఇట్లు మాపుట
గ్రంథమున కొకలోపమనికాదు కాని ఇట్టి గ్రంథములలో
స్వల్పమును నిట్టిలోపములు చదువరుల కనుత్సాహమును
జనింపఁజేయును. అవతారికలో ౨౦ వ పద్యమున
“రమాజననీజనపలు” అను పదము, బట్మీవారాయణంబ
ను నర్థమునఁ ప్రయోగించిరి. అది యంతసేరంజనముగా
నర్థసంపద నీజాలదని నామతిము.

కవనమున మందొక రాశీక్తి యున్నది. గ్రంథము
అత్యుత్తమ మయినది. ప్రచారములోనికి రాదగిన గ్రంథ
రాజమనియే వానమ్మకము. బాల్యమున నిట్టిగ్రంథరచన
లోఁ గృతార్థులగుట ముందు ముందు వారి వాగ్యధూటి
బాగుగా నాంధ్రులనునంబు లలరింపఁజేయుటకే యని
వానమ్మకము. వీరిట్టి గ్రంథములు అనేకములు వ్రాసి
భాషావిధూటి కలంకారములు సమకూర్చుటకాక.

ఉభయభాషాప్రవీణ-బులుసు నరసింహశాస్త్రి.

శ్రీపుష్పాంజలి, ప్రథమసంపుటము: కావ్యములు

ఇందు శ్రీ కల్లూరి వేంకటవారాయణరావుగారి
పద్యకావ్యములు సంపుటికరించబడినవి. దీనిలో ఈయ
బడిన సంవత్సర సంఖ్యలను బట్టి ఇవన్ని చాల కాలము

క్రింద కదించబడినట్లు స్పష్టము. ప్రచురణలోని ఆలస్యమువలన ఇందు కొన్ని కావ్యాలు విలువ మారినట్లు చెప్పవలెను. ఉదాహరణముగా ఇందలి 'విజయనగరసామ్రాజ్యము'లో ప్రధానపద్యమైన దేశాభిమానము ఆధునికదృష్టులకు పరిపాక్షికంగా దుర్బలముగా కానవస్తూ కావ్యము విలువను తగ్గించినది. అట్లే 'మల్లెమొగ్గల'లోని ఖండకావ్యాలు కూడా అభివృద్ధి పొందుతున్న ఆధునిక భావోక్తిల ప్రక్క తక్కువ కాలాలలో నిలువగలవు. కాబట్టి ఇందలి కాలసంఖ్యలు పరిష్కార విమర్శకు తోడ్పాటుగా ఉన్నవి. ఈ విమర్శలు వాటివాటి సందర్భాలలో వ్రాయబడినవి.

మొట్టమొదటి 'శ్రీ సత్యనారాయణ మహాత్మ్యము.' కావ్యరచనలో ఇదే గ్రంథకర్త ప్రథమ ప్రయత్నము. ఛందోభాషాదికదోషములు కూడ ఈవిషయమునే తెలియజేయగలవు. పీటిని నిలిపిఉంచడము ఒక పక్షము నుండి వాంఛనీయమే అగును. మార్పిచేయవలయువారు పాఠభేదాలను ఈయవలసి ఉంటుంది. 'శ్రీ సత్యనారాయణ మహాత్మ్యము'లో నివిధకాలకు విక్రమ సంఘటించిన బడలేదు. ఇవిచెప్పుకొనుచు పోవడిన పద్ధతికూడ అసాధారణ వైపుగాను ప్రదర్శిస్తూ ఉండలేదు. ఇందుపద బహుళ్యముచేత పద్యములూ, పద్యబాహుళ్యముచేత కవిత్యనూ పలువచనబడినట్లు చెప్పవలెను. కాని ప్రథమప్రయత్నముగా ఈ విమర్శనా తృప్తికరముగానే ఉన్నది.

ఏమృత 'విజయనగర సామ్రాజ్యము' ఇది గీతాది మాలికలలో వ్రాయబడినది. ఇందలి దేశాభిమానము ఎట్లు కానవస్తున్నదో చెప్పవలసింది. దీనిలోని ఉద్రేకము కేంద్రమనండి చెదరిపోతూఉన్న పాతకుడిందలి ప్రధానపద్యపును ఏమరిపాలేదు. ముఖ్యముగా,

"బాలకుర నిదురింప నుయ్యాలలూచు
భామలెందరు తిప్పలై పరువులికినొ"

అనేగీతభాగము,

"ఉత్పలార్థికు నిర్జింప నుద్యమించు
నెన్నులకుఁ బట్టులెనట్టి బిగ్గుపొములె"

వంటి పద్యపాదములు కలిగి స్వాదయమును తాకగలిగి ఉన్నది. ఈ రేజము అంతటా నిలువక పోవడము

వల్లనే దీనికి ఆయుర్మృత్యుర లేదు. పైగా ఇది ఉండినంత దీర్ఘముగా ఉండనక్కరలేదని మా అభిప్రాయము.

తర్వాతి 'సంభోధాపాదన,' 'శ్రీమదాంజనేయ ప్రవకభామలిక'లను చురభముగా వాటి వేయవచ్చును. మొదటిది సుధ్యాచందనకు పద్యామనాదము. రెండవదానిలో స్తుతి, నీతి జ్ఞానము ధ్యానము అనే ఉపశీర్షికలతో పూర్వశీతకముల పోడలు ఉన్నవి.

పీటికి పిదప 'మామగీత' మిగిలిన అన్నిటికంటె వెనుక వ్రాయబడుటచే, కాబోలును ఎక్కువవారా శుద్ధి గుంభన కలిగి మిక్కిలి సరళముగా సాగినది. శ్రీపదుర్ధ రామదాసస్వామి రచించిన 'మానసపరీధి' కిది ఆంధ్రీకరణము. ధగవత్ స్తుతి ముగిసినదే దీని ఆశయములు.

తుదను 'మల్లెమొగ్గలు' అన్నశీర్షికతో ౧౯౧౩ నుండి ౧౯౨౩ వరకు ఉపద్రవ్యము వ్రాయబడిన ఖండ కావ్యములు సంపుటికరించ బడినవి. పీటిలో కొన్నిటిలో భావకవిత్వచ్ఛాయలున్నవి. కొన్ని, విద్యావతి, చంద్రోదయము వంటివి, చాటువుగా పేర్కొనవలసి ఉన్నది. ఇందలి కావ్యాలలో ఆంగ్లకవిత్వ ప్రోద్బలము కొంత కానవస్తున్నది. 'వాదుకోకంటు నుడువ నాండ్రంబునందు పదములున్నవొ లేవొ—'అనుపాదములతో మొదలగు పోదరీ స్మృతిలో 'ఆరుభరములు నీవ! యా హాసముఁ గాంచుచు నెయ్యంటి' అన్నది 'Those lips are thine, thy own sweets smiles I see' అనే Cowper పాదములను జ్ఞప్తికి తేగలవు. 'పోతన' అను కావ్యము నందలి ప్రవృత్తి (Mood) ని కదలించినది Wordsworth మిల్లనుపై వ్రాసినపద్యముని చెప్పవచ్చును. అయితే ఇట్టి స్వీకారములను గర్హించుట మా ఉద్దేశముకాదు. ఇందలి పాకడలను చూపించడానికే ఇది ఉద్దేశించబడినది. ఇక ఇందలి ఇతర పద్యపులుగా ప్రకృతి ఆరాధన (ప్రకృతి దర్శనము, సముద్రతీర సందర్శన), కవితా విషయములు (కవితాకన్యక, కవి), పౌరాణికాంశములు (కేంకరుని విరహము, రుక్మిణీకల్యాణముతము), ముఖ్యమైనవి. పీటి పరిపాక్షికంలో ఆధునిక ప్రా

మాన్యములకు నైపుణ్యము తక్కువగా కానవిస్తుంది. అప్పటికే ప్రథమ భావకవులు బెలువడినా భావగీతము ప్రత్యేక స్వరూపముగా వాఙ్మయములో నిష్పితము కాలేదు. దాని సరిహద్దులు క్లుప్తముగా గీయబడలేదు. కావున అప్పుడు అనేక భావగీతములు అపరిపక్వములుగా ఉండినవి. 'మల్లెమొగ్గల'లో గీతములు చాల మరకు ఈ విధముగా ఉన్నవి.

'మల్లెమొగ్గల'లో పుష్పాంజలి కావ్యములు పూర్తి అయినవి. వీటిలో ఆధునిక కవిత్వమున్న గ్రంథకర్తగారి అభిమానము వీతిలో నూచించబడినట్లు రచనలో కానవచ్చును. పూర్వపద్ధతులకే చెందిఉన్నది. కాని ఇప్పుడు వికసనపొందుతున్న ఆధునిక కవిత్వము కవిత్వచిరుగృకులకు పరిచిలనీయము. పుష్పాంజలి గ్రంథకర్తగారి ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర సంగ్రహము (వావిళ్ల వారు ప్రకటించినది) రచించిన 'కవిత్వవేది' అని తెలుస్తున్నది. పుష్పాంజలి, వాఙ్మయచరిత్రలను పోల్చిచూడగా వీరు కవిత్వరచనకంటే సారస్వతవిమర్శకు దొంకొంటే ఎక్కువరాచిస్తుందని పొడగట్టగలదు. ఇప్పుడు విమర్శన ఎక్కువ ఆంధ్రకముగా ఉన్నదన్న విషయము కూడా మరచి పోకూడదనిది.

లి. లి.

UNCLE SHAM

గ్రంథకర్త:—కన్య యిలాల్ గౌబాగారు. ౨౦౫ పేజీలు. బెనురుకాగితములు. రాయల్ పైజా. కాగితపు బైండు. వెల రూ. ౧౮౨౯ సం.

ఈ గ్రంథము మేయోకవ్యవ్రాసిన 'భారతమాత' అను పుస్తకమున కొకవిధమైన జర్రాలు. ఇందులో అమెరికా వేదముయొక్క రాజకీయ, సాంఘిక, నైతిక, మత, ఆర్థికాదివిషయములస్థితి పూర్తిగా వర్ణించబడియున్నది. ఈ గ్రంథాత్పత్తికి 'భారతమాత' మేయో Mother India యే కదాకారణము. అట్టియేడ ఈ గ్రంథము సంపూర్ణముగా బోధచేసికొనవలెనన్న 'భారతమాత'యందలి విషయములను తొలుతి కొంచె మెరుగుట అవసరము.

భారతమాత

ఈ గ్రంథముయొక్క యుద్దేశము ముఖ్యముగా రాజకీయము. భారతీయులు స్వపరిపాలన కవర్తులని అమెరికనులకును యూరోపియనులకును చాటింది భారతీయుల స్వాతంత్ర్యోద్యమమును వారలామో దించుకుందువట్లుగను, పానుభూతి చూపకండువట్లుగను చేయవలెనని ఈ గ్రంథముయొక్క ఆశయము. అంతేగాక భారతీయులలో హిందూమతాన్ని దీని నైవ్యమును, క్రాష్ట్రా బ్రాహ్మణేతరుల ద్వేషమును హెచ్చుచేయవలెననికూడ ఈ గ్రంథముయొక్క సంకల్పమే. కావున మేయోకవ్య మనదేశముయొక్క రాజకీయ, మత, సాంఘిక, ఆర్థికాదివిషయములను పేయముగను, ఆతిశయోక్తిగను వర్ణించినది. ఇందలి చిత్రణకు విశేష అభారములుగాని, ప్రమాదములుగాని లేవు. తనకు నిజమని నోచిన ప్రతివిషయమును ఈ గ్రంథమందు చేర్చినది. ఇంగ్లాండు పరిపాలించిననే భారతదేశము నుస్థితిలో నుండుననియు, స్వపరిపాలన నొసగిననో ఎరకమై నాశనమైపోవుననియు నిం దిశేకమాన్లు నొక్కిచెప్పినది. ఈ గ్రంథము తేలికము పక్షపాతిబుద్ధితోను జాగుప్పతోను వ్రాయబడినది. భారతదేశమందలి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నిందు మితిమీరి యుత్తిం చినది. మనదేశమందుగల లోపములు సంస్కరణ బుద్ధితో చిత్రింపక హేళన చేయుటకును, అవమానపరచుటకును, మనము స్వపరిపాలనకు అవర్తులమని విదేశీయులకు చెప్పుటకు వ్రాసినది. మనకు తెలియనిలోపము లిందేమియు కేర్పాపలేదు. బద్ధకంకణులమై అహోరాత్రములు సంస్కరించుటకై మనము పాటుపడుచున్నవే గాని క్రొత్తిదిగావు. ఇంగ్లాండ్ భారతదేశము నుద్ధరించగలదను విషయముపై కాస్త్రప్రక్షల యభిప్రాయ మేమన: బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమున కూటికి నుద్దకు లేక నిరుజేడయై నిరాహారిగను, దారిద్ర్యముగను, దుర్బలమైపోవుచున్న భారతదేశము, ఇంకను యిట్లే బ్రిటిష్ పరిపాలనలోనే యున్ననో మరికొన్ని తరములలో ఒక్క పట్టయైన లేకుండ నాశనమైపోవును అని. ఇట్టి పరిస్థితులలో

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమును పొగడుచు వ్రాసిన ఈ గ్రంథము భారతీయులకుపయోగములేదు, ఆదరణీయముకాదు. ఇట్టి గ్రంథమునకు ఫరీయైన జబాబువ్రాయట కిద్దరు ముగ్గురు ప్రయత్నించివారు, కాని కస్తూరులాల్ గౌరాగారి అందుకు సమర్థులమనిపించుకొన్నారు. ఒక దేశముయొక్క మంచి చెడ్డలు పరీక్షించుటకు ముందు మనదేశ మేస్థితి లోనున్నదో చూచుకొనవలయును. అట్లుగాక ఒకరి లోపములను పేర్కొనుటకు మనకు గౌరవము గల్గునా? మనదేశమే వారుమాడ మనలోపములను చెబుచెట్టరా? మేయొకవ్యభారతదేశమంచి సుగుణములుమాని దుర్గుణములనుమాత్రమే యెంచి ఆచేకవిధములుగా తూలవాడి పోషనచేసినది. కావున కస్తూరులాల్ గౌరాగారు ఆమెరికా దుస్థితిని సమగ్రముగా సప్రమాణముగా చిత్రించి మేయొకవ్యభు సరైన జబాబుచెప్పివారు. సప్తమైపోనున్న భారతదేశ గౌరవమును నిలబెట్టివారు.

బూటకపు మామ

(Uncle Shamp)

ఆమెరికా దేశముయొక్క రాజకీయ, మత, సైనిక, పాఠశాలాదులు కడు పోయముగనున్నవి. గవర్నరు ప్రభుత్వధనమును దుర్వ్యయముచేసి చేసి క్షిరలోహమును దుట, రంగుబాతమును నీగ్రోలపై వైషమ్యము, అతిదారుణ శిక్షలు, ధనమే చేపు దనుకొనుచుండుట, మతిమూడ గవార్తన కొక మాగ్గునుట, ప్రజల లాల సత్వము ఆమెరికా స్త్రీలకు నీగ్రోలపై గల మోహము, విశేష కామేచ్ఛయందేగాని వివాహము నందివ్వకులేకుండుట, శిశుత్పత్తియందయివ్వము, మితిలేని వివాహవివాదములు, చాలలారికల కామోదకము, మాటికి తొంబది యొరు మందికి ముఖవ్యాధులు మొదలగున విందు వివరింప జరిగినవి. ఆమెరికనుల ఆధోగతికి ముఖ్యకారణము వారికి తెగవంత ఆత్మజ్ఞానము లేకుండుట. ఆత్మజ్ఞానము పుష్కలముగానున్న భారతీయుల దశయెట్లున్నదన, తెక్కలేని బాతిమతికేదములు, మాధభక్తి, మూఢాచారములు, బాల్యవివాహములు, బాల్యవైద్యము నిర్బంధైత్యము, స్త్రీవిద్యలేమి, రక్షమాంసమును పిల్చిపిచ్చిచేయు విద్యావిధానము, రాజకీయ ఆర్థిక

పారితోక్త్యము మొదలగునవి. వీటికి మూలకారణము ప్రపంచజ్ఞానము, ప్రాపంచిక జ్ఞానమును లేకుండుట. ఇట్లు ఆమెరికనులు భారతీయులగుడి దుస్థితిలోనే యున్నారు. ఆమెరికనులు ఆత్మజ్ఞానమును, భారతీయులు ప్రపంచజ్ఞానము, ప్రాపంచికజ్ఞానమును అభివృద్ధిచేసికొనవలసియున్నది.

భంగముకానున్న భారతమాతయొక్క గౌరవమును నిలవబెట్టిన కస్తూరులాల్ గౌరాగారికి మనఃపూర్వక సంపదములు.

వలయువారు;— The Times Publishing Company, Lahore (India) అని వ్రాయవలయును.
ఓ. కా.

స్త్రీ వివాహవయోనియనునము

డిప్యూటీజా, రెండుభాగములు, పుటలు 28 + 28
వల తెలియదు.

గ్రంథకర్త : వజ్రుల చిన సీతారామశాస్త్రి
గారు, విజయనగరము.

విజయనగరము మహారాజాకళాశాలా మాసపత్రిక
నుండి పునర్ముద్రితము.

ఋత్వవంతిర వివాహము శాస్త్రసమ్మతమగునా
కాదాయను విషయ విదివలకే మహాసమర్థులచేత విచారించబడి నిర్ణయింపఁబడియున్నదనియు, అందు.

౧. రజస్వలకే వివాహముచేయుట యుక్తమము
౨. అసన్నార్తవకు వివాహముచేయుట యుక్తమము

౩. పరేంద్ర యాడుదాటకుండ స్త్రీకి వివాహముచేయుట యుక్తమము. అను మాడు పక్షములుగలవనియు, తాము రజస్వలకే వివాహముచేయుట యుక్తమమను సిద్ధాంతమునే ఆంగీకరించుచున్నామనియు “శుభ్యవిరుద్ధములగు స్మృతు లప్రమాణములు కానేరవు”

అను సిద్ధాంతము ననుసరించియే తామిగ్రంథమును వ్రాసి తి మనియు గ్రంథకర్తగారు వ్రాయుచున్నారు.

శ్రీశాస్త్రిగారు రచ్చటచ్చట వ్రాసిన నిర్ణయ వాక్యములనల ౧, ఋత్వనంతరము ౩ సం॥ లోపల బాలికలకు పెండ్లి చేయవలయుననియు ౨, ధర్మశాస్త్రములందచ్చటచ్చట రజస్వలావివాహమును నిందించిన వచనములు ప్రత్యక్షమునుమతీనిందావాక్యములు కావనియు ౧౦ సంవత్సరములు దాటిన తరువాత రజస్వలయని పరిభాషగా చెప్పిన (అనగా ౧౧ వ సం॥ వయసుగల పిల్లకాబోలు) బాలికయొక్క వివాహమును నిందించు వాక్యములు మాత్రమే అనియు ౩, గృహ్యసూత్రములకంటె సువ్యాదిస్మృతులు ప్రమాణము లయినప్పటికినీ గృహ్యసూత్రార్థమునే ఆమహర్షి తనధర్మశాస్త్రమునందు స్మరించుచున్నప్పుడు గృహ్యసూత్రము ప్రామాణికమా ధర్మశాస్త్రము ప్రామాణికమా యనువర్ష అసంగతమనియు స్ఫురించుచున్నది.

గ్రంథకర్తగారి సిద్ధాంతము శాస్త్రసమ్మతమా? లేకవారు చూపిన సిద్ధాంతమును ఖండించెడి ప్రమాణాంతరవచనముల మదహరించి తల్పిరువ్వయమును శాస్త్రియరీతిగా జూపగలిగిరా లేదా యను విషయము మాకు విమర్శవిషయముకాదు. శాస్త్రిగారు తాము నిర్ణయించిన విషయములకు ప్రమాణవాక్యముల పెంతెవఱకు చూపగలిగిరి. వారు చూపిన ప్రమాణవాక్యములకు వారు వ్రాసిన భావమేనా లేక వేరు తాత్పర్యముగలదా యను విషయము మాత్రమే మాకిచ్చట విమర్శనీయము. అదృష్టితో చూడగా శ్రీశాస్త్రిగారు తామువ్రాసిన వివరణమును బలపఱచుచు ధర్మ శాస్త్రనవనములను సరియగు వానిని చక్కగా గనంబఱచలేదనియు, అట్టి ప్రమాణవచనముల నింకయు చూపించవలసియే యున్నారనియు తోచుచున్నది.

మచ్చునకు కొన్నిటిని చూపించుచున్నాడను: ఋత్వనంతరము ౩ సం. వివాహము చేయవలసిన వసు విషయమునకు

“త్రీణీవర్షాణ్యురుమతీ” త్యాది మనుబోధాయ నాది స్మృతివాక్యములను పదేపదే యీ గ్రంథమునందు ప్రమాణముగా శాస్త్రిగారు చూపుచువచ్చియున్నారు. కాని ఆవచనములు కవ్యాదానాధికారులగు పిత్రాదులు పకాలమున తనకుపెండ్లి చేయనియెడల కన్యక వ్యయంవరము నెప్పుడు చేపికిననచ్చు నను విషయమును తెలుపుచున్నవిగాని శాస్త్రిగారు రుదహరించిన సిద్ధాంతమును బలపఱచుచులేదు.

౨. ౧౩ వ శ్లోకాయందు “వైవాహికోవిధిఃస్త్రీ గాంసంస్కారో వైదికః స్మృతికః, పతిసేవానరౌవాసో నిహాత్తోఽగ్ని పరిక్రయా” అను మనువచనమును వివరించి వ్రాయుచు “మఱియుభృత్రకు నుత్తమము రతిసౌఖ్యము గల్గుచు సంతానసంపదను కలుగజేయవలయును. ఇట్టి వైవాహికఫలములన్ని థృత్రకులుగ జేయదగిన వయసు స్త్రీకివచ్చినప్పుడే యామె పరిగ్రహార్హ యగును” అని వ్రాయించినారు. ఇది శ్లోకార్థముగా మాకు తోచుట లేదు. ఇట్టి స్వతంత్రవివరణములు శ్లోకార్థమునకు సంబంధించనివి అనేకము లీవ్యాసమునగలవు. ప్రమాణవచనముల మదహరింపని వివరణములకు విలువలేదని తలంచుచున్నాము.

౩. అట్లే “లింశ ద్వ్యక్తో వహిత్య-వ్యాం హృద్వ్యాం ద్వ్యదశేవార్షి కిం” అను మనువాక్యమునకురతిదర్ప నానంతర వివాహవిధానముక వచనముగా తిలుచుప్రమాణముగా చూపుచువచ్చినారు. ౧౨వ యేట సమర్థుడుట నామాశ్రయముగా నుండవచ్చునుగాని ౧౨వయేడు అనగానే సమర్థుడైన తర్వాత బాలికయని విధిగాగ్రహించుట మాత్ర మెట్లు యుక్తమో తోచుటలేదు. కుల్లూకాది సును వ్యాఖ్యాత లట్టి యభిప్రాయమును నూచించియున్నయెడల వ్యాసమునందు నూచించుట యుక్తమైయుండెను. కాని వాతేలవో చూపింపబడలేదు.

౪. ఇట్లే వన్నికాశ్వాత్థమును నిర్ణయించుచు, ౧. సిగ్గట్టిదో తెలియని బాలిక. ౨. సం. యీడుగల బాలిక ౩. కుచములురాని బాలిక. ౪. సమర్థుడనిపిల్ల ౫. సమర్థయీడులోనున్న పిల్ల. అని స్మృతి, వ్యాఖ్యా

నశోకములందు గలదని యంగీకరించుచు “ఋతుమతియైన బాలిక” అను విషయమును స్మృత్యులుందు గలదని నిరూపింపకయే “నన్నిక” యనగా ఋతుమతియని వ్రాయుట మాత్రము యుక్తముగాలేదు. నన్నికయనగా సమర్థుడని పిల్ల యనుటకుగాను,

‘త్రింశద్వర్ష స్సైదశాబ్దాం భార్యం విండేత నన్నికామ్.’

అను మహాభారత శ్లోకార్థము నుదహరించిరి. కాని ఆ శ్లోకమువారి సిద్ధాంతమును బలపఱుపజాలదు. నన్నిక యనగా పురుషుడనిపిల్ల ౧౬ సం. వయసుగలదనిని 3౦ సం. యిందుగలవాడు పెండ్లియాడవచ్చును అను అర్థము అగునుకాని నన్నికయనగా ఋతుమతియయిన స్త్రీయని మాత్రము పై శ్లోకార్థము నిరూపింప జాలదు. ‘నన్నిక’ యనగా ఋతుమతియయిన పిల్లయని ప్రమాణాంతరములున్నప్పుడే పై శ్లోకార్థము శాస్త్రుగారు చెప్పిన సిద్ధాంతమునకు ప్రోద్బలక మగునని తోచెడిని. పై శ్లోకార్థము మహాభారతమునుండి చెప్పితిమో శాస్త్రుగారు చెప్పియున్న యెడల చక్కగా నుండియుండును. నిర్ణయసింధుకాదుఁ ది శ్లోకార్థము నుదహరించి ఏ విషయమునై వా నిరూపించియున్న యెడల ఆ విషయమునై నను శ్రీ శాస్త్రుగారుచు విరించియున్న యెడల పోతులకు విషయము చక్కగా జోధపడియుండును. ‘దశాబ్దాంతు’ అని సాకాంతర మున్నటుల శాస్త్రుగారు రంగీకరించుచు కారణము చెప్పకయే ‘సావాసము’ అని ప్రోసివేయుట వారివాదమునకు బలకరము కాజాలదు.

౨౮వ శేరాయందు “యాకన్యా పితృవేత్తేష్టా యా పుష్పినశీ భవేత్. అసంస్కృతా పరిత్యాజ్యా నపశ్యేత్తాంకదాదన” ఇత్యాది శ్లోకముల తత్పర్యము వ్రాయుచు “వివాహమునకు పూర్వము రజోవతియగు నప్పుడ పరుడెవ్వడును పెండ్లియాడఁడుగదా. ఏమచు పరిత్యజించుట; ఇంటనున్నచో ఎరుఁడు దోషియగు యేమిటి?” అనిసంశయమును చూపించి, తన్ని వారణార్థము దొంగతనముగ రజస్వలయయి యింటనుట్లుకలుపుచు తల్లి తండ్రులు పెండ్లి చేయదలచగా అందులకంగీకరింపక వెండి వేసియున్న బాలికవిషయముయి పై శ్లోకములు ప్రవర్తిం

చునని వచించిరి. కాని వా రావిషయమును బలపఱుచు ప్రమాణాంతరములను గనంబఱవలేదు. పిత్రాదు లట్టి దానిని పరిత్యజించవలయునని అచటి పదములనున పరశముగా అన్వయము అగుచున్నది.

౬. ౫౨ వ శేరలో ఋత్యనంతర వివాహము నకు ప్రాయశ్చిత్తముగా చెప్పఁబడిన “కన్యాపురుష తీంశుద్ధాంకృత్య” మున్నగు శ్లోకములుమాడ పెండ్లికంగీకరింపని బాలికను గూర్చియే యని ఉపపత్తులను చూపకయే శాస్త్రుగారు స్వాభిప్రాయమును ప్రకటించుటవారి వాదమునకు బలకరముకాదని తలచుచున్నాము. ౫౨ వ శేరలోని ఆశ్వలాయనవచనము ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకముగ పిత్రాదులు ఋతుమతిఅయిన పిల్లకు పెండ్లి చేయవలయునని విధించుచుండగా ౨౮ వ శేరలోని మార్గదేయవచనము ‘పరిత్యాజ్యా’ అని ఋతుమతి అయిన ఆవివాహితయును బాలిక పిత్రాదులచేత పరిత్యజింపఁ దగినదనియని విధించుట విరుద్ధమగును గదా యని కొందఱు శంకించుట కవకాశమున్నదిగాని అందులకు సమాధానము యేమనగా ‘పరిత్యాజ్యా’ అని చెప్పినచోట “ఏతాంపరిణయన్విప్రః” అని విప్రశేల్లముందుటచేత ఆది బ్రాహ్మణ పరమనియు, ౫౨ వ శేరలోని ‘కుర్ధాంకృత్య, అను శ్లోకముందు “తాముద్యహావ పరశ్వాపి” అని సామాన్యముగా చెప్పబడియుండుటచేత ప్రాయశ్చిత్త పూర్వక పరిగ్రహము బ్రాహ్మణేతర పరమనియు ప్రతిపక్షిలుచే నెడి వ్యవస్థకు శాస్త్రుగారు సమాధానము నెచ్చుటను చెప్పియుండలేదు.

ఆపస్తంబాశ్వలాయనాది గృహ్యమాత్రకారులు ఋత్యనంతర వివాహమునే విధించినారనియు, వారు చెప్పిన ధర్మశాస్త్రములు మాడలేదనుకూలముగనే యున్నవనియు ౫౫ వ శేరాయందు శాస్త్రుగారు వ్రాసినారుగాని ఆపస్తంబాశ్వలాయనాదుల స్మృతివాక్యములను నుదహరింపక “ప్రాప్తేతు ద్వీదశేవర్షేరజః స్త్రీణాం ప్రవర్తతే” యను అర్ధశ్లోకమును మాత్రము ఆపస్తంబ స్మృతిలోనిదని ఉదహరించిరి. “స్త్రీలకు ౧౨ వ యేట రజోదర్శనమగును” అని ఆయర్ధశ్లోకముయొక్క తత్పర్యము.

అట్టి చారికకు పెండ్లిచేయవలయుననియో, లేక అంత కంటే పెద్దపిల్లకు పెండ్లిచేయవనియో ఆప్యతియందు గల పూర్వోత్తర సందర్భముల నుదహరింపకయే ఆపస్తంబధర్మశాస్త్రముకూడా ఋత్వవంతర వివాహమునే విధించుచున్నదని శాస్త్రీగారు వ్రాయుట వారివాదమునకు బలకరము కాదని తలంచుచున్నాము.

స్త్రీ వివాహ వయోనిర్ణయమును గూర్చి శాస్త్ర సిద్ధాంతమును వ్రాయుట కు ప్రకమించిన గ్రంథకర్తగారు కాశీబ్రాహ్మణ మహాసభమగూర్చియు పురుషుల ప్రవర్తన మంతయు అశాస్త్రీయులుగ నున్నదనియు వ్రాయుట సంగతము కాదని తలంచుచున్నాము. అట్లే శిష్టచారము ను గురించి వ్రాయుచు నీ కాలమువందు శిష్టతే లేరని ఒక్కకలము పోటుతో పొడుచుట వింతగానున్నది. మన్వాదిస్మృతులు ద్వాదశవర్ష వయస్కా వివాహమును ఉత్తమపక్షముగా నంగీకరించుచున్నవని పలుసారులు తమ గ్రంథమువందు వ్రాయుచు అట్టి మనుధర్మశాస్త్రవిహిత ద్వాదశవర్ష వయస్కా వివాహమును శిష్టముగా నిరూపించుచున్న శారదాశాసనమునకు శాస్త్రీగారు ముముక్షులగుటచూడ వారికి మన్వాది ధర్మశాస్త్రములందుగల శారవ పెట్టితో మాకు వోధపడుట లేదు.

క. మా. శ.

The Psychology and Strategy of Gandhi's Non-violent Resistance.

క్రానువైజ; పుటలు ౧౬౮; వెల రు ౧-౦-౦

ప్రకాశకులు: యన్. గజేశ్ అండ్ కో, తిరువల్లిక్కేణి, మదరాసు. గ్రంథము వలయువారు ప్రకాశకులకు వ్రాసిన బడయగలరు.

Economics of Khaddar అను గ్రంథమును రచించిన ఆమెరికాదేశీయులగు శ్రీయుత. రిచర్డ్ లి. గ్రెగ్ గారే యీ గ్రంథమునకు రచయిత. గ్రెగ్ గారికి గాంధీజీయందును, ఆయన యహింసాసిద్ధాంతమునందును గల విశ్వాస మపరిమితము. కావుననే వారు ఈ యున్ గ్రంథమును, మహాత్ముని షష్టిపూర్తి మహోత్సవసందర్భమున, ధర్మ పూర్వకముగ నాయన కంఠతమెనర్పిసారు.

గాంధీజీ నడుపుచున్న ఆహింసాయుద్ధము ప్రత్యాగ్రహము, గాలిలో పేడకాదు; అదియు ఆవిరగ సాగ్య మైనసిద్ధాంతమే యని నిరూపించుట గ్రంథకర్త యభిప్రాయము. అందుచే, ఆపలు సిద్ధాంతముయొక్క తీర్తి ముకుగూర్చి చర్చించు భాగ మొకటి; అది యుద్ధపరికరముగా వెలసిన కుపయోగపడునని చర్చించు భాగ మొకటి;—ఈవిధముగా గ్రంథము రెండు భాగములుగ విభజింపబడినప్పటికీ, ఆహింస యుద్ధకార్యములకు ప్రయోజనకరమా? దానినిం దంతటి శక్తియున్నదా? యను నీయొక్క సమస్యయే గ్రంథమువందలి రెండు భాగములకును మూలసూత్రము.

సత్యాగ్రహము, యుద్ధము—ఈరెంటికిని భేదము గలదు. తర్జియనుబట్టి, నడికనుబట్టి, ఈరెంటికి కొండరించునీ. మొదటిదానికి ఆహింస యాధారము; (నేను దాని మూలకారణము. రెండవదానికి హింస యాధారము; కోపము, భయము దాని మూలకారణములు. కాని ప్రయోజనములు మాత్రము రెంటికిని సమానములే. శత్రువును జయించుట; కాంతి సాదించుట.

ఈదృష్టిలో, ఈ రెంటికినిగల బలాబలములను చర్చించుటయే యీ గ్రంథము పని.

యుద్ధము ఎన్నిదందుల చేల దేండ్లనుండియో ప్రపుంచము నావరించుకొని, పాత్రుకొని పోయియున్న సాధనము. సత్యాగ్రహము వియము నలుబదిదేండ్ల కన్న వెక్కువలేదు. అందుచే యుద్ధమునకుగల ప్రయోజనకారిత్వము, సత్యాగ్రహమునకుగూడ కలదని యంగీకరింపబడుటకు ఇంకను కొంతకాలము పట్టుట తప్పదు. కాని కదలికలేని నిండు నమ్మకముతో, విచక్షణతో ఆహింసా సిద్ధాంతమును అమలుపరిచినచో దానిని నిరూపించవచ్చునని గ్రంథకర్త వాదము. మరియొ, యుద్ధమున జయమెంత కష్టసాధ్యము? గాబట్టియే,

“చైర్యము, కార్యకర్త, శ్రమను తాగను పీరులగు సామర్థ్యము, స్వాధ్యాయము, ఆత్మనియమనము, శౌర్యము, ఆవరణపరత్వము.” ఇవియన్నియు యుద్ధమునకెంతగ నతవరమా సత్యాగ్రహమునకుగూడనంతయతవరమే.

౧౧. కాంగ్రెసు కాలమ్ (స్మారకచిహ్న స్తంభము)

దీనిక్రింద నుత్తింపరాని తెల్లినపుపైవిరుదు ౧౯౨౨ సం. నవంబరు ౧౧ వ రోజునాడు భూధిచేయబడెను.

౧౨. స్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడి ఇచట శిరచ్ఛేదమునకుగన్న యిద్దిగ ప్రభువు శిలావిగ్రహములు బ్రస్సెల్స్, బెల్జియము.

౧౩. పోర్టు సెడు వ్యాపకత్రి తీవిన ఛాయాచిత్రము.

యుద్ధమునకు భయక్రొధములు మూలకారణము లగుటచే పిరికితనమునకునూడ నందు స్థానము కలదు. కాని సత్త్వాగ్రహమున కట్లుకాదు.

“భయము కారణముగ హింస నుపయోగింపకం దుట యనునది హింస నుపయోగించుటకన్న అధమ పద్ధతి. భయముచే పోరాటమునకు దూరముగ నుండు వాడు; వాస్తవమునకు, మనస్సులో శత్రువును ద్వేషించుచునే యుండును. అదను దొరికిన ప్రతిపక్షిని గ్వంస మొనర్చుటయునని కోరచునే యుండును. ఇట్టిచో, తన ద్వేషశక్తి నతరుపయోగించుట లేదు; కాబట్టి అది కేవలము అణగి మాత్రమేయున్నదని యర్థము. కాని పోరాడుటకు దైర్ఘ్యముండియు దీరకుండు వాడి నిజముగ సత్త్వాగ్రహి. ఎందుకనగా, నిరికివానికి తాను ప్రేమింపజాలనను భయముండును. ప్రేమింప లేకపోయిన అహింసా యుద్ధములో పూర్తియైన జయమున కవకాశము లేదు.” (పు. ౬౦.)

ఇట్లు బలవంతులే, నిండునమ్మకముతో సత్త్వాగ్రహము నచలంబించునప్పుడు యుద్ధములో నైపుణ డెంత శక్తివంతుడగునందునో సత్త్వాగ్రహిమాడ అంతటి శక్తి వంతుడగును. ఇంతేకాదు, ఇట్టిచో, జయమునకునూడ అహింసావలంబితే యెక్కువ యవకాశముగలదు. కారణము: హింసకు కోప మాధారము. దహించినేయుటయే కోపము చేయఁపని. అహింసకు ప్రేమమాధారము; పోషించుటయే ప్రేమ యొనరించునని.

“మరియు ఒంకొంటిపై ప్రతిఘటించు ప్రభావములగు యీ వ్యవహారములలో అహింసాబద్ధుడగు వాడు ఇద్దరిలోను (రెండవవాడు హింసాపరుడు) బలవత్తరుగుగనుండుట సహజము అతని ప్రకాంతియే యతని బలమును ప్రతిపక్షిబలమునకు రెండింటిలు గావించును. కోపము మొదలుమొదలు శరీరమునకు, మనస్సునకు గొంత శక్తి నొసంగుననుట నిశ్చయమే. కాని యది దేహబలమును దైర్ఘ్యబలమును అతిశ్రేణుముగ మ్రంగివైచును. చిరకాలముండనిచ్చినచో తా నావరించిన వ్యక్తిని పూర్తిగ నీరనింప జేసివైచును.” (పు. ౪౪-౪౫)

ఇంతేకాదు. అహింసకు చూపరుల సానుభూతిని లాగికొను శక్తిమాడ కలదు; తద్వారా శత్రువునుండె నిబ్బరమును క్షీణింపజేయుగల శక్తిమాడ కలదు.

ఐన, నిది కేవలము ఆవర్ణవాదము కాదా? పైన జెప్పిన అహింస, ప్రకాంతి సాధ్యములా? అని ప్రశ్నించిన, సాధ్యములేయని గ్రంథకర్త సమాధానము. ఇంత నరకు దీనిని నిరూపింపగల సామ్యములా చాలినన్నిలభింపకపోయినచో, అందుకు కారణము సిద్ధాంతములోగల లోపముగాదు. ఆరంభదశయునటయే ఆకారణము; సరియైన కట్టుబాటు, వివక్షణ, నాయకత్వము లేక పోవుటయే అహింసయపజయమునకు హేతువు.

వ్యక్తుల విషయమున నిది ముఖ్యసాధ్యమే కావచ్చును. కాని, సంఘములకు సంఘములకు, దేశములకు దేశములకు సంబంధించిన పోరాటములలో నెట్లు?—కష్టమేకావచ్చును. కాని, యుద్ధతత్త్వమును బాగుగ చదివిన వారుమాడ “ఉత్తమముగ శాంతియే ముదముయొక్క న్యాయమైన ఆశయము” అని యంగీకరించుచున్నప్పుడు, అట్టి ఉత్తమశాంతికి సాధనముగ నుండదగినది శాంతిపద్ధతియే యైనప్పుడు,—పరిత్రమగు శాంతికి అట్టి పరిత్రమే యగు శాంతికాక మరియొకటి యాధారముగ నెట్లుండగలదు?—కష్టసాధ్యమే యగుగాక, కాలము కొంత యెక్కువగ వాక్రమించిన వాక్రమించుగాక, అహింసా మార్గమును మనమేల యవలంబింపరాదని గ్రాగ్ గారి గ్రంథము ప్రశ్నించుచున్నది.

లోకకల్యాణమునకై వ్యక్తులు, సంఘములు, దేశములు, తమకా మడుగుకొని సమాధానము చెప్పుకొననిగిన ప్రశ్ని యిదియే. పాశ్చాత్య దేశముల నైతిక నాగరికతకు (Military Civilisation) ఇదియొక సవాలు. గాంధీమహాత్ముని సత్త్వాగ్రహమునకు, అహింసాబద్ధమును నిరోధమునకు, ఆర్థమిదియే.

శ్రీముఖి గ్రాగ్ గారు ఈ మాతనవిషయమును చక్కగ శ్రోషకరించి తమగ్రంథము నమూల్యముగ నొనర్చుట చేసిన ప్రయత్నములు ప్రశంసనీయులు. సత్త్వాగ్రహసంబంధముతో మారుమోగుచున్న యీ

జాలలో భారతీయులు అహింసా తత్వమును పూర్తిగా పెరింగియుండుటవసరము. ఈవిధిరహితమున, అహింసను ఒకయోత్సాహము (policy) మాత్రమే యంగీకరించు వారికిని, ఆదర్శముగ (Ideal) స్వీకరించు వారికినిగూడ ఈ గ్రంథము మిక్కిలి ప్రయోజనకారిగ నుండగలదు.

[ప్ర. రం.]

ఉపాపరిణయము

ఇదియొక యేడంకముల(సంస్కృత) నాటకము. తిలీకం. గ్రంథకర్త: శ్రీ గుండురామస్వామికాశ్రమిగారు.

దీప్తిపైత, ౧౮ పుటలు. వెల తెలియదు. చిలపము తెలియదు.

నాటక నామమును బట్టియే యిందలియితస్తుత్తము కల్పితము కాక యైతిహాసికమని తేట తెల్లమగుచున్నది. నాటకకైలి అంతగా సరళముగాక గ్రంథకర్త పాండిత్య ప్రకర్షను విశేషపరచుచున్నది. కాని యచ్చటచ్చట భాషా న్నత్యమును, నీతి ప్రకాశనమును పాత్రవిషయము లేక పోలేదు. ప్రథమాంకము నందలి బాణాసురమంత్రాలోచనయు, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుని దశశత్రువుగా చారుల వెలన వెరింగి “బలవచ్చుత్రువిషయే తూష్టింభావోఽనర్థా యైవ” అని తిన్ని వారణాసిపాయమునకై యమాత్యు విలువ బంచుటయు బ్రశంసనీయములు. ఇంతియగాక మూడవ యంకమునందలి, “శ్రీకృష్ణానిరపరాధినం నహ స్తీతిమత్వా కంసాదివన్మంతురుంతమేవ బాణంహనివ్యతీతి తస్మిన్న పరాధమత్పదయితు ముపాయకుకరోత్” అనునీని సేనుని మాటలవలన శ్రీకృష్ణునియొక్క ధర్మ పరాయణతయు, శౌర్యమును విశేషములగుచున్నవి. ఈలాటి కావ్య గుణములున్నను, ఈ నాటకమందు, “ఓజస్సహసభూయస్త్యమేతద్ద ద్యప్యతీరితి” మ్మను నాచార్యునిండి వననము వెలన విశేషముగ గద్య కావ్యమయిండుదగిన సమాసభాషాశృంగారముండుట గరమలోచనీయము. మరియుగేవల నిఘంటు గోచరములును, అప్రసిద్ధములునునగు, ‘మంతు’, ‘మంతు’ మొదలుగాగల పదముల బ్రయోగించియు, ప్రాకృతిశ్లోకము లుపయోగింపదగిన పాత్రలకు సంస్కృత

శ్లోకముల నుపయోగించియు, కొన్ని యెడల పద్యభాషాశృంగారము సంగీకరించియు నీకవిపాఠస్వతమున కొక శ్రోతమాత్రు పంపాదించుచున్నాడు. ‘నిరంకుశా: కవయ:’ అని తననిరంకుశత్వమునలన నీలాటి మాతృలక్షేర్పరచె ననుకొందమన్న నది సమంజసముగా నేరదు. ఏలన, మైదుదహరించిన యాశ్చర్యకృతి కవి తనమనమునందలి భావములను కొంచెమైనను కింకింపక వెలిపఱుపవలయు ననుటయందు మాత్రము నిరంకుశత్వమును స్థాపించుచున్నది కాని లక్షణగ్రంథవిశోధముగ నాచరించుట యందుగాదు. ఏది యెట్లున్నను ఇందలి భాషాన్నత్యము కొనియాడ దగియున్నది.

తి. వెం. రం.

వేంకటాద్రింద చరితము

చారిత్రక గ్రంథము. గుంటూరు గోపాలకృష్ణము ద్రచారయమున ముద్రితము. 1980-వ సంవత్సరమున ప్రచురితము. గ్రంథము క్రానుపైజాన 126 పుటలు. వెల: 0-12-0 అణాలు. దొరకుచోటు, విష్ణు భోట్లు శ్రీ రామకాశ్రమి; రేపల్లె; గుంటూరు జిల్లా.

తెలుగు రాజవ్యులలో కొకరి చరిత్రమునూడ నింతవఱకు ప్రత్యేకముగ ప్రచురితమై యుండలేదు. ప్రచురింపవలె ననెడు ప్రయత్న శీలత మాత్రము ఆంధ్రాభిమానులగు కొందఱియందు చాననగుచున్నది. చళివర్ల ములకు పూర్వము శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని ప్రత్యేకచరిత్ర ప్రచురింపుచున్నామని ప్రకటించిరి. దురదృష్ట వశమున అది నేటికిని ఆంధ్రలోకమునకు చేరకపోలేదు. శ్రీ భావిరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారు అలియరామరాయల జీవితము ప్రచురింపనున్నారను సంగతి ఆంధ్రులు తెలిపికొని సంవత్సరము దాటిసేది. కష్టదేశరాయలను గూర్చి ఒకరిద్దఱు గ్రంథములు ప్రచురించిరి. కాని అవి విపుల పరిశోధన మూలమున జనించినవికావు. ఆంధ్రరాజవ్య చరిత్రముల సృష్టి ఇట్లు నిరుత్సాహమువకు తానకముగనుండగా విద్యావ్ విరుదాంధిత్వమును, రేపల్లెలోని ఉన్నతపాఠ

కాలలో ఆంగ్రపండితులును నగు శ్రీ విష్ణు భట్టు శ్రీ రామకృష్ణగారు 'వేంకటాద్రింద చరిత్రము' అను పేర ను ప్రసిద్ధులైన అమరావతి ప్రభువులు శ్రీరాజావాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయనివారి చరిత్రము వ్రాసినని విని మిక్కిలి సంతోషించితిని. కాని గ్రంథము చూచిన పిమ్మట నా సంతోషము చాల భాగమున నశించిపోయినది. అందుకు ముఖ్యయలగు కారణముల నాలుగింటిని కేర్పొందును.

i. మొదటిది రాజావారి చరిత్రరచనకు సాయ పడు విషయముల నిన్నిటిని గ్రంథకర్తగారు కూలంకషముగ చూడకపోవుట. వీరు పీఠికలో నిట్లు వ్రాసిరి. "మమ్మిందు కృష్ణా మామ్యాయను బ్రబంధంబులను బ్రవాదంబులను గొన్ని కావనముల నాధారపఱచికొని యొకరి తిగఁ జొత్తెమును ముగించితిని." ఇట్లు ముగించిన పిమ్మట శ్రీవారు తమ చారిత్రక గ్రంథకథానాయకుని మనుమలకు మనుమలగు శ్రీరాజావాసిరెడ్డి హరిహరప్రసాదుబహదరులను గుల్లూసువారి కడనున్న రికార్డుకూడ చూచి గ్రంథము క్రొత్తవలయించితిమనుచున్నాడు. కాని గ్రంథమును చదివిన వారికి కృష్ణిగా రీగ్రంథరచనమున కావనములు విర్నిర్ణయించుటకు తగిన దృష్టాంతములు చూడగట్టవు. వేంకటాద్రి నాయనిని గూర్చి గుంటూరు మండలములోని విను కొండ తాలూకా యందలి అగ్నిగుండాలు గ్రామవాసియగు అగ్నిగుండాలు ముకుందకవి 'వేంకటాద్రి చరిత్రము' అను పద్యకావ్యమును రచించియున్నాడు. అది అముద్రితమైనను దాని ప్రతులు గుంటూరు మండలమున చిక్కుచున్నవని వింగును. శ్రీ కృష్ణిగారు గుంటూరుమండలమున ఉద్యోగమునకు కుదిరియున్నవారను ముకుందకవి ఏవురుమీరి కీర్తిరి గానముచేసెనో ఆవురుమీరి చరిత్రమువ్రాసిన వారను అయ్యు అట్టి గ్రంథముయొక్క ఉనికి ఎఱుంగుకొంటుంటు గ్రంథరచనము విషయమున వారు విశేషపరిశ్రమ చేయలేదని తేటతెల్లము చేయుచున్నది. కూలంకష పరిశోధనము సల్పక ఇట్లు ఆహవాదీగా చారిత్రక గ్రంథముల రచియించుట భానుపోషకము కానేరదు.

ii. రెండవది. "ఇదియొక కల్పితకథగాని పురాణ గాథకాని కాదు. చారిత్రక విషయము కావున సాధ్యము

యినంతవఱకుఁ జరిత్రాంశములనే సంతరించిరచించిరిని" అనిపీఠికలో వ్రాసికొనినను ఈ చారిత్రక గ్రంథమున కృష్ణిగారు సందర్భకుచిలేని పురాణగాథలను తెచ్చిపెట్టిరి. వేంకటాద్రి చేబ్రోలు దేవాలయ నిర్మాణవిషయ వివరమున వ్రాయబడిన పురాణగాథ (పుట: 92-98) ఇందుల తొక నివర్తనముగ చేకొనవచ్చును. కేవల చారిత్రక మగునట్టి గ్రంథము నడుమఁ ఇట్టి పుక్కిటి పురాణగాథల చూర్ముటలో శ్రీ కృష్ణికాం అభిప్రాయ మెట్టిదో?

iii. మూడవది కృష్ణిగా రీగ్రంథరచనమున అందుకు సంబంధించిన కావనములను ప్రబంధములను అవిలో డించలేదు. సరికదా కాట్లలేక పే దేశసంచార మొనర్చుచున్న ప్రవాదములను పెక్కింటిరి అధుతకల్పనలతో మన్నవాపని క్రోడీకరించిరి చారిత్రకాధారములు తక్కువగనుంట్ల ప్రవాదములను కూడ వాధారముగ తీసికొను ఆచారము మనలో వీర్వడియున్నది. ఆయితే ఆప్రవాదములను యధారీతిని సత్యదృష్టి గల చరిత్రకారుడు గ్రంథములలో జొప్పించ నొప్పు కొనడు. కృష్ణిగా రీగ్రంథ రచనమున అట్టి సత్యదృష్టి మవయోగించలేదను విషయము ప్రతిఫలయు ప్రత్యక్షీకరించుచున్నది.

iv వాలుగవది ఈ గ్రంథము నందలి రచనావిధానము చారిత్రక గ్రంథములకు ఎంతమాత్రమును తగనిదిగా నున్నది. వీరియొనవలలలో మాత్రము స్థానము కనుగొనబాలు వర్ణనలెన్నియో ఈ గ్రంథమున సంతరింపబడినవి. గ్రంథారంభము మూడుపుటలు పరికింపుడు; చాలును. గ్రంథమంతయు ఇట్టి వర్ణనలతో నిండియున్నది.

కృష్ణిగారికి చారిత్రక గ్రంథముల రచియించుటలో నిది ప్రథమ ప్రయత్నము కాబోలును. చారిత్రకాంశములకు సయితమువలయు చొట్ల తరీఖలు తెలుపబడలేదు; తుదికు సంవత్సరములైనను సూచించబడలేదు. కొద్ది తావుల మాత్రము చెప్పబడినవి. లోపములున్నను ఇట్టి గ్రంథరచనారంభమునకు శ్రీ కృష్ణిగారు అభినందాన్యులైయున్నారని అని మాత్రము చెప్పకతిప్పదు. వేంకటాద్రి మహానీయ చరిత్రము ఆంగ్రులు అంశ్యము పరిం

పవలసినది. కావునవారు శ్రీశాస్త్రిగారిని ఈ గ్రంథము
లిరిగి చారిత్రకదృష్టితో, విపులపరిశోధనముతో, చారి
త్రక గ్రంథములకు తగియుండు రచనావిధానముతో
క్రొత్తగా వెలియించునట్లు ప్రాశ్నహించురుగాక!

—అండ శేషగిరిరావు, బి. ఏ.

అదిపాండు రంగ భక్తవిజయము

గ్రంథకర్త: కోయిల్ భవాల దేవరాజదాసుగారు,
ప్రకాశకులు: యం. అది అండ్ కంపెనీ, మదరాసు.

ఇది పాండురంగ భక్తుల చరితములను మాత్రము
చివ్వకట్టి యొక వచనగ్రంథము. ఇందు రమాదమి ౧౦౦
గురు భక్తుల చరిత్రములున్నవి. ఇది మహారాష్ట్రభాషను
వాదములైనట్లు గ్రంథప్రకాశకుల పీఠికలో నున్నది.
మరియు గ్రంథాదిని దాసుగారు వ్రాసినయవతాంతిక
వేదాంత శాస్త్రాభిమానులు ముఖ్యముగ విమర్శించియు
న్నది. అందు శివశీవులవిషయమై అద్వైత విశిష్టాద్వై
తముతములకుగల సైస్థిక వివాదమును పరిష్కరించు
టలో దాసుగారు యొక్కవైచిత్ర యొన్నదిగియున్నది.

దాసుగారు కథలలో గూడ దమకుగల వేదాం
తాది శాస్త్రాభిమానము వెల్లడిచేసిరి. అందుచే నీ గ్రం
థము సంస్కారహీనులు కాని వారికి ఎక్కువ యుప
యుక్తమని చెప్పవలసియున్నది. దాసుగారు సంస్కృ
తుపారముగా వాయుతావుల భగవద్గీతాదులనుండి యెత్తి
వ్రాసిన శ్లోకములు మొదలగు వానిభాషమును వేటతెల్ల
ముగ వచన రూపమున వ్రాసినచో పాఠకులకు గూడ
నీ గ్రంథము బాగుగనుపయుక్తమై యుండును. కావున
ఒక్కొక్కచో బండితపాదురాదులకు గూడఁ దెల్లమున
కైతీ, యొక్కొక్కచో పండితే తిరానన బోధకమగు
కైతీతో నొప్పగుటచే నీ గ్రంథము సర్వజనోపయోగ
మని చెప్పఁ జాలము. కథలు మాత్రము ఆ పూర్వములు.
పాండురంగ భక్తులయొక్క భక్త్యావేశజరితములను అవ్య
వ్యచరములును ననుపములును, జగన్నియంతయును పం
ద్రాభుండు భక్తపరాధినుడై భక్తులకు నేకకాదికృత్య

ములుచేసి యెట్టి కష్టములు కలుగకుండునట్లు రక్షించుట
యను అను నీ మొదలగు విషయము లీ గ్రంథమునఁ జెప్పఁ
బడియున్నవి.

ఉభయభాషాప్రవీణ బులుసు సరసింహశాస్త్రి

విక్రమార్వశీయము

గ్రంథకర్తలు: శేషుద్ర రమణకవులు. వల,
0-12-0 లం. నందిగామ (కృష్ణాతీర్థం) కు గ్రంథకర్తల
పేర వ్రాసినగ్రంథము లభ్యమగును.

ఈ కేరును బట్టి కాళిదాసకృతి యగు నాటక
మేమో యన్న భ్రాంతికల్పము. కాని ఇది నాటకము
కాదు. ప్రబంధము. అయినను కాళిదాసకృతికి తె
లుగఁ. తెలుఁబునైనవారు “భావోద్దేశకర నూతనమా
గ్గములకు సారస్వతలక్ష్యములగు పూర్వగీతులకును ఈకా
వ్యమునఁ దా వొసంగి పూర్వానునికయుగ లక్ష్యముల
నిందు పునవ్వయించి”—రన్న వాని గాంచినవారు.
ప్రబంధముగ వంతరించిన దిన్నయపఖ్యాతి రాకుండి
ప్రబంధజలధికి నేతువులై యున్నవారు.

దృశ్యకావ్యములను (నాటకములను) ప్రబంధముగా
వ్రాసినవారు ఒకరిద్దరు పిల్లలమట్టి ప్రభువులు పూర్వ
మును గలరు. కాని వారిని నేటి విమర్శకులలో ఒకరిద్దరు
విఖ్యాతులు “ప్రబంధీకరింపదగిన పురాణాదులు కాని,
పురాణకథలుగాని లేనందునను, ప్రబంధముల పైగల
యభిమానమును వీడలేక నాటకములు ప్రబంధములుగా
సంతరింపఁబరిసిన దురవస్థకుఁ బాల్పడిరి”—అని చెక్కిరిం
చిరి. కాని ఇప్పుడు వీరివిషయమే? ఇఁకఁ బ్రకృతియు
నకు వత్తియు.

విక్రమార్వశీయ ప్రబంధరచనా విధానమును స్థా
లీపులాకన్యాయమున దుఁచిమానుట ఇచట ముఖ్యము.
అయిన దృశ్యములను ప్రబంధీకరించిన ప్రాచీనకవులరచ
నావిధానమును కూడఁ సుంత యిం న్యకరించుట దొసగు
కానేరదు కదా, విషయము ప్రకృతి ప్రఖ్యాతి తా
ల్యము నొందినవి గనుక.

పిన వీరన్న ప్రబంధకరణ విధానములో అచ్చ మానాటి ప్రబంధ లక్షణములగు నగరాల్ల వశైలర్లు ప్రభు తులగు నష్టాదశేకగ్రామములను గలవు. ఆయన స్వయ ముగా మిత్రప్రబంధముగా శాకుంతలంబకు ప్రబంధము బంధురప్రీతిం తెప్పించుచున్నాడు. ఇంపతి మిత్రప్ర బంధ ముచూట, తాను కేవలము కాళిదాసుని నాటక మును గాని, లేక భారతికథ గాని ప్రధానముగా గొనక రసవత్తరము లగు ఘట్టములను కంపింపింపియు నేర్చి పూర్వపు వచ్చినట్లు తోపింపక చేయును. అందువలననే ఆయన—భారతి ప్రాక్షికకథ మూలకారణముగ కాళిదా సుని నాటకక్రమము కొంత, తానొక్కరి నభినవశ్రీ పహింప గూర్చుకొనినట్లు మాకు శాకుంతలంబు—అని కృతిపతి తన్ను గోరినట్లు కంకోక్తిగా వ్రాసినాడు.

ఇంక శేషాద్రి రమణకవులను పై విధమగు ప్రతి జ్ఞాదులే కలిగి కావ్యరచనకు బూనినట్లుగా, వారికృ త్యులలోని—“మాత్మ సత్కార్యకరణ ప్రయత్న మునకు సాహసించితి మెంతయుఁ బాపలమున”, అనియు, “సు మహిత నవ్యభావరస శోభితమై తగు విక్రమార్వశ యము కృతి నొందఁగా దగు నుజాకరమూర్తివి నీవు”— అనియు నన్నమాటలను బట్టి మన మూహింపవచ్చును. కనుక సుభయకావ్యములలోని ఏదో నొక ఘట్టమును సూచింపించి ప్రబంధకరణ విధానమును రుచిచూపము. అందువను కావ్యేషు నాటకం రమ్యం. నాటకేషు కేవలం తలా, తత్రాపితచిహ్నాంకః, తత్ర శ్లోకనమృతయవః— అని చెప్పిన నాల్గు శ్లోకములలోనే పినవీరన్నకవిత రుచి చూపుట కుదాహరణ చెదను.

౧. శ్లో. యాస్య త్యిద్య కేవలం తే తేహృదయం సంస్పృ వ్యముత్కంఠయా, కంఠ స్పృభిత బావ్యవృత్తి కలు వః చింతాజడం దర్శనమ్, వైక్లవ్యం మమ తాప దీప్యక మహా స్నేహ దర్శనమ్, పీడ్యంతే గృహిణః కథంను తనయావిశ్లేషదుఃఖై ర్నైవై.

పినవీరన్న ఆంధ్రీకరణము:—(ప్రబంధశైలిని)

ఉ. గామ్యునఁ జారుఁ జూచి మదిఁబట్టిన ప్రేమయ నేర్పి బావ్యముల్ గ్రమ్మనఁ గ్రమ్మఱం బెడముగం

బయి కన్నులనీరు మింగుచున్, గ్రమ్మఱం దా కేవలం తల మొ గంబగు నశులు నింను గొంత నేపమ్మని జాలిఁబొంది ధృతి యంతయు నిల్వక పిచ్చి పాఱఁ గన్.

ఉ. ఎంన మునీగ్రులందు విజి శేఁద్రియుఁ దైన తప స్వీ హర్మి గావించి కేవలం దెనిచి విస్మృతిసొం దిన మోహపాశముల్, త్రెంచుకొనంగ లేక తియ తీపులఁ జిత్తముఁ గానీపెట్టె కీలించిన న్నాఁకింక పద లింపఁగ నోపెడు పాశబంధముల్.

ఇందు మూలములోని, ‘హృదయం సంస్పృవ్య ముత్కంఠయా’ ‘చింతాజడందర్శనం’ ‘అరణ్యోపః’ ‘పీడ్యంతే గృహిణః’ ఇత్యాదులగు శాక్యములు, దానికి ప్రబంధశైలిని చేసిన ఆంధ్రీకరణములలోఁగల వైపుల్యవై కేవలవివరితర వాచిత్యాగుణము సరములు స్వయముగానే రుచిచూపదగను.

౨. శ్లో. పాశున ప్రధనుం క్యవస్యతి జలం యస్మై స్వపీలేషు యానాదస్తే ప్రియమండనాపి భవతాం స్నేహేన యా పల్లవిమ్, ఆద్యేషు కుసుమప్రమాది సమయే యస్యా భవత్యుత్సవః, నేయం యాతి కేవలం తలా పతిగృహం సర్వై రమజ్ఞాయతామ్.

ఈక్రిందిసీసముపిన వీరన్న గారి ప్రబంధశైలియొం ధ్రీకరణము వైశ్లోకమునకు:—

సీ. అల వెలుంగక తావకాలనాలములకు
 నెమ్మికో నిరవొందనీరుపోడి
 క్రమవృద్ధిఁబొందు మా గ్గంబు లారసి వచ్చి
 పూటపూటకుఁ జాలఁ బ్రోది నేసి
 ప్రేమాతిరేకరఁ బ్రియమండనమునకే
 జగురాకుఁ గొనగోర జిదును వెఱచి
 పరిపాటి నల్లన ప్రసవోద్గమంబైన
 సఖులు దానును మ హోత్సవి మొనర్చి
 తల్లి యై పెంచె విమ్ము నే తిలిరుబోడి
 యత్రవారింటి కరిగెడు నాలతాగి
 క్షీతిగూములార పుష్పితి లలికలార
 యనుమతింతురుగాక క ల్యాణయాత్ర.

దీనియందును, 'వాణినారాణి'యన సాహసించిన సాహ
సికకవి చేసిన ప్రబంధైతియాంధ్రీకరణమును చక్కగా
పాఠకులు గుర్తించవలసియవచ్చుది. అందునను మూలము
లోని, కుసుమ ప్రమాతిపమయేంద్రియమండనాఽపియస్యా
భవ త్యుత్సవః పతిగృహం... అను నిత్యాయులకు కావించిన
యాంధ్రీకరణములను మఱువరాదు. పైని లతలను
సంబోధించుటలో - పుష్పితలతికలార - అన్న స్వకంఠమును
సంబోధనవాక్యములోను, అనుమతింతురుగాక - కల్యాణ
యాత్ర - అనుదానిలోనుగల వ్యవస్థాదిత్యములు పాఠకులు
మఱువరానివి. తిక్కినవి స్వయముగానే చూడవచ్చును.
ఇక విక్రమోన్వేషియముఁ జూతము:

అభిజ్ఞానకాకుంఠలములోని చతుర్థాంకము వలెనే
విక్రమోన్వేషియమునందలి చతుర్థాంకమును రసవత్తరమైన
ఘట్టము. ప్రాచీనాలంకారికలు దీనినుండి అనేకలక్ష్య
ముల నుదాహరించుట పరిపాటి. అందులో, నవజలధర
స్వచ్ఛద్ధోఽయం, తిష్ఠి తోగ్గోపకాత్, త్వంకామినో
మహదసి పరదుఃఖం - ఇత్యాయులగు పదునైదు శ్లోకములు
అనర్హరత్నములు. ఈరత్నములను మన యీ ప్రబంధ
ములోకెట్లు సాచివిరో డుపైని పాఠకులు అన్వేషిం
పదగును. కాని అందుండి అజ్ఞానులుగా సచ్చాయల
నీను ఒకరత్నమును కవులదికిఁజెల్పెను మాత్రమే ఇటు
మధరించెదను.

శ్లో. త్వం కామినో మదనమాతి ముదాహరంతి
మానాభంగనిపుణం త్వ మమోఘ మస్త్రైవ,
తా మానయ ప్రియతమాం మమ వా సమీపం
మాం వా నయాఽను కలభాషిణి యత్రకాంతా.
(క అం. ౧౧ శ్లో.)

పైదాని సచ్చాయ కాఁబోలు శేషుడైనయొక కవుల
ప్రబంధమున క ఆత్మ. ౨౯ పద్యము. ఇంతవఱకు మూల
గ్రంథముల ప్రతిష్ఠ చే నాంధ్రీకరణములకు యశస్వి కలుగు
స్థలములను ఒకటి రెండుదాహరించితిని. కాని వానివలనఁ
బ్రకృతికావ్యంపుపుంతి అవిచ్ఛిన్నము. కనుక యీ క్రింది
భాగములను చదువరులు చిత్తింతురుగాక.

౧. యా తపోవి శేష పరిశంకితస్య కుకుమారం ప్రహరణం
ను హేంబ్రస్య, ప్రత్యాదేశో యాపగర్వితాయా
క్రియః అలంకార స్వ్యర్గస్య సా నః ప్రియపథి.

సీ. పరతపస్సుం శేష పరిశంకితమ హేంబ్ర
కుకుమారఖడ్గమే మందరాంగి
నిజయాపగర్విత నీరజాఽపిసీ
పరిభాషనిపుణ యే పద్మగంధి
సరచితసురసతీ పరివేష్టితస్యర్గ
ధూమగ్రప్రాయ యే ముద్దుగుమ్మ

మూలములోని కుకుమారం ప్రహరణం ప్రత్యాదేశో
యాపగర్వితాయా క్రియః అలంకారస్వ్యర్గస్య - అను
నిత్యాది కుకుమారరచనలు ఈ నీపములోఁబడి ఎంత
అందగించినదియను, నా విశ్రులు వారాయణమూర్తు
లెఱుంగనిది కాదు. ఏలయునఁగా - "దోర్వశీనామ!
వారాయణోఽథామ" - యని కవులే ముక్తకంఠములఁ
బ్రకేపించుచున్నార కాబట్టి.

౨. శ్లో. ఆగ్రే యాంతి రథస్య రేణువ ఽమీ చూర్ణిధ
వంతో ఘనాః, చక్రభ్రాంతి రరాంతరేషు జనయ
త్యవ్యా మివాఽరావళీప్, చిత్రశ్శస్త్ర మివాఽశులం
వాయశిర స్థాయామవ చ్ఛాయరం, యచ్ఛ్రోతే ర
నమం శ్రితో ధ్వజపటః ప్రాంకే న శేగానిలాత్.
విక్ర. ౧ అ. శ్లో ౪.

ఇది పురూరువుడు రాక్షసులచేఁజిక్కినయూర్య
శని దెచ్చుటకై వియోత్యభమున రథయానమునఁబోవుచు
రథవేగమును తిక్కాలజనితములగు వింతలను వర్ణించు
సందర్భము. కాలిదాసునకు రథవేగమును వర్ణించుట
యన్న చాల యానందము. అసాధారణ మగు శీర్ష్య
అతినికఁ గలదు. కాకుంతల ౧వ యంకమున ౯వ శ్లోకము -
యదాలోకే మాత్మ్యం - అనుదానిని చూడుము. ఇంగు
నేలపైని రథగమనమువలనఁ గలుగు వేగ ముపవర్ణితిము.
అందును అంతరిక్షమున రథగమనమును వర్ణించుటలో
అతిని కారణఃజేసాటి పై నుదాహరించిన శ్లోకము రథము
ధూమినుండి అంతరిక్షమున రెగయు నప్పటి వర్ణనము.

కాకుండులలో ౭వ యంకమున కైలాసా మనిహోపాతీం
 అమల్లోకమున (౮) అంతరిక్షమునుండి రథముఁ దిగు
 నప్పటి వేగము ఉపనర్ణింపఁ బడినది. ఇక్కఁ బ్రకృతియు
 నకు బత్తము. పైని చెప్పిన-అగ్రేమాంతియనుల్లోకము
 నకు ఈపూజ్యులు చేరిన అంధ్రీకరణ మొక్రింది చంప
 కము.

చ. కుంగఘటోద్ధితం బయినఘోరి కనంబడె ముందటకా
 దనం

తరవివరద్రక్షుపథకనంబడెఁ బిమ్మటఁచైనవృశ్యమునా
 తరవిను స్యంవనం బవును బిత్తటియాపుల సర్వ
 దిక్కులకా

బాపునఁ జెల్మికత్తియులు ఎచ్చుట యె ప్పనియెంచు
 మండంగకా.

మూలమునందలి 'రథస్య రేణువిదమి యాస్థీభవంతో
 ఘనాః, చక్రభ్రాంతి, ఆవ్యామివా రావోం చిత్రస్యప్ర
 మివ చామరం, యష్ట్యగ్రేభవీతః ధ్వజపటః—ఇత్యాది
 సందర్భములకు మనకవులు ఇచ్చిన చంపకములోనివిశేష
 ములు సహృదయుల మనస్సున కక్కర తప్పదు. సౌంద
 ర్యవర్ణనలలోను, అట్లే శృంగారవర్ణనలలోను క్రొంగ్రొత్త
 త్రోవలు ఈకవులు ప్రోత్సహింపరావలయుచున్నామనము
 దానిని కొంత దుచియితము. ఈక్రిందిది మాధ్యాహ్నిక
 కాలమున వర్ణించెడి ప్రకృతిసౌందర్యవర్ణన.

శ్లో. ఉష్ణాఘృ శ్శీతే నవీదతి తిరో ఝాలాలవారే శిశి,
 నిర్విద్యోహృకర్ణికారముఖగా వ్యాలీయతే మల్బుః;
 తప్తం వారి విహాయ తీరవళిసం కారండుం నేపితే,
 క్రిదావేశ్మనిచైవపంజరకుకాంతో జలంయూచతే.

దీనిభావమిది:—మాధ్యాహ్నికమాయుని తాప
 మున కోర్వఁజాలక, ఉష్ణాఘృ (వేడినివహించు)వనశైవులి
 చెట్టువ్రానుమొదలున్న పాదునఁగుచ్చున్నది. (నట్టనది
 కాయున చెట్టుయొక్క మొదలనున్న పాదునందే నీడ సంభ
 వించును కాఁబట్టి.) తుమ్మెద కర్ణికారపువ్వుయొక్క
 పైమొగ్గలను (ముక్కుతోఁ ద్రెనున్న పేగులను) చీల్చి,
 ఆలోపల దాగుకొనుచున్నది. కారండువము ఎకోవారి
 యంతయు చుసలిపోవుటచే తీరముననున్న కమలలతను

(తీరమున నున్న దిగనుక కొంచెము చలువఁగల్గి యుండును.)
 నేవించుచున్నది. తాపము పంజరబద్ధ మగు కుకము
 (అటచిలుక, లేక పెంపుకు చిలుక) ఆనెమలిలాగునఁ
 గాని, ఈగుమ్మెదలాగునఁగాని, ఆకాశండుంమువలెగాని,
 నీడవెదకికొని పోయి చేరుటకు స్వాతంత్ర్యము లేకయు
 న్నుది. కాఁబట్టి, ఆయెండవ సామ్యసిల్లి తనకువీగు
 మాపుహామకులను పేరెత్తి పిలచి నీటిని ఆడుగుచున్నది.
 పెంపుకుచిలుక కాఁబట్టి యిట్లడుగుబడినదముకాదుగదా.

ఈక్రిందిది మనకవులు పైల్లోకము వర్ణము ననున
 దించుచు స్వతంత్రభావనహితముగా, భావసమృద్ధియఁగు
 కూర్పులింకము వచ్చునట్లు కూర్చినది. చూడుడు:—

నీ. ఎడలేక సాడము కట్టెండు కోరునలేక
 సెమకులు తిరువుల నీడలేతర
 తాపము పైరింపనోపకఁ కన్నెలే
 రులు మెల్ల మెల్ల తిమ్మలను దాసె
 వేడికోర్వక లేటి పిందు విచ్చెడి కొండ
 గోగుపూవులపైనిఁ గూరుచుండె
 బవలిక సైపక పక్షిసంతానంబు
 చివుకుటాకులయధ్య తిరముఁజేర్చె
 తే. నీ. ఆతిపవళింబువలనఁ ద బాకవారి
 మసలుటంతేసి చేపలు మఱుగసాగె
 పల్లవితమరసాలము పాదువాఁతె
 కలువదాయ నభంబునఁ గ్రాలె నవును.

కాలిదాసుని శ్లోకమునందు ధ్వని వ్యంగ్యముతో
 సరసముగానున్నది. ప్రబంధము కాఁబట్టి మాధ్యంధివంశం
 డలనర్థిగా మాత్యండుండె నని చెప్పట తప్పకారు.
 కాని భావముల ననువదింపుటలో చూపదగినంత శ్రద్ధ
 అంధ్రీకరణమునఁ జూపలేదనవలసి వచ్చినది. 'కర్ణికార
 ముఖకౌమ్యపరినిర్విద్య అలీయతే' అనుటకు కొండగోగుల
 పైనిఁ గూరుచుండె ననుట సమంజసమా అని సందియము.
 ఇచ్చట వ్యాఖ్యాత 'ఉపరి అగ్రతో నిర్విద్యలిదార్య
 అలీయతే' పైర్ని సోధవతో' అని అర్థమును నిర్వచించుట
 కవులు నెఱింగియేయుండురుగదా! అన్నిటికన్న మూల
 శ్లోకములోఁగల వాలవదృశ్యము కటికివానికైనను గుం
 డెలఁగఁబొందునది. దానికిందు, అనఁగా సాంధ్రీకరణ

మునఁ జోటు దొరక లేదు. పైఁగా పక్షిసంతానము ఎండకొయనలేక చిగుడుటాకులమధ్య శిరముఁజేర్చిన వని, చేపలు ఎండవేడిమికి నీరు ముఱుంగఁగా దానితోఁబాటు నివియు మఱచిన వని వ్రాయుట చింత్యము. శిశువ శాస్త్రము నెఱింగిన వారైనను, పక్షులు దాచుకొన్న శరీరమంతయుఁదాచుకొనునే గాని ఒక్కతలను మాత్రమే కాపాడుకొన్న దానికీ పర్యాప్తము కా దందురు. తల మున్నచోఁ బ్రదుకునదియును, తలను దాచుకొనునది యును సర్వజాతిమాత్రమే యనియు వా రందురు. (యాదుఁడు కావనము.) ఇట్లే చేపలు మున్నగునవి ఎండతీర్ణులును కొలఁది నీటియడుగునకుఁ జోయి నూరు కొనును- అచ్చట మిక్కిలి చలువగా నుండును గనుక.

ఇఁకదీని నింతతో వదలుటకు ముందు వీరు పౌండర్యశక్తి నములో త్రొక్కిన స్వతంత్ర మగు కొత్తత్రోవ కొక యుదాహరణము చూపవలయును. అందును ప్రకృతిమగు మాధ్యందినవర్ణనము నందలిదే యొకటి యిచ్చిన బాగు గదా. ఇది వీరి స్వతంత్రతనము. చూడుఁడు:—

క. విచ్చినమోదుగునలెఁ గా

ర్చియ్య నిశాంతిరములందుఁ జెలరేఁగని లేఁ

బద్ధికపాలములు రూపతై

రచ్చెన్ తరుకొలరస శివనవయంబుల్.

అబ్బా! ఎంత ముందుఁబెండయో గదా! ఇఁక శృంగారవర్ణనలో గల శృంగారరసంబు కాంతాస్వరూపంబుగనుటయు, కవులవాక్కులు స్త్రీత్వికలనఁగనుటయు అప్పరోచితమములు అన్యుతాకృతిబాసలుటయు- నిత్యాదులు-సభ్యముగ, సహజముగ సరళముగ, స్త్రీవర్ణనము ప్రకృతికి అనుకూలముగ గావించిన వని పెద్దలన్నమాటలను నేనేల కాదనవలెను? పం. ఆ. కా.

బసిన అంగ గ్రంథము. క్రొత్తపైజాన ౨౨౬ పుటలు. గ్రంథనామమునకు దిగువలో పల నున్న ముఖపత్రముపై An attempt to get at the Hindu Spirit in connection with the Mayo challenge [మేయోయొక్క (యత్యాచారపు) బృంధా సంవిర్భమున సరియైన హైందవి తత్త్వమును తెలిసికొనఁ జేసిన ఒక ప్రయత్నము] అనియున్నది. మిస్ మేయో భారతీయులపై మానవజాతికంతకును మిక్కిలిరోతేవుట్టు నట్లు వ్రాసిన Mother India (భారతమాత) యను గ్రంథమునకు పాశ్చాత్యజేతముల నపరిమిత ప్రచారమగుట సర్వ జగద్విదితము. ఈ పాశ్చాత్యకన్య భారతజనులపై నీచత్వారోపములు, కల్పితములు, జానుప్పాకరములు, నసర్వకథాదోష దూషితములునైన తున్నప్రపంచగములకు నోరూరఁ జవులు వుట్ట నుడుపుటయు, ఏ తత్త్వభాసించుటైన మూర్ఖాగ్రేసరులు బలిబలియని పత్రికా ముఖముల తమయల్లాపమును ప్రకటించి మిక్కిలి కంపుగొట్టుచున్న యీ గ్రంథమునందలి కుర్లును శతసహస్రపాస్తముల సర్వది గంతములనుండి మహర్షిశ్రేణికి పరమాపవ్యాము, సత్యమర్షము కలుగునట్లు విచ్చలవిడి వికతములుటయు లోకమెఱుంగును కద! లాలా లజపత్ రాయగారిసంటి ముప్రసిద్ధదేశనాయకులు కూడ భారతజాతినిగూర్చి లోకమునవ్యాపించియున్న యపవ్యావాతావరణమును తొలగించుటకై ను మనోమనోరంజనమైన వాబ్బయపుష్పముల చెవజల్లఁజలపించినది. లక్ష్మీపత్ రాయగారి Unhappy India (దురదృష్ట భారతవర్ణము), రంగయ్యరుగారు వ్రాసిన(Father India) (భారతజనకుడు), కన్ హైలాల్ గౌబాగారి అంకుత్ మం (అమెరికన్ మామ) మున్నగునవి మిస్ మేయోయొక్క యవాద్య ప్రపంచములకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా నాంగ్లమున నెలుపడిన వాబ్బయలేతములు. అంగ్ల నాగరకతా వ్యామోహితులై మనము సర్వవిధముల నివృద్ధియొజ్జలనుని, ధ్రష్టులమని, పతితులమని తలపోయు భారతీయు లీగ్రంథముల లెస్సగా పఠించి తమ యజ్ఞాన నివారణమొనరించి కొనవలెను. అట్టి యాంగ్లములకు గూడెనుపకరించుటకే గ్రంథములలోని ప్రధానవిషయములను దేశభాషాభిమాను లాంధ్రమునకు దిసికొనివచ్చుటయు మిక్కిలి యావశ్యకము.

MY MOTHER'S PICTURE.

(నా తల్లియొక్క చిత్రరూపము)

ఇది విఖ్యాత యశోధురంధరులగు బాబూ శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారిచే మిస్ మేయోయొక్క పలుగాకీ వ్రాతలకుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుచు వ్రాయ

ఇప్పుడు శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారు వ్రాసిన 'అస్మన్మాతృచిత్ర' మని యర్థమిచ్చు My Mother's Picture అను గ్రంథముకూడ నిట్టిదే. ఇందు వీరు మిస్ మేయోయొక్క సహజాసహృదోరణిని, ముఖ్యముగా నామెవ్రాసిన (Slaves of the Gods) (దేవతల బానిసలు) అను విపరీతకథాలాపమును యుక్తరీతిని గర్హించుచు భారతజాతియొక్క యభారతత్వమును లోకమునకు వివరింప బరిశ్రమించిరి. 'స్లేవుస్ అఫ్ దిగాడ్సు' అను గ్రంథమున నవాన్యకథాలాపమున నీపాశ్చాత్యకన్య హైందవాచారముల కన్నిటికి విపరీతార్థములఁ జెప్పుచు హైందవ సంఘమును మిక్కిలి హేయముగ తూలవాడుచు, హిందువుడెన్నుపదమునకు సర్వదుర్గుణభూయిష్టుడు, పశువు, తుంటరియగు నొక ఘోరమానవుడని లోకమునకుఁ దోచుచుట్లు కథలు కల్పించి ఏతిక్కిభావలంఘనము మిక్కిలి రుద్రముగా నుండునట్లు అన్నిరసముల బ్రదర్శించుచు ఆమె తన యొప్పటి వినివ్య పాకమును తయారుచేసెను. శ్యామసుందరచక్రవర్తిగారు తమగ్రంథమును Dedicated to the Slaves of the Gods (దేవతలకు బానిసలైన వారికి గ్రంథము సమర్పితము) అని పెద్ద యక్షరములఁ బ్రకటించిరి. 'సాక్షి'యందుఁ జెప్పబడినట్లు మరల సంపర్కము లేకుండ మనము తినలేము, ఆవలింపలేము, తుమ్మలేము, పెండ్లియాడలేము, పవళింపలేము, కడగు పిల్లలైనఁ గనలేము. లేచివది మొదలు పండుకొనునట్లు హైందవులైనవాడుచేయు సర్వకీరిత వ్యాపారములలో అనతి క్రమణియైన మతవిషయక వాసనలు, నిబంధనలు నున్నవి. ప్రాచీన ఋషిప్రాక్తమైన మతవిషయక వాసనలే కొలదిగ నైన నిలిచియుండుట చేతనే ఆధ్యాత్మికదీప్తి మంత్రముని ప్రఖ్యాతిగన్న భారతజాతి యింకను తీవింపఁగలిగియున్నది. 'స్లేవుస్ అఫ్ దిగాడ్సు' అనుగ్రంథమున మనమతమును చెక్కిరించుచు వ్రాయబడిన మిథ్యాకథా ప్రసంగములకు మిక్కిలి నొచ్చుకొనుచునే శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారు తమ గ్రంథమును దేవతలకు బానిసలైన హిందూమత జనులకు సమర్పించి భారతీయుల యాధ్యాత్మిక పాపమునకు నన్నెఁబట్టిరి. సుప్రసిద్ధ వంగ

దేశవాసులు, భారతీయతా ప్రబోధ సంక్రామమున మహారథులునగు బాబూజివ్ చంద్రపాలుగారు శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారు దేశమునకు చేయుచున్న నిరాదంబరమైన దేశసేవనుగూర్చి వ్యాపయంగమైన వాక్కు వ్యములఁ బూజించుచు వ్రాసిన వ్యాసమే యీ గ్రంథముయొక్క ఘనతను వేనోళ్లఁబాటఁ గలిగియున్నది. శ్రీ శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారి గ్రంథమునం దంతటను ముఖ్యమైనది Women of India (హైందవవనిత) అను శీర్షికనున్న గ్రంథభాగము. ఈ భాగమునందే మిస్ మేయో 'స్లేవుస్ అఫ్ దిగాడ్సు' అను గ్రంథమునందలి న పాదుక కథలకు చక్రవర్తిగారు మిక్కిలి వృదువుగా సమాధాన మిచ్చిరి. మ్యాఇండియా (నవీనభారత వర్షము) హిందూ ఇండియా అను భాగములు మిక్కిలి భావగర్భితముగ దేశభక్తులైన ప్రబోధకముగానున్నవి. మిగిలిన భాగములంత వ్యాపయక్తకములుగ లేవు. గ్రంథమునందలి ప్రతి పుటయు శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారి ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును, దేశభావనమును, సవాతన ధర్మ పరాయణత్వమును, నిరర్థక సంస్కార విముఖత్వమును ఘోషించుచున్నవి. 'జననిజన్మభూమిశ్చ స్వగ్ధాదపి గరితుసీ' (జననియను జన్మభూమియును స్వర్గముకంటెను గౌరవాభ్యుముఖ) అను పెద్దల పలుకులయందు విశ్వాసమున్న ప్రతి భారతీయుఁడును శ్యామసుందర మహాశయునివలె సామాన్యజీవమును, అలోకసామాన్య భావోన్నత్యమును కాపి కార్యకూరులైన యెడల భారతవర్షమునకు పాశ్చాత్యులపాదించుచున్న హైన్యమును దిరవస్థయు నొలఁగి పోకుండనుండవు, 'అస్మన్మాతృ చిత్రము' నందు శ్రీచక్రవర్తిగారు పాపకులకు స్ఫురింపఁజేయుచున్న దేశమాతయొక్క దివ్యస్వరూపము మిక్కిలికొనియాడఁబడియున్నది. గ్రంథము వెల నాలుగు రూపాయలు. వలయువారు సంజీవనీ బుక్ డిపో, 6, కాలేజీస్ట్రీట్, కలకత్తా అని వ్రాసినఁ బడయుఁగలరు.

దివాకర్ల సోమసుందరరావు.

ప్రబంధోపకథావళి

గ్రంథకర్త: చింతలపూడి శేషగిరిరావుగారు. ఇందు పారవిలాసము, శ్రీ కాళహస్తీశ్వరమాహాత్మ్యము, కాశీఖండము, పాండురంగ మాహాత్మ్యము,

ఉత్తరహరివంశము, ఏలూమాహాత్యము నమప్రబంధముల యందుల కిన్నియుపకథలను ఆధారముగాగొని వచనరూపమున పదికథలను రచియించిరి. పద్యరూపములనున్న మూలకథల కివిరూపాంతరములేయెవను శైలి, కథాసంగ్రహము మొదలైనవానియందు మూలమును చాలగాపొలియన్నవి. ఆంధ్రభాషాయోషకలంకారములైన ప్రబంధములవంకకు దారిమాపుటకు దగిన యవకాశములు లేకున్న మాధ్యమికపాఠశాలలయందువదువు శాంధ్ర బాలురకు ప్రబంధములయందు దభిరుచిగలిగించునట్లు ఈ కథలయందు అచ్చటచ్చట సరసముగ మూలగ్రంథముల యందుల పద్యములను చేరియుండుటచేత నీగ్రంథము మాధ్యమికపాఠశాలల యందుల బాలురు తిప్పక చదువ తగినది.

శైలికిమచ్చు; పాత్రపిసాదను దేశంబున నుడు మూరను పక్కణంబుకలదు. వాధవాధుండను చెంచుతోడ ప్పరవరంబున కథిసాధుండు. మందస్మితజితకుండయైన తండయును మందగామిని యాతనిభార్య. వాధవాధుని పరిపాలనంబున కచ్చిల్ల పురంబునందలి ఖిల్లలందఱు సంకుప్తమానములైయుండి తమకులాగత ధర్మముల విడువక మిగుల నిరాడంబరంబుగ జీవనంబు గడపుచుండిరి. కతిపయదిన సంబుల కా చెంచుదంపతులకు శివభక్తాగ్రేసరుడైన తిన్నండను బాలుండు జన్మించె. కొంతకాల మాబాలుండు క్రీడాస్థులైన నెఱుక బాలురతో నాట పాటల యందుఁ గాలము గడపిన పిమ్మట మాతాపిత లాత్మనిఁ దమ పూర్వ సాంప్రదాయానుసారంబుగ విలువిద్య నభ్యసించఁ జేసిరి. అతందును విలువట్టివ కొలఁది కాలంబునకే యసమానధనుర్విద్యాకుశేలుం డయ్యె. పుత్రుని ధనుర్విద్యాకాలంబును గాంచి యన్ని పాదమిగునంబును మిగుల యానందించె.

ఇందు అచ్చటచ్చట కన్పించునట్లు శబ్దాలంకార భూయిష్టముకాక శైలిసరళముగ నుండిన బాగుండెడిది.

మరియు, “నక్కరము తియ్యములు” (పుట 3౮), “అట్టుకపై నట్టిపెట్టిన” (పుట ౪౫), “శబరీశ్రోవములు”

(పుట ౪౬), “నోశఫేలనము” (పుట ౬౩), “రాజవం దనులు పాంసడిభకాభిధానులైయుండ విప్రనందనుండు జన్మానుండు నాబరఁగి సమవయస్కులగు నబ్బాల త్రయం బాటపాటల యందు గూడి యుండిరి.” (పుట ౫౬), “లోపలనుండు కొందరై కకంక్య ముగ నాడు భీషణారావములును” (పుట ౫౩), “స్వాగయే శునే పగమేశ్వరుంఁగా నెంచుచు దత్తేనయే యైహికాముష్మిక. సాధననూచకంబని” (పు-౪౩), “తండ్రి యబ్బాలారత్నమునకు వైవాహికంబొనర్చి.” (పుట ౪౨) “గరాగరిసీయుచుండ” (పుట ౩౧) ఈ మొదలైన శబ్దములు, సమాసములు, వాక్యములు కొన్నిగ్రంథమున నక్కడక్కడగలవు. అట్టివానిని గ్రంథకర్తగాని రెండవ ముద్రామున పఠించుకొన దగుదురు.

కుశీలకథ మొదట యాడుదు: గ్రంథకర్త ‘యావవారంధమున యథోచితంబుగఁ దండ్రి యబ్బాలారత్నమునకు వైవాహికంబొనర్చె’ నని వ్రాసివారు. దీనికి పాండురంగమాహాత్యమున: ‘కుశీలాభిధానయగు నబ్బాల గుణగంభాస్వరయై యథోచితకాలంబున’ అని ‘తాని భుండుగట్టిన మొదలో’ ఇత్యాది పద్యముగలదు, ‘యథోచితకాలము’ అనుదానికి ‘యావవారంధమున యథోచితంబుగ’ అని వ్రాసివారు. గ్రంథమంతట నెట్లుచేసివారో!

‘X’

Sankaracharya the great and his successors in Kanchi

ఆది శంకరులు-కాంచీపురపీఠాధిపతుల పరంపర

ఇది విజయనగరం మహారాజావారి కళాశాలలో వేదాంతకాస్తోత్రపన్యాసములగు నున్న శ్రీమం. యం. వెంకటరామం(యం.ఏ.)గారిచే రచింపబడి ౧౯౩౩ సంవత్సరముననే గణితకాకం పెనీవారిచే ప్రచురింపబడినది. ఆది శంకరుల జీవితకాలనిర్ణయమే యిందలి ప్రధానవిషయము. ప్రాచీనకాలమున సామాన్యముగా నీచేశ్వరందలి మహాపురుషులందరు తాము తీవ్రసాధనచే సాధించిన విజ్ఞాన

సంపదను పరోపకారార్థము దేశమున వ్యాపింపింప
యత్నించిరేగాని, తమవాచురూపములను చిరస్థాయిగా
జేసికొనవలయుననెడి స్వార్థపరత్వముచే నంతగా ప్రేరి
తులైనట్లుగపడదు. కావుననే యొక్కొక మహామహాని
శ్రీ శ్రీ యాతాండోపనిషద్ విజ్ఞానముమూలముగా ననేకశతాబ్ద
ములఁజేసి నిలచియున్నను, ఆత్మనికాలమునుగూర్చిగాని,
జీవితచరిత్రమునుగూర్చిగాని నిశ్చయజ్ఞానము కలుగుట దుర్ల
భమగుచున్నది. హిందూదేశము మహాత్మరంబుల నుప
నిషదాది విజ్ఞానమును బోకమునకు వెల్లడించినదైనను,
దానిని పాఠించిన మహాత్మరులు చరిత్రము కాలప్రవా
హముచే కుడివివేయబడటచే, అనుశ్రుతింబుగవచ్చుచున్న
గాళ్లమంత్రమే తరువాతికాలమున వారి రిక్రిమి యెంపు
సాధనములగుట తటస్థించినది. ఆదిశంకరుల ఆచార్య
సిద్ధాంతములు దేశమందంతటను వ్యాపించి స్థిరముగ నెలకొని
నను, వాని జీవితకాలమునుగూర్చి యభిప్రాయభేదము
లింకను ప్రబలుచునేయున్నది. ఇదివరలో వికాసము
స్పృగుమొదలగు చరిత్రకారులు పలువురు ఆదిశంకరులు,
ఆత్మనిక సమకాలికుడని చెప్పబడుచున్న తిరుజ్ఞానసంబం
ధర్ (ద్రావిడేశు) అనునాతిడు క్రీస్తుశకము ౮వ
శతాబ్దిప్రాంతమునం దుండునట్లు నిశ్చయించి యున్నారు.
కాని యీగ్రంథమున శ్రీ వేంకటరామకాగారు, కంచి
కామకోటి పీఠమునధిష్ఠించిన ప్రాచీన గురుపరంపరకు
దొంపు పూర్వశ్లోకమంబరి, గురురత్నమాల, మొదలగు
గ్రంథములనుబట్టి, ఆదిశంకరుల కాలము క్రీస్తుశకము
మొదటి శతాబ్ది యైయుండునని నిశ్చయించిరి. ఇందు
మొదటిది: పదునారవ శతాబ్దిప్రారంభమున కామకోటి
పీఠము నధిష్ఠించిన 'సర్వజ్ఞపదాశిః' గురువు ఆదిశంకరుల
యనంతర మాపీఠము నధిష్ఠించిన గురుపరంపరనుగూర్చి
యనుశ్రుతిముగా వచ్చుచుండిన శ్లోకములను ప్రాగుచేసి
స్వీయశ్లోకములను గొన్నిటినితీర్చి హర్షిన గ్రంథము.
రెండవదియు నిట్టిదే. కాని యిది మొదటిదాని యనంతరము
మఱికొంతకాలమునకురచింపబడినది. పినియందు గురుపరం
పరసిద్ధిపొందిన సంవత్సర మాసపక్షాదికము తెలుపబడినవి.
దీనినిబట్టిమాడగా వాదిశంకరులకాలముక్రీస్తునకుపూర్వము
(ఎ) శతాబ్దియగును. విద్యారణ్యులచే రచింపబడిన

'శంకరవిజయాది' గ్రంథమునకొన్ని పరస్పరవిరుద్ధము
లగు విషయములతో గూడినపగుటచే విశ్వాసార్హములుగ
లేవుగావున, శంకరస్థాపితముగు కామకోటిపీఠప్రాచీన
గురుపరంపరనుబట్టి నీగ్రంథములనుబట్టి ఆదిశంకరుల
కాలము నిర్ణయింప ననుపైయున్న దని యీగ్రంథకర్త
యభిప్రాయము. పినిలోపై నను కొంతవిక్రులేకపోలేదు.
ఆదిశంకరుని పిదప నీపీఠము నధిష్ఠించిన పదునొకండు
గురిలో కొందరు ౧౧-౨ సంవత్సరములు, ౯౬ సంవత్సర
ములు వాపీఠము వాక్రమించియున్నట్లుండుటచే నది
కొంచె మతిమానుషముగ గనబడుచుండు' చే విశ్వాసార్హ
మకాదని తామేతలంచును, తరువాత వారిలో కొందరి
కాలమునుమాత్ర మితరప్రమాణములు కొన్ని నిరపటమ
చుండుటచే వానియాధార్యమునుగూర్చి మనము సందే
హింప నక్కరలేదని వెంకటరామకాగారు చెప్పుచు
న్నారు. కాని పదునారవశతాబ్దిలోని యొకపితాధిపతి
పోగుచేసి సమహర్షిన ప్రాచీన శ్లోకసమితిలో, ఎనిమి
దవశతాబ్దికి పూర్వమున వేదాంతజ్ఞానమున ప్రఖ్యాతి
నపొందిన ప్రాచీనపురుషులను కొందఱను ఈ పీఠమునకు
ప్రాచీనతను, ప్రతిష్ఠను సంపాదించిపెట్టుటకుగా, దీని
చరిత్రతో ముడిచెట్టియుండలేదని చెప్పుటకు దగిన
యాధార మేమియు గనుపఱచియుండలేదు. ఇంతేకాక
శ్లోకమంజరిలో చెంపబడినరీతిగా క్రీస్తునకు పూర్వము
(౫) శతాబ్దియే యాదిశంకరుని కాలమని ఒప్పుకొనుటకు
వీరికి నిష్ఠమున్నట్లుగపడదు. అది మిక్కిలి వెనుకబడియిన
దట. చరిత్రకారులు నిశ్చయించిన శ్రీ. శ. ౮వ శతాబ్ది
మిక్కిలి ముందుకువచ్చినదట. కావున రెంటికి మధ్యస్థ
ముగా 'కునితగువు'చేసి శ్రీ. శ. మొదటి శతాబ్దము ఆది
శంకరుల కాలమని పిరు నిర్ధారణచేయుచున్నారు. దీని
వలన కుమారిలభట్టారులుగూడ క్రీస్తుశకము వెనుకకు
జోవుచున్నారు. ఇదియంతయు విచారణీయము. ౩వ
యాధ్యాయమున శంకరుని జీవితము, ౪వ యధ్యాయమున
వాతని పిదప కాంచీపీఠము నధిష్ఠించిన గురు పరంపర
యొక్క జీవితసంగ్రహమును దెలుపుచున్నది. తిట్ట
తుడ యీగురుపరంపలో నెరువదియారవవార్త ప్రస్తుత
మాపీఠము నలంకరించుచున్న పరమహంస పరివ్రాజకా

చార్య జగద్గురు శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర పరస్వతీ శంకరా
చార్య స్వామివారియొక్క గుణాతిశయము విశేషముగా
కీర్తింపబడినది. పుస్తకము వెల రు ౧-౮-౦.

కోరాడ రామకృష్ణయ్య, యం. ఏ.

ముకుందమాల

క్రానునైజా, పుటలు ౨౦, వెల రు ౧-౨-౦.

అనువాదపడు: చెరుకూరి కాళిపాస్తీశ్వరశర్మగారు,
ఇది కవి కుల శేఖరభూపాలకవికృతి సంస్కృత
మూలమున కాంధ్రానువాదము.

ప్రకాశకులు: కోన అదినారాయణ శర్మగారు,
బందరు.

మారుతి మొదటి వాచకము

క్రానునైజా, పుటలు ౬౦, వెల రు. ౦-౨-౬

గ్రంథకర్త: ఆర్. సూర్యనారాయణరావుగారు, అసి
స్టంట్లు, గవర్నమెంటు ప్రెయిసింగుస్కూలులు, బందరు.
ప్రకాశకులు: మారుతిరాం అండుకో, బాక్సు నెల్లూర్.
తెజవాడ.

విమానయానము

క్రానునైజా, పుటలు ౨౬౬, వెల తెలియదు.

గ్రంథకర్త: మోదుకూరి విశ్వనాథంగారు, యల్.
యం. ఇ. (ఆనర్సు), కొత్తపేట, తెజవాడ.

ఇది Five weeks in a balloon అనునాంగ్ల
గ్రంథమున కనువాదము.

ధనమహిమ (వచనము)

క్రానునైజా, పుటలు ౫౮, మూడు అణాల ప్లాం
పులుపంపిన వారికి గ్రంథమును పంపుదురు.

గ్రంథకర్త: పాకాల ఆలూరు వామదేవయ్యగారు,
ప్రకాశకులు: ఎ. వి. రామచంద్రకొ, ౮, మూర్తిలేను,
పార్కుఛౌను, చెన్నపురి.

శౌరదానవల

క్రానునైజా, పుటలు ౪౦, వెల తెలియదు.

గ్రంథకర్త: శేమాన సూర్యనారాయణశర్మగారు,
సంపాదకుడు, ఆర్యవైశ్య, శ్రీ కాకుళము, గంజాముజిల్లా.

త్రాగుడుపాటలు

క్రానునైజా, పుటలు ౧౬, వెల రు ౦-౨-౦

గ్రంథకర్త: పాల వెంకన్నగారు, ప్రకాశకులు:
తెట్టిబలిజగ్రంథమంఠలి, నత్తారామేశ్వరము, అత్తిలిపాస్టు
పడమటి గోదావరిజిల్లా.

చికిత్సారత్నము

డిమ్మినైజా, పుటలు ౧౨౮, వెల రు ౧-౦-౦

గ్రంథకర్త: చాలకవిసింహ శేంకటరాఘవ
నూరిగారు.

ప్రకాశకులు: శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్కుడిపో
వారు, రాజమండ్రి.

సహకారవాచకములు (కో ఆపరేటివ్ రీడరు)

క్రానునైజా, పుటలు ౫౦, వెల రు ౦-౮-౦.

గ్రంథకర్త: రిటైర్డ్ ఎక్స్ ప్రెస్ అసిస్టంట్లు రిజి
స్ట్రారు, రావుసాహెబు యం. వి. అప్పారావుపంతులు
గారు, బరంపురము, గంజాంజిల్లా.

చారుమతీమోహనము

(అయిదంకముల సాంఘిక నాటకము)

డిమ్మినైజా, పుటలు ౧౦౦, వెల రు ౧-౦-౦.

గ్రంథకర్త: దొంగలమ్మి నరసింహంగారు, ప్రకాశ
కులు: దొంగవెంకన్నబ్రహ్మ, విశ్వేశ్వరాయపురము,
రాజోలుతాలూకా.

భక్తిపథము

డిమ్మి ౧౬పుటలనైజా, పుటలు ౮౦, వెల రు. ౦-౮-౦

గ్రంథకర్త: విద్యాధూమణి, కవిరత్న నరసింహ
శర్మగారు, మదనపల్లి.

తలఁదము

ఫ్రాన్సుక్యాప్ నైజా, పుటలు ౩౬, వెల రు. ౦-౮-౦

గ్రంథకర్త: కవికుమార శ్రీ రామచంద్ర అప్ప
రావుగారు, నూజివీడు.

శ్రీ డాక్టరు. గోగులపాటి. గంగాధరగారు,
బి.ఇ. ఏం. ఎస్.సి. ఎ.ఎమ్. ఎస్.ఓ. (మ్యూనిచ్)

గిండు శ్రోతనూత్నయంత్రము నొకదానిని కనిపెట్టిరి.
నీరి యీశేర్వును మెచ్చుకొని మ్యూనిచ్ విశ్వవిద్యాలయ
మువారు డాక్టరు ఆఫ్ ఇంజనీరింగు పట్టమును ఇచ్చిరి.
వీరు తాము విదేశములందు గడించిన సామర్థ్యమును
స్వదేశముయొక్క అభ్యుదయమునకై వినియోగింతురగాక!

వీరు పెరుకలపూడి నివాసులు. ఆరుసంవత్సరముల
నాడు విదేశములందు ఇంజనీరింగ్ విద్య నభ్యసించి
బోయి ఆమెరికా జర్మనీదేశములలో చదివి పెక్కుశ్రేణి
లకు పొందిరి. పారిశ్రామిక విషయములందును పరిశోధ
నలచేసిరి. మరియు నీటితగ్గమును తెలుపుట దుపయో

శ్రీ ఆర్. యల్. చాప్లాగారు,
ఏ. ఏం. ఇంజనీరుగారు

వీరు ఇరువురు ఇండియానుండి ఇంగ్లాండునకు చిన్న
విమానముపై వెడలిన మొదటి భారతీయులు. చాప్లాగారు
విమానమును నడిపిరి.

శ్రీ చావలి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు,
బి. ఎ. (ఆరట్సు), ఎ. యస్. ఎ. ఎ.

బారిష్టరు

త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరిగారు
కవిరాజు బిరుదాంబితులు

పేరు సుప్రసిద్ధ రూపచిత్ర చిత్రకారులు. చావలి నాగేశ్వరరావు గారికి సోదరులు. బాంబాయి విశ్వవిద్యాలయమున పట్టభద్రులై ఇంగ్లాండుకుపోయి అచ్చట ఇకాకార్పొరేటర్ ఆగంటెన్స్ పరిక్షయందు విజయమునుగాంచి స్వదేశమునకు వచ్చిరి. చెన్ననగరమున ఆదిటరుగా నున్నారు. వీరు విదేశమునందు గడించిన యీ ప్రత్యేకపామర్థ్యమును స్వదేశమున నాంగ్లదేశముయొక్క అభివృద్ధికి వినియోగించుచుగాక.

కడచిన సంవత్సరమున తెజవాడలో ఆంగ్లమహాసభవారు శ్రీ చౌదరిగారికి 'కవిరాజు' బిరుదము నొసంగి సత్కరించివారు. ఏకైక బిరుద లభ్యమును పురస్కరించుకొని యిట్టిలచీరాల సారస్వతసమితివారు రజత పత్రము నొకదానిని వీరికి బహూకరించి వారు. విద్యత్ప్రవిశిఖామణియు, 'శత పథాని' బిరుదాంబితులును నయిన శ్రీ చౌదరిగారు మూలపురాణాది రసాత్మకద్యగ్రంథములను, మఱికొన్ని విమర్శ గ్రంథములను రచించి యాంగ్లసారస్వతిమును పెంపొందించినారు.

జాతీయనాయకుల రూపచిత్రములు.

శ్రీ చావలి నాగేశ్వరరావుగారు

శ్రీమత చావలి నాగేశ్వరరావుగారు, లక్ష్మీ భవను, గుడ్డరుపార్కు, బొంబాయి.

చిత్రలేఖనమువందు ఆఖరిభారత విఖ్యాతివేగాక జగద్విఖ్యాతినిగూడ బడసిన ఆంధ్రమాతృ పుత్రికత్నము లలో నొకరును బొంబాయిలో ఆంధ్ర చిత్రకాలను స్థాపించినవారు నగు నాగేశ్వరరావుగారు భారత నాయకులలో పెక్కుమంది చిత్తరువులను మిక్కిలి ప్రశంస నీయముగా చిత్రించి ఆంధ్రప్రతిభను ప్రపంచమునకు వెల్లడించిరి. శ్రీయుతులు పండిత మోతీలాలునెహ్రూ, జవహర్‌లాలునెహ్రూ, సుభాషచంద్రబోసు మున్నగు నాయకులు నాగేశ్వరరావుకారి చిత్రకళా ప్రావీణ్యము నత్యధికముగా ప్రశంసించుచు లేఖలనువ్రాసియున్నారు. గాంధీమహాత్ముడు, లోకమాన్య తిలకు, లాలాజపతిరాయ దేశికుండు చిత్తరంజనదాసు, రాదాభాయి నాకోజి, రవీంద్రనాథ మహాకవి, పండిత మదనమోహనమాలవ్యా, శ్రీమతి సరోజినీదేవి, పండిత మోతీలాలునెహ్రూ, పండిత జవహర్‌లాలునెహ్రూ, సుభాష చంద్రబోసు, ఎస్. శ్రీనివాసయ్యంగారు, ప్రెసిడెంటు వి. జీ. పటేలు, పర్సాదు వెల్లభాయి పటేలు, మహర్షి బులుసు సాంబ

మూర్తి, డాక్టరు అస్సారి, అరవిందయోగి, దేశభక్త కొండా వేంకటప్రయ్య, జితేంద్రనాథదాసు, శ్రీశ్రీభా వందస్వామి, గోపాలకృష్ణ గోక్షేగార్లు మున్నగు పెక్కు మంది నాయకుల చిత్రపటములను నీరు చిత్రించిరి. ఇది పెద్దవైజాలోను, చిన్నవైజాలోను గూడ మున్నవి. మహాత్ముని కారాగృహవాసమునుగూడ నీరు చిత్రించిరి. ఒక చిత్తరువునందు నెహ్రూ పండితు రెరువునకుకలరు. వేరొక చిత్తరువునందు జవహర్‌లాలుగారు అశ్వాసూ ధులై యున్నారు. ఈచిత్రములు ప్రత్యేకములను ప్రతి పాఠశాలలోను, ప్రతిపతన మందిరమునను, గ్రంథాలయ మునందునను, వేద్యులు : ప్రజాసంస్థలన్నిటిలోను ముఖ్య ముగా నుండవలెను. ప్రజలలో జాతీయ భావమును నృత్యనౌందించుటకు జాతీయ నాయకుల చిత్తరువు లత్యధిక ముగా తోడ్పడగలవనుట కెట్టి సంతోషములేదు. ఆంధ్ర దేశమునందలి లోకలుజోర్లులు మృగిణిపిపిలిచేట జాతీయ విద్యాలయములు మున్నగు సంస్థలును, ప్రజలునుగూడ, నీయాంధ్రప్రముఖుని కళాకళలము నాదరించి తగిన ప్రోత్సాహము నొసంగవలెనుగాక. ఇట్టి ప్రజాదరమువలన నాగేశ్వరరావుగా రింకను అత్యధికముగా కళాలక్ష్మి దేవత నారాధించి గమ్యులనువల్లు పరమేశ్వరు డను గ్రహించు గాక.

(ఆంధ్రప్రతికనుండి)

శ్రీమతి మిస్. కె. యన్. రంగారావుగారు,
ఎం. ఏ. యఫ్. ఆర్. జి. యన్.

శ్రీమతి మునునూరి జానకమ్మగారు

ANDHRA PATRIKA

ఈమె గ్రేటు బ్రిటన్ రాయల్ జోగ్రాఫికల్ సొసైటీ మెంబరుగా నెన్నుకొనబడినది. ౧౯౨౬ సం. మన ఇంగ్లాండుకుపోయి లండను విశ్వవిద్యాలయమున భూగోళశాస్త్రమున పట్టభద్రయై యచ్చట సేతచ్ఛాస్త్రమున బరిశోధనచేయుచున్నది. ఈమె మేరీకళాకాలలో సుపాధ్యాయిగానుండినది. ఈమె డాక్టరు కుబ్జరాయణ్ గారి భార్యకు చెల్లెలు.

ఈమెది కృష్ణాల్పల్లలోని అంగలూరు. నరపాళు రము తాలూకా ప్రాగ్జీవు యూనియన్ వారి వ్యాస రచనపరిక్షయం దుత్తమస్థానమును గడించినది. ఈమెకు యూనియన్ వారు బంగారు పతకము నొసగిరి.

సా భి ప్రాయ వి శే ష ము లు

గాంధీమహాత్ముడు ఫాల్గుణ శుద్ధ ౧౨ బుధ వారము ప్రాద్దున నుపక్రమించిన సత్యాగ్రహ ప్రస్థానము భారతస్వాతంత్ర్య ప్రస్థానముగను ప్రపంచ శాంతిపర్వముగను ప్రపంచ లక్ష్యమును సఖండముగను నాకర్షించుచున్నది. అపూర్వమైన సత్యాగ్రహప్రస్థానము సర్వత్ర మహాసంచలనమును గలుగజేసిన విధమును ప్రపంచావ్యతమైన యుత్సాహదరములు విశదము చేయుచున్నవి. సత్యాగ్రహప్రస్థానము ప్రజాహృదయమునందును ప్రభుత్వ హృదయము నందును సందిగ్ధస్థితిని గలుగజేసినది. ప్రజల కాత్మశక్తియును, ప్రభుత్వమునకు స్వీయదుర్బలమును సువ్యక్తము లైనవి. గాంధీగారి నాయకత్వము క్రిందను సత్యాగ్రహదళము కెయిరా, బ్రోచి, సూరతు జిల్లాలయందు సబర్బతి నుండి దండివరకును రమారమి ౧౦౦ మైళ్లు సత్యాగ్రహయాత్రను జేసి ఏప్రిలు ౬వ తేదీని దండియందు శాసనోల్లంఘన సంగ్రామము నుపక్రమించినది. సత్యాగ్రహదళము, దళప్రస్థానము, దళధర్మములు, దళరాయకుడు కలియుగమునందు సత్యయుగధర్మమును సువ్యక్తము చేసినవి. దుర్బలుడైన, వృద్ధుడైన గాంధీమహాత్ముడు ౬౧ వ యేటను పాదచారియై ఖద్దరు శాంతిసైన్యముతో జేసిన స్వాతంత్ర్యప్రస్థాన మపూర్వమై భారతీయులకుత్సాహమును ప్రభుత్వమునకు విపాదమును గలుగజేసినది. సత్యాగ్రహదళమునకు లక్షల

కొలది ప్రజలొసంగిన స్వాగతసత్కారములు, సమర్పించిన కానుకలు, దశదిశలందును ప్రతి ధ్వనిల్లిన జయఘోషలు, ప్రార్థనలు, సంకీర్తనములు, గ్రామోద్యోగస్థుల రాజీనామాలు ప్రజలస్వాతంత్ర్యాభిలాషను ప్రకటించినవి. సత్యాగ్రహధర్మబలము సామ్రాజ్యయుగబలమును నిర్జింపగల విధమును సత్యాగ్రహప్రస్థానము విశదము చేసినది. రాసునందు సర్దారువల్లభభాయిపటేలును నిర్బంధించిన నిరంకుశాధికారులు గాంధీమహాత్ముని నిర్బంధింపజాలకపోయిరి. దండియందు ప్రభుత్వము ఉప్పు శాసనోల్లంఘనమును జేసిన గాంధీమహాత్ముని నిర్బంధించలేదు. గాంధీమహాత్ముడు సత్యాగ్రహప్రస్థానము నాంధ్రించిన దినమునుండియును శాసనతిరస్కారమును బోధించుచున్నను ప్రభుత్వము తటస్థభావమును వహించి గాంధీమహాత్ముని ధర్మవిజయమును లోకమునందు ప్రతిష్ఠించినది. అహింస, సత్యము, త్యాగము, ప్రేమ మహావిజయమును బడయగల విధమును లోకమునకు వ్యక్తముచేసినది. శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమునం దారంభవిజయము సత్యాగ్రహదళమునకు గలిగినది. గుజరాతుదేశమునందు సత్యాగ్రహదళము గడించిన విజయమునె ఇతర ప్రాంతములందును సత్యాగ్రహదళములు గడిచవలసి యున్నవి. సకలప్రాంతములందును బయలుదేరుచున్న శాంతిసైన్య

ములు ప్రజాశక్తిని విస్తృతము చేయుచున్నను నిరంకుశవర్గము నిర్లక్ష్యముచేయుట యవివేకము.

* * * *

దేశావృతమైన ఐహానంచలనము ప్రజాప్రబోధమును విశదము చేయుచున్నది. అన్నిప్రాంతములందును సత్యాగ్రహ శిబిరము లేర్పడుచున్నవి. సత్యాగ్రహులు శాసనోల్లంఘనప్రస్థానమును జేయుటకు శిక్షణమును బొందుచున్నారు. వంగరాష్ట్రమునందు నేను గుప్తాగారును, కర్ణాటకమునందు గంగాధర రావు దేశపాండేగారును, గుజరాతునందు మహాదేవ దేశాయిగారు, తమిళనాడునందు రాజగోపాలాచార్యులు గారు, పంజాబునందు సత్యపాలుగారు, ఆంధ్ర దేశమునందు దేశభక్త వేంకటప్పయ్యపంతులు గారు మొదలగు నాయకులు సత్యాగ్రహప్రస్థానములను నడుపుటకు నడుములను విగించినారు. గౌతమి సత్యాగ్రహశ్రమము నుండియును, హేలాపురము నుండియును సంవత్సరాదిదినమునను సత్యాగ్రహదళములు బయలుదేరి తూర్పు పశ్చిమ గోదావరి మండలములందు సత్యాగ్రహప్రస్థానమును జేయుచున్నవి. బందరు, పల్లెపాడు, గుంటూరు, విశాఖపట్టణము, బరంపురము మొదలగు ప్రదేశములందు సత్యాగ్రహ శిబిరములు స్థాపితములై సత్యాగ్రహ దళములు శిక్షణమును బొందుచున్నవి. వందలకొలది సత్యాగ్రహారాధకులు చేరుచున్నారు. వేలకొలది రూప్యములు పుట్ల

కొలది ధాన్యము వసూలగుచున్నది. సత్యాగ్రహులను గ్రామస్థులును సన్మానాదరణములతో శిబిరములకు పంపుచున్నారు. ఆంధ్ర దేశమంతయును సత్యాగ్రహ సన్నాహములతో నిండియున్నది. ఈ యుత్సాహము దేశావృతమైన దేశసేవాభిలాషను స్వాతంత్ర్యాభిలాషను విశదము చేయుచున్నది. ప్రభుత్వము ప్రజలను బెదిరించుటయును విడిచియుటయును నిరర్థకము. ప్రజలయందు కొందరు బెదిరింపుకు భయపడి వెనుకాడినను వారి హృదయము గాంధీమహాత్మునితోను, సత్యాగ్రహులతోను, దేశముతోను నున్న విధమును ప్రజానాయకుల భక్త్యుత్సాహములు తెలుపుచున్నవి. నిరంకుశాధికారులు కన్నులను తెరచి, చెవులను విప్పి, మనస్సును ప్రసరిపజేసి దేశావృతమైన ప్రజాశక్తిని ప్రజాసంకల్పమును గ్రహించి స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుట ప్రయోజనకరము గాని స్వలాభనిర్వహణమును జేయుట ప్రయోజనకరము గాదు. సత్యాగ్రహులు అసిధారావ్రతమైన సత్యాగ్రహవ్రతము ననుష్ఠించుటకై సత్యమును, అహింసను త్రికరణశుద్ధిగాను ననుష్ఠింపవలసి యుందురు. గాంధీమహాత్ముడు దండియందు సత్యాగ్రహులకు జేసిన ధర్మోపదేశములను భారతీయులందరును మననముచేసి యారాధింపవలసి యుందురు. భారతీయుల పతనమునకు వారి ధర్మపతనమే మూలమని నిత్యానుభవము విశదము చేయుచున్నది. దేశభక్తులు దేశద్రోహులుగను, గాంధీమహాత్ముడు మతి

భ్రష్టుడుగను, స్తోత్రపాఠకులు సత్యసంఘులు గను, వంచకులు గౌరవనీయులుగను, దాసు లధికారులుగను పరిగణింపబడెడి దేశమునందు ధర్మమునకు ప్రతిష్ఠ లేదనుట నిర్వివాదాంశము. దేహబలమునకును, మనోబలమునకును, ఆత్మ బలమునకును మూలాధారమైన స్వాతంత్ర్య స్థితిలేని దేశమునందు పురుషార్థమునకు మూల మైన ధర్మమునకు ప్రతిష్ఠ లేకుండుటయును సహజము. ధర్మప్రతిష్ఠ లేకను పరదాస్యదూఃఖ ము ననుభవించుచున్న దేశమునందు ఆత్మ విశ్వాసమును గలుగజేయుటకును స్వరాజ్య మును స్థాపించుటకును గాంధీమహాత్ము డారా ధించుచున్న సత్యాగ్రహప్రస్థానమును, శాస నోల్లంఘనసాధనమును సకలవిధములను నారా ధనయోగ్యముగ నున్నది.

* * * *

నిరంకుశప్రభుత్వ విషాదము

గాంధీమహాత్ముడు భారతీయులకు వలెనే నిరంకుశాధికారులకును నిర్భయముగను ధర్మోపదేశము జేయుచు స్వధర్మ నిర్వహణమును జేయుచున్న విధమును ఇద్విను ప్రభువునకు గాంధీమహాత్ముడు పంపిన లేఖ విశేషము చేయుచున్నది. రాజప్రతినిధికి మాసమునకు రూ. ౨౫౦౦౦ జీత మన్యాయ ముగ నున్న దనుట నిర్వివాదాంశము. వర్త మానవిషాదస్థితియందును ప్రభుత్వ మవలం బించుచున్న దండనభేదతంత్రములు పరమ విషాదమును గలుగజేయుచున్నవి. సర్దారు

వల్లభభాయి పటేలుగారిని అనాలోచితముగ దండించుటయును సేనుగుప్తగారిని వారము దినములు నిర్బంధించుటయును ప్రభుత్వము నావరించిన విషాదావస్థకు నిదర్శనములు. శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానము నుపక్రమించిన గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహ ప్రస్థానము నుపేక్షించుటయును ప్రభుత్వమునకు బట్టిన దురవస్థను దెలుపు చున్నది. ఉప్పు శాస నోల్లంఘనమును జేయుటకు బూనిన గాంధీ మహాత్ముని నిరోధించుటకు గాంధీమహా త్ముని విజయమునకును ప్రభుత్వ పరాజయమునకును నిదర్శనముగ నున్నది. దండియందును చిన్నా పురమునం దును సత్యాగ్రహమును ప్రతిఘటించుటకు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న కార్యక్రమము విచిత్రముగ నున్నది. ఆప్రాంతము లందు ఉప్పు లేకుండజేయుటకై పోలీసువారు పడు చున్న శ్రమ విచిత్రమై విచారమును గలుగ జేయుచున్నది. గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహ ప్రస్థానమునకు ప్రయోజనము ఉప్పుశాసన ముల నుల్లంఘించుటగాని ఉప్పును పండించుట గాదు. ఉప్పు శాసనోల్లంఘనమున కెంత యుష్పైనను చాలును. నిషిద్ధ మైన యుష్వును కొంచెముమ్మినను శాసనోల్లం ఘన మేర్పడుచున్నది. ప్రభుత్వము ఉప్పు సత్యాగ్రహము చేయుచున్న గాంధీమహా త్ముని కాంగ్రెసు సత్యాగ్రహదళమును నిర్భం ధించక యుపేక్షించినపుడు కాంగ్రెసునకు ధర్మ విజయము గలిగినదని నిర్భయముగను జెప్ప

వచ్చును. గాంధీమహాత్ము డవలంబించిన సత్యాగ్రహప్రస్థానమునకు మహాఫలము కాల గర్భమునందు గలదు. స్వాతంత్ర్యస్థాపనమునకు గాంధీమహాత్ముడవలంబించుచున్న ధర్మసాధనమునకును, ప్రతిఘటించుటకు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న యధర్మసాధనములకు గల భేదమును రాజ్యాంగవ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి. సామ్రాజ్య శాసన సభ యందు బట్టలసుంకముల సందర్భమునను ప్రభుత్వమును కపటప్రతినిధులును వలంబించిన యధర్మమార్గము భారత రాజ్యాంగముల దుస్థితికి నిదర్శనములు. జిన్నా గారు, పురుషోత్తమ దాసు గారు, జయకరుగారు, రామస్వామయ్య గారు మొదలగు స్వాధీనరాజ్యములు బ్రిటీషుప్రయోజనముల కేర్పడిన సుంకపువిధానమును పోషించి దేశద్రోహమునకు వడిగట్టుకొనుట సంతాపకరముగ నున్నది. ఈవిషయ సీతి భారత రాజ్యాంగములకు సహజస్థితిగ నున్నది. పండిత మదనమోహన మాలవ్య గారును, నితరజాతీయ ప్రతినిధులును బ్రిటీషు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న మాయోపాయములను నిర్భయముగను వెల్లడిచేసి వారిసభ్యత్వమునకు రాజీనామాల నొసంగుట ప్రశంస

నీయముగనున్నది. మదనమోహన మాలవ్య గారు విదేశవస్తు బహిష్కారోద్యమమును వ్యాపింప జేయుటకు దీక్షను బూనుటయును దేశాభ్యుదయమునకు శుభసూచకముగ నున్నది. భారతప్రభుత్వ మవలంబించిన కుతంత్రము వారిరాజ్యాంగ తంత్రమును భగ్నము చేసినది. సకలపక్షసమావేశము, రాండుటె బిలు సమావేశము దూరస్థములైనవి. సైమను కమిషను రిపోర్టు దినదినము వెరుకకు బట్టుచున్నది. ఈసందిగ్ధస్థితియందు స్వాతంత్ర్య సిద్ధికిని దేశక్షేమమునకును ప్రపంచశాంతికిని సత్యాగ్రహమే శరణ్యమని గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహప్రస్థానము వేసోల్లను వ్యక్తము జేయుచున్నది. భారతీయులందరును గాంధీమహాత్ము డవలంబించుచున్న సత్యాగ్రహ దీక్షను బూని బ్రిటీషురాజ్య తంత్రమును భేదించి ధర్మభవమును ప్రతిష్ఠించెదరు గాత ! ఆంధ్రమహాజనులును సత్యాగ్రహస్థానమునందు యథార్థముగను భాగధేయమును గల్పించుకొని ఆంధ్రుల ప్రతిష్ఠను, గాంధీమహాత్ముని సంకల్పమును, భారతస్వాతంత్ర్యమును కాంగ్రెసు నిర్ణయమును, ప్రపంచ శాంతిని సఫలము చేయుటకు భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రులయ్యెదరు గాత !